

6. აბაკელიძ, ქ. ალავერდაშვილი, 6. ღამბაშიძე

ხ კ ლ ხ უ რ

ე

ც

გ

ტ

ს

ა

უ

ვ

კ

პ

ტ

ს

კ ლ ე ნ დ ა რ ი უ

მეორეასო შეითხველო, წიგნი, რომელიც თქვენს სამსჯავროზე გვინდა წარმოვადგინოთ, პირველი მცდელობაა ქართული ხალხური დღეობის ეროვან კალენდრად თაგმოყრისა. პირველი მცდელობაა ქართველი ერთს სულიერი კულტურის მოკლედ, ერთ წიგნად შეკვრისა, რაც მსოფლიოს გრავალშია ხალხმა უკვე მოახერხა.

ვამედოვნებთ, რომ ის ნაირგვარი და ფერადოვანი წეს-ჩვეულებები, რწმენა-წარმოვალებები, რიტუალები თუ სანახაობები; რომელთა შესახებაც მოგოთხობთ ჩვენი წიგნი, დაინტერესებს არა მარტო ეთნოგრაფებს, ისტორიკოსებს, ქართული კულტურის ნებისმიერ სფეროში მომუშავეთ, არამედ ფართო საზოგადოებრიობასაც.

საკამომცუმლო ფირმა „კრიალოსანი“-ს რედაქტირ მადლობას გიხდით წიგნის შეძენისათვის.

କୁଣ୍ଡଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନପାତା ହୋଇଥିଲି

‘გესავალი

ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდრისათვის დამახსიათებელია მრავალფეროვნება. მასში თავმოყრილია დღესასწაულები და სამზადისი ამ დღესასწაულების შესახვედრად, ცრუმორწმუნეობითი აღკვეთები, მაგიური რიტუალები, მკითხაობა, წინასწარმეტყველება, მარხვები, საერთო ტრაპეზები, ტუალები, მკითხაობა, პროცესიები და მასკარადები, რიტუალური ცეცხლის გართობა-თამაშობანი, პროცესიები და მასკარადები, რიტუალური ცეცხლის დანთება, წმინდანთა კულტები, რწმენა-წარმოდგენები ავ სულებზე და სხვ. დანთება, წმინდანთა კულტები, რწმენა-წარმოდგენები ავ სულებზე და სხვ.

დღესასწაულების შესწავლა, როგორც ცნობილია, მსხვერპლშეწირვის დღესასწაულების შესწავლა, როგორც ცნობილია, მსხვერპლშეწირვის თეორიასთან არის დაკავშირებული. ეს უკანასკნელი დღესასწაულის ცენტრალურ მომენტს წარმოადგენს. დღესასწაული და მსხვერპლშეწირვა ისეთივე კომპლექსში განიხილებიან, როგორც სული და სხეული. მსხვერპლშეწირვის კომპლექსში განიხილებიან, როგორც სული და სხეული.

* ნაშრომი ემზარება ვეტონთა მიერ მოპოვებულ საველე-ეთნოგრაფიულ და საარქეოლოგიურ მასალებს, პერიოდული პრესის მთნიცემებს და სპეციალურ ლიტერატურას, რომელიც ხაზიანი არის ტექსტური მითითული (იხ.: ბიბლიოგრაფია - საკუთხევები).

რეგს მსხვერპლშეწირვის დიალექტიკას. შესაწირავები კალენდარული რიტუალების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენენ და მთლიანად განმსჭვალავენ მას.

XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დასაწყისის ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვით ქართულ ტრადიციაში ხალხურ დღეობათა ზამთრის ციკლი ზამთრის მზის ბუნიობასთანაა დაკავშირებული და წელიწადის დასაწყისადაა მიჩნეული. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი წელი საქართველოში სხვადასხვა დროს სხვადასხვა თვეში იწყებოდა. წარმართული საქართველო ახალი წლის ათვლას აგვისტოთი იწყებდა. ქრისტიანობამ ბიზანტიიდან შემოიტანა სექტემბრის, ანუ ინდიქტური წელი, რომლის აღგილს IX საუკუნეში მარტი იკავებს, X საუკუნეში შემოდის და XI საუკუნეში ფეხს იკიდებს იანვარი, თუმცა XI საუკუნიდან თანაარსებობდა საერო (1 სექტემბერი) და საეკლესიო (1 იანვარი) წელთაღრიცხვა. XVII საუკუნეში, რუსეთის ეკლესიის გავლენით ხხალი წლის დასაწყისად, საყოველთაოდ იქნა მიღებული 1 იანვარი.

ბ ა რ ბ ა რ თ ბ ა

ხალხური რწმენების თანახმად, ზამთარი იწყება საშობაო მარხვით*, რომელიც შემოღომის გიორგობის (10/23 ნოემბერი) „დაურწყებისთანავე“ დგება, კერძოდ — 28 ნოემბერს. საშობაო მარხვა რაიმე განსაკუთრებული წესებით არ გამოიჩინა, მხოლოდ შუა მარხვის დროს 4 (17) დეკემბერს

* მარხვა დღეობათა კალენდარში, წარმოადგენს გარკვეული ხანგრძლივობის პერიოდს, რომლის დროსაც აღკვეთილია ზოგიერთი სახის საკვები, სასმელი და სქესობრივი ურთიერთობა. ყოველივე ეს სრულდება პიროვნების სულიერი განწმენდისა და ღმერთთან მიახლოების მიზნით. ორთოლოქსალური ეკლესია იცავს ოთხ მარხვას: საშობაო (ფილიპე მარხვა) — 15 (28) ნოემბრიდან 25 (7. 1) დეკემბრამდე; დღიდი მარხვა (მოიცავს 49 დღეს, მოძრავია და ხსნილდება ქრისტეს ბრწყინვალე აღდგომით); პეტრე-პავლობის მარხვა (სული-წმიდის გარდამოსელის მეორე შვიდებულის სამშაბთიდან 29 (12.07) ივნისამდე); მარიამის (მიძინების მარხვა) 1 (14) აგვისტოდან 15 (28) აგვისტომდე).

გარდა ამისა არსებობს ერთდღიანი მძიმე მარხვები: ნათლისღების წინა დღე 5 (18) იანვარი, ითანა ნათლისმცემლის თვეის კვეთის დღე 29 (11.09) აგვისტო, ჯერთამალლება 14 (27) სექტემბერი, 21 (3. 01) დეკემბერი, მართლმორმუნენი ასევე, იცავნ მარხვას კოველი კვირის ოთხშაბათ-პარასკევს (ძეგამამის მარხვებზე უფრო დაწვრილებით იხილეთ ტექსტი).

მოდის დღვობა, რომელიც შარბალობის სახელითა ცნობილი (შარბარობის სვანურ დიალექტურ ნაირსახეობას „ბარბოლ“ // „ბარბლაშ“ წარმოადგენს)*.

სვანთა რწმენის მიხედვით, ბარბოლის დღეს მზე მამლის სამ ნახტომში აფეთქებდა და ამიტომ მატულობდა. მაგრამ დღის ყველაზე უფრო დიდი ზრდა ჭრის დროში// შობას ემთხვეოდა, რაღგან მაშინ მზე ვერძის სამ ნახტომში აფეთქებდა.

მესტიური გადმოცემით, ბარბალაშის (ბარბარობის) განმავლობაში, (ე. ი. სამი დღე) მზე გაჩერებული იყო ერთ ადგილზე. სამაგიეროდ შობას ორი ღამე ერთდებოდა, რადგან ღამარიას არ პყოფნიდა ერთი ღამე ქრისტეს დაბადებისათვის და დღე კი ვერძის ერთი ხინტომით მატულობდა.

სვანებისაგან განსხვავებით, მეგრელები თვლიდნენ, რომ ამ დღის მზე ერთი ნაბიჯით უკან ხტებოდა და იწყებოდა დღის გადიდება.

ბარბარობა დასავლურ ქართულ ტრადიციაში დღესასწაულების თა-

* ქრისტიანული ბარბარე ცნობილია როგორც აღმოსავლური. წმინდანი. მისი კულტი პირველად აღმოსავლეთში ჩასხულა და განვითარებულა, საიდანაც იგი ღანარჩენ ქვეყნებში გავრცელებულა. ფინიკის ილიოპოლისის მდიდარი და წარჩინებული მოქალაქის დიოსკორეს მშვენიერი ქალიშვილი ბარბარე (შემდგომში წმიდა ღილმოწამედ ცნობილი) ცხოვრობდა (დაახლ. 306 წ.) იმპერატორ მაქსიმიანეს დროს (305—311). დიოსკორემ გადაწყვიტა ბარბარე უცხო თვალთაგან ფარულად აღეზარდა. ამისათვის მან თავის მამულში კოშკი ააშენებინა, რომელშიც ბარბარეს გარდა მხოლოდ მისი წარმართი აღმზრდელი მასწავლებლები ცხოვრობდნენ. ლვოის განგებით, ილიოპოლისში ვაჭრად ვადაცმული მღვდელმთავარი ჩამოვიდა ალექსანდრიდან, რომელმაც ქალწულ ბარბარეზე წმიდა ნათლობის საიდუმლო აღასრულა. დიოსკორეს სახლში მდიდრული აბანო შენდებოდა. ბატონის ბრძანებით, მისი მშენებელი მუშები თრი სარქმლის დატანებას აპირებდნენ ნაგებობის სამხრეთ კედელში, მაგრამ ბარბარე გაუქცა მამას და მიაშურა მთას, რომელიც შემოხვევით გააკეთებინა, რაც მისი აზრით, სარეშ ისარგებლა. მაშინ არყოფნით და მესამე სარქმელიც გააკეთებინა, რაც მისი აზრით, სამების ნათელს გამოსახავდა. შესასვლელში კი თვით ბარბარემ გამოსახა ჭარი. აბანოს ქვის საფეხურზე ქალწულის ნაფეხური აღიბეჭდა, რომლიდანაც შემდეგში განკურნების დიდი ძალის გეონე წყაროს წყალმა ამოხეთვა.

დიოსკორე გამძინვარდა, როდესაც შეიტყო ქალიშვილის გაქრისტიანება. ჩისხვისაგან გონდაკარგულმა ზახვილი იძრო და იქვე უნდოდა თავისი მოეკვეთა თავისი ასულისათვის. ბარბარე გაუქცა მამას და მიაშურა მთას, რომელიც შუაზე გაიპო და დიდ ნაპრალში შეიფარა იგი. ლიოსკორეს მთაზე თრი მწყემსი შემოხვდა, რომელთაც მიასწავლეს გამოქვაბული, საღაც ბარბარე ცხოვრობდა. ლიოსკორემ შეუბრალებლად სცემა ბარბარე, შემდეგ დილეგში ჩააგდი მიუჩინა და თიღხანს აშიმშილა. შემდეგ კი ქალაქის განმგებელს მარტიანეს დო, მცველები მიუჩინა და თიღხანს აშიმშილა. წმ. ბარბარეს საკუთაროში გადასცა. მისი ბრძანებით წრ. ბარბარე სასტიკ სატანჭველ სწიეს. წმ. ბარბარეს საკუთაროში მშემ, დიოსკორემ მოჰკვეთა თაც. ლვთის მისაგებელმაც არ დააყოვნა, დიოსკორე (და განმეობელი მარტიანეც) ცათაგან მოვლენილმა ცუცხლშა მოაშთო.

გად*, დასაწყისიდ არის მიჩნეული. ფართოდ გავრცელებული რწმენის მიხედვით, რა დღესაც ბარბარობა მოდის; იმ დღეს ემთხვევა ახდლი წელი (და ასევე სხვა „ბედნიერი“ დღეები), ამიტომ ამ დღეს განსაკუთრებული მნიშვნელობით ხდებოდნენ.

მთელ საქართველოში ბარბარობა უქმე იყო, მაგრამ ზოგიერთ კუთხეში მას რამოდენიმე დღეს უქმობდნენ. მაგ.: ზემო სვანეთში ლახამულელები ორ-სამ დღეს უქმობდნენ; ცხუმარში — ზოგი ოჯახი უქმობდა ორ დღეს ბარბოლის. წინ და ზოგი კი ორ დღეს ბარბოლის შემდეგ და სხვა. იგი განსაკუთრებით ქალების დღედ იყო მიჩნეული და ბედობის დღე იყო. როგორც ბედობის დღისთვისაა დამახასიათებელი, ამ დღეს ერიდებოდნენ სტუმრობას (იმერეთში — განსაკუთრებით ქალების სტუმრობა იყო არასასურველი, რომელთაც ადგილობრივი რწმენით, უბედურების მოტანა შეეძლოთ). რაჭასა და ლეჩეუმში ამ დღეს აკრძალული იყო ჭრა-კერვა და ჭსოვა. ამავე რეგიონში აუცილებლად ცხვებოდა სართვიანი ტაბლა (რიტუალური პური) ბარბარობა-სათვის, რადგან გავრცელებული რწმენის მიხედვით, ბარბარობა დღე „უსართვო“//გულცარიელი ე. ი. უნიგვზოდ, უკვახისგულოდ, ან ულობიოდ გამომცხვარი ტაბლა, მთელი წლის მანძილზე ოჯახში სიცარიელეს გამოიწვევდა. რამდენადაც ბარბარობა ბედობის დღე იყო, იცოდნენ მექვლეობა. მეკვლე (ახალი წლის მსგავსად) იყო როგორც შინაური, ასევე გარეშეც. შინაური მეკვლე აუცილებლად ქალი უნდა ყოფილიყო, გარეშე — სულერთია კაცი იქნებოდა, ქალი თუ ბავშვი. ადგილობრივთა განმარტებით, მთავარი იყო კარგი. ფეხი ჰქონდა. თუ მეკვლე ფეხბედნიერი გამოდგებოდა ოჯახისთვის, შემდეგ წელსაც მას იწვევდნენ.

სვანეთში ეს დღე საქონლის, კერძოდ კი ძროხის და წველადობის მომატებისათვის იყო განკუთვნილი, რაჭასა და ლეჩეუმში კი საქონლის, ქათმის და ადამიანის ჯანმრთელობისათვის; ასევე ნათესების სიუხვისათვის. სამეგრელოში, იმერეთსა და გურიაში ქათმების ფერხვის დღე იყო.

გარდა ამისა წმ. ბარბარე და დღეობა ბარბარობა ქართულ ტრადიციაში დაკავშირებულია ბავშვთა ინფექციურ დაავადტებებთან. უნდა აღინიშნოს, რომ ბარბალეს ეს თვისება არ ეწინააღმდეგება ქრისტიანულ რწმენა-წარმოდგენებს, რომელიც ამ წმინდანს მიიჩნევს ბავშვთა მფარველად და შემწედ.

* მესტიაში ბარბოლს სამ დღეს უქმობდნენ. რაჭა-ლეჩეუმში ბარბარობას და ასე წლის (დღესასწაულების) თავი ეწოდებოდა. სვანეთში — ღენარი თხუმ (დღეობების თავის საუკრძალოში — კუჩა (აქვე უნდა აღინიშნოს რომ კუჩა ახალი წლის მეორე დღე); ეწოდება); იმერეთსა და გურიაში — ბძნილობის დღედ ითვლებოდა. უვალვან მთელ საკულტოში ამ დღეს თავაზში მტკველე მოდიოდა.

გარდა ამისა, საქონლის მკურნალადაც. ეს დღესასწაული საქონლის, ღორიულის, ქათმების და ყველა სულიერის სალოცავად ითვლებოდა. ომოსაფლეთ ბის, საქართველოს მთაში ბარბარეს კულტი გაღმონაშორი სახითაა შემორჩენილი.

იმის გამო, რომ ბატბარობა მარხვაში მოდიოდა, საღლესასწაულო „სუფ-
რა“ სამარხვო საჭმელებისაგან შედგებოდა; სხვადასხვა კუთხეში ამ დღისათ-
რა სამარხვო საჭმელებისაგან პურები ცხვებოდა: სართვიანი (ლობიანი
ვის სხვადასხვაგვარი რიტუალური პურები ცხვებოდა: სართვიანი (ლობიანი
პურები), ჯვარსახიანი განატეხი (ლობიანი). ნიგვზიანი განატეხი, კვახეაქლიანი
პურები; ქვემო სვანებში: სამი საბარბარო ტაბლა (რიტუალური პური), გულ-
ცარიელი.

როგორც აღინიშნა, საყოველთაო იყო ბარბარობის სუფრისთვის ლობია-
რების გამოცხობა. რეგიონალური სხვაობაა სვანეთში, საღაც ამ დღეს რა ძის
თვალი (ლგვე მიგვაგ) და ყველიანი პურები კეთლებოდა მხოლოდ ოჯახის
წევრებისათვის*.

და შუალამემდე ამ ცეცხლთან ატარებდნენ დროს ხუძოობა-თავათარისათ:

ამასთან მიმართებაში საინტერესოა, რომ მულახში გაზაფხულზე, ვიღრე
ხეხილი ყლორტებს ამოყრიდა, ყოველი ოჯახიდან თითო კაცი ტყეში
წავიდოდა, იქ ახალგაზრდა აჩყის ხეს ძირიანად მოვლეჭდა, სახლში წაიღებ-
და, დასჭრიდა, კონებად შეკრავდა და ბარბლაშისათვის შეინახავდა.

ბარბლაშამდე სამი დღით ადრე, საღამოობით ბავშვებს და მამაკაცებს ბარბლაშამდე სამი დღით ადრე, საღამოობით ბავშვებს და მამაკაცებს განცხები მიჰქონდათ ბარბალის ეკლესიის ეზოში (სოფ. ზარდლაშში, ჭოლაშეს კონცხები მიჰქონდათ ბარბალის ეკლესიის ეზოში (სოფ. ზარდლაშში, ჭოლაშ-

* ლეჩის დავადასტურეთ ცალეული გვარები, რომლებსაც ამ დღის შეწირული
პრონდათ შარხვის გატეხვა.

ში, მუქალსა და ჩვებიანში). იქ მათ ცეცხლს მოუკიდებდნენ და ლემზირებმ აცხობდნენ. იცოდნენ თოვლის კოშკების აშენებაც და სხვ. *

ბარბარობა, ფაქტიურად, ახალი წლის პირველი მილოცვაა მარხვაში. და სავლეთ საქართველოში ბარბარობასთანაა „გადაბმული“ საბაობა **, მო-დის 5 (18) დეკემბერს და ნიკოლოზ ბა *** — 6 (19) დეკემბერი, რო-მელიც განსაკუთრებით ცნობილია რაჭასა და ლეჩხუმში. იმ დღეობას რაიმე საგანგებო წეს-ჩვეულება არ შემოუნახავს. ზოგან იმ დღეებს უქმობდნენ, ზოგან კი არა.

იღმოსავლეთ საქართველოში; ჩვენამდე მოლწეული მასალის მიხედვით, ნიკოლოზობას და ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ჩასახვის დღეს 9 (22) დე-კემბერს, მხოლოდ თუშეთში აღნიშნავდნენ. თუშები 6 და 9 დეკემბერს მზის მობრუნებას უკავშირებდნენ. მათი წარმოდგენით, 6-ში მზე ბუდეში ჩაბრძან-დებოდა. თუ მას ბატკანი დახვდებოდა, 3 დღე დარჩებოდა და 9-ში ამოვი-დოდა. თუ გველი დახვდებოდა, იმდენზე გადახტებოდა, რამდენზეც სამი დღის ბატკანს შეუძლია. 9 (22) დეკემბერს, მზის ბუდიდან ამოსვლის დღეს, უცელა ოჯახი მზისთვის შლიდა სუფრას და მზის სადიდებელს ამბობდა.

Ω ა ნ ა უ

დასავლეთ საქართველოში ტერიტორიული თვალსაზრისით ვიწრო, შეზ-ლუდული დღეობაა, ზემო სვანეთში არსებული, მაგრამ თითქმის გამქრალი მანგშ, რომელიც 9 (22) დეკემბერს მოდიოდა. ე. წ. ე ა ნ თ ბ / ე ა ნ გ შ დღეს ზემო სვანეთის ზოვიერთ თემსა და ქვემო სვანეთში უქმობდნენ. როგორც წესი, სადილის წინ ლოცვა-ვედრებას ასრულებდნენ შესაწირავებით.

მანაშ// დანობ სვანურ დღეობათა კალენდარში სხვა ორ დღესთან ერთად ტკგდობ და ლიჭშდვა (რ) ქმნიდა პერიოდს ახალი წლის დღეობათა ცი-კლში, რომელსაც (ჩუბეხევური მასალის საფუძველზე) იენშიერი ეწოდებოდა. ამგვარად, ახალი წლის დღეობები დანობი, ტკგდობ ძველად წარმოადგენ-დნენ იენშიერის სახელით ცნობილ ხანგრძლივი დღესასწაულის დღეებს,

* ბარბალე დასტაქრების და მათი საქმიანობის მფარველად ითვლებოდა. (მისი ეპითე-ტია ბარბოლ მკურნალი).

** ლირისი მამა საბა განშენდილი (+532) დაიბადა V საუკუნეში, კაბადოკიაში.

*** წმიდა მღვდელმთავარი ნიკოლოზ საქვირველმოქმედი, მთავარეპისკოპოსი მირო-ლუფისა (+ დაახლ. 345—351).

რომელიც საერთო რიტუალით და თაყვანის ცემის ერთი და იმავე ჰერსონის
ფას ფუნქციანურობული, კერძოდ ვა ნ-ით.

მანს დიდება მოგსვლოდეს, მანი მაღლიანო, შენი ლოცვა-დიდება ჯვრიანი გვიყავ, მრავალი დღეის დღე კარგ გულზე მოგვასწარი, როგორც შენს მავეძრებელს შენ შეეწიე, ისე შეგვეწიე ჩვენ, გენუკვით ამას, დიდების მიმღებო ვან“.

ლოცვის შემდეგ ყველანი სუფრას შემოუსხდებოდნენ და სხვა საჭმელ-თან ერთად შეწირულ კვერებს შეექცეოდნენ.

ენშიერს უქმობდნენ განსაკუთრებით ჭალები. ხალხში შემონახული გადმოცემების მიხედვით, უქმე დაწესებული იყო ფეტვის მოსავლის დასაბევებლად. დღეობისათვის სამზადისი ჯერ კიდევ შემოდგომის პირზე იწყებოდა. ახალი მოსავლის აკრეფის დროს, ფეტვის საუკეთესო მარცვლეულს გადაირაცხდნენ, დაფქვავდნენ და საგანგებო კიდობანში მოათავსებდნენ. კიდობანს ჩევდნენ, დაფქვავდნენ და საგანგებო კიდობანში მოათავსებდნენ. კიდობანს დიასახლისი პირველად ენშიერს გახსნიდა, წმინდა ფქვილს ამოიღებდა და მისგან შესაწირავებს დაამზადებდა — ჰანობსა და ჭკგლობს მხოლოდ ფეტვისას (ე. ი. სამარხხვოს), ხოლო ჭიშდურობს, ყველში გადაჭელილ ფეტვის ტაბლებს (პურებს), ფეტვის მოსავლიანობისათვის.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული ერთი მოსაზრების თანახმად, ან დეცეში, ფუნქციონალური და ეტიმოლოგიური თვალსაზრისით, იგივე მართალი ანაა, ხოლო — ენშიერი მისაღმი მიძღვნილი დღეობა, რომელიც სვანეთში სპორადული სახით შემორჩენილა*.

მართალი ანას კულტი შეიძლება მიკვლეულ იქნეს ლეჩეუმშიც, საშობაო დღეობათა სერიაში, რომელიც „შობის ბებიის“ სახელითაა ცნობილი. ქრისტეს შობას ლეჩეუმში შემოკლებით შობას უწოდებენ, მის მეორე დღეს „შობის დედას“. ქრისტიანული კალენდრით, კრება ყოვლადწმიდა

* 3. ბარდაველიძის მოსაზრებით ჯან ღერცეგის კულტი დაკავშირებულია იმანა წინასწარ შეტყველთან და იგი ფეხის ლვთავებად არის მიჩნეული.

ღვთისმშობელისა), ხოლო მესამე დღეს — „შობის ბებიას“, რომელიც იესო ქრისტეს ბებიას, მართალ ანნას ეძღვნებოდა*. ლეჩხუმში შობის დედა და შობის ბებია უქმე დღეებად ითვლებოდა და მათ განსაკუთრებით ფეხმძიმე ქალები ინახავდნენ.

შობა

კალენდარულ ციკლში შობის წინა საღამოსა და შობას** დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, როგორც ახალი წლის დასაწყისს და შესაბამისად იგი დატვირ-

* საინტერესოა რომ კალენდარული რიცხვი დღეობისა, 9 (22) დეკემბერი ქრისტიანულ ტრადიციაში ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მართალი ანნასაგან მუცლადღების დღედ ითვლება. წმიდა ანნა, დედა ყოვლადუბრწო ქალწულ მარიამისა ასული იყო ბეთლემის მკვიდრი მღვდელმსახურის მატფანისა, ტომით ლევიინელისა. იგი მართალ იოაკიმეზე დააქორწინეს, რომელიც წარმოშობით გალილეადან იყო. სენება მართალთა: ანნასი და იოაკიმესი აღინიშნება 9 (22) სექტემბერს (ღვთისმშობლის შობის მეორე დღეს).

მართალი ანნასაგან ღვთისმშობლის მუცლადღებას მართლმადიდებელი ქრისტიანები გამორჩეულად ზეიმობდნენ. დან//ძანა- დაკავშირება მართალ ანნასთან ბუნებრივი ჩანს არა მარტო ფონეტიკური თვალსაზრისით, ან კალენდარული ნიშნით, არამედ მისი როგორც მკურნალის ფუნქციითაც. გავიხსენოთ, რომ შუასაუკუნეების მიწურულში დასავლეთში (იგულისხმება დასავლეთის ეკლესი, რომელიც განსხვავდება აღმოსავლური მართლმადიდებელი ექლესისაგან). შეიქმნა იოაკიმესაგან განცალკევებულ ანნას კულტი (რომელიც იკონოგრაფიაზიც აისახა), როგორც მკურნალი სხვადასხვა სენის და განსაკუთრებით ჭირის. მისი ეს ფუნქციები კარგად ჩანს სვანურ ლოცვის ტექსტში:

„დიდება მოგსვლოდეს ჭანს ლატალისას,
შენ გავედრებო შენ წმინდა ფერის,
ჩვენ ოჯახში მყოფ ადამიანს აკოლე შენგან
გაშვებული ჭირი, გააქრე ჩვენს სახლში მყოფი
ადამიანების თვალთა ტკივილი,
ქვემოთ წყალს მიეცი, ზემოთ ჭარს;
დიდება მოგსვლოდეს ჭან ლატალისას“.

** იესო ქრისტეს ხორციელად შობის მოსახსენებლად ეკლესის მიერ ეს დღესასწაული ძველთაგანვე დაწესებული. თავის დასაბამს იგი ჭერ, კიდევ უფლის წმიდა მოციქულთა დროიდან იღებს.

მეორე საუკუნეში ქრისტეს შობის დღესასწაულზე, 25 დეკემბერი, მიგვითოთებს წმიდა მღვდელმთავარი კლიმენტი ალექსანდრიელი. მესამე საუკუნეში — იპოლიტე რომაელი.

ცნობილია, რომ ქრისტიანთა იმპერატორ მაქსიმიანესაგან დევნის დროს 302 წელს, ნიკომიდიელი წმიდა მოწამენი სწორედ ქრისტეს შობის დღესასწაულზე დასწევეს ტაძარში (ამ მოწმუნეთა რიცხვი 20 ათასს ოღწვდა). იმავე საუკუნეში, როცა სასტიკ დევნულებათა შემდგომ ქრისტეს ეკლესიამ, როგორც იქნა აღმსარებლობის თავისუფლება მიიღო და მთელ რომის იმპერიაში გამატონებული ჩელიგია გახდა (მოციქულთასწორი იმპერატორის წმიდა

კოიტ სავსე ბონაცილის ქადაგის მიხედვით გამორჩეული საშობაო წეს-ჩვეულებები სრულდებოდა შობის წინა დღეს, უფრო ზუსტად შობის წინა სალამოს, 24 (6, 1) დეკემბერს):

კრისტეს შობის დღესასწაულის დამიღვატულებელი პიონერი ასეთი არის.

ქრისტეს შობის ღლესასწაულის ონიშვნა ღვთის განცხადებასთან ერთად აღმოსავლეთის
ზოგიერთ ეკლესიაში IV საუკუნის ბოლომდე გრძელდებოდა, ხოლო ზოგან კი V და VI სა-
უკუნეებამდეც კი. იმ ფაქტს, რომ უძველეს დროს ეს ორი ღიდი მოვლენა ქრისტეს მიწიე-
რი ცხოვრებისა ერთად იღლესასწაულებოდა, გვიდასტურებს ღლემდე შემოჩენილი დაიდა-
რი მართლმადიდებელ ეკლესიაში ქრისტეს შობისა და ღვთის განცხადების ღლესასწაუ-
ლება მართლმადიდებელ მსგავსება მწუხარების აღსრულებას: ულთა წესის აღსრულებას შორის, ერთსაც და მეორესაც წინ უსწრებს მწუხარების აღსრულება:
ულთა წესის აღსრულებას შორის, ერთსაც და მეორესაც წინ უნდა იმარხულებოდეს კრისტ-
ებალხური გაღმოცემით წინადღე თრთავე მა ღლესასწაულისა უნდა იმარხულებოდეს კრისტ-
ებალხური გამოჩენამდე. ხოლო ამ ღლესასწაულების ღვთისმსახურებისა და მწუხარების ლოცვის
წესები ერთმანეთის მსგავსია:

სუანეთში — ჭანტილობას, ხემო სვანეთში — შობს; ქართლში — ქრისტეს კორკორობას, ხევში — ყორბოულობას, მთიულეთ-გუდამაყარში — თხილობის ღამეს და სხვ. ეს დღე (საღამო) დიდ უქმედ ითვლებოდა განსაკუთრებით ქალებისათვის. არ შეიძლებოდა კერვა, ქსოვა და სხვა ხელსაქმე.

✓ ამ დღეს მთელ საქართველოში პურის მარცვლეულისაგან იხარშებოდა ფაფა, რომელსაც ეწოდებოდა: ჭანტილი (სვანეთი, რაჭა, ლეჩხუმი) ან კორკორი (იმერეთი, გურია სამეგრელო); ქრისტეს კორკორი (ქართლი, თუშეთი), ცხრაწვენა (ქართლი, კახეთი) და სხვ.

ჭანტილი//კორკორი ქალებს მზის ამოსვლამდე უნდა დაერჩიათ და ჩაედგათ მოსახარშად. იგი იქმაზებოდა ხახვით, მარილით და ნიგვზით, ან თაფლით//შაქრით და ნიგვზით.

ჭანტილობა დღეს, უფროსი ქალი ყველაზე ადრე ადგებოდა, შემოიტანდა გობს საჭანტილეთი და შუა ცეცხლთან ამ გობს სამჯერ ისე მიარტყამდა, რომ ქატო ცეცხლში ჩაიყრებოდა და ცეცხლი კარგად მოეკიდებოდა. ამის შემდეგ, საჭანტილეს გარეცხავდნენ, ჩაადგამდნენ ქვაბში და ცეცხლზე ამოჰკიდებდნენ. როდესაც პური კარგად მოიხარშებოდა, მაშინ მოიტანდნენ ყოველგვარ თესლეულს სამ-სამ კაკალს (სიმინდი, ლობიო, ცერცვი, ოსპრ) და ჩაყრიდნენ მოხარშულ ჭანტილში. მოხარშული ჭანტილის ქაფს გარეთ ხევს წაუსვამდნენ, მომავალ წელს უხვი მოსავლის მისაღებად. ჭანტილის ჭამა საღამომდე, ვახშმობამდე არ შეიძლებოდა.

რაჭაში ვახშმისათვის აცხობდნენ სამ განატეხს (საწესო პური). განატეხი უნდა ყოფილიყო ნიგვზიანი. ჩამოქნიდნენ 4 ჩხირ სანთელს, სამა ჩაარჭობდნენ თითო-თითოდ განატეხში, მეოთხეს კი უფროსი ქალი, ან კაცი ხელში დაიკავებდა. განატეხი ანთებული სანთლით, ჭიქა ლვინო, ჭანტილა და სხვ, ჩაწყობილი იყო გობში.

მლოცველი ქალი ან კაცი ამ გობს ცეცხლთან ახლოს წალმა სამჯერ შეატრიალებდა და შეულოცავდა (დაილოცებოდა): „ლმერთო! რამდენი კაკალ ეს არის, იმდენი სიკეთე მოგვეცი, იმდენი კოდი მოგვეცი, იმდენი თეთრი და ქონება და იმდენი კოდი ხვარბალი მოგვეცი“.

ლოცვის შემდეგ ამ ოთხ ჩხირ ანთებულ სანთელს სახლის ოთხივე „ყურეში“ მიაკრავდნენ და სანამ არ დაიწვებოდა არ ჩააქრობდნენ. შემდეგ დასხუებოდნენ ვახშმად. ჭანტილს ჭამებში გაღმოასხამდნენ, თუ ზეთი გამოხდილი ჭიონდათ, ჭამებში ჩაასხამდნენ. და შეექცეოდნენ, როგორც ჭანტილას ისე განატეხს სტუმრებსაც დჟმევდნენ.

ლეჩისუმში საღმოს ვახშმობისათვის, უფროსი ქალი გამოაცხობდა სამ მკრალა კვერს, ჯვარდასახულს, „ხველის ტაბლას“. ამ კვერების სართავად უნდა ყოფილიყო ნიგოზი და ხახვი, ჭანტილიან გობში ჩაწყობდნენ ამ სამ კვერს, ჭიქით ღვინოს, გობის კიდეზე ნაკვერჩხალზე საკმეველს დააკმევდნენ. ამ სანთელს აანთებდნენ, უფროსი ქალი კვერის ძირში მარჯვნივ სამჯერ შეატრიალებდა. და ილოცებოდა: „ლმერთო! დაგვიფარე ხველისაგან, სნებისაგან ატრიალებდა. და მოგვეცი სიმთელე საქონლის, კაცის სულს, რაც ხარ გვიშ- (სნეულებისაგან), მოგვეცი გადარჩებოდა, მაშინ მას შობას, ანუ მეო- ვახშმობაზე. თუ ამ ღამეს ჭანტილა გადარჩებოდა, მაშინ მას შობას, ანუ მეო- რე დღეს არ გამოაჩენდნენ, რადგან იმ დღეს ჭანტილას ჭამა არ შეიძლებოდა, შობის შემდეგ კი ყველას შეეძლო.

სვანეთში (ზემო სვანეთში) საღამოს ყოველ ოჯახში ლობიან პურებს და აცხობდნენ და მუჭორს (კანაფის თესლისგან) დაამზადებდნენ. ვახშმობის დროს ორ-ორ სუფრას გაშლიდნენ — ერთს ლამარიას ლიფანეს კერის პირის მოთავსებულ სვანურ მერჩე (ბანდარზე). მის მომრგვალებულ თავზე და-აწყობდნენ ქვაბიდან ამოღებულ მუჯორმოსხმულ თესლსა და ლობიან პურს. აწყობდნენ ქვაბიდან ამოღებულ მუჯორმოსხმულ თესლსა და ლობიან პურს. მეორე სუფრას, მიცვალებულთა ლიფანესაც, კერის მახლობლად გაშლილნენ და მასზედაც თესლსა და ლობიან პურებს დააწყობდნენ. განსხვავება მხო-ლოდ იმაში იყო, რომ ლამარიასადმი განკუთვნილ სუფრაზე თესლთან ერთად ჯამზე კოვზსა და ჩოგანს ათავსებდნენ და ერთ სანთელს ანთებდნენ, ხოლო სულების სუფრაზე — სამ სანთელს. ლამარიას სუფრასთან დიასახლისი ევედ. რებოდა ლამარიას ოჯახის კეთილდღეობისათვის. სულების სუფრასთან კა-ამასვე შესთხოვდა სულებს სახლის უფროსი მამაკაცი. ლოცვის შემდეგ მან-დილოსნები ლამარიასთვის შეწირულ სანოვაგეს შეექცეოდნენ, ხოლო კაცები და ბავშვები სულების ლიფანეს ერთი ადგილიდან მეორეზე გადადგამდნენ და ივახშმებდნენ. ვახშმის გათავების შემდეგ დიასახლისი კოვზსა და ჩოგანს კიდობანში ჩაწყობდა, სადაც ისინი მომავალ შობამდე* ინახებოდა. ამ დღეს ლოცვულობდნენ და ახსენებდნენ ლამარიას და ქრისტეშს (ქრისტე).

* სვანეთში შობის წინა სალაშო შობ-ი, ძირითადად საოჯახო დღეობა იყო, მაგრამ ზოგიერთ თაქმში ლაცკარობაც იცოდნენ.

კიეროთ უკისით დაგენერაცია მიმდინარეობს. აფლუსი (აფხაზეთი) მოსახლე სკანების წესების მიხედვით, ჯერ კიდევ შემთბობმის პირ-დალში დაღუშვის გათავების შემდეგ ლასკარ-ის წევრები მიიტანდნენ თავის მოქადას და უშვებეს გარე დალში. ამ დროს მოქრისდებით ან თითო კარუა ფქვილს სადღეობო ღორის საკვების საფასურში. ამ დროს მოქრისდებით შეარჩევდა თავის საკუთარი ქონებადან. საუკეთესო ღორის, ცალკე დაბამდა და დაუშვებდა სუკებას. ამ ღორის ლექრისდებით ეწოდებოდა (შდრ. მეგრ. საქორსე ღორის), რადგან ის გან-

იმერეთში, კორკოტობას, ანუ შობის წინა დღეს, როცა კორკოტს აქე-
თებდნენ, სალამოს მთელი ჯალაბობა იქრიბებოდა: უფროსი ქალი შესთხოვდა
ლმერთს ოჯახის დღეგრძელობას; შემდეგ კორკოტი კერძებად რიგდებოდა
ოჯახის ყველა წევრს შორის.

გურიაში მრავალწლობის, ანუ 24 დეკემბერს შობისათვის დიდი
მზადება იყო. ამ მზადების მთავარი მომენტი ღვერდი ის გამოცხობა იყო.
ღვერდი (საწესო პური) ნახევარწრის (ნახევარმთვარის) ფორმისა იყო,
ცხვებოდა ხორბლის ფქვილისაგან, ურთავდნენ ყველს და გამომშრალ, შებო-
ლილ კვერცხებს, რომლებიც მთელ-მთელად ან შუაზე გაჭრილი იდებოდა.
ღვერდი ცხვებოდა იმდენი, რამდენი წევრიც იყო ოჯახში — უფროსებისათ-
ვის უფრო დიდი ზომის, პატარებისათვის კი მომცრო. ღვერდის გამოცხობა
მიცვალებულებისთვისაც იცოდნენ.

სამეგრელოში შობის წინა სალამოს ღვეზელი და მუცლის სალოცავა
კვარი იცოდნენ. თითო კვარში თითო კვერცხს დებდნენ. რამდენი წევრიც
იყო ოჯახში, იმდენს გამოაცხოდნენ.

23 (5. I) დეკემბერს ქართლში, ხოლო 24 (6. I) დეკემბერს კახეთში,
ერწო-თიანეთში, გუდამაყარში იცოდნენ წინასაშობაო რიტუალების შესრუ-
ლება. ამ დღეს თხილობას, ფხოწაობას//ხოწაობას ეძახდნენ. უფროსები თხილ-
კაკალს გაღაუყრიდნენ ბავშვებს. მათ რაც შეიძლება მეტი უნდა „მოეხო-
წათ“. ერწო-თიანეთში მოხოწილი თხილ-კაკლით ბავშვები ლუჭუკებას
ტობას თამაშობდნენ. გუდამაყარში ოჯახის უფროსი თხილ-კაკლითა და
ჩირით საჟსე ჯამს, მას მერე რაც ცეცხლზე მოატარებდა და მიცვალებულებს
შენდობას ეტყოდა, ბავშვებს ურიგებდა.

ხარშავდნენ კორკოტსა და ცხრაწვენას. რომელ მხარესაც გადავი-
დოდა მოხარშული კორკოტი, იმ მხარეს მომავალ წელს კარგი მოსავალი იყო
მოსალოდნელი. ცხრაწვენასათვის ძირითადად იღებდნენ ლობიოს, რომელსაც
სხვადასხვა მარცვლეულს უმატებდნენ: ქერს, სიმინდს, ხორბალს, ფერცვს,
ცერცვს, მუხუდოს. მოსავლის სიუხვის მიზნით, წვენი სქელი უნდა ყოფილი-
ყო. როდესაც მოიხარშებოდა, დაილოცებოდნენ: „ბევრი მშვიდობის შობა-
წელიწადი მოგვიძრუნეო“.

კუთვნილი იყო სალასკარო დღეობა ქრისტეშისათვის, მაგრამ მას შობის წინადღეს დაკლავდნენ. შობ საღმოს მოქრისდეშის ოჯახში შეიკრიბებოდა მისი ლასკარი, დააცხობდნენ ლემზირებს, მოხარშავდნენ ხორცს, ილოცებდნენ და ვახშმად დასხდებოდნენ: ვახშამზე დიდი სმა და
შოლხენა იყო. შობ საღმოს მერბიერ ლი თესლს ლამარიას შესწირავდა და ამ შეწირულთ
ყველა შინმყოფი ეწიარებოდა.

ამავე დღეს დამბალ ხორბალს დანაყავდნენ და წყალში მოხარშავდნენ. მამაკაცი (გუთნისდედა) წყალში ხორბალს ჩაყრიდა და მსხლის ჯოხით მოურევდა. ამ ჯოხს სახლის კედელში ერთი წლის განმავლობაში ინახავდნენ. ზოგჯერ ხორბალს ხშირწვერიანი კაცი ნაყავდა და წყალში ყრიდა — ხშირი ყანა გვექნებაო, ამბობდა ხალხი. ზოგჯერ ფქვილს ბიჭი მოხარშავდი, გარეთ გაიტანდა და ხშირი ტყისაკენ გაიხედავდა, რომ იმ წელს ხშირი ყანები მოხვლოდათ. გარეთ გასვლის და ტყის დანახვის წესი დასტურდება მთიულეთში, აგრეთვე, გუდამაყარსა და ერწო-თიანეთის ქართლიდან მოსული მოსახლეობის ყოფაში.

ქართლში 24 დეკემბერსაც იხარშებოდა კორქოტი. მისი ქერქის (ანუ შედედებული ზედაპირის) ნაწილს გუთნის დედა სახლის ბოძებს. ან ქედელს წაუსვამდა, ცოტას ხარებს აჭმევდა, ცოტასაც თვითონ შეჭამდა. ამის შემდეგ მას ხახვით ან ნიგვზით შეანელებდნენ. გუთნის დედა ოჯახის ყველა წევრს თავისი ხელით შეაჭმევდა კორქოტს. ახალი მიცვალებულის პატრონები კორქოტს არ აკეთებდნენ. ქართლში 24 (6. 1) დეკემბერს ქრისტეს კორქოტს ეძახდნენ. ქრისტეს სახელზე გამომცხვარი პური, თუ მის სახელზე კორქოტ გაკეთებული ხორბალი ან სხვა ფქვილისაგან დამზადებული ფაფა და მახასიათებელია. აღმოსავლეთ საქართველოს ყოფისათვის. ასე მაგალითად: ხევში ცხვებოდა ორი ყორბოული ან იგივე ქრისტეს პური, მთოულეთში ქრისტეს პური (ხმიადი), რომელიც ოჯახის უფროსს გარეთ უნდა გაეტანა, ცისთვის დაენახვებინა და ლოცვა ეთქვა. შემდეგ, ამავე პურს მუხლებზე დაიდებდა, ხშირ ტყეს გახედავდა, გადატეხავდა და შინ-შეგიღოდა. ერწო-თიანეთში 3 დაჭრელებული კვერი „ქრისტის ობშამი“ ცხვებოდა და გარკვეული რიტუალი სრულდებოდა.

თუშეთსა და ხევში ამ დღეს ისეოივე სამზადისი იყო, როგორც ახალწლის წინა დღეს.

თუშეთში ბავშვებს ქერიფქლას ჭოყრებს და ფიჭვის პატარა ტოტებს მოატანინებდნენ. საღამოს თითო ტოტს კარებში დაამაგრებდნენ ავდი კვალისა-გან დასაცავად. ყველაფერს, რაც განათხოვრებული ჰქონდათ, ამ დღეს იბრუნებდნენ. „ქრისტეს და წელწადის ღამეს სახმარმა, პირუტყვმაც და კაცმაც, თავის ჭერქვეშ უნდა გაათენოს“. ასევე იქცეოდნენ. აღმოსავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეებშიც.

საღამოს, მას მერე რაც დიასახლისი მეორე დღის სამზადისისთვის კეცს ცეცხლზე შემოღვამდა, დაიჭერდნენ კვალს და სახლიდან აღარავის არაფერს გაატანდნენ.

ოჯახის დიასახლისი საღამოს გამოცხობდა პურებს. აღამიანთა და შინაურ ცხველთა გამოსახულებით. მათ „სა ლოცავებს“ ეძახდნენ. ეს სალოცავები ე.წ. ქრისტეს სუფრაზე უნდა დაედოთ.

გრძელ ცომს ადამიანის ფორმას მისცემდნენ. ეს კაცის კვერი იყო. მრგვალ კვერს 4 წაგრძელებას გაუკეთებდნენ, ძროხის ძუძუებიაო. ცხვრის კვერიც ასეთივე იყო, მხოლოდ ნაცვლად ოთხისა ორი ძუძუ უკეთდებოდა. ცხვნისთვის ნალისებრი კვერი ცხვებოდა. ცხვებოდა ერთი დიდი კოტორი, რომელსაც ქრისტეს საგძალი ეწოდებოდა.

უველა კვერს, კორკოტს, ქრისტის კორკოტის ნახევარს, სითეთრეს, კალტის კვერს ან უველის პატარა ნაჭერს, ცოტაოდენ. მატყლს, არაყს პატარა პურჭლით, 1 სანთელს ხონჩაზე დააწყობდნენ, მას ქრისტის სუფრაზე ეწოდებოდა. განცხადებამდე (5 (18) იანვარი) კიდობნის თავზე ან თახჩაში ინახავდნენ. ქრისტეს კორკოტის მეორე ნახევარს დიასახლისი ოჯახისათვის შეინახავდა.

თითოეული ვაჟისათვის, ვინც იარაღს ატარებდა ან მოზარდთათვის ამავე საღამოს ცხვებოდა პატარა გახვრეტილი კვერი. მათ კერასთან, სამამაცო აღგილის თავზე დამაგრებულ პატარა ჩხირებზე წამოაცმევდნენ. ამ კვერების ჩამოლება არ შეიძლებოდა. ისინი ან თავად უნდა ჩამოვარდნილიყვნენ, ან აუგვს, კატას უნდა შეეჭამა.

ცხვებოდა ერთი ლუკმის ხელა მრგვალი პურები — სათავსე ქვით კვერი, რომელსაც დიასახლისი ოჯახის უველა წევრს სასთუმლის ქვეშ ამოუდებდა. ასეთივე კვერებს დებდნენ. საცხოვრებლის და პირუტყვის სადგომის კარების თავზე ბუდეში, ავრ კვალისაგან დასაცავად.

კერის პირას ნაცარში ჩასვამდნენ ანთროპომორფულ კვერს, ნისკარტივით წაწვეტებული თავით და ცერცვის მარცვლების თვალებით, რაც იმის შთაბეჭდილებას ქმნიდა, თითქოს ფიგურა ჭერში იყურებოდა. ამ კვერს მრავალი სახელი ჰქონდა: ლომლის დედა, ჭერჩიჭყეტია, ნაცრის დედა და სხვ. იგი კერის მფარველი ანგელოზის სიმბოლოა და კერის პირას რჩებოდა მანამდე, სანამ არ დაიწვებოდა ან კატა-თავგვი არ შეჭამდა.

შობას რიტუალური კვერების გამოცხობის წესი ხევშიც დასტურდება. როგორც აღინიშნა ამ ღამეს ყორბოულობა ღამეს ეძახდნენ. ცხვებოდა ერთი საკვლევი, სამი წმ. სამების პური, ორი ყორბოული ან ქრისტეს, პური და თესლის პური. ყველა პურს გამოცხობის წინ ჯვრის ნაჭლევს გაუკეთებდნენ. მხოლოდ ყორბოულს ჰქონდა ჯვრის ფორმის

12

მარიამე

ცე

ნუკოლები

საკუთარი საბეჭდავი. ბავშვებისათვის ცხვებოდა ბედისკვერები. გამოცხობისას ვისიც ამოიბურცებოდა, მას იღბლიან წელიწადს უწინასწარმეტყველების და უძლებდნენ. ყორბოულს და თევზს ამავე ღამეს ჰამდნენ. ბედისკვერებს და საკვლევს ახალწლისთვის ინახავდნენ, ხოლო თესლის პურს — საგაზაფხულო თესვამდე.

ზოგი ყორბოულს, თევზს, არაყს ცეცხლს შემოატარებდა და მიცვალებულებს შენდობას ეტყოდა. ამის ჭამას მკვდრის პირის დაჭერას ეძახდნენ. ამავე სალამოს პური უნდა გამოეცხოთ, რომელსაც ონჩარი, ორთქლი უნდა ჰქონოდა, ვინაიდან, მალლა ასული ორთქლით კარგად მიუვა მიცვალებულს შენდობაო.

ჩვეულებრივ, შობის წინა სალამოს (ზემო სვანეთში, ე. წ. შობის წინ ერთი დღით ადრე) იკვლებოდა საშობაო ღორი (სვანური ლექრის დეში, მეგრული — საქორსე ღორი). ღორის დაკვლის შემდეგ მოდიოდნენ მეალი ლეგები, მგალობლები ე. წ. ქრისტეს მახარობლები. 3—4 კაცისაგან (ან ჭალისაგან) შემდგარი ჯგუფები, რომლებიც კარდაკარ დაივლიდნენ ოჯახებს და ულოცავდნენ შობას. ამას შობის შემოლოცვა ეწოდებოდა. მილოცვა გამოიხატებოდა მოკლე სიმღერით, რომლის ტექსტი, მრავალი გარიანტია დადასტურებული საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. მეალილები ზოგჯერ გადაცმულები და დათხუპნულები დადიოდნენ, რომ ისინი ვერ ეცნოთ. დადიოდნენ მთელი ღამის განმავლობაში და სადაც დათენდებოდათ იმ ოჯახში იქინიდნენ.

იმის საილუსტრაციოდ, თუ როგორი სიმღერები სრულდებოდა შობის შემოლოცვის დროს დასავლეთ საქართველოში, მოვიტან ყველაზე გავრცელებულ ვარიანტებს:

„ოცდახუთსა ამ თვესაო,
ქრისტე იშვა ბეთლემსაო,
თქვენ გვაჩუქრეთ გროშებიო,
დაგელოცოთ ბოვშებიო“.
(სამეგრელო).

ან

„ქრისტე-შობა გათენდა,
ღმერთმა გაგითენოს,

ეს ძველი და სხვა ახალი,
ყოველი მხრიდან გაიხარეთ".
„ალათასა, მალათასა“.
ხელი ჩაკარ კალათასა,
ამოილე 2 კვერცხი,
ღმერთი მოგცემს ბარაქასა“.
(იმერეთი.)

ან

„ოცდახუთსა ამ დღესაო,
ქრისტე იშვა ბელთემსაო,
ქალბატონი ლამაზია,
გაღმოგვიგდებს აბაზიანს“.

ან

„ოცდახუთსა ამ თვესაო,
ქრისტე იშვა ბეთლემსაო,
ჩვენ მათხოვრები არა ვართ,
ქრისტეს მახარობლები ვართ“.
„ალილო და აქა ალილო,
ალილო და აქა შობა,
ღმერთმა ბევრი გაგითენოთ
შობა-ახალწელიწადი.
ოცდახუთსა ამ თვესაო,
ქრისტე იშვა ბეთლემსაო,
ჩიტი შემოჯდა ლობესა,
იძანის ქრისტე შობასა.
ჩვენ მათხოვრები არა ვართ,
ვართ ქრისტეს მახარობლები,
ალილო და აქა შობა,
აქა ალილო“-ო და სხვ.

(ქვ. სვანეთი).

„ალანთასა ბალანთასა,
ჩამოვჰკიდებ ქალათასა,
ადგა ქალი დაძრა ტანი,
დადგა გობი, ზედ საცერი,
ერთი ვთხოვე, ორი მომცა
ღმერთი მისცემს ბარაქასა“.

X „ალანთასა, ბალანთასა
ჩამოვჰკიდავ ქალათასა,
ქალო ერთი კვერცხი მომე
ღმერთი მოგცემს ბარაქასა“,
„ჩიტი ლობეზე შემოჯდა,
იძახდა ქიშმიშობასა,
ღმერთმა ყველანი დაგასწროთ
ალდგომა ქრისტეს შობასა“.

(მესხეთი).

აღმოსავლეთ საქართველოში ფშავ-ხევსურეთის, ხევისა და ქართლის
გარდა ალილოზე სიარულის წესი ყველგან დასტურდება.

ძველად, მოზრდილი მამაკაცები, მოგვიანო პერიოდში ბავშვები, კარდა-
კარ ჩამოივლიდნენ მთელ სოფელს. ზოგჯერ მეალილოებს კომბლებიც (კა-
ხეთი) ეჭირათ ხელში. მიადგებოდნენ ოჯახს და უმღეროდნენ. ალილოს ტექს-
ტები მეტად მრავალფეროვანია.

X „ოცდახუთსა დეკემბერსა ქრისტე დაბადებულაო,
შობა-ახალწელიწადი ჩვენთვის გათენებულაო.
ალათასა, ბალათასა კვერცხი უნდა კალათასა.
ერთი კვერცხი გამოიტა, ღმერთი მოგცემს ბარაქასა“.

მოვიტანთ ერთ კახურ ვარიანტს, რომელშიც ნაწილობრივ ასახულია სა-
შობაო რიტუალის წეს-ჩვეულებანი:

„ოცდახუთსა და რამდენსა შობა გათენებულაო,
შობის მადლი შეგეწიოთ, ქრისტე დაბადებულაო.
ეს სახლი ვინ ააშენა, ვინ დახურა მუხის გული?
ამშენებლის დედა ცხონდეს, დამხურავის მამის სული.

„აკოშეიდან“ გადვიხედე, ერბო გიდგათ ქილებითა,
თუ გამოგაქვთ გამოიტათ, თორემ წავალთ გინებითა.
ალათასა, ბალათასა კვერცხი უნდა კალათასა.
აქა ლორი დაკლულაო, ნაყელარი ჩვენიაო, ნასამედი თქვენიაო.
პატარძალო ჩვენო ლხინო, მარნის კარი გიჭრიალებს,
მარნის ქოცო აგვიხადე, ყელი ჩაგვიმაჭრიანე“.

მეალილოეთა ხელცარიელი გაშვება არ ვარგოდა, წყევლა იცოდნენ, რაც
თავისთავად ცუდის მომასწავებელი იყო. როგორც ზემოთ მოტანილი ტექს-
ტიდანაც ჩანს, კახეთში ზოგან ღამევე იკვლებოდა სადლესასწაულო ლორი —
ქოსმენი.

თუშეთში ალილოზე მოსიარულენი წინა დღეებში მოკლულ ყვავს მია-
ბამდნენ ჯოხზე და ჩამოვლისას ყველა ოჯახის სარკმელში შეახედებდნენ,
იმლერებდნენ:

„ალილო და ქრისტე ლმერთო, ქრისტე მოსიარულაო,
ყვავსა ფეხი დაზრობია, კარგად მოსიარულაო.
ვინც კაი პურს გამოგვიცხობს, კაი ყმისა აკვანი,
ვინც მონა პურს გამოგვიცხობს, ფსია ქალის აკვანი“.

ალილოზე მოსიარულეთ დიასახლისი შინ შეიპატიუებდა და წინასწარ
გამოცხობილ 2. ღიღ ქაღას ალილოს ქოტორს გამოუტანდა. ერთს იქვე
შეჭამდნენ, მეორეს და 1 ჩარექ არაყს თან გაატანდნენ. შეგროვილ სანოვაგეს
ინაწილებდნენ ან სადმე ერთად მოილხენდნენ.

როგორც დასავლეთ, ასევე აღმოსავლეთ საქართველოში, ოჯახის უფ-
როსი ქალი ან კაცი. მეალილებს გაუტანდა შეძლებისდაგვარად ფულს,
კვერცხს, ღვინოს, მათთვის გამომცხვარ ღვეზელს და სხვ. (ამ უკანასკნელს
იმერეთში ს. ა. ციქველი ეწოდებოდა). სამეგრელოში „შობაზე კაცი რომ
მოვა, გიმღერებს, ეს იგივეა, რომ ღიღი ძლვენი მიუტანო ოჯახს“. ამ დღეს
სამეგრელოში წესად იყო ნათლულს ნათლიასთან წაელო ყვარილი//ყვერული
(დაკოდილი მამალი), ღვეზელი და კვერი.

გურიაში „ძლვენი“ ჩვეულებრივად, ეგზავნებოდა უათხოვილი ქალიშვი-
ლის მშობლებს. ძლვენი შეძლებაზე იყო დამოკიდებული. იგი შეიძლება ყო-
ფილიყო ხარი ან ძროხა, ცხვარი, ინდაური, ღვინო, საპალნე ღომი, გამომცხ-
ვარი პურები, ხაჭაპური. მაგრამ აუცილებელი ელემენტი ამ ძლვენისა იყო
საშობაო ღვეზელი.

ამრიგად, შობის წინა საღამოს ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტებია:
კერაში ქარგი ცეცხლის დანთება, კორქოტის მოხარუა, ლოცვა და რიტუ-

ლური ტრაქეზები, ლორის დაჭვლა, შობის შემოლოცვა შეალილების შეირ რაჭასა და ლეჩებუმში, ყველაფერი ამასთან ერთად, იცოდნენ მოხარული ჭანტილის ქაფის გატანა ეზოში და ყველა ხეზე წასმა (ხის სიმბოლური განა- ყოფიერება), რაც მომავალ წელს უზრუნველყოფდა მათ მოსავლით, ძლვენის გაგზავნა (გურია, სამეგრელო) და სხვ.]

სამეგრელოში ძველად შობა დღეს სისხლი უნდა დაესხათ, ანუ დაექლათ ლორი (ან ტახი). შობის დილის იხარშებოდა თავი. ზოგან ლორი იკვლებოდა შობის წინა სალამოს. ამ დღეს დილით ადრე უნდა ამდგარიყვნენ და ეჭამათ სპეციალური დილის საუზმე, რომელსაც დილის ხაციცი — „ოჭუ მა- რეშ ხაციცი“ ეწოდებოდა. იგივე ჩვეულება დასტურდება იმერეთში, მხედველობაში გვაქვს საშობაო დილის საუზმე ხაციცი. იმერეთში შობის წინა სალამოს ოჯახის თითოეული წევრისთვის კლავდნენ ქათმებს და კუჭმა- ჭის მაგიერ ურთავდნენ ჭყინტ ყველსა და მოხარულ ბრინჯს; ადრე შობის გათენებამდე, ყველანი სუფრას მიუსხდებოდნენ და ლოცვის შემდეგ საუზ- მობდნენ, რასაც ხაციცი ეწოდებოდა.

რაჭაში ჩანტილობის მეორე დღეს, შობას, მამლის ყივილთან ერთად უფ- როსი ქალი უნდა ამდგარიყო და ქათმები დაეჭირა — ერთი საანგელო- ზო ყვინჩილა და მეორე საოჯაზო ყვინჩილა ან ვარია. ამ ორ ქათამს უფ- როსი ქალი სახლში შემოიყვანდა. საანგელოზო ყვინჩილას შემოსვლისას შე- მოავლებდა თავზე კაცებს, ბავშვებს, შემდეგ ხარებს და თან იტყოდა: „ანგე- ლოზების ბარაზე მომირთმევია ეს ყვინჩილა, თქვენ სამშვიდობოდ“ (თან ასახელებდა ქაცს ან ხარს), საოჯახო ქათამს კი ასეთი სიტყვებით შემოავლებ- და ცეცხლთან ახლოს მიღვინულ სასაფურრეს და ცეცხლს „ოჯახის სამშვიდო- ბოდ მომირთმევია ეს ქათამი“. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლებოდა მათი დაკვლა. ამასთან ერთად უნდა გამოეცხოთ ერთი განატეხი: ქონიანი ან ნიგვ- ზიანი, ან მარილიანი მაინც. ეს ქათმები უსათუოდ უნდა შეეწვათ და მხოლოდ ამის შემდეგ შეილოცავდნენ შემწვარი ქათმებით, განატეხით და ზედაშით. საანგელოზო ყვინჩილას მხოლოდ კაცები და პატარა ბიჭები შეჭამდნენ; საო- ჯახო ქათმის ჭამა ყველას შეეძლო, მის შიგნეულს კი ვერავინ ვერ შეჭამდა გარდა იმ ქალისა, რომელმაც საოჯახო ქათამი ცოცხლად შემოავლო კაცებს თავზე. განატეხიც მხოლოდ ამ ქალს უნდა ეჭამა. ეს ყველაფერი ძალიან აღ- რე გათენებამდე უნდა მომხდარიყო. შემდეგ კი შეუდგებოდნენ სადილის სამზადისს. სადილზე არც განატეხის გამოცხობა და არც ლოცვა, წესად არ ყოფილა.

ლეჩხუშში ჭანტილობის მეორე დღე, შობა — ყველასათვის დიდი უქმე
 იყო. „ჩიტის აზვრამდე“ — გათენებამდე უნდა დაეკლათ ორი მამალი. ერთი
 სა ა ნ გ ე ლ ო ზ ო ყ ვ ი ნ ჩ ი ლ ა იყო, ხოლო მეორე ხ ა რ ე ბ ი ს ს ა ლ ო-
 ც ი. საანგელოზო ყვინჩილა ითვლებოდა ადამიანის, ოჯახის წევრების მფარ-
 ველად „სნე-ბატონებისაგან“: თუ ვინშეს ოჯახში რაიმე სნება სჭირდა, ყვინ-
 ჩილას მას შემოავლებდნენ თავზე და შეულოცავდნენ: „ლმერთო! დაგვიფარე
 ხველისაგან, სნებისაგან, ყოველი უნებულისაგან“ — ამ ყვინჩილას ჭინჭორს
 ცოტას ამოაცლიდნენ და შობამდე გაუშვებდნენ; შობას კი დაიკვლებოდა ის ა-
 დრე, რომ ჩიტისაც არ გაეგო. ოჯახის წევრების მეტი, საანგელოზო ყვინჩი-
 ლას ხორცს ვერავინ შეჭამდა; ის დაკვლისთანავე გათენებამდე შეიჭმებო-
 და. მის დაკვლაზე არავითარი ლოცვა არ იცოდნენ. მეორე მამალი ხარების
 სალოციც, „ჩიტის აზვრამდე“ დაიკვლებოდა, მხოლოდ ის უნდა შეჭმულიყო
 სადილისათვის. მაისის დამლევს, როდესაც ხარებს მთაზე გარეკავდნენ, სწო-
 რედ ამ დროს ყვინჩილას შემოავლებდნენ მათ თავზე და შეულოცავდნენ:
 „ლმერთო! დაიფარე ნადირისაგან, ჭირისაგან, ფათერაკისაგან, მშვიდობით ჩა-
 მოიყვანე, რაც ძალა ხარ მშვიდობით გვაჩვენე ჩვენი პირუტყვი“. პატარა ჭინ-
 ჭორას ამოაცლიდნენ, რომ კარგი საცნობი ყოფილიყო, „გაუშვებდნენ“. და
 შობას დაკლავდნენ. ამ მამლის ხორცის შეჭმა თავის, ფეხის, კუჭის და ფილ-
 ტვის გარდა, გარეშე კაცსაც შეეძლო. ისიც „ჩიტის აზვრამდე“ უნდა შეეჭა-
 მათ. თუ ოჯახში ერთი ან ორი წლის მკვდარი ჰყავდათ, მაშინ ამ დღეს მას
 „ს უ ფ რ ა ს წ ა უ დ გ ა მ დ ნ ე ნ“. მოხარშავდნენ. შაშხს, გამოაცხობდნენ ყვე-
 ლიანებს; პურებს, ღვინოს დადგამდნენ სუფრაზე სავსე დოქით, ჭიქებით. აანთებდნენ სანთლებს. უფროსი ქალი პურზე ღვინოს ჭიქას თავს წაუქცევდა
 და იტყოდა: „ლმერთო! გამინათე ჩემი ახალი მკვდარი“. შემდეგ კი საღილს
 მიირთმევდნენ. მიწვევა ამ დღეს არ იცოდნენ.

სვანეთში ზოგან საშობაოდ მამლის დაკვლაც იცოდნენ. მამალი დილით
 ადრე იკვლებოდა. იგი უნდა დაეკლა მამაკაცს. ამ მამლის თავზე შემოვლებაც
 იცოდნენ. მამალს ხარშავდნენ, მორჩენილ ძვლებს კი ცეცხლში ყრიდნენ სი-
 ტყვებით: „ასე დაიწვას ჩვენი ოჯახის მავნე ავალმყოფობა, ასე დაიწვას, რო-
 გორც ეს დაიწვა“-ო. ეს მამალი ჭირისათვის იყო შეწირული. იგი ლელ-
 ყაჯი იყო, ე. ი. მისი სხვისთვის ჩვენება ან ჭმევა არ შეიძლებოდა.

სვანეთში და კერძოდ ზემო სვანეთში, ადგილობრივი რწმენა-წარმოდგე-
 ნების მიხედვით ჭრისდეშ, ჭრისტეშობა-ს მზე ვერძის სამ ნახტომს აკეთებდა.

ამ დღეს დილით ძალიან ადრე, ვიდრე ფრინველი გაიღვიძებდა, სახლის
 უფროსები წამოიშლებოდნენ, კერიაში ცეცხლს გააჩალებდნენ და დიასახლისა

ლამარია-ტაბლაშისაგან (ანუ ლამარიასათვის განკუთვნილი წმინდა ფქვილი-საგან) სულზე თითო უველიან ქვერს „ქ უ ა ნ ჭ ი ლ“-ს გამოაცხობდა. ეს „ქ უ-ა ნ ჭ ი ლ ე ბ ი“ (უ წ ო ნ შ ი იყო) უცხოს არავის არ უნდა ეჭამა. ქორა მახუში (ოჯახის უფროსი) დაიჭერდა ხელში კუანჭილბრს-ს და ევედრებოდა ქრისტეს (სვანური ფორმით — ქრისდეს): „დიდება მოგსვლოდეს ქრისტე შობისას! ქრისტე შობისას! შენი ლოცვა-დიდება დაჯვარული. გვიქენ, მაღლიანო, მრავალი ქრისდეში, კარგ გულზე მოგვაწარი, მუდიმ მშვიდობით გვამყოფე ჩვენ და ჩვენი ნათესავი, ოთხფეხი გაგვიმრავლე, გენუქვით, მაღლიანო ქრისტე!“

ლოცვის დამთავრებისთანავე კუანჭილებს ოჯახის წევრებს ჩამოუ-რიგებდნენ და მაშინვე შესჭამდნენ. საღილობის ხანს დაკლავდნენ ღორს, ცხვარს ან თხას, კვლავ ლემზირებს გამოაცხობდნენ და საღილის წინ ლიფანეს გამართავდნენ. საღამოსაც ჯერ მიცვალებულთა სულებს დაუ-კურთხებდნენ მოხარუშულ ხორცს, ლემზირებს, სხვა საჭმელს — სასმელს, შემდგომ კი ივახშებდნენ. ქრისდეში მისვლა-მოსვლა და სტუმრიანობა მიღებული არ იყო. იმ სოფლებში, საღაც მთავარი სამლოცველო ეკლესია მაცხოვ-რის სახელობისა იყო, მთელი სოფელი ერთად იხდიდა შობის დღეობას, აღ-დგომას და ამაღლებას. ის მოსახლე, რომელსაც რიგით სადღეობო ხარჯის გა-დახდა უწევდა (მოქრისდეში), წინასწარ ასუქებდა ღორს, ვაცს ან ხარს და ბლომად ხდიდა არაყს. შობა დღეს ყველანი თავს იყრიდნენ მასპინძლის (მოქრისდეშის) ოჯახში. საერთო სუფრაზე დასხლომის წინ ისინი მაცხოვარს შესწირავდნენ პურს, ხორცსა და არაყს. შეწირვის დროს, ასეთ ლოცვა-ვეღ-რებას წარმოსთქვამდნენ: „დიდება მოგვიდა ჩვენ უფალ მაცხოვარს, დიდე-ბა! მაცხოვარო, შენ შეგვეწიე შენი მაღლითა და ძალითა, ნუ მოგვაკლებ შენ წყალობას და შეწევნას. მშვიდობიანობით და გამრავლებით გაახარე ჩვენი წყალობას და შეწევნას. მშვიდობიანობით და გამრავლებით გაახარე ჩვენი წყალობას და შეწევნას; სანამ შენი ვეღრება და მსხვერპ-სოფელი, ნუ გამოგვილევ შენ შესაწირავს; სანამ შენი ვეღრება და მსხვერპ-ლის შეწირვა არ დავივიწყოთ, მანამ შენს შეწევნას და წყალობას ნუ მოგვაკ-ლებ, დალოცე ეს სახლი შენი შესაწირავის მოსამსახურეობისათვის“.

ამის შემდეგ ხორცს, პურს, არაყს მღვდელს აკურთხებინებდნენ დღეო-ბაში მონაწილეთა მიცვალებულების სახელზე. ქრისდეშ დღეს შუალამებდე ჭამა-სმასა და მხიარულობაში ატარებდნენ. ქრისდეშის მეორე დღეს ლა-ტე ხა-ს უწოდებდნენ. ლალტეხა დაბრუნებას ნიშნავდა. ლას კ შ რ ი კვლავ უბრუნდებოდა მოქრისდეშის სუფრას და წინა დღით მორჩენილი სასმელ-საჭმლით დილიდან საღამომდე ქეიფობდნენ.

25 (7. 01) დეკემბერს, დილით, აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში იქ-
ლებოდა ღორი, რომელსაც ნოემბრიდან ასუქებდნენ. ქართლში მას ს ა ა ღ-
ბო ღორს ეძახდნენ, კახეთში ჭოს მენს. ზოგს ამ დღისთვის საკლავიც
ჰქონდა შეთქმული. კლავდნენ: ცხვარს, კახეთში ქათმის მამალიც შეიძლებო-
და; იტყოდნენ: თითქოს ცხვარი დაგიკლავსო. ზედაშისაგან* ცხვებოდა ქადა,
რომელსაც იმდენ ნაწილად ჭრიდნენ, რამდენი ოჯახის წევრიც იყო. ანთებდ-
ნენ სანთლებს. საშობაო სუფრაზე უნდა ყოფილიყო: პური, ყველი, ქათამი,
ინდაური, საკლავის ხორცი, თხილ-კაფალი, ღვინო და სხვა, რისი შესაძლებ-
ლობაც ექნებოდა ოჯახს. სუფრასთან რომ დასხდებოდნენ, ოჯახის უფროსი
დაილოცებოდა: „ღმერთო მშვიდობის ზაფხული მოგვეცი, ბარაქიანი წელი-
წადი მოგვეცი. ღმერთო! უშველე ჩვენ შვილებს, შვილიშვილებს“...

აღმოსავლეთ საქართველოში ეს დღე მიცვალებულთა მოსახსენებელი
დღეც იყო. ლხინი ზოგან (კახეთში) სამი დღეც კი გრძელდებოდა. იქ, სადაც
მოქმედი ეკლესიები იყო, მოსახლეობა წირვა-ლოცვას ესწრებოდა. თუ შეთქ-
მული ჰქონდათ, სალოცავშიც (ხატში) გავიდოდნენ.

სოფ. შილდაში ამ დღეს ნეკრესის სალოცავში მიდიოდნენ და ღორებს.
კლავდნენ. ეს წესი დღემდე შემოინახა ყოფამ. სამსხვერპლო მამალ ღორს
ლომ მტას ეძახდნენ. ნეკრესი ერთადერთი სალოცავია მთელ საქართველო-
ში, რომელსაც ღორი ეწირება მსხვერპლად. ლეგენდის მიხედვით, ლეკები,
მორიგი დარბევის შემდეგ, ნადავლით შინ ბრუნდებოდნენ. გზად ნეკრესისკენ
გამოუვლიათ. ქართველებს მათვის მამალი ღორები მიუსევიათ და ლეკები
ხელცარიელი გაუშვიათ.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში ძირითადი საწესჩვეულებო რიტუალე-
ბი ხატში სრულდებოდა. სახლში ყოველივე კეთდებოდა ისე, როგორც
ბარში, მხოლოდ სუფრისთვის მზადდებოდა მთის ყოფაში დამკვიდრებული
კერძები და სასმელი: ხინკალი, შეთქმული საკლავის ხორცი**, ფაფა, ანტრია,
მოხარშული ბრინჯი, კაპარი.

დილით, თუშეთში, ოჯახის ერთ-ერთი წევრი უმძრახად მოიტანდა წყალს,
რომლითაც საშობაო სუფრისთვის განკუთვნილი კერძები უნდა დამზადებუ-
ლიყო.

* ზედაშე, ღვინის გარდა, შეიძლება იყოს რელიგიური დღეობებისა და წეს-ჩვეულებე-
ბისთვის განკუთვნილი საუკეთესო ხარისხის ერბო და ფქვილი.

** ზოგჯერ ჭირისუფალი ახალი მიცვალებულის სახელშე კლავდა საკლავს, განსაკუთრე-
ბით ხევში, სადაც მიცვალებულისთვის წლამდე შვიდი სუფრა უნდა გაშლილიყო, ერთ-ერთი
შობას. ხევში შობას სახაფლაოზეც გაფილოდნენ.

დღისით საგვარეულო სტუმრად დადობდა ერთმანეთში, საღამოს კი შე
ერთ არაში (სოფლის თავყრილობა, ჯარი) გროვდებოდნენ. დღისით საშიუარო
სანოვაგეს ახალგაზრდები კომბლობრივ იგროვებდნენ ზოგან საშიუაროდ ალი-
ლოზე. შეგროვებული სანოვაგე იხმარებოდა. „ქრისტის შიგარაის ა-
ლოზე ნათე აირჩევდა მაჭალათებს — ორ ვაუს და ორ ან სამ ქალს,
ღამეს ნათე აირჩევდა მაჭალათებს — ორ ვაუს და ორ ან სამ ქალს,
რომლებიც ნათეს წელწდობის (ახალი წელი) ჯარობაზე მოეხმარებოდნენ
ხალხის გამასპინძლებაში.

ხატის ერთ-ერთ მთავარ საკულტო ობიექტს წარმოადგენს დ რომ. ა. იგი მედროშავე ხელოსანს ებარა. სანამ მედროშავე დროშას შეეხებოდა, უნდა გა ათ ლულიყო, ანუ საკლავი დაეკლა და მისი სისხლი წაესვა ხელ- გარზე. დროშა შესდგება ხის ტარისაგან, რომელსაც თავზე ჭვარი და ზარი მხარზე. დროშა შემოიტანა ხალხისაგან შეწირული საკადრისები — სხვა- აქვს. დროშის ტარზე შემოულია ხალხისაგან შეწირული საკადრისები — სხვა- დასხვა ფერის ბაღდადები და ხელსახოცები. დროშა ძირითადად უველა სახა- ტო რიტუალში მონაწილეობს.

ტო რიტუალში ძოხაცილებოს.
შობა ღამეს მხოლოდ ჯვარიონი იყო ხატში, თუმცა შეიძლებოდა თითო-ოროლა მეთემკუ ჯარში ყოფილიყო. იდგმებოდა ხელოსანთა ტაბლა, სადაც საკუთრივ მათი ნადუღარი ლუდი და საშამავლო იყო, აგრეთვე, საკლავის ხორცი. იწყებოდა სმა, სიმღერა, ძველ ანდრეზებზე საუბარი

* ახილისა და გუდანის ჭვრებს ჰყავდათ დიასახლისები, ხნიერი ქალები, რომელიც ევალებოდათ ხატისთვის ს ე ფ ე-ზ უ რ ი ს გამოცხობა.

და მხიარულება. სანამ ხატში სმა დაიწყებოდა, მანამ მარხვას ყელა ფაფით „გატეხდა“. ფაფიან ჯამს ტაბლაზე ცეცხლთან ახლოს დადგამდნენ. ხუცესი სამჯერ ჩასხამდა ცეცხლში ერბოს. თუ ცეცხლი ძალიან აბრიალდებოდა, კარგ წელს იმედოვნებდნენ. შემდეგ შეექცეოდნენ ფაფას. ზედამ-დები ლუდს მიართმევდნენ იქ მყოფთ. ღამეს ყველანი იქვე ათენებდნენ.

დილით ხუცეს-ხელოსანი ნამთვრალევნი და ღამენათევნი იყვნენ. დასტურები მათ ლუდს მიაწვდილნენ, რომელსაც სოფლიდან გზანიდნენ. ამის შემდეგ დასტურები მიიტანდნენ წყალს და ხუცეს-ხელოსნებს პირს დააბანინებდნენ. ამას მოსდევდა უამისწირვა. უამისწირვის დასრულების შემდეგ, მოდიოდნენ მლოცველები. ჯერ მეზღვნები, შემდეგ კი დანარჩენი სოფელი. კლავდნენ: სასოფლო, უბედოებისა და სხვა მეზღვნეთა საკლავებს. ამ დროს ძნელად თუ იშოვებოდა საკლავი და ვინც იშოვიდა, წელწდის თვის ინახავდა, რადგანაც ქრისტე დიდ დღესასწაულად არ ითვლებოდა. ხუცესი ცალ-ცალკე მოიხსენიებდა საკლავებს, ხუცობა-კურთხევით კი ერთად. იგი სამსხვერპლოს რქებზე სანთელს დააკრავდა და იხუცებდა. შეახვეწებდა პატრონს და შემდეგ ყველას დაამწყალობნებდა. ზოგ პატრონს სადიდებლად არაყიც ექნებოდა. თუ საკლავი ხარი იყო, ხუცესი ხუცობის დამთავრების შემდეგ, მას ყურს მოაჭრიდა და იქვე ჯვარში გადააგდებდა. ჭრილობიდან გამოსულ სისხლს ხუცესი საკლავის პატრონს წაუსვამდა შუბლზე ჯვრის ფორმით. ხუცესს რჩებოდა ბეჭი და თავი.

ამ წესების შესრულების შემდეგ სხდებოდა ჯარი. დასტურები მოხარულ ხორცა და ლუდს მოუტანდნენ. იწყებოდა სმა, საგმირო შემღერნება. ქალებს ლუდს არ დაალევინებდნენ. ისინი ძალიან მალე ბრუნდებოდნენ სახლში. თუ ვინმეს სტუმარი ჰყავდა, ხატში მას განსაკუთრებულ პატივს სცემდნენ. წასვლის წინ ჯვარიონი დალოცავდა მლოცველებს: „წყალობა წაიღეთ, მაგ. სანების ჯვრის, მეწალმართე ანგელოზი გამოგაყოლასთ. ჯვარ გეწერასთ, ჯვარსაც, კაცსაც“...

ასეთივე წესები სრულდებოდა ფშავშიც. ამ დღეს მიცვალებულთა მოხსენიებაც იცოდნენ. თუ ხევსურეთში მარხვას ფაფით გაიხსნილნენ, ფშავშა უველით და პურით და ერთი სასოფლო საკლავის ხორცით.

იმ ხატებში, სადაც ღამისთევა არ იცოდნენ, ყველა წესი დილით სრულდებოდა.

საეკლესიო კალენდარი გვამცნობს, რომ შობის მეორე დღე, ანუ 26 (8. 01) დეკემბერი, არის კრება ყოვლად წმიდა ღვთისმშობლისა.

3000 ვერ დაესჭოებოდა.
სვანეთში ყველაფერ ზემოთქმულთან ერთად, იმ თემებში, სადაც მაცხოვ-
რის ექლესიები იყო, საღამოობით იმართებოდა ლასკრობები (ლასკარის
შესახებ იხ. ქვემოთ).

ଟେଲିଭିନ୍ଦୁ

** სამოცდათაგან უფლის წმიდა მოციქული, პირველმოწამე და შთავარდიაკეაზი სტეფანე (დაახლ. 34), უმთავრესი იყო იმ შვიდ ღიაკვანთაგან, რომელნიც თვით წმიდა მოციქულებმა დაუდგინეს იერუსალიმის ტაძარს. იგი იყო პირველი ქრისტიანი, რომელმაც მოწალებმა დაუდგინეს იერუსალიმის ტაძარს. იგი იყო პირველი ქრისტიანი, რომელმაც მებრივი აღსასრული მიიღო ქრისტეს სახელისათვის.

ზე თეთრი თავსაბურავით ან თეთრი კაბით მიღიოდნენ ეკლესიაში. მლოცვა-ლი ზვარასთან ერთად ეკლესის გარშემო სამჯრ შემოუვლიდა, ოთხივე კუ-თხეს კოცნიდა. დიაკვანი, ან სპეციალურად არჩეული მამაკაცი დადგებოდა პირით აღმოსავლეთისაკენ, საკლავს ჯერ შუბლზე ჯვრის ფორმით თბას შეუ-ტუსავდა, მარილს აალოკებდა და ყელს გამოჭრიდა. პატრონს საკლავის სისხ-ლით შუბლზე ჯვარს გაუკეთებდა და დაამწყალობნებდა. პატრონი თავ-ფეხს, ტყავს, მარჯვენა მხარს დამლოცველს მიუტანდა. თუ თვითონ კლავდა მათ მონა ქილს მისცემდა, ქადასაც დამლოცველი ჭრიდა და ნაოთხალს იტო-ვებდა. თუ ამ მოვალეობის შემსრულებელი არ იყო, პატრონი ქადას მონა ქალს გააჭრევინებდა. სუფრა რომ გაიშლებოდა, პირველი სიტყვა დამლოც-ველს ეკუთვნოდა: „ღმერთო! შენ შეუწირე ამა ზვარაკის მამყვანსა, მიიღე და მიითვალე ფრთიანიცა* და რქიანიც. სახლში უმყოფე დიდებიც და პატა-რებიც ჰქვიანები. ყველა ჭირი, სენი მაარჩინე, შეგიწიროთ შვილებო თქვენი მოტანილი პურმარილი“. იმართებოდა ლხინი და ქეიფი. ხშირად სალოცავში დამისთვეით მიღიოდნენ...

აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში ხელოსნები ძირითადად ხატში შობი-დან ახალწლამე ან ნათლისლებამდე რჩებოდნენ. შობილან ახალწლამდე ერთ კვირას ფშავ-ხევსურეთში წელშუის კვირას, ხოლო თუშეთში ქრისტის წელწადში და შუს ეძახდნენ. ამ ხნის განმავლობაში ხატის მსახურებს საჭმელ-სასმელი სოფლიდან მოუდიოდათ და წელშუის კვირას ლხინ-ში ატარებდნენ.

თუშეთში ქალებისთვის მატყლის ჩეჩვა და პენტვა იკრძალებოდა. იტყო-დნენ: ქრისტის სუფრა ნაგვიანდებაო. ნათე და მაქილათე ები ხარშავდნენ ლუდს. ულტა კომლობრივ შეგროვილი ფორისაგან სამეცვლეო ლუდს მოხარშავდა. ლუდის ნათაური (საფუარი) ჯვრისთვის უნდა შე-ეწირათ. თუშეთში წელწადობის ჯარობები მხოლოდ სოფელში იმართებოდა.

პხალი წელი

31 (13. 01) დეკემბერი საეკლესიო კალენდრის მიხედვით ქრისტეს შობის დღესასწაულის წარგზავნაა.

რაჭიში 31 (13. 01) დეკემბერი ცნობილია კალანდობის** სახელით. ამ

* ზოგჯერ სალოცავში ქათმის მამალსაც სწირავდნენ.

** სიტყვა კალანდა, ისევე როგორც რუსული კოლება და რომაული კალენდა ერთი და იგივე მნიშვნელობის მატარებელია. მკვლევართა აზრით, იგი შეიძლება ნახესხები იყოს რო-მაელთაგან ან ბიზანტიური ბერძნებისაგან შორეულ წარსულში. რომში კალენდას ეძახდნენ თვის პირველ, ან 10 დღეს. იგივე სიტყვა საფუძველია „კალენდრის“.

ქვემო სვანეთში 31 (13. 01) დეკემბერს ლიძიენალ ეწოდება. ხოლო ზემო სვანეთში: აგ შ. გ. ვ. გ., ე შ. ტ. შ. გ., შ. უ. შ. ტ. ა. გ. ახალი წლის წინა

დღის მთავარი მომენტები სვანეთში იყო: ტყეში წასკლა, ხის მოჭრა და მკი-
თხობა ხის მოჭრის დროს; თხილის ტოტების, ხავსის და თეთრი ქვის მოტანა
(ყველის სიმბოლო), დილის საუზმე, საიდუმლო ლოცვა, რომელზეც ახსენებ-
დნენ ჯგრაგს, დალს და სხვ.; ვახშამი, მარცვლების რიტუალური ქებნა და მა-
თი დათესვა, მეორე დღისთვის საახალწლო პურის გამოცხობა, ღორის ლე-
ზომახის, ლექალანდის, ზომხას დაკვლა (დედამთილის, უფროსი რძლის
და ა. შ. მზითვებიდან), კუპატების გაკეთება, ლალუკის წესის შესრულე-
ბა, კენჭის ყრა გარეშე შეკვლისთვის და ხარისთვის, საახალწლო მისალოცის
მომზადება და სხვა.

სამეგრელოში ახალი წლის წინა ღამეს (რომლის სახელწოდებას აღვად-
გენთ, როგორც ლეჭ-ხამას (ღორის ლოცვა), ოჯახის უფროსი მოაწყობს
ჩიჩილაკს. მზადდებოდა ახალი წლის მისალოცი და ყველაფერი იდებოდა
გობზე. მზადდებოდა სუროს და თხილის „ხვიხვილის//„ქვიქვილის“ თაიგული.
ღვეხვამა (იგივე სახელწოდება გვხვდება აფხაზური რიტუალის აღსანიშნავად)
იწყებოდა მთვარის ამოსვლასთან ერთად. საერთოდ დიდი ყურადღება ექცე-
ოდა მთვარეს და მასზე მკითხაობას.

იმერეთში ახალი წლის წინა დღეს კეთდებოდა ჩიჩილაკი. ამ დღეს სახლ-
ში მოპქონდათ სხვადასხვაგვარი მარადმწვანე და კენკროვანი მცენარეები.
ყველაფერი ეს საახალწლო მისალოცთან ერთად იდებოდა გობში. ძილის წინ
ყველა, დიდი თუ პატარა, თავჭვეშ ერთ ნაჭერ შაქარს იდებდა. ამავე დღეს
მზადდებოდა ახალი წლის მისალოცი.

გურიაში 31 (13. 01) დეკემბერს „შელოცვა“ „ცხემლის ჭრა“
ეწოდებოდა. ამ დღისათვის იმარაგებდნენ ცხემლის შეშას, ასუქებდნენ ქათ-
მებს 3—4 კვირის მანძილზე, რომლებსაც დაკლავდნენ და მრგვლად ხარშავ-
დნენ. გათენებისას იკვლებოდა ღორი და ნაწილებად დაჭრილი იხარშებოდა.
ამ დღეს ცხვებოდა „საკაკვავი“ (საწესო პური გოჭის ფეხით) — ქალე-
ბისთვის. მზადდებოდა ჩიჩილაკი. ცხვებოდა სპეციალური პურები: ბოკე-
ლი ჩიჩილაკისთვის, ოთხი დიდი პური — ე. წ. საბასილო ბო. საღამოთი
იწყებოდა ლოცვა.

1 (14) იანვარი, ახალი წელი, საეკლესიო ქალენდრით არის წინადაცვეთა
უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი; ხსენება წმილათა შორის მამისა ჩვენისა
ბასილი დიდისა, კუსარია კაპადოკიის ეპისკოპოსისა*.

* ბასილი დიდი, ანუ ბასილი კესარიელი დაიბადა 329 წ. კაპადოკიის ქალაქ კესარიაში,
დიდგვარვანთა ოჯახში. მისი ბებია მამის მხრიდან, დიდი მაკრინე, დედა ემილია, პატარა

რაჭაში — 31 (13. 01) დეკემბერს ოჯახის წევრების ადგომამდე მოდიოდა ოჯახის შინაური კლოვიარე (მექვლე). ერთ ხელში განატეხიანი სამკლოვიარე ვიარო გვერგვი ეკავა, მეორე ხელში დოქით ღვინო. მკლოვიარეს კარებს ულებდნენ მას შემდეგ, რაც იგი სამჯერ დაარწმუნებდა სახლში მყოფთ, რომ ამასთვის მოპერაცია ბარაქა, სიკეთე და ჯანმრთელობა. სამკლოვიარო განა-ტეხი შეინახებოდა ნათლიღებამდე. მექვლე თჯახის ყველა წევრს „მიუმკლოვებდა“.

ლექსონი — ახალ წელს გათენებამდე მიაღებოდა შინაური მოცეკვების მინიჭებული პრიზით ან გვერგვით ხელში. კარებს უღებდნენ მას შემდეგ, რაც ის სამჯერ გაიმეორებდა: „მომაქვს თეთრი და ქონება“. სახლში შემოსული პურის ან გაიმეორებდა: „მომაქვს თეთრი და ქონება“. სახლში შემოსულიდა კერილომის მარცვლებს მიმოაბნევდა, ტაბლით ხელში სამჯერ შემოუვლიდა კერიას, შემდეგ ტაბლას კერაზე დასდებდა, მუგუზალს შეუჩიჩხუნებდა და დაილოცებოდა. ზოგიერთ ოჯახში უფროსი კაცი გარეშე მეკვლეს მოსვლამდე ლოცებოდა. ზოგიერთ ოჯახში უფროსი კაცი გარეშე მეკვლეს მოსვლამდე მამულში (ვენახში) ჩავიდოდა და ხმამაღლა დაიძახებდა: „აგუნამ ჩამეიარა, მამულში ვენახში“ ჩემი მეიტეხა, ლვინის ლვარი ააყენა: ისხა, ისხა, ისხა... ჩვენი მამული ჩეიარა, წივი მეიტეხა, ლვინის ლვარი ააყენა: ისხა, ისხა, ისხა... გამოლმა კვირისთავი, გალმა ვირის თავი; გამოლმა ყურძენი — გალმა ფურცელი“. დილის საუზმეზე იცოდნენ „ხელის აშვება“, ე. ი. ერთიმეორეს მისკენების რამეს, ფულს, ლვინოს, ვაშლს და ა. შ.

კაცები ამ დღეს ლერწს მოსხლავდნენ — „დეიმოგარებსი“. უფროისი ქალი სამ პატარა ქვერს გამოაცხობდა ე. წ. „ხარების სალოცავს“.

კანდა საღამოს — ბოგოლი ლეთ (ბომბლის საღამო) ეწოდებოდა. შეგროვდებოდა ერთად ახალგაზრდობა (ზოგან ამას ოჯახის წევრები აკეთებდნენ) და სათითაოდ ყველა მოსახლეს ჩამოუვლიდნენ. ეზოში შესვლისთანავე მაკრინე, მისი და, თავად ბასილი და მისი ძმა გრიგოლ ნოსელი ქრისტიანულმა ექლესიამ შერაცხა. 358 წ. ბასილი მოინათლა და აქედან იწყება მისი მოლვაშეობა, რომელინდანებად შერაცხა. რომელმაც სიცოცხლე თავისრულა დიდ გამად და ეპისკოპოსად გორც ქრისტიანი მოლვაშისა, რომელმაც სიცოცხლე თავისრულა დიდ გამად და ეპისკოპოსად რომელსაც დიდი წვლილი მიუძღვის წმ. საქების გააზრების, თეოლოგიურად ჩამოყალიბებისა და დამკვიდრების საქმეში. ბასილი დიდი გარდაიცვალა 49 წლის ასაკში.

ორი ახალგაზრდა ვაჟი მოსახლის კარზე მიყუდებულ კულს (არყის ან მსხლის ხეს) მხრებზე შეიდებდა, მესამე პირი ამ კულზე მუცლით გადაეკიდებოდა და ასე შევიდოდნენ სახლში დანარჩენი ახალგაზრდების თანხლებით. ისინი კერიას სამჯერ შემოუვლიდნენ და თან მღეროდნენ: „ბომბლა, ბომბლა, ბელლის კარზე დატვირთული რიჩე!..“ ამას იმეორებდნენ სანამ კერას შემოუვლიდნენ. კულზე გადაკიდებულ კაცს ყოველი მხრიდან ჩხვლეტდნენ და ჩქმეტდნენ, ისიც წიხლის კვრით იგერიებდა ხალხს. კერის გარშემო შემოვლის შემდეგ კულს მხრებიდან ჩამოიღებდნენ და მას ცეცხლში შეუკეთებდნენ. მასპინძლის ოჯახის წევრები სთავაზობდნენ სტუმრებს არაყას და წვრილ-წვრილ ლემზი რებს. ამას ეძახდნენ „კულის ლემზი რის განაწილებას“. ამის შემდეგ იგივე პირები მეორე ოჯახში გადავიდოდნენ.

სამეგრელოში ახალ წელს „ახალ წანა“, „კალანდა“ ეწოდებოდა. ამ დღეს ოჯახის უფროსი ქალი აცხობდა მჭადს, რომელშიც ლორის ქონი იყო გარეული. საღილის შემდეგ, ოჯახის დიასახლისი ამზადებდა. „კირუ-კარუს“. ეს პურები გამოსახავდნენ ყურძნის. მტევანს, ხელის საფქვავის ქვას, ბარებს, ბელელს, საფქვავს, ღორს, კრუხს და სხვა. საღამო ხანს ოჯახის ყველა წევრი დატვირთული პურებით, სიმინდის მარცვლებით და ა. შ., ჯოხებით შეიარაღებული შედიოდნენ სარდაფში; ჩამწკრივდებოდნენ საწნახელის გასწვრივ, ურტყამდნენ მას ჯოხებს და მღეროდნენ: „ჯუჯელია! ჯუჯელია! ჩქიმი მამული ხარგელია; შხვაში მამული ფურცელია“ (ჯუჯელია, ჯუჯელია! ჩქიმი ვენახი დატვირთული, სხვის მამულში ფურცელი). ამ დღეს კაკალზე მკითხაობა იცოდნენ. მეკვლე იყო შინაური და გარეშე, რომელსაც „მაკუჩ ჩხური“ ეწოდებოდა. აუცილებელი საახალწლო ელემენტი იყო მცენარეები, სურო, თხილის „ხვიხვილი“//„პვიკვილი“, შექრი, წყავი და სხვა. ჩაკეტილ კარებს მეკვლეს უღებდნენ იგივე წესის შესრულების შემდეგ, რაც ზემოთ იყო აღწერილი.

იმერეთში ახალ წელს (კალანდას), დილით ადრე, შინაური მეკვლე მისალოცი გობით მოღიოდა. დაკეტილ კარებს მანამდე არ გაუღებდნენ, სანამ სამჯერ არ გაამეორებინებდნენ, რომ „ადამიანებისთვის სიხარული, ჯანმრთელობა, ბეღნიერება“ მოჰქონდა. შესვლისას მეკვლე აბნევდა ღომს და ლოცავდა ოჯახს. დიასახლისი აცხობდა „პურებს“ ღორის ქონით და ანაწილებდა ოჯახის წევრებს შორის. იმერეთში ყოველ ეზოში იმართებოდა საქანელა. ვენახში იცოდნენ ღვინის წალება, ქათამს დაკლავდნენ. გამომცხვარ „მტევანს“. წაილებდნენ და დაპკიდებდნენ ვაზზე. საახალწლო სუფრის აუცილებელი ელემენტი იყო მოხარშული ღორის თავი, რომელიც შობაზე იჭვლებოდა.

გურიაში ახალ წელს კალანდა ეწოდებოდა. გათენებამდე სამჯონაროს ჭამა იცოდნენ. კაცები გადიოდნენ გარეთ. ქალები სახლში ლოცულობდნენ: შესთხოვდნენ ლმერთსა და ბასილს, რომ ახალ წელს მათთვის ბედნიერება მოეტანა. ლოცვის შემდეგ კაცები ბრუნდებოდნენ. უფროსს მოჰქონდა. ჩიჩილაკი; ერთს ქოთანი ღომის მარცვლით სავსე. აქაც კარების გალებასთან დაკავშირებული წესი მეორდებოდა. კარს მანამდე არ გააღებდნენ, სანამ არ დარწმუნდებოდნენ, რომ მოჰქონდათ წმ. ბასილს მობრძანება, კაცთა მშვიდობა, თეთრი და საქონელი მრავალი“. ოჯახში შესული კაცები სამგერ უვლიდნენ ოთახს, მიმოაბნევდნენ ღომის მარცვლებს, შემდეგ იწყებდნენ ლოცვას. ცეცხლში მუგუზალს „შეუჩიჩებინებდნენ“ და გახურებული მუგუზლებით შინაური ცხოველებისა და ფრინველების მილოცვა იწყებოდა.

მოგვიანებით მოდიოდა გარეშე მექვლე. სადილის შემდეგ გარეთ გადიოდნენ და „ყრიდნენ თესლს“. ამის მერე სრულდებოდა ე. წ. აგუნას რიტუალი (ზოგი მთხრობელის მიხედვით მას ნათლისმებას ასრულებდნენ): ოჯახის უფროსი კაცი იღებდა ღორის მოხარშულ თავს და მიდიოდა ვენახში (ან მარანში, არტყამდა ღორის თავს საწნახელს ან რაიმე სხვა საგანს და მთელი ხმით ყვიროდა: „აგუნა, აგუნა, ჩამოიარე, ჩვენს მამულს ამოტენა (აიყვანდნენ ხელში ყმაწვილს) მტევნები, სხვის მამულს ჩერეგი და ფურცლები“. ყოველ ეზოში აწყობდნენ საქანელებს.

ახალი წლის მეორე დღე 2 (15) იანვარი ხალხური დღეობების ციკლში, დასავლეთ საქართველოში ბედობის დღე იყო და სხვადასხვა სახელწოდებითაა ცნობილი.

რაჭაში მას „ფეხის დაპწნა“ ეწოდება. ამ დღეს ყველა ოჯახში მიღიოდა გარეშე „კლოვიარე“. მოვიდოდა თუ არა კლოვიარე, მიაგებებდნენ გვერგვს და დოქით ღვინოს. მას მიჰქონდა ყველიანი ან ქონიანი განატეხი. ოჯახის ყველა წევრს „მიუმკლოვდა“. სანამ სუფრასთან დასხდებოდნენ, ყველას ხელები უნდა დაებანა ღვინით. კლოვიარეს დაათრობდნენ, დაასაჩუქრებდნენ და ისე გაუშვებდნენ.

ლეჩუმში — ახალი წლის მეორე დღეს, ასევე „ფეხის დაპწნა“ ეწოდებოდა. ამ დღეს ძველად იწვევდნენ ახლად შეძენილ მოყვრებს. სტუმრებს „ფეხიდაპწნის წოულს“ ეძახდნენ. შემოსვლისას თვითეულ

* სვანეთში — შობილან ახალწლამდე პერიოდს ხარუნესგა ეწოდებოდა. იგი ქრისტიანული კალენდარის ორ დიდ მსგეფს (მარხვის შვიდდღიანი ხსნილი) ემთხვეოდა. სიტყვა ხარუნესგა ნიშნავს ორთაშუას. ხარუნესგა ორჯერ მოდიოდა წელიწადში. ერთი იყო შობა-ახალწლის შორის შუა, კვირა და მეორე აღდგომა-ახალკვირის შუა. ხარუნესგა ისეთი

მომსვლელს ხელზე ღვინოს გადასხამდნენ და ზედ მარილს მთაყრიდნენ — ამას ხელის აშვებას ეძახდნენ. ვინც ამ დღეს ხელს ჰბანდა სტუმრებს, ის იქნებოდა „მოხელადე“, რომელზეც დამოკიდებული იყო მთელი წლის წარმართვა.

ზოგიერთ ოჯახში ამ ღამეს (სხვაგან თვითონ ახალ წელიწადს) ვახშმობამდე, უფროსი კაცი აიღებდა „კოროლს“, გაუჭრელ შემწვარ ლორის გულს, პატარა, ჯვარსახულ ტაბლას, ჭიქით ღვინოს და ანთებულ სანთელს. ამას ყველაფერს მიიტანდა ვაზის ძირში: კოროლს ვაზს თავზე წამოაცმევდა და ილოცებოდა: „ღმერთო! ბევრი მოაბმევინე ჩემ მამულს, ააცილე კოხი, მავნებელი“. ღვინოს იქვე დალევდა, ლორის გულს, ტაბლას შეჭამდა და შინ შემოვიდოდა.

სვანეთში, უფრო ზუსტად ზემო სვანეთში, ამ დღეს კუიმტარ, კუიმტარეშ, კუიმტობ, კუიმტორ, კუმარ, ნანკ — ეწოდებოდა.

კუიმტარი ერქვა ახალი წლის მეორე, სხვა ვერსიით — ახალი წლის მომდევნო პირველ 2—3 დღეს. იყო უქმე. სრულდებოდა შიმი ლიფ შუდე: (საახალწლო ჩვეულება „ხელის შენაცვლება“) მეზობლები ერთმანეთს ჯამით პურის ფქვილს (ქალები) და ვერცხლის ფულს (კაცები) უცვლიდნენ. სანამ ეს წესი არ შესრულდებოდა, მანამ ოჯახიდან არაფერს გაასესხებდნენ.

კუიმტარის დროს ტყიდან მოზიდავდნენ მუხისა და წიფლის ტოტებს. გააკეთებდნენ კონებს ე. წ. „ნამ პარებს, რომელთაც ვახშმობის დროს სხვენზე შეყრიდნენ დღეობა სუიმნობა და ლამპრობის თვის. ზოგიერთ თემში კუიმტარს საღილ-ვახშმად მორიგე მასპინძელთან იყრიბებოდნენ.

პერიოდია, რომლის განმავლობაში, აღგილობრივი რწმენის მიხედვით, სამოთხის კარი მუდაშ ღიაა და ვისაც სურს, თავისუფლად შეუძლია სამოთხეში შესვლა. რაც უნდა ცოდვილი იყოს კაცი, თუ ის ჟარუნესგაში გარდაიცვალა, აუცილებლად სამოთხეში მოხვდება. სამოთხის კარები სანთლის არისო, სვანები მათ სანათლი ყორარს უწოდებდნენ.

ჟარუნესგას განმავლობაში ყოველ მოსახლესთან ყოველდღიურად ცხვებოდა ლემზირები (სალოცავი პურები). ღილა-სალამოს სვანეთისა და საქართველოს სხვა კუთხეების სალოცავებს აღიდებდნენ. ლემზირებს, რომლებითაც ხდებოდა წმინდანების და სალოცავების მოხსენება, ლამარიაშ ტაბლაშისაგან აცხობდნენ და ისინი უწონაში იყო, ე. ი. გარეშე პირს მისი ჭამა არ შეეძლო. ამ ხნის განმავლობაში აღკვეთილი იყო ქალის ხელსაქმე: ჭრა-კერვა, ქსოვა, რთვა და სხვა; აგრეთვე იარაღისა და სხვადასხვა რკინეულის ხმარება.

ჟარუნესგას განმავლობაში ზოგიერთ თემში (მაგ. ცხუმარი, ლატალი, იენაში და სხვ.) სუთშაბაზ დღეს დად ჭრარე ცაში ეწოდებოდა, (დედლების ხუთშაბათი). ჭალები ნასა-

ამ დღეს ქალები და კაცები ცალკე ასრულებდნენ ლოცვას. კაცები კოშკ-ში ლოცულობდნენ. ქვემო სვანეთში ახალი წლის მეორე დღეს ლიშიაშალი ეწოდებოდა. ამ დღეს მეფეხური, მაკუჩხური მოღიოდა. საქონელს მამალი კაცები რქაზე ჩამოაცმევდა პურს, კვერცხს გადაუსვამდა ზურგზე — ბევრი მოიწველეო (თუ ძროხა იყო), თუ ხარი იყო — ბევრი ტვირთი ზიდეო. სახლ-ში ღომის მობნევა იცოდნენ. ამ დღეს არც არაფერს გასცემდნენ და არც ითხოვდნენ.

გურიაში ამ დღეს ქათმის ფერს ვა ეწოდებოდა. ოჯახში მოღიოდა „მფერხავი“. იგი შევიღოდა საქათმეში და უფერხავდა. ჩვეულებრივ, ეს ახალი წლის მფერხავი იყო (მისი არჩევა ოჯახის სურვილზე იყო დამოკიდებული). აღგილობრივი რწმენის მიხედვით, მფერხავის თვისებებზე იყო დამოკიდებული მთელი წლის მანძილზე არა მარტო ქათმებისა და საერთოდ შინაურა ფრინველის, არამედ მთლიანად ოჯახის კეთილდღეობაც.

მფერხავს აძლევდნენ თიხის ქოთანს, რომელიც ღომის მარცვლებით და კაკლით იყო სავსე. იგი მიღიოდა საქათმეში, მას მიჰყებობდნენ ბავშვები. შედიოდა, შემოუვლიდა სამჯერ მარჯვნიდან მარცხნივ და შემდეგ ძირს აგდებდა და ამსხვრევდა ქოთანს. ნიგოზს ბავშვები კრეფდნენ, ღოშის მარცვლები კი ქათმებს რჩებოდათ. თუ ყველა კაკალი გულსავსე იყო, წლის განმავლობაში კარგი კვერცხი ექნებოდათ. ამის შემდეგ მფერხავს იწვევდნენ საღილად.

აღმოსავლეთ საქართველოში 31 (13. 01) დეკემბერს ყველგან იწყებოდა საახალწლო სამზადისი. ოჯახის დიასახლისი აცხობდა რიტუალურ პურებს: ბერის კვერს ას კვერს ას კვერს კვერისთვის, კაცის ფორმის პურს, ბასოს, ვაჟებისთვის — სახრეს, ნამგალს, გუთანს, სახნისს, . ჩეკს, ლულებს (საინგილო), სამკალ თითს, ხარისთვალს, ქალებისთვის — ჯარას, კრუხ-წიწა-ბარში). აგრეთვე აცხობდნენ: ორმოებს, ღორის ძუძუებს, ძროხის ძუძუებს, ფრთიან ჩიტებს, პურებს — ჭიისთვის, ვაზისთვის, მიცვალებულისთვის, ქათმის ფრჩხილს, ღულს — ახლად დაქორწინებული ვაჟისთვის, მევენახეს ქვევრსა და მაკრატელსაც უცხობდნენ (აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში). გარდა ამისა, ქართლში ოჯახისთვის ცხვებოდა დიდი პური და ბიჭებისთვის მკლავზე ჩამოსაცმელი კვერები. ეს კვერები მათ წყალკურთხევაზე უნდა წაეღოთ და იქიდან მობრუნების შემდეგ ეჭამათ.

დილევს ლოცვას ატარებდენ ყველიანი და ნიგვზიანი ლემზირებით სვირის აღმოსავლეთის კედლის მარჯვენა სარკმელთან ლამარის სახელზე.

ლატალის თემში — მარუნესვაში კვირა დღეს კუნის-ლიშ რაზი ეწოდებოდა. ს. მაცხვარიშვი (ლატალი) — ეს დღე სასოფლო დღეობა იყო.

მთაშიც ოჯახის ყველა წევრისთვის აცხობდნენ ბეღისკვერებს. გარდა ამისა, ცხვებოდა ბეღისკვერები: კაცთ პური, ხარებისთვის, ძროხებისთვის, ცხვრისთვის, წყლისთვის, ქათმისთვის, საღლვებლისთვის, გეგვლისთვის, ბებერასთვის, რომელიც მთელ ოჯახს უნდა ეჭამა (მთიულეთ-გუდამაყარი). ზოგა მექვლისთვის განკუთვნილ საკვლელს ამ დღეს აცხობდა. იგი მხოლოდ კიტებით (ფიჩით) უნდა გამომცხარიყო. გამომცხვარ საკვლელს გულს ამოულებდნენ მრგვალად, შიგ ჩაუდებდნენ ერბოს და კვნიტ შაქარს. ერბო და პური ბარაქაა, შაქარი კი სიტყბოო (ხევი). ხევსურულ სამეცვლეოს სპეციალური საჭრელებლებით აჭრელებდნენ. მასზე გამოსახული იყო: ჯვარი, კაცი, სახნისი, ძროხა, ცხენი, მარცვლეულის თავთავი და სხვა. ფშაურ სამეცვლეოს გოგა ერქვა. ყველგან წესად იყო რიტუალურ პურებზე მქითხაობა. თუ პური კარგად გამოცხვებოდა, ამოიწევდა, ან კარგი ფერი ექნებოდა, მაშინ ეს სიკეთის მომასწავებელი იყო, თუ არა და ცუდის.

ბარში ცხრილზე ან ტაბლაზე დააწყობდნენ: წვრილ კვერცხებს, ცივად მოხარულ დედალს, ინდაურს, ღორის თავს, ჩურჩელას, გოზინაყს, ჩამიჩს, გაშლს, ღვინოს, არაყს, ნაზუქებს, რიტუალურ პურებს. ქართლში დადგამდნენ ჯამს წყლით, ღვინით, თაფლით, რომელშიც პურის დიდ ლუკმებს ჩაყრიდნენ. ამგვარად გამზადებულ საახალწლო სანოვაგეს ქართლში აბრ ამიანს უწოდებენ, ხოლო კახეთში საკვლევარს. ძველად, როგორც სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებიდან ჩანს, აბრამიანს „შაქრით და თაფლით ღვინის ბოლოშო“-ს უწოდებდნენ. აბრამიანი თუ საკვლევარი, უმეტეს შემთხვევაში მზადდებოდა სალამოს მეორე დღისთვის. ზოგჯერ აბრამიანზე ტყვიასაც დებდნენ.

საინგილოში, შეკვეთის დროის მატების მიზნით ართობდა ართავდა ბაბის ძაფი. ოჯახის უფროსი ფხიზლობდა და საუბრით ართობდა მეუღლეს. როდესაც ძაფი დაირთვებოდა, ორივე ჩუმად, ოჯახის ყველა მმინა-რე ვაჟს მაჯებზე ძაფს შეაბამდნენ, რომელიც მათ სამი დღე უნდა ეტარები-ნათ. ახლად დართულ ძაფს ყველაფერს ახვევდნენ: დედაბოძს, ავეჯს, ჭურ-ჭელს და სხვა.

ჭელს და სხვა. ამ დღის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რიტუალს აღმოსავლეთ საქართველოში მთაში თუ ბარში, შეშის მოტანა წარმოადგენდა. გარდა იმისა, რომ ოჯახს საწვავი შეშა უნდა მოემარაგებინა, მას ტყიდან გარკვეული რიტუალისთვის განკუთვნილი ხე უნდა მოეტანა. ქართლში ეს ხე მუხისა უნდა ყოფილიყო და სათარი ეწოდებოდა.

მთიულეთში უღელი ხარით მოიტანდნენ დიდ ხეს — ს ა ა ხ ა ლ წ ლ თ ს, ჩადებდნენ შუა ცეცხლში და დიასახლისი იშაზე გამოაცხობდა ბედისკვერებს. გარდა ამისა, ყველას უნდა მოეტანა ბ ე ბ ე რ ა დ წოდებული ხე, რომელზეც

მოგრეხილი წნევლით ერთი ან ორი პატარა „ნაკრი“, ანუ ნეკერი იყო შებშული. ბებერას კარებზე მიაყუდებდნენ.

გუდამაყარში ბებერა იფნის ხე იყო, რომელიც ისეთი სუფთა უნდა ყოფილიყო, რომ არცერთი კაპი არ ჰქონდა.

ეს წესი ერწო-თიანეთშიც დასტურდება.

ხევში ბებერას ნაცვლად, ამ ღამეს ახალგაზრდებს ასკილის ტოტები მო-
ჰქონდათ, პატარ-პატარებად ჭრიდნენ და ყველგან აწყობდნენ: ბაგაში, ფქვილ-
ში, სიმინდში, სახლის ფანჯრებზე. ამ ნაწილებს მახვილს ეძახდნენ, ასკი-
ლის დაწყობას კი და მახვილე ბას. ეს ღამე ღამახვილება ღამე იყო ან
კუმეტი. ზოგჯერ მახვილს ოჯახში მეკვლე უკეთებდა. ზოგჯერ ასკილის ტო-
ტებთან ერთად ნახშირსაც დებდნენ. ყოველივე ეს ეშმაკის, ავი სულების სა-
წინააღმდეგოდ კეთდებოდა.

31 (13. 1) დეკემბერს მოტანილ სათარს, ბებერას ცეცხლში ჩადებდნენ. სასურველი იყო; რომ საახალწლო ცეცხლი დიდხანს არ ჩამჯრალიყო. მთაში, ბებერასთან დაკავშირებით მეტად საინტერესო რიტუალი სრულდებოდა. გუდამაყარში, ისევე როგორც საქართველოს სხვა კუთხეებში, ხის ძელს ცეცხლში ჩადებდნენ. თუ ნაპერწყალი გავარდებოდა, ცუდის ნიშანი იყო. თუ კარგად დაიწვებოდა, სიკეთის მომასწავებლად ითვლებოდა. ცეცხლ-
ში ჩადების წინ, ბებერას თავში, შუაში, ბოლოში ჯვარედინად თაფლს და ერბოს წაუსვამდნენ. ზოგი თაფლს და ერბოს ჯერ საკიდელს წაუსვამდა და შემდეგ ბებერას. ბებერაზე ბიჭს გადასვამდნენ. მას აუცილებლად უნდა გაე-
ცინა. ამის შემდეგ იმართებოდა დიალოგი. უფრო ძველად კი, ბებერას შემო-
ტანის შემდეგ, ოჯახის უფროსი მართავდა დიალოგს დიასახლისთან:

— ბერი მოდის ბერობითა!
ცხენ-აბჯარი ჩამაართვით,
წინაც მაეგებენითო.

— ბერი რას ბრძანებსო?
კაციანობას, საქონიანობას, კარგა ყოფნასა და მხიარულობას.

ერწო-თიანეთის ხევსურულ ოჯახში კარგად რომ დაღამდებოდა, დიასახ-
ლისი გარედან შემოიტანდა ბებერას და დაიძახებდა:

— მამიდიან ბებერანი!
— რას მაიძახიან? — დაუძახებდა ვინმე.
— ლხინსა, გახარებასა. ტომარანი მიყიდიან ლხინიანნი,

თხილიანნი, ნიგვზიანნი. ბევრსამც ახალწელს ილოცავთ,
მომილოცნია. მრავალი ახალი წელი გამაგვეცვალასთა,
მშვიდობისა, რგებისა, გახარებისა, ბეღიან დავლათიანობისა.
ქალისა დროზე გათხოვებისა, ვაუისა ცოლის ადრე მოყვანისა.

ბებერაზე გადამჯდარი ბავშვი თავის მხრივ დაილოცებოდა: „ლმერთო
დალოცვილო, შენი მაცევწურნი ვართ. საქრისტიანოს დამარსებელო, ბევრ
წელიწად-ქრისტე გვალოცვინე. მშვიდობისი, რგებისი, გახარებისი. შენ ნუ
დალლევ ჩვენ სახლში, მაუმატე ბებერათ მამჭრელს, ბებერათ გამკეთებელს,
ბებერათ მამყვანს, ბებერათ გადამჯდომს. პურსა, წულსა, სუყველს მაუმატე“.

ამ ღამეს მთიულეთში საქონელს მაგრად დააბამდნენ, რომ არ აშვებულიყო, რადგანაც მომავალ წელს, ხალხის რწმენით, საქონელი გადაიჩეხებოდა
ან მგელი ჰეშამდა. ხევში ბავშვებმა ქანაობა (ციგაობა) იცოდნენ. ამავე ღა-
მეს ფშავ-ხევსურეთში, ხოლო გამთენისისას მთიულეთ-გუდამაყარში, ყველა
ოჯახიდან ხატში მიღიოდა მეკვლე. ფშავში თითო ქადა, საწირავი და სანთე-
ლი მიჰქონდათ. ზოგ ხატში, მაგ. კოპალაში, წინასწარ ლიტანია ღამისთვის
(ახალწლის წინა ღამე) არჩეულ საკლავს მიიყვანდნენ. ხევსურეთში არაყი
და იმდენი წულის სანთელი მიჰქონდათ, რამდენიც ოჯახს მამაკაცი
ჰყავდა. მთიულეთში — წულის და კომლის სანთელი; გუდამაყარში სამი ად-
ლი სანთელი და თაფლი, აქვე ზოგან ღამით მიღიოდნენ და მთელ ღამეს იქ
ათენებდნენ. მიჰქონდათ ხავიწიანი ქადა, მოსალოცავები, პური, ყველი, სას-
მელი, მიყავდათ საკლავი.

ხატში მისული მეკვლე ხატს მიესალმებოდა და შიგნით შევიდოდა. მას
მიესალმებოდნენ. „მოხვედ მშვიდობითა, ბევრ ახალ წელსამც ილოცავ, ერთს
ამასა, ათი ათას სხვასა, პურიანს, წულიანს, სახელ-სარგებლიანს“ (ხევსურეთი).
მეკვლეები ღამეს ხატში ათენებდნენ.

ხევში, სოფ. გერგეტში, სადაც მთავარი სალოცავი წმ. სამებაა, ახალ-
წლის წინა ღამეს განსაკუთრებული წესები სრულდებოდა. წმ. სამებამ სოფ.
გერგეტს ხევში განსაკუთრებული პრივილეგიები მიანიჭა. გერგეტელს ქალის
თხოვაზე ვერავინ ვერ ეტყოდა უარს. ყველა სუფრაზე გერგეტელი სასურ-
ველი სტუმარი იყო. ამ სოფლის გამორჩეულობა ახალწლის რიტუალშიც აი-
სახა. საღამოს წმ. სამების დეკანოზი სოფ. გერგეტში, თავის ოჯახში გამოცხო-
ბილ ცხრეულებს (პურის ფქვილისგან გამომცხვარი პატარა თხელი
პური, ან როგორც ხევში ეძახიან, პეპლები) ამაღლებული ადგილიდან
გადაუყრიდა ხალხს და დალოცავდა. ცხრეულები ყველას თავიანთი ხარების-
თვის უნდა ჟჭმია — ხვნაში მუხლი ეჭნებათო. გერგეტელი და სტეფანწმინდე-

ლი (ყაზბეგი) დეკანოზები წმ. სამებაში ათენებდნენ ღამეს. ვანშემისა და შეკვ-
ლების ხატში გასტუმრების შემდეგ ყველგან კარები იკეტებოდა და ზღურ-
ბლზე გადაბიჯება შიგნიდან თუ გარედან იკრძალებოდა.

ყველა ცდილობდა ახალ წელს სუფთა, ახალი ტანსაცმლით შეხვედროდა.
ასუფთავებდნენ სახლს. ყველა განათხოვრებული ნივთის თუ საქონლის დაბ-
რუნებას ცდილობდა, ახალ წელს მშვიდად და მხიარულად დახვედრას. გამ-
თენისას ხატში ხუცესი კვალს დაიჭირდა, გარეთ გავიდოდა, შემოიტანდა
თოვლს და ფეხზე მდგარ მეკვლებს გადააყრიდა, თან იტყოდა: „ესრ თეთრად
აყვავდით! წელიმც კაისა გამოგეცვლებისთ, პურიან-წულიანი, სახელ-სარგებ-
ლიანი, მშვიდობისა და კარგად ყოფისა!“ დარბაზში მყოფნი პასუხობდნენ:
„აგემც შენ გამოგეცვლებას ბევრ ახალი წელი, მშვიდობისა, კარგა ყოფისა,
პურიან-წულიანი!“ (ხევსურეთი). ერთმანეთს არყით დალოცავდნენ. შემდეგ
მზის ამოსვლისას ხუცესი გარეთ გავიდოდა, ზარს დარეკავდა. შიგნით შეკვ-
ლები რიგ-რიგობით წილის ყრის შემდეგ გარეთ გამოვიდოდნენ. ხუცესა
გარეთ დადგმულ ლუდიან თასთან იხუცებდა და ყველა მეკვლეს ლუდს გა-
ატანდა სახლში. ზოგან ხატიდან მეკვლეებს ლუდთან ერთად მწვადიც მოჰ-
ქონდათ. ფშავში ზოგან ახალწლის დილას მეკვლეების მოყვანილ ჭედილას
კლავდნენ, რის შემდეგაც გარეთ გასული ხევისბერი ზღურბლზე დადგებოდა
და მეკვლეების მიწოდებულ გოგას 3-ჯერ შემოაგორებდა. დაჭრელებული
მხრიდან დაცემა კარგის ნიშანი იყო, უკულმა კი ცუდისა. ხევისბერი მარჯვენა
ფეხს გადააბიჯებდა ზღურბლს და იქ მყოფთ მიულოცავდა. გოგას ლუკმობით
დაანაწილებდა, თაფლიან ჯამში ჩაყრიდა და ყველა მეკვლეს თითო ლუკმას
დაურიგებდა. წილის ყრით ირჩევდნენ სამ მეკვლეს, რომლებიც თაფლიანი
ჯამით და პურით მთელ სოფელს მიუკვლევდნენ და კვლავ ხატში ბრუნდე-
ბოდნენ. ხევისბერი მაგ. კოპალაში, წყალზე წავიდოდა მისაკვლევად. თან წაი-
ლებდა პატარა პურს და ყველს და წყალში ჩაგდებდა. წამოილებდა წყალს,
რომელიც აიაზ მის სანაცვლო იყო. სანამ იქ მყოფი ხალხი მოხარშულ საქ-
ლავს შეეჭურდა, ხევისბერი მიცვალებულებს, განსაკუთრებით უპატრონო-
ებს შენდობას ეტყოდა. ქეიფი ღამემდე გრძელდებოდა. ოჯახს მეზობელიც
შეჰყავდა გარეშე მეკვლედ სახლში, მეტადრე პატარა — ანგელოზიაო.

როგორც აღინიშნა, მთიულეთში მეკვლე დილით მიღიოდა ხატში. მივი-
დოდა, მიესალმებოდა, ილოცებდა, სანთელს დაანთებდა, და უკან გამობრუნ-
დებოდა. გუდამაყარში, იქ სადაც ღამეს ათენებდნენ, დეკანზი რომელიმე
ახალგაზრდას აირჩევდა. ეს უკანასკნელი გარედან თოვლს შემოიტანდა, გა-
დააყრიდა იქ მყოფთ და იტყოდა: ასე თეთრად დაბერდითო. თან დაუმატებ-
დააყრიდა იქ მყოფთ და იტყოდა: ასე თეთრად დაბერდითო. თან

და: „შემოვდგი ფეხი, გწყალობდეთ ღმერთი. ფეხი ჩემი; კვალი ანგელოზისა“. ხატში ახალ წელს ხატის მსახურები აუცილებლად უნდა განბანილიყვნენ მდინარეში.

მთელ საქართველოში სახლში შესვლისას მეკვლეები პირველად ზემოთ ხსენებულ მილოცვის ფორმულას იტყოდნენ. ამის შემდეგ, თავის სიტყვებსაც დაუმატებდნენ. ზოგან თოვლის შეყრაც იცოდნენ, ზოგან თაფლიან პურს შეჭამდნენ. საერთოდ თაფლი საახალწლო სუფრის განუყოფელი ნაწილია, ვინაიდან იგი მომავალი ტკბილი ცხოვრების სიმბოლოა. ხევსურეთში, სადაც მეკვლეს ხატიდან ლუდი მოჰქონდა, სახლში შესვლისას მთელ ოჯახს და საოჯახო ნივთებს მოასხურებდა, თან იტყოდა: „აგრემც ახყვავდებით, აგრემც ახუვდებით“. შემდეგ იგი მიდიოდა ცეცხლთან, შეუჩიჩინებდა ჭოხს და რამდენი ნაპერწკალიც გავარდებოდა, იტყოდა: „ამდენი საქონელი, ამდენი ქალი, ამდენი ქაცი“.

მთიულეთში შინაური მეკვლის მოსვლის შემდეგ ოჯახის ყველა წევრს უნდა შემოეტანა გარედან თოვლი და ისევე მოქცეულიყო, როგორც მეკვლე. მეკვლე კაცთ პურს სახლის ერთ ნაწილში დაყრილ ხორბალს სამჯერ შემოავლებდა. თუ დაჭრელებული ზედაპირით ზემოთ დაცემოდა კარგ ნიშნად ითვლებოდა, თუ არა პირიქით. ამ ხორბლიდან სამ მარცვალს აიღებდნენ და სათესლე გოდორში ჩაყრიდნენ. გარეთ გასულს ზოგან პირველად ფრინველი უნდა დაენახა ადამიანის ნაცვლად, რომ ავადმყოფობა არ შეყროდა (გუდამაყარი), ზოგან ხშირი ტყისკენ უნდა გაეხედა (ქართლი), რომ უხვი მოსავალ მოსულიყო.

შინაური მეკვლის შემდეგ ოჯახს გარეშე მეკვლე მოჰყავდა, რომელიც იგივე წესებს ასრულებდა. გარეშე მეკვლესთან წინასწარ იყვნენ შეთანხმებულები. მივიდოდნენ მასთან სახლში, კენჭს ესროდნენ მის კარებს ან დაუკაუნებდნენ, დაძახება არ შეიძლებოდა. ზოგან ამბობდნენ: ახალ წელს თუ დაიძახე, მთელი წელიშადი ბორილა იბლავლებსო. მეკვლეს შეეძლო რაიმე განსაკუთრებული, მაგ. სიტკბო მოეტანა სახლიდან. მას კარგი „კვალი“ უნდა ჰქონოდა, სასურველი იყო წესიერი, მდიდარი, სახელოვანი კაცი ყოფილიყო. ზოგან ბავშვს შეატანინებდნენ კვალს. ოჯახში მეკვლის მისვლის შემდეგ „დაჭერილი კვალი“ იხსნებოდა და შესაძლებელი ხდებოდა თავისუფალი მიმოსვლა.

აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში მეკვლეს უფრო მრავალფეროვანი რიტუალის ჩატარება უხდებოდა. აქ მეკვლე ხატში არ გადიოდა. დილით საკვლეველს, აბრამიანს ანთებულ სანთლებს მიაკრავდა, აიღებდა და გარეთ გა-

ვიდოდა. ზოგჯერ საკვლეველს ორი კაცი აიღებდა ხელში (ჭახეთი). ერთი იტუოდა: „წავიდა ძველი წელი“. მეორე — „მოვიდა ახალი წელი“. ამ დროს თოფებს ისროდნენ, თან ამბობდნენ: „ცუდი წელი წავიდეს, ახალი წელი მოვიდეს“. თოფების სროლით ავი სულების განდევნას ცდილობდნენ. მექვლა მოივლიდა ყველა სამეურნეო ნაგებობას და ყველას და ყველაფერს მიუკველევდა. ზოგი ხარს ზურგზე კვერცხს გადაატარებდა: ასე გაჭედილი, ასე სავსე იყავიო. მთიულეთში წყლიდან მოტანილ ყინულს წაუსვამდნენ და ეტყოდნენ: ყინვა-სეტყვისგან ნურაფერი გვევნება, მრავალ ახალწელს დასწარიო ქართლში კვერცხებს ბოსელში შეაგორებდნენ. საქონელს წელზე გადაუსვამდნენ ხელს და ეტყოდნენ: ასე მთლიანად დაესწარ მრავალ ახალ წელს. ყველას ჩამოუვლიდნენ და ბოლოს კვერცხებს იქვე, მთელი ლამის განმავლობაში დანორებულ ცეცხლში წვავდნენ და ჭამდნენ. ქალი საქათმეში შევიდოდა, შინაურ ფრინველს წყალს დაუსხამდა და ბლომად საკენეს დაუყრიდა, თან ეტყოდა: დამეზარდოს ამდენი ქათამი, იხვი, ბატი და სხვა.

თუშეთში დიასახლისი ოჯახს რომ სუფრას გაუშლიდა, წავიდოდა ბოსელში, თან „წყაროს კვერს“, პატარა ჭურჭლით უმძრახ წყალს, წყაროდან სელში, თან „წყაროს კვერს“, პატარა ჭურჭლით უმძრახ წყალს, წყაროდან მოტანილ ქვიშას, ცხვრის კურკლს და ძროხის ნაკელს წაიღებდა. ბოსელში მოტანილ ქვიშას, ცხვრის კურკლს და ძროხის ნაკელს წაიღებდა. ბოსელში კვერს შეაგორებდა, საქონელს ხმადაბლა მიულოცავდა, ქვიშას, კურკლს და ნაკელს შიგნით შეყრიდა, საქონელს უმძრახ წყალს გადააპკურებდა, ქვერს გადაამტვრევდა, ხარებს და ფურებს შეაჭმევდა.

აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში მექვლე შევიდოდა ვენახში და წითლად შელებილ კვერცხებს შეიტანდა. ვაზს თავის ბედისკვერს გადაატეხავდა, მიულოცავდა და მის ძირში მამალს დაკლავდა. ქართლში მექვლე სამ ძირ გასხლავდა და როცა მამალს დაკლავდა, იტყოდა: ბევრი ღვინო მოგვივაო. მამალს სახლში მოხარშავდნენ და შეექცეოდნენ. მექვლე საღაც კი შევაო. მამალს სახლში მოხარშავდნენ და შეექცეოდნენ. მექვლე სამარტინო შემოვიდოდა, ყველგან ზემოთ ხსენებულ სიტყვებს ამბობდა. სახლს სამჯერ შემოვლიდა, საკვლევს კარებზე სამჯერ დაარტყამდა და იტყოდა:

— გამიღეთ ქარი!

— რა მოგაქვს? — ჰეითხავდნენ შიგნიდან.

— ორმოდან პური, ქვევრის ღვინო, სიმრთელე და კარგად ყოფნა.

გაუღებლენ ქარებს და იმავე ტრადიციულ მისალოცს გაიმეორებდა.

აღსანიშნავია, რომ კახეთში ქათმის მექვლე და გარეშე მექვლე, რომელიც 1 იანვარს მოდიოდა, ერთიდააიგვე პიროვნება იყო. გარეშე მექვლე რომ შემოვიდოდა, ხორბალს ან სიმინდა; გადაუყრიდნენ და იტყოდნენ: ბევრი მაძლარი კრუხ-წიწილა გვეყოლებაო. არ შეიძლებოდა მექვლე კოჭლი, ხეიბარი ყორი

ფილიკო — წიწილებიც ისეთები გამოვლენო. მიაჩნდათ, რომ ქათმების გამრავლებისთვის სიმინდისა და ხორბლის გადაყრა კარგი იყო, მეკვლისთვის კი ზიანის მომტანი, ციებ-ცხელებაც იცისო. კრუხი საბუღარში რომ ჩამჯდარიყო, მეკვლეს ფეხმორთხულს დასვამდნენ, გარშემო ხორბალს და სიმინდს შემოუყრიდნენ. ზოგჯერ ბავშვს დაისვამდნენ ფეხთით და ცერზე ხორბალს დაყრიდნენ — ბევრი წიწილა გვეყოლებაო. კახეთში მღვდელი ახალ წლის ლამეს უველა ოჯახს ჩამოუვლიდა და აუკრთხებდა.

ამ დღეს ინგილო მეკვლის მიერ ჩატარებული რიტუალები ძალზე ჰგავა აღმოსავლეთ საქართველოში დამოწმებულ წესებს. მაგრამ მცირეოდენი განსხვავების გამო, მოვიტანთ ინგილოურ ვარიანტს.

დილით ბდრე, ოჯახის უფროსი საკენიანი აბგით და ჩაფით მიღიოდა წყალზე, ხელ-პირს იბანდა, ღმერთს ახსენებდა, დოქს აავსებდა, აბგის საკენკიან მხარეს წყალში ამოავლებდა, ცარიელში თხილის ყვავილიან ტოტებს ჩააწყობდა და სახლში ბრუნდებოდა. კარებთან იმართებოდა ზემოთ ხსენებული სახის დიალოგი, რის შემდეგაც შედიოდა შინ. თხილის ტოტებს თხილისა და ხორბლის შესანახ ყუთზე დებდა, საკენს გადააბნევდა და რამდენჯერმე იტკოდა: „ღმერთო, ქურმუხის საყდარო, ნუ მოგვაკლებ პურსა და სარჩო-საბადებელს“. შემდეგ მთელი ოჯახი კერას შემოუსხდებოდა. ოჯახის უფროსი სხვენზე წინა დღით შემოწყობილ ლარტახებს (კაჭლის ტოტები) ჩამოიღებდა და უველას დაურიგებდა. ჯერ თვითონ, ხოლო შემდეგ დანარჩენები. კერას „შეუტყუაშუნებდნენ“. კაჭლის კანი დასკრებოდა და ტკაცანზე ოჯახის უფროსი იტკოდა: „ღმერთო გაგვამრავლე, უველასტრით გაგვაბეღნიერე“. 1 ან 2 ლარტახს კვლავ სხვენში ინახავდა. გამზადებულ ხონჩას, ოჯახის უფროსთან ერთად, ოჯახის წევრები წაიღებდნენ ვენახში ვაზის მისაკვლევად. ერთ უველაზე კარგ ვაზთან დადგებოდნენ. ოჯახის უფროსი გასხლავდა, ააგებდა, ჭიგობდის ჩარჭობის დროს ნიადაგს ღვინით მოაღლობდა და ვაზის ძირში წითელ მამალს დაჰკლავდა, წითელ ფრთხებს მოაგლეჭდა და ბამბის ძაფით ჭიგოზე და ვაზზე მიაკრავდა, თან ილოცებდა. თითო ლუკმა პურს თაფლში და ერბოში ამოაწობდნენ და შეჭამდნენ, თითო ჭიქა ღვინოს დალევდნენ და სახლში დაბრუნდებოდნენ. უკვლევდნენ ბოსელს. საქონლისთვის გამომცხვარ კვერს რქებზე გადატეხავდნენ და შეაჭმევდნენ. სახლში მობრუნებულები თავიანთ ბედისკვერს ჭამდნენ და ელოდნენ გარეშე მეკვლეს.

მეკვლის მისვლის შემდეგ, ოჯახის ერთ-ერთი წევრი უმძრახად წყალზე მიღიოდა და მიჰქონდა ნიჭი (ხევსურეთი), ნაყრი (ფშავი), წყლის კვერი (მთიულეთი, თუშეთი), წყალთკვერი (გუდამაყარი), ნაკმაზა

მარობდებ და იავისები არის თუ კი ბელლიდან ამოილებდა
მესხეთში ახალ წელს ოჯახიდან დილით აღრე კაცი ბელლიდან ამოილებდა
ხორბალს, ვედროში ჩაჰურიდა, წყალზე გაიტანდა და იტყოდა: „წყალო და
წყლის დედაო, ბრძენმა შემოგითვალია, როგორც შენ ხარ ულეველი, ისე
ჩვენი ოჯახი იყოს ულეველი“. ნახევარ ხორბალს წყალში ჩაჰურიდა, მეორე
ჩვენი ოჯახი იყოს ულეველი“. ნახევარ ხორბალს წყალში ჩაჰურიდა; შემდეგ წყალს გადაწუ-
ნახევარს წყალს დაასხამდა და სახლში წამოილებდა; შემდეგ წყალს გადაწუ-
ნახევარს ბელელში დაჰურიდა — „ეს ბრძენმა გამოგიგზავნაო“. რავდა და ხორბალს ბელელში დაჰურიდა — „ეს ბრძენმა გამოგიგზავნაო“. მღინარის ნაპირას სხვებზე აღრე ხორბლის მობნევა კარგ ნიშნად ითვლებოდა.
გაეცემა ეს უბრად უნდა გაექეთებინა, ისე რომ ოჯახის წევრებსაც არ
გაეგოთ.

ხევში, გუდამაყარში ახალ წელს ახალგაზრდები ქანაობდნენ. (ციგაოჭდ-
ნენ). განსაკუთრებით სასარგებლოდ თვლებოდა ქალებისთვის — წელი გაუ-
მაგრდებათო. ხევში ახალ წელს, სოფ. გერგეტისა და სოფ. კარჯუჩის გარდა,
ყველგან იკვლებოდა ლორი. საკლავს ტუჩის აღჭრიდნენ და სახლის კარებზე
43

ამაგრებდნენ ეშმაქის საწინააღმდეგოდ. საახალწლო სუფრაზე ღორის ხორცი თუცილებლად უნდა ყოფილიყო.

ოჯახში რიტუალის მომთავრების შემდეგ, მთიელი მამაკაცები ხატს უბრუნდებოდნენ და ილხენდნენ.

ახალ წელს ხევსურეთში (ერწო-თიანეთშიც) „დარბევა“ იცოდნენ. ხუცესი აირჩევდა დასტურებს და სოფელში „საქურდლად“ გააგზავნიდა. მოიპარავდნენ ხორცს, არაყს, ქადას, თხილ-კაქალს და სხვა. წალებულ ნადავლზე მეორე დღეს ოჯახის პატრონს მიიწვევდნენ, ვინაიდან მან ქურდების დაჭერა ვერ შეძლო, ვალდებული იყო ხატში ჯარიმა, არაყი და ლუდი მიეტანა. თუ პატრონი ქურდებს დაიჭერდა, მათ არაყით დაათრობდა და თოვით დააბამდა, თან ხუცესს შეუთვლიდა: სახსარი (გამოსასყიდვი) მოიტანეო. მეორე დღეს ხატიდან გამოგზავნილი დასტურები არყით და ლუდით თავიანთ ამხანაგებს გამოახსნიდნენ.

ახალ წელს, დილით, არხოტიდან საკლავების გატაცება სცოდნიათ. შეუდღეს ხალხი და ხატიონი შეებრძოლებოდა ერთმანეთს. ხალხს „შურისძიების“ სურვილი ჰქონდა. თოფებით, ხმლებით „იბრძოდნენ“. რამდენი თოფიც გავარდებოდა, იმდენი დავარდებოდა, ვითომ დაიჭრა. ხუცესი ყველას არყით „მოარჩენდა“. შემდეგ იტაცებდნენ ხატის დიასახლისს. შესვამდნენ მარხილზე და გაიქცეოდნენ. დანარჩენები დაედევნებოდნენ. იმართებოდა ხელ-ჩართულა ბრჩოლა და ქალიც გამარჯვებულის იყო.

გუდამაყარში, ზოგან ახალ წელს ოჯახიდან ხატში მივიდოდნენ, მიეპარებოდნენ დეკანოზს, თოვლში ჩააგდებდნენ. შემდეგ ხელის კვრით სახლამდე მიიყვანდნენ. თოვლში ამოგანგლულები მივიდოდნენ ოჯახში და ყველას დალოცავდნინ.

ხევში, გათენებისას გერგეტელი და სტეფანწმინდელი (ყაზბეგი) დეკანოზები წმ. სამებიდან დროშებით ჩამოვიდოდნენ სოფელში, „ნაბულთ ბანზე“ (სოფ. გრგეტი) დადგებოდნენ და პირველად ახალ წელს გერგეტელებს, მიულოცავდნენ. თავშეყრილ ხალხს დეკანოზები ამწყალობებდნენ. ყოველი დამწყალობნების შემდეგ ხალხი ამბობდა: ამენ შენს მადლსა!

როდესაც კარგად ინათებდა, დეკანოზებთან მოვიდოდნენ მიცვალებულთ პატრონები ხილიანით (ხილი და ტკბილული) და კუტაბით (ერბოში მომწვარი გულიანი კვერებით). დეკანოზი იღებდა ამ საწირს, მიცვალებულა შენდობას ეტყოდა. შემდეგ ბავშვებს ბანიდან ხილიანთს და კუტაბებს გადმოუყრიდნენ.

მზის ამოსვლის შემდეგ დეკანოზები ხატებით ბანიდან ჩამოვიდოდნენ და დიდების სიმღერით ყაზბეგისკენ გაემართებოდნენ. ყაზბეგთან მათ მუხლის მოყრით მხოლოდ ხეთაგურები ხვდებოდნენ. ყველა ხეთაგეთა უბანში გა-

მართებოდა, სადაც წმ. სამების ნიში იყო და ხატებს დაასვენებდნენ. ნიშის თაროზე გაშლილნენ ვახტანგ VI-ის მიერ იქსე ხეთაგურისადმი ბოძებულ სი- გელს და დეკანოზები ხეთაგურების მილოცვას და დამწყალობნებას იწყებდ- ნენ. დამწყალობნებისას დეკანოზები იგონებდნენ, რომ ვახტანგ VI-მ იასეს ჯილდოდ სოფლები: სიონი, გარბანი, თოთი მისცა. იასეს უარი უთქვაშს და უთხოვია: ახალ წელს გერგეტელებმა წმ. ნინოს ჯვარი პირველად ჩემ კარზე მოასვენენო და ახალი წელი ისე მომილოცონო. დასასრულს დეკანოზი ნიშ- თან კლავდა ხეთაგურების საღმთო ცხვარს. „შემდეგ საკვლევარით ხელში, დეკანოზი ხეთაგურების ოჯახებს დაივლიდა. ჯერ უხუცესთან შევიღოდა და იტყოდა: „შემოვდგი ფეხი, გწყალობდეთ ლმერთი. ფეხი ჩემი კოლი წმ. სამე- ბისა“. შემდეგ მივიდოდა ოჯახის კერასთან და საკვლევარს სამჭერ მოაბრუ- ნებდა. ოჯახი მეკვლეს უმასპინძლდებოდა. დეკანოზი საკვლევს ბოლო ოჯახ- ში ტოვებდა. საღამოს დეკანოზები წმ. სამების ხატს, დროშებს ისევ გერგეტ- ში წაიღებდნენ, კვლავ დაამწყალობნებდნენ ხალხს და ისევ წმ. სამებაში აი- ტანდნენ. ვიდრე ხატები სამებაში არ იყო დაბრუნებული, მანამ სოფელში უცხო პირის შესვლა-გასვლა აკრძალული იყო. როდესაც ხატების აბრძანებას დააპირებდნენ, ორ ახალგაზრდას თითო დროშას მისცემდნენ და აჯიბრებდ- ნენ, ვინ პირველი აიტანდა წმ. სამებაში.

თუშეთში 1 იანვრის ღამეს თასებ ჩამოის ღამეს ეძახდნენ. საჯა- რეში შეკრებილი მთელი გვარი ხატიდან დროშასთან ერთად თასების ჩამო- ტანას ელოდა. იმართებოდა ლხინი.

ვინაიდან ახალი წელი ბედობის დღეა, ხალხის ყოფაში მრავალი აკრ- ძალვა არსებობდა.

აღმოსავლეთ საქართველოში ახალწლის პირველ დღეს იკრძალებოდა: ცაცხლისთვის სულის შებერვა — მუცლის ბერვა იცისო; გადაფურთხება — ხველიანი, ხანტიანი ვიქნებითო (ქართლი); თმის დავარცხა — თხელი ყანა მოგვივა; ჯარას და თითისტარს დამალავდნენ — ვინც ნახავს იმას ახალ წე- ლიწადს თავბრუსხვევები ექნებაო; ტილს არ მოჰქლავდნენ — წიწილზე ფეხი მოგვიხვდება და გაგვეჭყლიტებაო. არ დაიძახებდნენ — წიწილას წივილი ეცოდინებაო ან ბოჩოლა იბლავლებსო ან კეთილი ანგელოზები დაფრთხებია- ნო (ხევი).

სახლს არ დაგვიდნენ — ქარი წაიღებს პურის ნათესებსო;

ძველი ხაში ახალწლის დადგომამდე უნდა ეხმარათ; ახალ წელს კი ახალი უნდა გაეკეთებინათ. ამაზე ამბობდნენ; სატკივარი რამე რომ მოდის ოჯახში, იტყვის: — „არა, აქ რა გვინდა, ხაში არის გაახლებული“. თხილ-კავალს არ

დაამტვრევდნენ — ჭურჭლის მტვრევა იცისო. წყალს არ დალვრიდნენ — ჭიანჭველა ან ცრემლი იცისო (გუდამაყარი) ან რძის დალვრა დაგვებელებათ (ხევი). შეშას არ გაჩეხავდნენ — გუთანი და ცული ან ჭურჭელი გატყდებათ. სახლიდან არაფრის გატანა არ შეიძლებოდა — ბარაქა გამოილევაო და სხვა.

ახალწლის მეორე დღეს ეწოდებოდა ქათმის მეკვლეობა (ქართლი, ერწოთიანეთი), კუმეტი (ფშავი, ხევსურეთი, მთიულეთი, გუდამაყარი, ერწოთიანეთი) და კუბატი (თუშეთი).

ქართლში და ერწო-თიანეთში 2 (15) იანვარს ოჯახში შედიოდა წინასწარ არჩეული მეკვლე — ქათმის მეკვლე. სრულდებოდა ისეთივე რიტუალები, როგორიც კახეთში 1 (14) იანვარს.

მთიულეთთან მომიჯნავე ქართლის სოფლებში, დილაადრიან დიასახლისი ქათმის ბედისპურს და ცოტა ნაკმაზს წყალზე წაიღებდა. სასურველი იყო იგი არავის დაენახა. დიასახლისი ბედისპურს წყალს მოატარებდა, მის ხმას მოასმენინებდა. ნაკმაზს წყალში ჩაყრიდა, რათა მომავალ წელს ოჯახში ქათმის სიმრავლე ჰქონდა. წყალს სახლში წამოიღებდა, ქათმებს ბედისპურებს შეაჭმევდა და ეცდებოდა, რაც შეიძლება კარგად დაეპურებინა. ამ სოფლებში ქათმის მეკვლეობას კუმეტსაც ეძახდნენ.

კუმეტობას ფშავში, ხევსურეთში, ერწო-თიანეთში უქმობდნენ. მარხულობდნენ საქონლის ბედობაზე, თუმცა საკელესიო წესების მიხედვით შობიდან წყალკურთხევის წინა დღემდე მსგებსია. ამ დღეს განსაკუთრებით ცხენის პატრონი არ ჭამდა ხორცს. ცხენის პატრონად ითვლებოდა ის, ვისაც ძალიან კარგი ცხენი ჰყავდა, რომელიც დოღში წინ მიღიოდა. მარხვის გარდა ამ დღეს საკლავით ცხენის განათვლა იცოდნენ, რომ ცხენს და პატრონს არაფერი დაშავებოდათ (ბუდე ხევსურეთი). სოფელში აღულებდნენ ფაფას და ერთმანეთს ეპატიუებოდნენ.

ხევსურეთში, არხოტის თემში, ახალგაზრდები თანატოლს თავიდან ფეხებამდე ჩალას შემოახვევდნენ, გამოაბამდნენ კუდს, რქებიან თხის ნიღაბს ჩამოაცმევდნენ, მოაბამდნენ თოჯს და ხატში წაიყვანდნენ. ერთი, პატრონად ჰყავდა მიჩენილი, რომელიც ნიღბოსანს ოხუნჯობას, ხტუნვა-თამაშს აიძულებდა. ზოგან კუმეტს იცოდნენ „ჭურდობა“. კუმეტი ხალხში საფრთხილო დღედ ითვლებოდა: ამ დღეს ბევრი ხიფათი მამხდარაო.

მთიულეთ-გუდამაყარში კუმეტ ლამეს, როგორც ახალწლის ღამეს, სხვასთან დარჩენა არ შეიძლებოდა. ახალ წელს გარეთ გატანილ ნაკელს ერთად აგროვებდნენ და მაგრად სტკეპნიდნენ, რადგანაც ამ ღამეს კუმეტებს რომ ჩამოივლიან. თუ გადაშლილი ნაკელი ნახეს, ოჯახს დასწყევლიანო. გუ-

დამაყარში, ზოგან ბავშვებს ახლებში გამოწყობდნენ და ეტყოდნენ: „კუმეტი ჩამაივლის და იმაზე დეერიგებითო“, ე. ი. კუმეტს უნდა შეხვედროდნენ, ეს დღე უქმე იყო.

თუშეთშიც ეს დღე (ცუბატი) უქმე იყო. რა დღეც დაემთხვეოდა, ამ დღეს მთელი წლის განმავლობაში ახალ საქმეს არ დაიწყებდნენ — წელიწადის კუბატი წლამდის გასდევსო.

ახალწლის მესამე დღეს ფშავ-ხევსურეთში წინა შუადღეს ეძახდნენ. ამ დღეს კვლავ გრძელდებოდა ლხინი. არხოტის თემში წინა შუადღეს „ქურდობა“ და ხატის დიასახლისის „მოტაცება“ იცოდნენ.

ფშავ-ხევსურეთში 4 (17) იანვარს უკანა შუადღე ეწოდებოდა. არც ამ დღეს არ სრულდებოდა რაიმე განსაკუთრებული წესი; იცოდნენ ლხინი.

თუშეთში ამ დღეს კვლავ სოფლის ჯარი ისხდა, სადაც მხოლოდ მიცვალებულებს მოიხსენიებდნენ.

ნათლისლება

შემდეგი დიდი დღესასწაული დღეობათა კალენდარში არის ნათლისლება, რომელსაც წინ უსწრებს ნათლისლების მარხვა და უქმი. საეკლესიო კალენდრით 5 (18) იანვარი 33-ე შვიდეულია სულიწმიდის გარდამოსვლიდან. ნათლისლების წინა დღე მძიმე მარხვაა. არის დიდი უამნობა, წყლის კურთხევა რაჭაში — 5 (18) იანვარი ნათლისლების მარხვა და უქმია. ამ დღეს ყველა ცდილობდა მარხვაში სახსნილო არ „შერეულიყო“. ლოცვა ან განატეხის გამოცხობა არ იცოდნენ.

ლეჩეუმშიც — ნაახალწლევის მეხუთე დღე ნათლილების მარხვა და უქმია. ამ დღეს წირვაზე მიღიოდნენ და მიპქონდათ „ჭინჭმი“ გამოხვეული ყოველგვარი თესლეული. თესლს წირვას „მოაყურებინებდნენ“ და ნაკურთხ თესლს შეინახავდნენ. ნაკურთხ წყალს ბოთლით წამოიღებდნენ. აიაზმით მოცომავდნენ ნაცარწმენა და გვერებად დააცხობდნენ. კვერებს ინახავდნენ. თესვის დრო როცა მოვიდოდა, ახალ „ფეხგასულ“ თესლში აურევდნენ ნაკურთხ თესლს, ნაცარწმენდილს და შეულოცავდნენ: „ლმერთო! დაგვიცავი ჩვენ მრავალი თავისიაგან, მჭრელისაგან, კოხისაგან“. ამ დღეს კომბოსტოს ჭამა აკრძალული იყო. ამას ხსნიდნენ იმით, თითქოს ქრისტე მის ფოთლებში იმალებოდა.

სვანეთში ახალი წლის მეხუთე დღეს ადგომ (ადგომა) ეწოდებოდა. დიდი მარხვა და უქმე იყო. ზემო სვანეთში ეს დღე ლიფანალის (მიცვალებულთა სულების სტუმრად წვევის) პირველ დღედ ითვლებოდა. ლიფანალებულთა სულების სტუმრად წვევის)

ლი. მიცვალებულთა მოსაგონარი დღეობაა, რომელიც 5 იანვრიდან პირველა
კვირის ორშაბათამდე სრულდებოდა. ამ დროს ხდებოდა მიცვალებულთა სუ-
ლების დალოცვა და მათი გაცილება ეზოს გარეთ.

სამეგრელოში ახალი წლის მეხუთე დღეს წინა დღეს უწოდებენ.
მძიმე მარხვა იყო. აკრძალული იყო კომბოსტოს და თალგამურას ჭამა, იმ მო-
ტივით, რომ მის ფოთლებში თითქოს ქრისტე იმაღლებოდა.

იმერეთში, ისევე როგორც დასავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეებში ეს
დღე მძიმე მარხვად და უქმედ ითვლებოდა.

გურიაში ნათლილების წინა დღეს ყოველი ოჯახი გათხოვილ ქალიშვილს
უგზავნიდა თავის არჩივს (საახალწლოს).

6 (19) იანვარი საეკლესიო კალენდრის მიხედვით არის განცხადება, ნათ-
ლისლება უფლისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი.

რაჭაში ნათლისლება დღეს ოჯახის უფროსი კაცი „ჩიტის აზვრამდე“,
ადგებდა ამ დღისათვის შენახულ საკალანდო ღორის თავს, გაწმენდ-
და და ჩადგამდა ქვაბში მოსახარშავად. დიასახლისი აცხობდა ერთ ქონიან გა-
ნატეხს, უფროსი კაცი ჩააწყობდა ღორის თავს, განატეხს, კანაფს და ხარის
გვერდის ძვალს გობში, თან წაიღებდა ცარიელ დოქს და წავიდოდა მარანში;
დაგოზილ ღვინიან ქვევრს მოხდიდა, გობს ჭურის თავზე წალმა შეატრიალებ-
და და შეხლოცავდა: „ღმერთო! მიეცი სიწმინდე, ბარაქა ჩვენ ჭერს“. იქვე
მოთლიდა ორჯერ ღორის თავს და განატეხს და შეჭამდა; ჭურის თავზე ღვი-
ნოსაც დალევდა, კანაფს რამდენჯერმე წაუსვამდა. ხარის გვერდს და იტყოდა:
„ასე გასწმინდე ჩვენი ჭურ-მარანი ყოველგვარი უწმინდურობისაგან“, მერე
დოქს ღვინით გაავსებდა და შინ შემოიტანდა. ეს უნდა დასრულებულიყო
მზის ამოსვლამდე, შემდეგ წირვაზე მიდიოდნენ და ნაკურთხი წყალი მოჰკონ-
დათ. ამ ჭლეს მღვდელი ჭვარს წყალში ჩააგდებდა და წყალს აკურთხებდა.

ლეჩეშუმში ნათლილებაზე უფროსი კაცი „ჩიტის აზვრამდე“ სხვენზე და-
კიდებულ ღორის თავს ჩამოიღებდა. კერიას მარჯვნიდან ღორის დინგით „დო-
უჩაქეუნებდა“, გასუფთავებდა და მოსახარშად ჩადგამდა, ქალი გამოაცხობ-
და 3 ჯვარსახიან ღორისქონიან ტაბლას. ამას ეძახდნენ ცეროიანს. ღორის
თავს, გობზე გადებულ 3 ტაბლას, კეცზე სანთლით მოქმედულ ნაკვერცხალს,
ჭიქას და დოქს უფროსი კაცი გაიტანდა მარანში დაგოზილ ჭურთან და იქ
დაილოცებოდა, ყველაფერი ეს მზის ამოსვლამდე ხდებოდა. ისაუზმებდნენ და
შემდეგ ყვლესიაში წავიდოდნენ. დიასახლისი სახლში რჩებოდა და სულის
პურებს აცხობდა. ნათლილებიდან დაწყებული მომავალ ხუთშაბათამდე
მიცვალებულს სუფრას დაუდგამდნენ დღეში თითოეურ საღილობის ღროს
(თუ ნათლილება დაემთხვეოდა ხუთშაბათს, მაშინ ამ დღიდან დაწყებული სუ-
ლის დღე გრძელდებოდა მომავალ ხუთშაბათამდე). იცოდნენ ოგრას (კერძი)

გაეთება მიცვალებულებისათვის. სულის გადაბრძანება ნათლისლების მომდევნო ხუთშაბათს იყო. ამ დღისათვის საკალანდო ლორის ჭილვი და სამი გვერდი უნდა შეენახათ; სულის პურებს გამოაცხობდნენ და სუფრას დადგამდნენ მხოლოდ გახშმისათვის. ღიასახლისი ამ დღეს ვერც შეძერავდა, ვერც მოქსოვდა. სუფრაზე უნდა ყოფილიყო 3 ყველიანი ან ლობიანი ტაბლა, 3 სულის პური, ლორის ჭილვი და 3 გვერდი, ღვინო და 1 ჩხირი სანთელა. უფროსი ქალი სამჯერ „წაუსხამდა“. ღვინოს: „გამინათლე ჩემი მიცვალებულის სულიო“. ამის შემდეგ, ოჯახის უფროსი კაცი აიღებდა 1 სულის პურს, შემწვარ სამ გვერდს, ჭიქით ღვინოს, 1 ჩხირ სანთელს და ეზოს კარებამდე „მიაცილებდა“ სულებს. ღვინოს გზადაგზა ასხამდა, პურს და ხორცს კი ჭიშკართან დატოვებდა. ქვემო სვანეთში იგივე რიტუალს ქუნარე ში ეწოდებოდა.

სვანეთში ანალი წლის მეექვსე დღეს განცხდა (განცხადება, წყალკურთხევა) ეწოდებოდა. ამ დღეს იცოდნენ დიდებული წირვალუცვა. მდინარეში ან ლელეში მღვდელი ჩააგდებდა ჯვარს და იწყებოდა შეჯიბრი; თუ ვინ ამოიღებდა მას. ამას „ტოლქს“ („ტორგს“) ეძახდნენ. ვინც იმ დღეს ამოიღებდა ჯვარს, ის იქნებოდა მათი რწმენით იესო ქრისტეს ნაოლია.

სამეგრელოში ამ დღეს წაკუთხია ეწოდებოდა. ამ დღეს იცოდნენ მდინარეზე წყლის კურთხევა, ჯვრის ამოღება თანხაზე, ახალწელს მოტანილი სუროს დაწვა ცეცხლში. ვინც წყალში ჩაგდებულ ჯვარს ამოიღებდა, იმაზე იტყოდნენ: „იესო ქრისტეს მონათლულია წელსაო“. ნაკურთხი წყალი მოჰქონდათ სახლში და ინახავდნენ საჭიროებისთვის.

იმერეთში ნათლისლების დღეს ხალხი ეკლესიაში მიღიოდა, იქიდან კი ახლო მდებარე მდინარეზე. იქ მღვდელი ჩაუშვებდა ჯვარს წყალში, ვინც უფრო მამაცი იყო, სტაცებდა ხელს და ამოიღებდა ჯვარს. ყველა იქ მყოფი განათლული იყო, ნაკურთხი წყალი სახლში მოჰქონდათ.

გურიაში ნათლისლებას მდინარეზე წყლის კურთხევა იცოდნენ. წყალში ჩადებულ ჯვარს ამოიღებდა ის პირი, ვინც მეტ ფულს გადაიხდიდა. 6 იანვარს დილით ადრე, ოჯახის უფროსი მამაკაცი დგებოდა, ილოცებდა, შემდეგ ხსნდა ჩიჩილაქს თავისი მოსართავებით და სამჯერ შემოატარებდა სახლში მარჯვნიდან მარცხნივ. შემდეგ გაპჟონდა გარეთ მარანში (ღია მარანში), საღაცუმეტილად რცხილები იყო დარგული და ერთ-ერთ ხეზე დაპჟიდებდა. ზოგი მთხრობელის მიხედვით ნათლისლების დღეს სრულდებოდა აგუნას გადაბახება. ნაკურთხ წყალს. მკვდრის საკურთხზე მიასხურებდნენ.

თუშეთში ამ დღეს კვლავ სოფლის ჯარი იყო, სადაც მხოლოდ მიცვალებულებს მოიხსენიებდნენ.

5 (18) იანვარს მოდიოდა წუნკალაობა (ქართლი, მთიულეთ-გუდამაყარი, ერწო-თიანეთი), გამცხადება (ფშავ-ხევსურეთი, თუშეთი) ამჟარიობა (ხევი, გუდამაყარი) (შდრ. დასავლურ ქართულ ლამპრობას).

ამ დღეს მარხულობდნენ. ქართლში მას „მყრალს“ ეძახდნენ. ხალხის აზრით, ამ მარხვის გატეხას ჯობდა ძალის ხორცის ჭამა. იქ, სადაც ეს წესი დასტურდება, ყველასათვის ცნობილია ხალხის მიერ გამოთქმული ასეთი ლექსი: „არ იჭმება წუნკალაო, როგორც ძალი უკანაო“; ან „ენკენია უკანაო, წყალკურთხევა წინა დღეო, იმის მეტად არ იჭმება, როგორც ძალი წუნკალაო“ (მთიულეთი). ეს დღე უქმე იყო.

ქართლში ამ დღეს ისეთივე წესები სრულდებოდა, როგორც წყალკურთხევას. გადიოდნენ წყლის დასაღვრელად, აკეთებდნენ მიცვალებულთათვის სუფრას.

მთიულეთში გავიდოდნენ წყალზე და ყველაფერს მოამზადებდნენ მეორე დღისათვის.

როგორც ითქვა, ხევში, გუდამაყარში წუნკალაობის პარალელურად ამპარიობა იცოდნენ.

გუდამაყარში, იქ სადაც ზამთარში ნაკელს ყრიდნენ, დაანთებდნენ კოცონს, რომელსაც ამჟარიას ეძახდნენ. ახალ წელს ბედისკვერებთან ერთად გამომცვარ საცრის კვერს საცერები ჩადებდნენ, რომელსაც ბავშვი მოიკიდებდა ზურგზე და ამპარიას სამჯერ შემოუვლიდა. პერიოდულად ჩაიმუხლებდა და იძახდა: „მომეშველეთ, მომეშველეთ. კეთილმა წელი მომწყვიტა. საფუარი, ფუარიო, სახლი ბარაქიანიო. ამ სიტყვების შემდეგ შევიდოდა სახლში და ვარცლზე დააგდებდა საცერს. საცრის პური ოჯახის ყველა წევრს უნდა ეჭამა. ამპარიას რომ შემოივლიდა, ბავშვი ხშირი ტყისკენ გაიხედავდა — ბარაქიანი მოსავალი იქნებაო. ბავშვები ცეცხლზე ხტებოდნენ. ზოგი მექვლისთვის გამომცვარ პურს დებდა საცერები. მსგავს წესს ქართლში და მთიულეთში წყალკურთხევას ასრულებდნენ.

ხევში ამპარიობა, ძირითადად, 5 (18) იანვარს იყო. ეს წესი იშვიათად იანვრის ბოლო დღეს სრულდებოდა. ასეთ შემთხვევაში, ამ რიტუალს იანვრის კული მოვალე ეძახდნენ, რადგან ეს იყო ზამთრის დასასრულის და გაზაფხულის მოახლოების მაუწყებელი.

5 (18) იანვარს ამპარიობა მიცვალებულებს უკავშირდებოდა. ღამე, თიოდეულ უბანში, ყველა გვარი ჩალას შეაგროვებდა. გვარის უხუცესი ჩალას

სამჯერ შემოუვლიდა და დაილოცებოდა: „ღმერთო, ჩემი ხელი მშვიდობიანი იყოს მოსავლისათვის, პური მრავალი და მშვიდობა მოგვანიჭე“. ამის შემდეგ წაუკიდებდა ჩალას ცეცხლს. მანამ, სანამ ალი მაღლა არ ავარდებოდა, იქ მყოფნი ხელაპყრობილნი იდგნენ. ცეცხლი იმიტომაც ინთებოდა, რომ ხალხის რწმენით მიცვალებულები თბებოდნენ. ზოგჯერ ცეცხლთან მიცვალებულებსაც ეუბნებოდნენ შენდობას. ამპარია ილტლიან, ფეხბედნიერ კაცს უნდა აენთო. კოცონზე აუცილებლად უნდა გადამხტარიყვნენ.

როგორც აღინიშნა ხევსურეთში ამ დღეს განცხადებას ეძახდნენ; იყო უქმე — იკრძალებოდა ხელსაქმის კეთება. ამ დღეს პირიქით ხევსურეთში ერთი კოდი ლუდი ცალკე იდგმებოდა და ილოცებოდა ლაშარის ჯვრის ლაშ-ჯარში დახოცილთათვის. ბუდე ხევსურეთში დასტურების ბაზე იკრიბებოდა მთელი სოფელი და ქეიფობდნენ, მიცვალებულებს შენდობას ეუბნებოდნენ, ახალგაზრდები საკუთარ ბედზე მკითხაობდნენ.

ბუდე ხევსურეთში განცხადება დღეს სრულდებოდა იგივე წესები, რაც არხოტის თემში კუმეტობას. მხოლოდ ბუდე ხევსურეთში ბერიკა ახალგაზრდების თანხლებით, მთელ სოფელს შემოივლიდა. იგი და მისი თანმხლებნი ყველა ოჯახში შედიოდნენ და სანოვაგეს აგროვებდნენ. ბოლოს, ჯერ ჯვარის კართან, შემდეგ ვინმესთან ოჯახში მართავდნენ ლხინს.

განცხადებას, ხევსური მამაკაცები სახლში შეიტანდნენ 2 „მყოვან“* ჯოხს. ვაჟები ამ ჯოხებს გადააჯდებოდნენ და ზედ თავიანთ ბედისკვერებს გატეხავდნენ და შემდეგ მათ კერის ცეცხლში ჩაყრიდნენ. სუფრასთან დამსხდარ ოჯახს დიასახლისი სამეკვლეოს გაუნაწილებდა, ბედისკვერებს კასათითაოდ დაურიგებდა. ბედისკვერის შეჭმის წინ ყველა დაილოცებოდა.

თუშეთში ნათე და მაქალათე ები დოხანით (ერთად მოხარშული ლობიოთი და ხორბლით) გაუმასპინძლდებოდნენ საგვარეულოს. ოჯახში უნდა გაშლილიყო „ქრისტის სუფრა“. უფროსები მარხულობდნენ. ახალგაზრდები შეგროვილი ერბოსა და კალტისაგან ხავიშს აკეთებდნენ და ჭამდნენ. ირჩევდნენ ახალ ნათეს. თუშეთში ამ დღეს იცოდნენ „ქურდობა“. „ქურდები“, ვინც ჯარში არ იყო, ყველას ატყვევებდნენ. თუ ადამიანს ვერ დაატყვევებდნენ, მის ნაცვლად საქონელი მიჰყავდათ. მეორე დღეს ტყვეებს ოჯახიდან ოჯახში დაატარებდნენ. „ტყვეს“ გამოსახსნელად ჭვაბ-აკლავით (1 მწვა-

* „მყოვანი“, ე. ი. ისეთი, რომელიც ყვავის და ნაყოფს ისხამს. მაგ.: პანტა, მაჟალო და სხვ.

დი და სასმელი) პატრონი მიღიოდა. იმართებოდა ქეიფი. საერთოდ წელწლო. ბებში მაქალათეები დიდად ერთობოდნენ და სხვებსაც ამხიარულებდნენ.

წყალკურთხევას, 6 (19) იანვარს დილით, აღმოსავლეთ საქართველოში, იქ სადაც ეკლესიები იყო, ხალხი წირვის ესტრებოდა. წირვის შემდეგ მღვდელი მიღიოდა მდინარეზე, წყალს აკურთხებდა და ხალხი აიაზმას იღებდა. ქართლ-კახეთში მდინარეზე პატარა ხიდი „იორდანე“ იყო გადებული, რომელზეც მღვდელი იდგა. ხიდის გადება მდინარეზე ხევშიც იცოდნენ. როდესაც მღვდელი ჯვარს წყალში ჩაჰყოფდა, იტყოდნენ: ყინვა გატყდათ (კახეთი). ✓ კახეთში მღვდელი თუ ხევზე აკურთხებდა წყალს, ჩამოკიდებდნენ: ვაშლს, კანფეტს, ჩურჩხელას და ესროლნენ თოფებს. ვინც მიზანში გაარტყამდა, სოფელს მასთან უნდა ეჭიითა. ამ დღეს აიაზმით ნაცარს მოზელდნენ და ხელებს იბანდნენ. ნაცარს დიღხანს ინახავდნენ. აიაზმას სახლს მოასხურებდნენ, მელოგინეს გადაასხამდნენ, ხატში წასვლის წინ გადაივლებდნენ, უწმინდურა ცხოველი, ჭადანავალ ჭურჭელს მოავლებდნენ.

ქართლის ზოგიერთ რაიონებში, აიაზმას საპურე ცომის ქოთანში ჩაასხამდნენ და იტყოდნენ: „მოვიდა ზეთი მანანა, თავით ფეხამდე გაგვბანა“, ან „მოვიდა ზეთი მანანა, პური და ღვინო დანამა (ან გამრავლდა)“. ქართლში, წყლის კურთხევამდე, ოჯახში ცხვებოდა კვერები, რომლებსაც უსვამდნენ კვერცხს. ისინი ბიჭებისთვის იყო განკუთვნილი. გამომცვარ კვერებს ვაუებს მისცემდნენ წყლის კურთხევაზე წასალებად. როდესაც მღვდელი წყალს აკურთხებდა, თავად შევარდებოდნენ მდინარეში, ან ერთმანეთს აგდებდნენ. ხშირად წყალში აგდებდნენ* მღვდელს ან ასაკოვან, ბარაქიან კაცს, ან გუთნის დედას, რომელსაც ხელში დროშას მისცემდნენ და ისე ჩააგდებდნენ — კარგი, ბარაქიანი წელი მოვაო.

ახალგაზრდები მათთვის გამომცვარ კვერებს უკან წაიღებდნენ სახლში. ამ კვერებზე ჯვარს ამოჭრიდნენ, პურის ცომში ჩააგდებდნენ და აიაზმას მოასხამდნენ. ზოგჯერ ჯვარს ვასილას კვერიდან ამოჭრიდნენ და პურის ცომში ჩააგდებდნენ. ნაკურთხი მდინარის წყალს საქონელს დაალევინებდნენ (ეს წესი სხვაგანაც სრულდებოდა) და სახლიდან წაღებულ რიტუალურ პურებს: ცელს, ცულს, ნამგალს და ზემოთხსენებულ კვერს წყალში ამოავლებდნენ.

ამ დღეს სახლში ს აკვლევარს (აბრამიანს) დაშლიდნენ. კახეთშიც ასე იქცეოდნენ. ხართკვერს ხარს გადაატეხავდნენ ქედზე — შენი მოყვანილია, ალალი იყოსო. ცოტას მოტეხავდნენ და ხარს შეაჭმევდნენ. და-

* ეს წესი ერწო-თიანეთხა და ხევშიც, დასტურდება, ხევში მღვდელი წყალში, თავისი ნებით წვებოდა.

ნარჩენს. თვითონ შეჭამდნენ. ყველა თავის ბედისკვერს შეჭამდა: სახრეს, ნამ-გალს — კაცი, მაკრატელს — ქალი.

როგორც აღინიშნა, გუდამაყრული და მოხეური ამპარიას მსგავსი წესი ქართლში წყალკურთხევას სრულდებოდა. მდინარიდან მობრუნებული ოჯახი ამზადებდა კორკოტს ან ხალიფა ას (იგივეა რაც კორკოტი). სანთელ-საკმეველს დაანთებდნენ და მიცვალებულებს მოიხსენიებდნენ. ზოგი საკლავ-საც კლავდა. კორკოტი მეზობლისთვის კენტად უნდა მიეწოდებინათ.

ზოგჯერ ნათლისძებას კახეთში, რომელიმე მამაკაცს აირჩევდნენ და მას-ხარასავით გამოაწყობდნენ. თუ საღმე წყალს ნახავდნენ, შიგ ჩააგდებდნენ. ტანზე მასხარას ძველმანები ეცვა, ოხუნჯობდა, თავშესაქცევ ამბებს ყვებოდა. მას ყეინს ეძახდნენ. თუ ყეინი ენაკვიმატი კაცი იყო ვაჟით აირჩევდნენ. ყეინს საკლავი უნდა დაეკლა.

აღმოსავლეთ საქართველოში წყლის დაღვრა იცოდნენ. ეს წესი ისევე სრულდებოდა, როგორც წუნკალაობა დღეს. განსხვავდებოდა მხოლოდ ზოგი-ერთი თავისებურებით. ზოგი ამ დღეს სასაფლაოზე გადიოდა და რამდენი მი-ცვალებულიც ჰყავდა, იმდენ წყლით სავსე ჭურჭელს დაღვრიდა (ხევი). მთი-ულეთში წყალზე ქადა-სანთელი, საკლავი მიჰქონდათ და მთელი წესების და-ცვით მიცვალებულს შენდობას ეუბნებოდნენ. ქალები თხილ-კაკალს, ჩირს, შაქარს, კანფეტს, კვერცხებს, თამბაქოს არიგებდნენ. გარდა ამისა, ახლობელი მიცვალებულის შესანდობრად სარიგს (დათაფლული არაყი) ასმევდა. იქ მყოფთ. შემდეგ ყველა სახლში ბრუნდებოდა. გუდამაყარში ზემოხსენებული სახის სანოვაგესთან ერთად მიჰქონდათ ჭიჭიანი კვერებიც (მიცვალებუ-ლის შესანდობარი, ხავიწის გულიანი, ოთხუთხა კვერები). თუ წითელ კვერ-ცხებს და ჭიჭიან კვერებს არ დაარიგებდნენ, მაშინ ერთ ადგილას დააწყობდ-ნენ და ბავშვები მათ ისრებს ესროლნენ. ვინც. მოარტყამდა, სამიზნეც. მას რჩებოდა. იცოდნენ თხილ-კაკალი, კანფეტი, რომელთაც გუდამაყარში სა-ლალობოს ეძახდნენ. ვინც წყალკურთხევას წყალზე არ წავიდოდა (მოხუცება და ბავშვები), უმეტესად დიასახლისი, ჭერ ისევ სიბნელეში, ახალწელს დაგ-როვილ ნაკელზე დააყრიდა ახალწელს გადანახულ ნეკერს, მრგვლად ჩალას მთაყრიდა და ციცხლს წაუკიდებდა. ეს იყო ამპარი არია. შემდეგ დიასახლისი შედიოდა სახლში და იწყებდა სადილის მზადებას. გააკეთებდა ხინჯალს, ანტ-რიას, ან ფაფას. წყლიდან მობრუნებული ოჯახის წევრები შემოუსხდებოდნენ სუფრას, მიცვალებულებს შენდობას ეტყოდნენ, სანთლებს დაანთებდნენ. ყველა თავის ბედისკვერს ჭამდა. დიასახლისი გარეშე მეკვლეს. ბედისკვერს უცხობდა და უგზავნიდა.

ხევსურეთშიც წყალკურთხევა ახალწლის ციკლის უკანასკნელი დღე იყო და ამიტომ ხატში გამოლოცვის წესი სრულდებოდა. მანამ საერთო ლხინი და დროსტარება იყო, ახალგაზრდები სადმე ოჯახში იკრიბებოდნენ და იქ ატარებდნენ დროს. უფროსები ჯარზე დასხდებოდნენ. ხატის მსახურნი ამ დღეს გვიან ღამემდე, უმეტეს შემთხვევაში, მარტო ისხდნენ და სვამდნენ. ჯარის დროს ყვებოდნენ ანდრეზებს, იხსენებდნენ საგმირო საქმეებს. თუ დიდთოვლობა არ იყო, სხვადასხვა თემებიდან უფროს კაცებს იწვევდნენ და ბჭობდნენ ხევსურეთის საჭირბოროტო საკითხებზე.

დილით სოფელში გამოაცხობდნენ სახელსადებებს, მიცვალებულთათვის ტაბლას გაამზადებდნენ, სანთელს დაანთებდნენ. უფროსი დასდებდა სახელს და შემდეგ სათითაოდ, ოჯახის სხვა წევრებიც დალევდნენ.

ახალ წელს დიასახლისი თავის, ოჯახის წევრებთან ერთად ნათლიას, გათხოვილ ქალიშვილს, რძალს, რომელიც ჯერ კიდევ მამის სახლში იყო, მამიდის, ბიძას. დეიდას უცხობდა ბედისკვერებს. ამ კვერების მათი პატრონებისთვის მიტანის წესს ხევსურები ბედისკვერობას ეძახდნენ. ეს კვერები აუცილებლად უნდა მისულიყო პატრონამდე და ამის გამო ხშირად გაზაფხულს ელოდებოდნენ, რომ ჩაკეტილი გზები გახსნილიყო.

ფშავში, იქ სადაც 3 დღეზე მეტხანს გრძელდებოდა ახალი წელი, ისეთივე ლხინი იცოდნენ წყალკურთხევას, როგორც სხვა დღეებში. აქაც გამოლოცვის დღე იყო. სახლში ფშაველები ხარებს ახალ წელს გამომცხარ გოგას აჭმევდნენ.

ნინობა

კახეთში 14 (27) იანვარს ნინობა* იცოდნენ. ამ დღისთვის ერთი კვირით აღრე ემზადებოდნენ. მიღიოდნენ ბოდბეში, ესწრებოდნენ წირვა-ლოცვას, იღებდნენ ზიარებას. წმ. ნინო ქალიშვილების მკურნალად ითვლებოდა. ამიტომ მისი სახელობის ეკლესიაში ქალიშვილები მიჰყავდათ. ხალხის რწმენით, მათ

* როგორც ცნობილია, ბიზანტიიდან მოსულმა, კაპადოკიელმა ქალწულმა, მოციქულთა-სწორმა წმ. ნინომ IV საუკუნეში საქართველოში იქადაგა ქრისტიანობა, მთავრია მრავალი წარმართი ქართველი, მათი იმდროინდელი მეფე მირიანი და დედოფალი ნანა. მირიან მეფემ ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოაცხადა. ამ ხნის განმავლობაში, რაც წმ. ნინო საქართველოში მოღვაწეობდა, ღვთის შეწევნით, მან მრავალი კურნება და სასწაული მოახდინა. დაკრძალულია ბოდბეში.

ჯანის სიმრთელე ეძლეოდათ. ამ წესების შესრულებით მთავრდებოდა საახალ-წლო დღეობების ციკლი*, რომელიც მყარ თარიღებთან იყო დაკავშირებული

ნათლისლეგილან ხორციელის პრირაზდე

ზამთრის დღეობებს — ნათლისლებიდან და ხორციელის კვირამდე მოჰყვება მოძრავ დღესასწაულთა სერია, რომელიც ამა თუ იმ მყარი დღესასწაულიდან გამოითვლება. ისინი წარმოადგენდნენ ზამთრიდან გაზაფხულზე გარდამაგალ პერიოდს; რომელიც მოიცავს დროის მონაკვეთს ნათლისლებიდან დიდ მარხვის დადგომამდე**. ამ პერიოდების დღესასწაულებიდან აღსანიშნავია ნათ-

* საახალწლო დღეობების ციკლში შეღის რეგიონალური თვალსაზრისით შეზღუდული (იგი ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით სრულდება მხოლოდ სამეგრელოში), ძველი სტილით ახალი წლის პირველი ორშაბათის დღეობა, რომელიც ოდუდია სამგარიოს სახელით იყო ცნობილი. ამ სალოცავს სხვაგვარად დიდ ოხვამერს (დიდ სალოცავს) ან თუს ოხვამერსაც (გოჭით სალოცავს) ეძახუნენ. სალოცავად მიჩენილი იყო ოხვამერ ლაგვანი (სალოცავი ქვევრი), რომელიც სპეციალურად იყო ჩაღმული მიქამ გარიას სახელზე (მთავარ-ანგელოზების მიქაელისა და გაბრიელის). ზოგი მთხრობლის მიხედვით ეს ქვევრი მარაში იყო, ზოგის მიხედვით — გარეთ; შემოღობილში, მზის პირზე, სახლის მარჯვენა მხარეს, ან — ვენახში. თუ ვინმე ვერ მოასწრებდა ორშაბათს ლოცვას, მაშინ ოთხშაბათს ან პარასკევს ვენახში. თუ ვინმე ვერ მოასწრებდა ორშაბათს ლოცვას, მამის შეილები ერთად ლოცულობდნენ. ლოცვას ასრულებდა ოჯახის უფროსი. ერთი მამის შეილები ერთად ლოცულობდნენ. თუ ძმები გაყრილები იყვნენ ისინი სალოცავად მიღიოდნენ იმ ძმასთან, რომელიც მამის ოჯახის ცხოვრობდა. ოჯახის უფროსის ლოცვამდე ვერავინ ვერ მივიდოდა მარაში (ან იქ, სადაც ეს ქვევრი იყო მოთავსებული). ქალებს უფლება არ ჰქონდათ ლოცვას დასწრებოდნენ. ოხვამერთან ოჯახის წევრები ლოცულობდნენ მუხლმოდრეკილები. ლოცულობდნენ ორი კვერითა და ლვეზელით, რომელიც კეთდებოდა სიმინდის ფქვილითა და ყველით (ზოგი მთხრობელის გადმოცემით, კვერი მოხარშული შიგნეულით კეთდებოდა). ამ კვერებს ქვევრთან ჭამდნენ. კვერების გარდა, სალოცავად მიპქონდათ საკლავის ფილტვი, გული და თავი. ოჯახის უფროსი დაანთებდა სანთლებს, თავზე შემოავლებდა ოჯახის წევრებს გული და თავი. ოჯახის უფროსი დაანთებდა სანთლებს, თავზე შემოავლებდა ოჯახის წევრებს გული და თავი. აღგილობრივი რწმენით, მიქამ-გარიასადმი ლოცვის ჩატარებაზე იყო და-მოქიდებული ოჯახის წევრთა ჯანმრთელობა, კეთილდღეობა და ნაყოფიერება.

* 2 (15) თებერვალი ქრისტიანული კალენდრით უძრავი დღესასწაულია. მირქმა

** 2 (15) თებერვალი ქრისტიანული კალენდრით უძრავი დღესასწაულია. მირქმა (მიგებება) უფლისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იქსო ქრისტესი. სვანეთში, იმერეთსა და გურიაში იგი ლამპრობ (ნამპრობ) // ლიმპარიელის (ქვ. სვანეთი) სახელითაა ცნობილი. ქვემო სვანეთში ის ჩიტების დღე იყო. გურიაში რაიმე განსაკუთრებული საჭმელი ამ დროს არ კეთდებოდა — ეშმაკების, საწინააღმდეგოდ იყო მიჩნეული. ცეცხლის დანთება განსაკუთრებით სოფ. აცანაში იცოდნენ. ბლის ტყავებიდან დაანთებდნენ კალოზე ცეცხლს. ბლის კანს რეინა-ჯოხზე ან რამე მაგარზე წამოაცმევდნენ. კუდიანებს ერეკებოდნენ. ლამპარუ უხუცესი გააკეთებდა და ბავშვებს დააჭერინებდა. ამოსავლეთ საქართველოს მთაში კერძოდ

ლისლების ორშაბათს. ლეჩხუმში ფ. გარდაფხაძის მიერ (1939) დაფიქსირებული კურცობ-ნა (ტერიტორიული თვალსაზრისით შეზღუდული დღე-ობა, რომელიც მხოლოდ ორბელის თემში იცოდნენ, ს. კურცობში). ეს დღე შეწირული იყო ვაჟიშვილებისათვის. ამ სოფლის თითოეულ ოჯახში აცხობდნენ ყველიან ტაბლას (ერთს). ყველიან პურებს, ლავაშებს, ტაბლას და ღვინოს წაიღებდა ერთი კაცი ოჯახიდან, ავიდოდა ვარცის (პატარა მთა ორბელის თავზე) წვერზე ცაცხვთან. ამ ხის ძირთან, იკრიბებოდნენ ყოველი ოჯახიდან და პურობად სხდებოდნენ.

ნათლიღების მომდევნო ხუთშაბათი ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში • წარმოადგენდა სულის გადაბრძანების დღეს. ამ დროს სრულდებოდა მიცვალებულთა სულების რიტუალური გაცილება. (შდრ. სვანურ ლიფანიალს).

თუშები იანვრის მესამე კვირას, მთვარის კალენდრის მიხედვით, კდ ინ * ეძახდნენ. ეს იყო დღე, როდესაც ეშმაკ-კუდიანები დაძრწოდნენ და ადამიანთა ხელში ჩაგდებას, მათ ჭკუიდან შეშლას ლამობდნენ. კდინის კვირას თუშები ს მინაობის კვირას ეძახდნენ. ამ, ან მომდევნო შაბათ-კვირას, შელამებისას სოფლის გოგო-ბიჭები იკრიბებოდნენ რომელიმე სახლში, ირქმევდნენ ეშმაკების სახელებს, უკულმა გამოღიოდნენ სახლიდან, სოფლის განაპირა აღგილს ირჩევდნენ, საღაც სხდებოდნენ და ხმებს უსმენდნენ. ვისი სახლიდან რასაც გაიგონებდნენ, იმ ოჯახს იმ წელიწადს ის დაემართებოდა.

კდინის კვირის ბოლო პარასკევს და შაბათს თუშები საიქიოდან თავიანთ მიცვალებულებს. ელოდებოდნენ. პარასკევს კუტ-ბრძანი და შაბათს ხელფეხიანები ჩამოდიოდნენ. ერთი კვირა რჩებოდნენ სახლში და ამავე დღეებში (პარასკევ-შაბათს) მიღიოდნენ, რასაც მკვდართ წაეს ეძახდნენ. ოჯახი გამოაცხობდა კოტრებს. მთელი ამ კვირის განმავლობაში მზის ამოსვლიდან ჩასვლამდე, სახლის დაგვა და მატყლის ჩეჩევა იკრძალებოდა: მკვდართ ჯამებში ემსვებათო (ანუ ევსებათ). მთელი ეს კვირა ხორცი უნდა ეჭამათ და ყოველ ჭამაზე მიცვალებულები მოეხსენებიათ. თუ ოჯახს ხორცი არ ჰქონდა, ერთი პატარა ნაჭერი მაინც უნდა ჩაეგდო ცეცხლში და ზედ ერბო დაესხა, რომ სახლში შემწვარი ხორცის სუნი დატრიალებულიყო.

თუშეთში, 2 (15) თებერვალს მირქმას მკაცრად უქმობდნენ. ამ დღეს ბაშინურთ უქმეს ეძახდნენ. კოკლათში ბაშინურთ კაცმა ამ დღეს თავის 7 რძალს 7 კაბა გამოუჭრა და იმ წელს ყველა დაიღუპა. ამ უქმის გატეხვა თუშებს ძალიან ეშინოდათ. ხევში და გუდამაყარში იგივე დება ამპარიობის სახელითაა ცნობილი (იხ. დაწვრილებით ახალი წლის დღეობების ციკლში).

* მსგავსი რწმენა-წარმოდგენები ფშავ-ხევსურეთში ოთხშაბათს და ხუთშაბათს უკავშირდება.

სულის გადაბრძნების სწორი, შაბათი მთელ დასაკლეთ საქართველოში ცნობილია მეისარის//მთისარის დღედ.

რაჭაში მეისარობა ქალების უქმე იყო. საღამოთი დაკლავდნენ წითელ ყვინჩილას, სავაჟო ყვინჩილას, სახადის, ყოველგვარი სენისაგან თავის ასარიდებლად. ცოცხალ წითელ ყვინჩილას შემოავლებდნენ თავზე ოჯახის ქაცებს — უფროსს და უმცროსს: „მომირომევია ეს ყვინჩილა და განატეხი თავი — თავის მაგიერ, ტანი — ტანის მაგიერ, ფეხი — ფეხის მაგიერ“. ყვინჩილა შეიწვებოდა, თავ-ფეხი იხარშებოდა. შეულოცავდა ქალი და ის შეჭამდა. ამ დღიდან იწყებოდა ბოსლობის კვირა. ამავე ღამეს აცხობდნენ და. 1 მთელ კვერცხს და 2 კოკორს უფროსი ქალი 2 ძალიან პატარა კოკორს. 1 მთელ კვერცხს და 2 კოკორს უფროსი ქალი თვალებზე წაისვამდა და იტყოდა: „აგვაშორე სიწითლე, კლორწი, ხლირჩი, დაგვიფარე ფურჩხისაგან, შეიწირე ჩვენი თვალებისაგან“. ამის შემდეგ 2 კოკორს შორს გადაისროდა, რომ მათ თვალების სნეულება გაჰყოლოდა.

ლეჩებუმში მეისარობა დიდი უქმე იყო და ითვლებოდა თვალების სა-
ლოცვავ დღედ. ოჯახის უფროსი ქალი ოჯახის სულზე ორ-ორ კურკუ შე-
ლას აცხობდა. დიასახლისი ოჯახის წევრებს დაურიგებდა კურკუშელებს;
ისინი ჯვარედინად ამოისვამდნენ მათ თვალებზე და ლოცვას წარმოსთქვამდ-
ნენ. ამის შემდეგ, დიასახლისი მისცემდა უმ კვერცხს, რომელსაც თვალში
ამოისვამდნენ და იტყოდნენ: „ასე კვერცხივით ამყოფე ჩვენი თვალებიო“. ამ
ორეს განსაკუთრებით ქალები უქმობდნენ.

დღეს გახსაკუთოებით ქალური უქარისტოლება:
სვანეთში მეისარიბ//მეისარობ ასევე თვალთა მხედველობის
დღე იყო. ქვემო სვანეთში დაპკლავლნენ მამალს, რომელიც მხოლოდ ოჯახი-
სათვის იყო განკუთვნილი. შუა ცეცხლიდან ნაცარს ამოილებდნენ, შეუბერავ-
დნენ და ღმერთს სინათლეს სთხოვდნენ: ღმერთო კარგი მხედველობა მომე-
ციო.

სამეცნიეროში დაახლოებით 24 დღით ადრე დიდმარხევამდე დღესასწაულობრივი მისამას//ნირსობას. ამ დღეს იცოდნენ ომირსე (ანუ სამირსე) ლორის დაკვლა. ორ-ორი მოხარშული ქვერით თვალების ლოცვას ატარებდნენ. სამეცნიეროში მირსობის მეორე დღეს სრულდებოდა ე.წ. ნერჩის ხვამა//ოჯუმაშესური.

გურიაში მოისარობა ყველიერამდე სამი კვირით ადრე, შაბათს, იცოდნენ. გურიაში მოისარობა ყველიერამდე სამი კვირით ადრე, შაბათს, იცოდნენ. მოისარი ითვლებოდა თვალთახილვის მფარველი. ამ დღეს არ უქმობდნენ. მოისარი ითვლებოდა თვალთახილვის მფარველი. ამ დღეს არ უქმობდნენ. მოისარი ითვლებოდა თვალთახილვის მფარველი. ამ დღეს არ უქმობდნენ. მოისარი ითვლებოდა თვალთახილვის მფარველი. ამ დღეს არ უქმობდნენ.

ნაგლეჭებს იგდებდა წყლიან ჭიქაში: ლოცვის დამთავრების შემდეგ კი ცომიან წყალს ასხამდა სუფთა წყალში.

პერიოდს მოისარობიდან ბოსლობამდე ბოსლობის კვირა ეწოდებოდა. ამ კვირაში აღსანიშნავია პარასკევი, რომელიც ლეჩხუმში კაი ბარასკევის (ლორის ლოცვა) სახელითაა ცნობილი. კაი პარასკევი მარიაშენობის (ქათმის ლოცვა) სწორზე მოღიოდა. უქმე იყო, განსაკუთრებით ქალებისათვის, რადგან ხელსაქმემ თვალდაფუძული გოჭის მომრავლება იცისო. საღამოთი დიასახლისი გამოაცხობდა ერთ ქონიან ჯვარ-სახიან ტაბლას — ეს იყო ღორის სალოცი. ვახშმამდე ქალი ამ ტაბლას, 1 ჭიქა ღვინოს, სანთელს დაკმეულს, ნაკვერჩხალს, კაცების უჩუმრად გაიტანდა საღორის კარებთან; გაჩერდებოდა, ღვინოს და ტაბლას წალმა შეატრიალებდა და შეილოცავდა: წმ. ბასილა, გაამრავლე ჩემი ღორებიო. ღვინოს იქვე დალევდა და ტაბლას კი შინ შემოიტანდა, დასჭრიდა და ოჯახის ყველა წევრს უნაწილებდა. მიცემისას უნდა ეთქვა: „ლოცვა ღორის!“ ნაწილის მიმღები პასუხობდა: „ამრავლოს წმ. ბასილამ“. შემდეგ ივახშმებდნენ. ქალის საღორესთან ლოცვის დროს, მამაკაცი ახლოს არ გაივლიდა.

სვანეთში ამ დღეს ხორი ვებიში (კაი პარასკევი) ეწოდებოდა, რომელიც ბამბლუს წინა პარასკევს მოღიოდა, შაბათს კი ბამბლუ იყო. წვავდნენ გოჭებს, დამე ლოცულობდნენ; უცხო პირს არ გაუმასპინძლდებოდნენ. ღორების დღეობა იყო. საღორის კარზე გაიტანდნენ ღორის 3 წყვილ კუპრას, ღვიძლს და გულს. კაცი ილოცებდა:

„ვებიშ ამჭერა!“

გამრავლება და ჯანმრთელობა ამ ღორებსაც.

მოისარობის სწორზე, ანუ კაი პარასკევის მეორე დღეს, მთელ დასავლეთ საქართველოში მოღიოდა ბოსლობა:

რაჭაში ბოსლობა განსაკუთრებით ქალების უქმე იყო. ქერვა-ქსოვა არ შეიძლებოდა. ამ დღეს უფროსი ქალები თმობდნენ (მარხულობდნენ) საღამოდე — საქონლის სახადის საწინააღმდეგოდ — ხარებს კისრები არ გაუფუჭდესო. ძველად დაკლავდნენ გოჭის საბოსლობოს, გამოაცხობდნენ სართვიან პურებს, ლობიანებს, ერთ ღობიან ჯვარსახიან განატეხს. განატეხზე ჩასობდნენ, ანთებულ სანთელს, ზედვე იდებოდა გოჭის ბეჭი და ჭიქით ღვინო. ეს ყველაფერი გობზე უნდა მოეთავსებინათ. ოჯახის უფროსი კაცი წაიღებდა ამ გობს ბოსელში, თავზე შემოავლებდა საქონელს და შეულოცავდა: „საქონლის ანგელოზო! ააშორე ჩვენს საქონელს ყველაფერი გაჭირვება, სა-

ხაღი და ნადირი! „... ბოსელშივე გატუხდა განატეს. ცოტას შეჭამდა, ლვინოს დალევდა, დანარჩენს კი შინ შემოიტანდა.

ლეჩხუმში ბოს ლობა კაი პარასკევის მეორე დღეს, შაბათს მოდიოდა. დიდი უქმე იყო „ხარების ჯანიერებისათვის“. ნაშუადღევს დიასახლისი შეუდგებოდა სამზადისს: პურს მოცომავდა, ცერცვს ჩაადგამდა. პატარა მარილიან ტაბლას გამოაცხობდა — ეს იყო საოჯახო სალოცი. ილოცებდა კერიასთან. ამ დროს მამაკაცი (ქმარი) მივიდოდა და ეტყოდა: „ბოსლა-კოტრა მომექოტრა“. ამ ქალს მოიკოტრებდა ზურგზე და კერიას გარშემო სამჯერ შემოუვლიდა. ბოსლა-კოტრას დროს სახლში არავინ არ უნდა ყოფილიყო. ამის შემდეგ იგი პატარა საოჯახო ტაბლას შეჭამდა. ეს ყველაფერი სამხრობის დროს უნდა მომხდარიყო. შემდეგ ვახშმობის სამზადისი იწყებოდა: უნდა გამოეცხოთ 3 ცერცვიანი ტაბლა, საოჯახო სალოცი და 3 უფრო პატარა ცერცვიანი. ეს ხარების სალოცი იყო. დაღამებისას, სანამ ვახშამს დაიწყებდნენ, უფრო მამაკაცი წაიღებდა ხარების სალოც ტაბლებს, 1 ჭიქა ლვინოს, იმდენ უმ კვერცხს, რამდენი ხარიც იყო ოჯახში და იქ ილოცებდა. კვერცხებს ბაგაში დამალავდა. მეორე დღეს ამ კვერცხებს ოჯახის პატარა ვაჟიშვილი დაეპატრონებოდა.

სვანეთში (უფრო ზუსტად ქვემო სვანეთში) ბოსლობაზე კუპდიანები შეიძლება აცხობდნენ. გოდორში თივა იყო გაეგებული და კუპდიანებს შიგ აწყობდნენ. „კიტი, კიტი ბამბლუ“ — სამჯერ გაიმეორებდა კაცი და მათ გოდრიდან გადმოყრიდა. ბავშვები უკანვე ჩაყრიდნენ. ეს სამჯერ გამეორდებოდა. ამის შემდეგ ტაბაკზე დადებდნენ საკვებს. ახალი წლიდან დიდმარხვამდე მოდიოდა საქონლის სიმრთელისთვის განკუთვნილი დღეობა ბამბლუ, მეისარი ბა სოჩა და ხოჩა ვებიშ//კაი პარასკევი. ბამბლუ იცრდნენ სოფ. ლემზა-გორში. ამ დღეს იცოდნენ ტაბლები. ხერიაშის ჯგრავის ეკლესიაში მიდიოდა სოფელი. იქ ილოცებდნენ: „ბევრი მეყოლოს ცხვარი, საქონელი, მისი მძღოლი პატრონი“. ამ ლოცვას წარმოსთვამდა ის, ვისაც ზურგზე ბავშვი (შესაძლოა ხუთი-ექვსი) ეკიდა. ეკლესის უკლიდნენ გარშემო.

სამეგრელოში ბოს რობას//ბოს ლობას დღესასწაულობდნენ 17 დღით ადრე დიდმარხვის დაწყებამდე.

იმერეთში — ბოსლობა მოდიოდა ხორციელის ხუთშაბათ სალიმოს. ხარები და ქონის მოზრდილი ნაჭერი, კაცებს, რომელთაც ზურგზე ყმაწვილები ჰყავდათ „მოკუტალებული“, მიჰქონდათ ბოსელში; ქონს საქონელს უსვამდნენ ზურგზე და თან ამბობდნენ, ასე გასუქდიო. შემდეგ საჭმელს შეექცეოდნენ და „ბოსელ-ბოსელ ბუო“-ს გაიძახოდნენ.

გურიაში ბოსლობა მოძრავი დღესასწაული იყო. უფრო ზუსტად, ის ყვე-

ლიერის წინა შაბათს მოდიოდა. აღნიშნული დღე შინაურ ცხოველებს ეძღვნებოდათ. ამ დღეს ცხვებოდა დიდი საოჯახო მჭადი, რომელშიც ჩართული იყო დამარილებული ლორის ქონის ნაჭრები (საახალწლო ლორიდან). იგი მზადდებოდა საღამოთი ვახშმისათვის. ლოცვის დროს ახსენებდნენ „ბოსლე პატიოსანს“, რომელიც ცხოველების მფარველად ითვლებოდა. პური იდებოდა ხონჩაზე; სანთელთან და კაკალთან ერთად და მიქვინდა ქალს ან კაცს, ბავშვთან ერთად ბოსელში. ბავშვი დგებოდა ძროხებსა და ხარებს შორის, ხონჩიანი კი მის პირდაპირ. ქალი ეკითხებოდა: „ბოსლე, შინა ხარ?“ „შინა ვარ, ბატონო“. — „ძროხას მომცემ? ხარს მომცემ? ცხენს მომცემ? კაცთა მშვიდობას მომცემ? — „ბევრს, ბატონო“. ეს სამჯერ მეორდებოდა. ამის შემდეგ, კაკალს ბოსელში ყრიდნენ, ბავშვი და ქალი კი სახლში ბრუნდებოდნენ. ამის შემდეგ, ვახშმად სხდებოდნენ და სთხოვდნენ „ბოსლე პატიოსანს“ იგივეს, რასაც ქალი სთხოვდა ბოსელში.

სამცხე-ჯავახეთში ადგილობრივი მოსახლეობის მონათხობის მიხედვით უებერვალში (მის პირველ ან მეორე ნახევარში, დრო ზუსტად არაა დადგენილი, რამდენადაც დღესასწაული მოძრავია) იცოდნენ ხიდ რიელა. ხიდრიელი ხუთ დღეს გრძელდებოდა ორშაბათიდან პარასკევამდე. ვ. სუღაძის მასალის მიხედვით ხიდრიელას უქმობდნენ სხვადასხვა მიზნით. უქმობდნნ ერთი, სამი კნდა ხუთი დღე. გასათხოვარი ქალი, რომელსაც ჭრა-კერვის შესწავლა სურდა, ხუთი დღე „დაიჭერდა ხიდრიელას“. იგი დილით შეჭამდა ცოტა პურს. საღამოთიც ცოტა უნდა ეჭამა, ისე რომ არ გამძლარიყო. ასე უნდა გაეტარებინა ხუთი დღე. მეხუთე დღეს საღამოთი გამოაცხობდა მტუტე მარილის კვერს, შეჭამდა და დაწვებოდა დასაძინებლად. თავქვეშ სასოფლო დაიწყობდა: მაკრატელს, ფერად ნაჭრებს, ნემსს, ძაფს, საქარგავს. ლამე მას სიზარში გამოეცხადებოდნენ ანგელოზები და ასწავლიდნენ ჭრა-კერვას. თუ ახალგაზრდა გაუთხოვარ ქალს სურდა თავისი ბედის გაგება, ის თავქვეშ დაიდებდა სარკეს, სავარცხელს და მაშრაფით წყალს. ვისაც იგი სიზმარში იხილავდა, ის იქნებოდა მისი საბოლოო ბედი. ასევე იქცეოდნენ ბიჭები. ახალგაზრდა კაცი სიზმარში ვისაც დაალევინებდა. წყალს, ის იქნებოდა მისი ბედი. ხიდრიელას უფრო ახალგაზრდები იჭერდნენ — 15 წლიდან 30 წლამდე, საცოლშვილო ხალხი და ისინი, ვისაც რაიმე ხელობის შესწავლა აინტერესებდა მოკლე ხანში.

ხორციელის დაურწყების კვირაში, ხუთშაბათ დღეს იყო მარიაშენობა (რაჭა-ლეჩებუმი) // მარეშლობა (იმერეთი)*, რომელიც ქათმის ლოც-

* მარაშენი//მარაშინა სამეგრელოში, ჩემინი მასალის მიხედვით, მოდის 15. აგვისტოს (ძვ. სტილით). ყურძნის დაწურვა, ქეიფი იცოდნენ, ამ დღეს „იარმურქა“ // ბაზრობა იყო. ახალ ხილს, ახალ შემოსულ სიმინდს და გოგრას აკურთხებდნენ. იყო საკურთხობა.

ვის დღედ იყო მიჩნეული. რიტუალი, რომელიც მარიაშენობის//მარეშლობის დღეს სრულდებოდა, ყველაზე სრულად, არსებული მასალებით, იმერეთშა შემორჩენილი და მისი დაფიქსირება დღესაც შესაძლებელია. ამ დღისათვის, იმერეთში იკვლებოდა მამალი და ქალის მიერ სახლის კუთხეში თაროსთან, რომელზეც ანთებული იყო სანთლები, სრულდებოდა ლოცვა. „წმ. მარიაშენის ძალო და მადლო, კაა წიწილები გამოგვაზრდევინე, მოგვახმარე კარგად“. საქათმეზე კვირისთვის შებმა იცოდნენ. ლოცვა სრულდებოდა დილით ადრე უბრად*.

ხორციელის დაურწყების კვირაში, პარასკევის, რაჭასა და ლეჩეუმში ძალლის პარასკევი ერქვა. ძალლის პარასკევი მარიაშენობის მეორე დღეს იყო. ეს დღე უქმე იყო ქალებისათვის. საღამოს აცხობდნენ სართვიან ლობიან პურებს. ერთ ხელდასხმულ განატეხს, რომელიც ქონიანი და ლობიანი უნდა ყოფილიყო. ეს განატეხი, ჭიჭით ღვინო და ანთებული სანთელი უნდა წაელო უფროს კაცს საღორის კართან ვახშმობის დროს. იქ კართან განატეხს წალმა შეატრიალებდა და შეულოცავდა: „წმ. ბასილის ძალო და მადლო! გამიმრავლე გოჭ-ქათმი, ააშორე ჭირი და სახადი, მის ბარობაზე არ მოგიშალო განატეხი და ზედაში“. ამ განატეხს შემოიტანდა სახლში და დაჯდებოდნენ ვახშმად. გარეშე პირი ამ განატეხს ვერ შეჭამდა.

ხორციელის შაბათი (მიცვალებულთა მოხსენების დღე ეკლესიაში), რაჭაში სულის შაბათის სახელითაა ცნობილი. ყველა ოჯახში კეთდებოდა საკურთხი. დაიკვლებოდა ქათამი (უფრო დედალი), მოხარუშავდნენ შაშხს. აუცილებელად უნდა ყოფილიყო ერთი კვერცხი; გამოაცხობდნენ შვიდ სართვიან, ლობიან პურს, სულის პურს (შუაში სამთით დასმულს). სუფრაზე იდო ანთებული სანთელი, ყველი, ერთი ბოთლი ღვინო (თუ მიცვალებული დიდი ხნის გარდაცვლილი იყო, ყველაფერი ზემოთ ჩამოთვლილი გაჰქინდათ საფლავზე). სუფრასთან იდგნენ ჩუმად, რამდენიმე ხნის შემდეგ მასთან პირველად მივიდოდა მცხობელი დიასახლისი, ღვინოს თავს წაუქცევდა, ყველაფერს ხელს მოჰკიდებდა და შეატრიალებდა სიტყვებით „ლმერთო სარგებელი ქენი“ და განზე გავიდოდა. შემდეგ სუფრასთან მივიდოდნენ დანარჩენებიც უფროსუმცროსობით და ამგვარადვე მოიქცეოდნენ. ყველა რომ თავს წაუქცევდა, შემდეგ დიასახლისი სუფრას შეატრიალებდა და სადილად დასხდებოდნენ.

ლეჩეუმში ძალლის პარასკევის მეორე დღე იყო სულთა შაბათი. ამ დღეს ქალები უქმობდნენ. დილით ადრე დიასახლისი მოამზადებდა ხარჯს

* მარიაშენობის წინა დღე, ოთხშაბათი ლეჩეუმში ცნობილი იყო ძალლის ოთხშაბათის სახელით. ამ დღეს ყველა თმობდა. უქმი არ იყო.

სუფრის დასაღველად. გამოცხობდა ყველიან სულის პურებს, დაკლავდნენ ქათამს ან ბატს, თუ ახალი მკვდარი ჰყავდათ, საფლავზე წაიღებდნენ მთელ ქათამს, 3 სულის პურს, ერთ ბოთლ ღვინოს და სანთელს, მღვდელი აკურ-თხებდა საკურთხეს. ქათამს, 2 სულის პურს და 1 ბოთლ ღვინოს მღვდელი წა-იღებდა, დანარჩენს კი სახლში დააბრუნებდნენ. ოჯახში ახალი მკვდარიც რომ არ ჰყოლოდათ, უსათუოდ უნდა „წაედგათ“ საღილამდე.

გურიაში ხორციელის შაბათს სულთა ცოცლისას უწოდებდნენ. ეს დღე დღესასწაულად არ ითვლებოდა, თუმცა ტ. მამალაძის ცნობით (1893) ზოგი მაინც ზეიმობდა.

სულთა შაბათის მეორე დღე, კვირა, ხორციელის დაურწყება // დაღების დაურწყება. რაჭაში ამ დღეს განსაკუთრებული წესები არ იცოდნენ, მხოლოდ საღილად და ვახშმად მოხარშავდნენ ხორცს და გამო-აცხობდნენ პურებს.

ლეჩხუმში ხორციელის დაურწყება განსაკუთრებით „სახლის ბარაზეა“. დიასახლისი აცხობდა 1 პატარა ჯვარსახიან ტაბლას, რომელშიც ჩაურთავდა მარილს, ნიგოზს, ყველს. უფრო ხშირად ხმარობდნენ მარილს. ამას ეწოდე-ბოდა სახლითავი სალოცი. მამაკაცს ეს სალოცი სახლის სახურავზე უნდა აეტანა, ღვინით და სანთლით. ზემოთ წაღმა ეტრიალებინა და ელოცა. ვახშმისთვის შაშხი უნდა ჩაედგათ. ამ დღეს ქალები „იჭერდნენ“ კაცებს. დაჭერილი კაცი ვალდებული იყო რაიმე ხარჯი გაეღო. უფრო ხშირად, საჩუქ-რით გაისტუმრებდა ქალს.

აღმოსავლეთ საქართველოში წყალკურთხევიდან ხორციელის კვირამდე არსებულ დროის მონაკვეთს აღებას უწოდებდნენ. ხევსურეთში აღება კვირა ხორციელს ემთხვეოდა, თუმცა ხევსურეთში აღების სახელწოდებით ცალკე დღეობა არსებობდა.

ხორციელის ხუთშაბათს ქართლ-კახეთში სახლთან გელოზობას აღნიშნავდნენ. თუშეთში ამ დღეს ხინკლაობას ეძახდნენ.

ქართლში სახლთან გელოზობას ანუ მარიაშნობას, ახლად გამოჩეკილ 3 დღის წიწილას აღებდნენ ნიშანს, ქუსლს ანუ შუა მწყალს აჭრი-დნენ. ეს წიწილა სამარიაშნოდ იყო განკუთვნილი. ამ დღისათვის ერბოს ზე-დაშეც ჰქონდათ. გამოცხობდნენ 3 გულიან ქადას, 3 ლავაშს, მოხარშავდნენ ქათამს, 3 კვერცხს და ჩარექა ღვინოსთან ერთად დააწყობდნენ სუფრაზე. ქა-დას და ქათამს სტუმარს არ შეაჭმევდნენ. ქათმის ძვლებს მიწაში ჩაფლავდნენ ან ცეცხლში დასწვავდნენ, რომ რაიმე ცხოველს არ შეეჭამა. ქადაზე დაღე-ბულ თავ-ფეხს მოიტანდნენ სახლის მარჯვენა კუთხეში, აანთებდნენ სანთელს

და დაილოცებოდნენ. ესენი ქალს უნდა ეჭამა. ზოგი, ქათამს რომ დაკლავდა, ქვემოთ მარცვალი ეყარა და ზემოდან სისხლს დაადენდა. მარცვალს ინახავდნენ და ახლად გამოჩეკილ წიწილებს უყრიდნენ. საანგელოზო საჭმელს მხოლოდ უფროსები შეჭამდნენ, ბავშვებს არც დაანახვებდნენ — თვალები ეტკინებათო. ზოგი ქათამს როდინზე კლავდა — როდინში ნიგოზი ინაყება, ბარაჟიანი არისო. ამ დღეს მხოლოდ ქალები უქმობდნენ.

კახეთშიც ამ დღის მთავარი კერძი მოხარშული ქათამი იყო. მას ღია ფანჯარაში დადგამდნენ, სალამოს მოსულმა ინგელოზმა დაინახოსო, ანგელოზს შესთხოვდნენ წლის მოსავალს ბარაქა მიეციო. ყველა კუთხეში სანთლებს ედანთებდნენ, კარებს გააღებდნენ — კეთილო ანგელოზო შინ შემოდიო, ავო ფარეთ გადიო.

თუშეთში ამ დღეს, როგორც ითქვა, ხინკლაობას ეძახდნენ. დილით ადრე, დისახლისები დიდ ხინკლებს მოხარშავდნენ და მზის ამოსვლამდე, თითო-თითოს მეზობლებს დაურიგებდნენ. სახლში სანთლებს აანთებდნენ და ხინკლიან ტაბლაზე მიცვალებულთა სულების მოსახსენებელს იტყოდნენ.

თუშეთში ხორციელის პარასკევს ცეცხლის უქმე იყო. უქმობდნენ, რომ ცეცხლს ქონება არ დაეზიანებინა.

ხორციელის შაბათი მიცვალებულთა დღეა. (ამ უქმეს იღმოსავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეებშიც იცავდნენ) მოხარშავდნენ კორკოტს, დაკლავდნენ ცხვარს, სანთლს აანთებდნენ, მოაკმევდნენ საკმეველს.

კახეთში წინა დღეს გააკეთებდნენ ფაფას შაბათისთვის — წანდილობაო. ფაფა წინა დღეს, მზის ამოსვლის შემდეგ კეთდებოდა. მეორე დღეს კი მზის ამოსვლამდე რიგდებოდა მეზობლებში.

მთიულეთში ამ დღეს ხატში გადიოდნენ.

გუდამაყარში ამბობდნენ: „ხორციელის შაბათს თქვენ მითხარით ძმანო შანდობა, ყველის შაბათს რძალნო თქვენ მითხარით შანდობა“. იშლებოდა მიცვალებულთა მოსახსენებლად სუფრა, საღაც უნდა ყოფილიყო კორკოტი და მოხარშული ბრინჯის კერძი.

ხევშიც გადიოდნენ სასაფლაოზე.

თუშეთში ხორციელის შაბათი მკვდართ გასტუმრების დღე იყო. იგი დიდ უქმედ ითვლებოდა. სოფ. დანოში, დართლოსა და კვავლოში ამ დღეს „ყვავპურობა“ ანუ მკითხაობა იცოდნენ. ნაშუადლევს ახალგაზრდა ქალები პატარა კვერებს გაიტანდნენ სოფლის განაპირის და ყვავებს გადაუყრიდნენ. საითქენაც წაილებდა ყვავი კვერს, ქალებიც და ვაჟებიც იმ მხრი-

დან ელოდებოდნენ საბედოს. თუ ადგილზე შეჭამდა, ეს იმის ნიშანი იყო, რომ კვერის პატრონს ბედი არ ეხსნებოდა.

ხორციელის კვირას აღ გ ღ ა მ ე იყო, ამ ღამეს აუცილებლად ხორცი უნდა ეჭამათ. კახეთში ახალგაზრდები დაკლული ქათმის ძვლებს თავქვეშ ამოიდებდნენ, რომ სიზმარში საბედო ენახათ.

გუდამაყარში ძვლიანი ხორცი უნდა მოეხარშათ. ხორცს რომ შეჭამდნენ, შემდეგ 7 ძვალს წითელ ძაფს მოაბამდნენ, ბანზე შეაგდებდნენ და თან იტყორნენ: „აბრამის ძოლნო, ბეთლემის ლეკვნო, ველის ნადირნო“, ან „აბრამო! შევყრი შენსა ძვალსა, შემახვეწე შენ წილ ღმერთსა“.

თუ შეთში ამ დღეს მარხვას „შეიკრავდნენ“. ოჯახი ცალკე ან ახლო ბიძაშვილებთან ერთად მოხარშავდა ხინკალს. და ამით დაიმარხვებდა. ზოგან სოფლის ჭარი იძართებოდა, ზოგან ფერხისას ჩაბმის გარეშე სახლში ვერავინ წავიდოდა.

ძველად ამ დღეს კუ დ ი ა ნ ე ბ ი ს გ ა ს ტ უ მ რ ე ბ ა იცოდნენ. ბავშვები სალამოს ამზადებდნენ ისრებს, წვერს ცოტათი ჩაუჭრიდნენ, შიგ ბუქნის პატარა ნაჭერს ჩაურჭობდნენ და ბაწარს შემოახვევდნენ. დედები შებინდებისას ბავშვებს სანთელ-ზედაშეს და კოტრებს გარეთ გამოუტანდნენ. ბავშვები სოფლის ბოლოს გავიდოდნენ და სოფლისკენ ცეცლმოდებულ ისრებს ისროდნენ, თან იძახოდნენ: „ხიბალო კულიანებო, კაკალო გულიანებო, თქვენამც გჩრიათ“. გადმოცემით, უფრო ადრე ამ ისრებს უფროსები ისროდნენ.

ხორციელის კვირას ხევსურეთში იცოდნენ აღ გ ბ ა. ეს დღეობა ყველა ხატში არ იმართებოდა და მისი ხანგრძლივობა ერთი ან რამდენიმე დღე იყო. ზოგ ხატში ახალ დასტურებს ირჩევდნენ, რომლებიც თავიანთი მოვალეობის შესრულებას მხოლოდ გიორგობას შეუდგებოდნენ. ერთი დასტური თხას დაკლავდა დილით, ჟამისწირვის შემდეგ. სოფელში ყველა მოხარშავდა ხორცს. თქმულების მიხედვით ამ დღეს ქრისტეს ჩამოუვლია და სტუმრის დასახვედრად ყველა მზად უნდა ყოფილიყო. ზოგან ეს წესი ა ხ ა ლ წ ე ლ წ უ ხ რ ა ს სრულდებოდა. იმართებოდა ჭარი. სოფელ ამღაში ისეთივე თამაშები სცოდნიათ, როგორც ახალ წელს: მ ე თ ა მ ა შ ე, ო მ ი, ქ ა ლ ე ბ ი ს მ თ ტ ა ც ე ბ ა.

ე ვ ე ლ ი ე რ ი

ხორციელის დაურწყებას მოჰყვებოდა ერთკვირიანი პერიოდი, რომელიც საყოველთაოდ ყველიერის სახელითაა ცნობილი. ეს კვირა გამოირჩეოდა მრავალფეროვანი ხალხური წეს-ჩვეულებებით.

ყველიერის პირველ დღეს დასავლეთ საქართველოში თეთრი ორშაბათი ეწოდებოდა.

რაჭაში თეთრ ორშაბათს უფროსი ქალი ძალიან აღრე აღგებოდა, გამოაცხობდა ერთ დიდ ყველიან განატეხს, ჩამოქნიდა სანთელს და განატეხში ჩაასობდა, ღრმა თეფშს წყლით გაავსებდა, ბოსელში შევიღოდა და დალოცავდა საქონელს. წყალს მიასხამდა ძროხას, ანთებულ სანთელს კი იქვე დატოვებდა. განატეხს შინ შემოიტანდა და ყველა ქალს დაურიგებდა. ამ დღეებში სადილ-ვახშმად უფრო ყველს ჭამდნენ.

ლეჩესუმში თეთრი ორშაბათი დიდი უქმე იყო. ამ დღეს განსაკუთრებულ დიდ დღეობას იხდიდა ორბელის თემი. ცხვებოდა პური ყველიანებით, საერთო ხარჯში მენახევრე ღვინოც (15 ბოთლი) უნდა გაეღოთ. ეს ღვინო მამულის (ვენახის) შესაწირავად და კოხის საწინააღმდეგოდ ითვლებოდა. ყველიანების გარდა ამ მიზნით ცხვებოდა სამი სამშვიდობო ტაბლა. ყველაფერი უნდა წაეღოთ არჩეულ დიდ სახლში. შეკრებილებთან მიღიოდა მღვდელი, თითოეული ოჯახის წევრს მიჰქონდა მასთან ერთი ტაბლა და მენახევრე ღვინო. მღვდელი აიღებდა ტაბლას და დაილოცებოდა: „დეიფაროს ღმერთმა ბოროტისაგან, კოხისაგან შენი ვენახი. დეიფაროს ღმერთმა შენი ოჯახი სწორისაგან, გაჭირვებისაგან, გაამრავლოს ღმერთმა!“ შემდეგ აიღებდა და ხმამაღლა განაცხადებდა: „ეს მენახევრე ღვინო შემოსწირა ამან და ამან, დალოცას ღმერთმა“. ხალხიც იმეორებდა — დაილოცოსო. სანამ სადილზე დასხდებოდნენ, გაისტუმრებდნენ მღვდელს. აძლევდნენ 1 ყველიან ტაბლას, 2 ან 3 ლავაშს და თითო ბოთლ ღვინოს. თითოეული ოჯახი თავის წევრებში იჯდა და წინ თავისი ხარჯი ედო. აირჩევდნენ „ტოლობაშს“. ღმერთის ხსენება პირველ სასმისზე ყველასათვის სავალდებულო იყო, მერე ჩამოჰყებოდნენ თითოეულ ოჯახს და დასახელებდნენ ოჯახის უფროსს.

საღამოს დიასახლისი ძროხის სალოცს გამოაცხობდა. ამ ტაბლას, ჭიქით წყალს და ჩასაკმევ სანთელს დიასახლისი გაიტანდა ძროხასთან, წალშა შემოავლებდა თავზე და შეულოცავდა. მის ზურგზე გადაატარებდა ტაბლას. ამ ტაბლას მხოლოდ გათხოვილი ქალი შეჭამდა.

ქვემო სვანეთში აღრე, მოსიმღერე ხალხი შემოიკრიბებოდა და დამე ჩამოივლიდა სოფლებს. ერთი მოსიმღერე ჯგუფი „ლოგუშედათი“ დაივლიდა ოჯახებს. სახლში ისინი არ შეჰყავდათ, ლობიოს ან ყველს გამოუტანდნენ. სანამ მღეროდნენ, ერთ ბიჭის კანაფით დაბურდავდნენ. მას ხის ხმალი ჰქონდა,

* იმერეთში თეთრ ორშაბათს ყევნობა იცოდნენ.

სახლში უნდა შევარდნილიყო და საქვაბისათვის დაერტყა. გამოეკიდებოდნენ ქალები, თუ დაეწეოდნენ კანაფს დააგლიჭავდნენ და ქათმებს დაუყრიდნენ — ბევრი ქათამი გვეყოლებაო. ეს წესი უველიერის ნებისმიერ დღეს სრულდებოდა. უველიერის სამშაბათს ლეჩხუმში იცოდნენ „საკაცურობის“ სახელით ცნობილი თამაში.

უველიერის ოთხშაბათს გოგო-ბიჭები ერთად დადიოდნენ. იცოდნენ ყანა-ში მომუშავე ხალხის „დაბორჯვა“. გაუშვებდნენ შემდეგ ვინმე მოსახლესთან და ის გაუხსნიდა ხელს და მისცემდა პურ-მარილს.

უველიერის ხუთშაბათს — ლამარია ცაშ-ი ეწოდებოდა (ქვ. სვანური მასალის მიხედვით). ამ დღეს მიღიოდნენ ქუთაისში სალოცავად (ძირითად უშვილო ხალხი).

სამეგრელოში აგვისტოში მიწაში იმარხებოდა უველი 10—20 კილოიანი ხალამით; რომელსაც გახსნიდნენ უველიერში და გამოიყენებდნენ სხვადასხვა საკვების დასამზადებლად.

გურიაში უველიერის ორშაბათს ყვავილობას, ანუ ყვავილბატონების დღეს უწოდებდნენ. იმ პირებს, ვისაც მოხდილი არ ჰქონდა ყვავილი, ამ დღეს ეკრძალებოდათ პირის დაბანა, პურის გამოცხობა, წერა-კითხვა. ფანჯრებზე აფარებდნენ ფარდებს და სალამოთი გარეთ არ გადიოდნენ. თუ სოფელში ვინმე ყვავილ-ბატონებით იყო ავად, აკრძალული იყო სროლა, რათა ბატონების რისხვა არ გამოეწვიათ: ხალხის რწმენით, ვინც ამ დღეს წესს არ დაიცავდა, იგი ავად გახდებოდა. არავითარი ლოცვა ან რიტუალი ამ დღეს არ სრულდებოდა. მუშაობა არ იკრძალებოდა.

უველიერის შაბათს, სალამოს კვერცხის ნაჭუჭში ცოტ-ცოტა ნამცეცებს ჩაყრიდნენ — ეს ბუზებსო, ეს კოლოსო, ეს რწყილსო და სხვ. შემდეგ ნაჭუჭს დაახურავდნენ ზემოდან, შემოივლებდნენ თავზე და გადააგდებდნენ. სხვას უნდა წაელო, ვინც ხელს მოჰქიდებდა.

რაჭაში უველიერის შაბათი კილმარობის სახელით იყო ცნობილი (სხვა ვერსიით ის მოდის კვირიკობის სამ რიცხვში). უქმე არ იყო, მხოლოდ ვენახის „ბარობაზე“ „შეწირული“ ჰქონდათ ოჯახის უფროსი კაცის ვენახის შესვლა, რომელიც ლერწმის ძირში შეინახავდა რეინას. ამას ეწოდებოდა ვენახის დარკინვა, რაც საჭიროდ მიაჩნდათ იმისთვის, რომ მტევანი საღი ყოფილიყო.

სვანეთში ყველი ერთ აღაბლეთი (უველიერის ჩატების სალამო) იყო. უველიერის გაცილებას კვირას აწყობდნენ. ერთად შეიყრებოდნენ, ქეიფობდნენ და ერთობოდნენ.

ყველიერის შაბათს ლეჩხუმში სულთა შაბათი, გურიაში სულთა მკვდრისი ეწოდებოდა. ლეჩხუმში ამ დღეს ქალები უქმობდნენ. ყველა ოჯახში სავალდებულო იყო სუფრის წალგმა სადილობამდე.

გურიაში ყველიერის შაბათს საღამოსთვის კეთდებოდა საკურთხი, იგზავნებოდა ეკლესიაში და მღვდელი აკურთხებდა. საკურთხის ნაწილს თვითონ აიღებდა, ნაწილს კი პატრონი შეჭამდა.

ყველიერის კვირა ყველიერის დაურწყება იყო. სადილ-ვახშ-მაღ განსაკუთრებულად უნდა ყოფილიყო ყველი და დიდი რაოდენობით კვერცხი. ამ დღისთვის ყველიანების გამოცხობაც იცოდნენ. დილიდანვე იწყებოდა ჯამ-ჭურჭლის „დაკასკასება“, რომ ქონი ან ხორცი არ დარჩენილიყო ზედ.

თუშეთის გარდა, მთელ აღმოსავლეთ საქართველოში ამ დღეს ჩითა-ფაფობა იცოდნენ, ხევსურეთში კი დიდმარხევის ორშაბათს. ეს დღე ქართლში, მთიულეთ-გუდამაყარში, ხევში ბატონების, ანუ ყვავილის უქმე იყო. მთიულეთში იგი უამის უქმედაც ითვლებოდა.

ქართლელები ამ დღეს ჩალი ჩის აწყობდნენ. ქალების და ქაცების ჩალი ცალ-ცალკე, ძირითადად ნეფისა და პატარძლის გამოსაცდელად იმართებოდა. მოთამაშეთა ერთი ჯგუფი წრეში იდგა, მეორე გარეთ. გარეთ მყოფნი ცდილობდნენ ქამრები მოერტყათ მეორე გუნდის წევრებისათვის, რომლებიც წრეში იდგნენ. ქამარმოხვედრილი მოთამაშე წრიდან უნდა გამოსულიყო. სათამაშოდ ირჩევდნენ დიდ ბანს. ზოგჯერ ჩალი აღდგომამდე გრძელდებოდა.

აღმოსავლეთ საქართველოში, იქ სადაც ჩითა-ფაფობის ან ჩითა-ფაფობის წესი დასტურდება, ხორბლის ან სიმინდის ფქვილის ფაფას აკეთებდნენ, რის შემდეგაც დედა-შვილს ან ბებიასა და შვილიშვილებს შორის იმართებოდა დიალოგი:

„— დედა, დედა რას აკეთებ?

— ჩიტა-ფაფასა.

— მერე მე არ მაჭმევ?

— გაჭმევ მრავალსა.

— ჩემი ჯამი სადა დგა?

— მაღლა კერასა (ან მაღლა თაროზე).

— ჩიტნი ვის ყანას ჰქეენ? (ან თაგვინი ვის ყანას მკიან?) (ხევი).

— სხვისა ყანასა“.

ხშირად აკონკრეტებდნენ. ქართლში ფაფას ნაფოტებზე დადებდნენ და ღობეზე შემოდებდნენ, თან იტუოდნენ: „ჩვენ ყანას ნუ შეშჭამთ, ეს შე-ჭამეთ“.

ხევში ამ დღეს ფაფასთან ერთად აკეთებდნენ 3 პატარა კვერს, ხინკალს, ხაბიძებინებს, რომლებსაც სალამოს, ვარსკვლავები რომ ამოვიდოდა, დედა ან ბებია გარეთ გამოიტანდა და ბავშვებსაც გამოიყვანდა. ბავშვები ცას შეხე-დავდნენ და იძახდნენ: ეს ჩემი ვარსკვლავია, ეს ჩემიო. ბავშვებს ხელის მტე-ვანზე რამდენიმე წვეთ ცხელ რძეს დააწვეთებდნენ, თითქოს ვარსკვლავებია მოფენილიო. ეს იმისთვის კეთდებოდა, რომ მათ სახადი იოლად მოეხადათ. ვინაიდან სახადის განმგებლად იოანე ნათლისმცემელი* ითვლებოდა, ამიტომ ეს დღე მისთვის განკუთვნილი დღეც იყო. აქვე უნდა ეჭამათ კვერები და ხა-ბიძგინები. შემდეგ იმართებოდა ზემოთ აღწერილი დიალოგი.

ხევში ყველიერის ორშაბათი გრძნეულთ ღამედ ითვლებოდა.

თუ შეთში ყველიერის ორშაბათს უქმობდნენ. ახალგაზრდები მთელი დღე უნილაობდნენ, ანუ შიმშილობდნენ. სალამოს გათხოვილი ქალი „ცეფის-კვერს“ გამოუცხობდათ. ცერით 9-ჯერ დაფქულ მარილს და ფქვილს აზელდა ია კვერს გამოაცხობდა. პონილა ძილის წინ შეჭამდა კვერს, რომ თავისი საბედო ენახა.

თუ შეთში ყველიერის სამშაბათს მჭრელთ უქმეს იცავდნენ. უქმობ-თნენ რომ თაგვს, ჩრჩილს, კალიას მათი სარჩო-საბადებლისთვის ზიანი არ მი-უკენებინა.

ყველიერის ოთხშაბათს რჩილის (ქართლი), ჩირჩილთ (ერწო-თია-ნეთი), მღილთ (მთიულეთ-გურამაყარი), უქმე იყო. თუ ამ დღეს ისაქმებდნენ; ხალხის რწმენით ჩრჩილი ტანსაცმელს დაჭრიდა. დილით დიასახლისი უმრავად დაჩეჩილ მატყლს სახლის ოთხივე კუთხეში დადებდა და იტუოდა: „აბა, რჩილო, ეს ჭამე ჩემი ტანსაცმლის მაგივრად“.

ყველიერის ხუთშაბათი იყო შიოობა. მთიულეთში დათვის უქმი, ანუ დათვეჭადობა. დათვეჭადობა ყველიერში გუდამაყარშიც იცოდნენ. ზოგი ამ დღეს ხატში გადიოდა და კაცის, საქონლის კარგად ყოფნას ეხვეწებოდა, არი-დე საქონელს ნადირის პირით. ვინაიდან ქართლში თვლიდნენ, რომ შიო მუ-

* ითანე ნათლისმცემელი იყო წინასწარმეტყველი, წინამორბედი და ნათლისმცემელი უფლისა, იგი ხალხს ნათელს ცემდა წყლით, აღთქმულ მაცხოვართან შესხვედრად შეამზა-დებდა, წინაუძლოდა ქრისტეს, მასზე წინასწარმეტყველებდა და ცოდვილებს სინაულად მოუხმობდა. შეურიგებლად ებრძოდა სულმდაბალ ადამიანებს. მან ამხრლა და გაყიცხა მეფე პეტროდე. დედოფალ პეტროდის ჩაგონებით ებრაელთა მბრძანებელმა შეიძყრო იოანე და თა-ვი მოჰკვეთა. საქართველოში განსაკუთრებით აღინიშნება ითანე ნათლისმცემლის თავისკვე-თის დღე — 8 (11. 09) აგვისტო.

შაც იყო და წმინდა კაციც, (ანალოგიური რწმენა-წარმოდგენები). შიოს შესახებ დასტურდება დასავლეთ საქართველოშიც, საღაც ეს დღე უქმე იყო, ქალით უნდა გამძლარიყვნენ. გამოაცხობდნენ დიდ ქალას — ცხრა ფურცელას). ამ დღეს მუშაობდნენ.

თუშეთში, მა ქ-ფ-ა ტერა რა გის უქმესაც იცავდენ. თუშთა წარმოდგენით „მაქუ-ფატერაგის“ მსხვერპლი თავად მშრომელი კაცი, შიო ყოფილა, რომელიც ცეცხლში დამწვარა. მისი სული ეხში ბინადრობს. ამ დღეს კი გაზოის და მზეზე წვება.

ყველიერის პარასკევს ქართლში კვირტის უქმე იცოდნენ, მთიულეთ-გუდამაყარში, კახეთში და მწვრის უქმე. ქართლში დამწვრის უქმე დიდმარხვის პირველ ოთხშაბათს და პარასკევს იყო.

კვირტის უქმე ვაზისთვის კეთდებოდა. უქმობდნენ მამაკაცები, რომ ვაზს კვირტი არ გაცვენოდა. დამწვრის უქმეს ცეცხლის გაჩენის საწინააღმდეგოდ ინახავდნენ.

ყველიერის შაბათის უქმის გატეხვას ხალხის რწმენით უბარაჯობა მოყვებოდა. გუდამაყარში მიცვალებულთა დღე იყო თავის უქმე-საც იცავდა. თუშეთში ჯარი იცოდნენ. ზოგ სოფელში ამ დღეს ქალთგორობას ანუ ქალთგორაობას მართავდნენ. ხევსურეთშიც მიცვალებულთა დღე იყო. მთიულეთში კაცები ბანზე იკრიბებოდნენ. სახლებიღან მიჰკონდათ დისახლისის გამომცხვარი ქადები, რომლებსაც დააყენებდნენ და ესროდნენ თოფებს, რასაც თოფთსნობა ეწოდებოდა. ვინც მოარტყამდა; სამიზნეც მისი იქნებოდა. ჭირისუფალ ქალებს, ზოგჯერ თოფოსნობისას მიჰკონდათ მიცვალებულის სახელზე ტანსაცმელი: წინდები, პაჭიჭები, ქუდი და სხვა. ვინც მიზანში მოარტყამდა, მას აჯილდოებდნენ.

როგორც აღინიშნა, გუდამაყარში ამ დღეს თავის უქმე იყო. ზოგი ამ უქმეს დიდმარხვაში იცავდა. ჯოხს ჩალას გაუკეთებდნენ, თაგვის ულვაშების მსგავსად, სახლს წალმა ჩამოუვლიდნენ და ამბობდნენ: „გამო თაგო, გამო რწყილო, ანგელოზნო შინ შემოდით“. შემდეგ ამ ჯოხებს, ბავშვები სოფლის განაპირია წაიღებდნენ და იქ დაყრიდნენ. თუ ვინმე დაუბახებდათ; უკან არ უნდა მოეხედათ — თაგვები უკან მოვიბრუნდებიანო. გამოაცხობდნენ კვერს. ქართლში ამ წესს ყველიერის კვირას ასრულებდნენ. ბიჭები სახლს ასკილის ტოტებს გამოუსვამდნენ და იტყოდნენ: „თაგვო, თაგვო გამოდი, ანგელოზო შამოდი“. ამ ტოტებს სადმე ღობის ძირში დარჭობდნენ. დანარჩენი მსგავსია.

* შიო მლეიმელი ერთ-ერთი ცამეტი ასურელ მამათაგანია. მას ეკლესია მოიხსენიებს ყველიერის ხუთშაბათს, 7 და 9 მაისს და 1 ივნისს.

ყველიერში ხევშიც იცოდნენ თაგვის უქმე. განსხვავებული წესები, რომელიც ხევში იყო, შემდეგია: ამ დღეს გამომცვალ კუტაბს ბავშვები წყალში ჩაგდებდნენ, ვითომ თაგვიაო. ზოგან, როგორც გუდამაყარში, ჯოხს ჩალას მოაბამდნენ და გამოსმის შემდეგ მეზობელს გადაუგდებდნენ, ან ქუჩაში გავიდოდნენ, კუტბებს შეჭამდნენ და ჯოხებს გადაყრიდნენ.

როგორც ითქვა, თუშური „ქალთვორაობა“ ან „ქალთვორაობა“ და ოფ ოფ ობა ყველიერის შაბათს იცოდნენ. ომალოში ამ დღეს დიდ კოტორს გამოაცხობდნენ და ნაშუადლევს საჯარეში გაიტანდნენ. ჯარში ახალგაზრდები ყველაზე კარგ, ბევრ გულიან კოტორს აირჩივდნენ. ქალი ან ვაჟი დაავლებდა ამ კოტორს ხელს და გაიქცეოდა, დანარჩენები გამოეკიდებოდნენ. თუ ქალი გაიტაცებდა, ვაჟებს უნდა წაერთვათ, თუ ვაჟი — ქალებს. ვინც გამტაცებლის მხარეს იყო, მდევრებს. ხელს უშლიდა. გამტაცებელს კოტორის გატაცება და მისი რომელიმე ოჯახში დამალვა უნდა მოესწრო. ამ საქმეში მდევრებს ხელი უნდა შეეშალათ. ქალის დამალული ვაჟებს უნდა ენახათ, ვაჟისა — ქალებს. მისთვის, ვინც იპოვიდა, ის წელი იღბლიანი იქნებოდა. დამალულ კოტორს ყველა ინაწილებდა. როდესაც ახალგაზრდები საჯარეში ბრუნდებოდნენ, რომელიმე ვაჟი ერთ-ერთ ქალს სახეზე ტალახს წაუსვამდა და იწყებოდა საერთო ლაფობა. მათ უფროსებიც უერთდებოდნენ. ამ დღეს ტალახის წაუსმელი არავინ არ უნდა დარჩენილიყო. ხანდაზმულებს შუბლზე ტალახის ჯვარს წაუსვამდნენ.

ბოლოს წყაროზე წავიდოდნენ, დაიბანდნენ, თან წაიღებდნენ კოტრებს, სანთელ-ზედაშეს, დაილოცებოდნენ, მექალთვორეთა შესანდობარს იტყოდნენ, შემდეგ სოფელში დაბრუნდებოდნენ და სალამოს „შიყარაში“ შეგროვდებოდნენ.

სოფ. ვესტმოში გათხოვილი ქალები დაუქორწინებელ ქალ-ვაჟებს ერთ სახლში ჩაკეტავდნენ. თვითონ მამულში, თოვლში ჩამალავდნენ კოტორს და შერე გამოუშვებდნენ ჩაკეტილებს. მათ შიშველი ხელებით უნდა მოექებნათ კოტორი. ნაპოვნს გაისროდნენ და თან იტყოდნენ: „ღმერთო! მოგვიყვანე კარგი ყანა“. კოტორს დასაჭერად ყველა დაედევნებოდა და ვინც კოტორს დაიჭერდა, მისი იყო. ბოლოს იმ აღვილას მივიდოდნენ, საიდანაც გაისროლეს. დედაკაცები და ახალგაზრდები ერთმანეთს დაეჭიდებოდნენ და გვარიანად გორავდნენ. ამას ქალთვორაობა ეწოდებოდა, ხოლო ადგილს, სადაც ეს ხდებოდა, ქალთსაგორნაო. აქაც შიყარას გააკეთებდნენ, სადაც მთავარი მომენტი იყო მექალთვორეთა მოსაგონარი და ხვავისა და ბარაქის ლოცვა.

როგორც ითქვა, ყველიერის შაბათს ოფოფობაც იცოდნენ. ირჩევდნენ 6 ქალს, რომლებსაც დილით ბერიკებად მორთავდნენ. ჩააცმევდნენ კაბებს და ტილოს ჯუბებს, ისე რომ ქალები ოფოფებს დამსგავსებოდნენ. საჭარეს წინ ტალახით, ნაკელით და ნაცრით ტლაპოს გააკეთებდნენ. ქალები ოფოფებს დაკვრით და სიმღერით მიუძღოდნენ წინ. ოფოფები ტლაპოში ამოიგანგლებოდნენ, ხალხს შეერეოდნენ და მათ დასვრას ცდილობდნენ. თავის მხრივ ისინი ხელს კრავდნენ ოფოფებს, რომლებიც ძირს ვარდებოდნენ და კარგა გვარიანად იუჟუებოდნენ. ამას კარგად იმახსოვრებდა დანარჩენი 3 ქალიშვილი, რომლებიც საღამოს ბერიკებად უნდა გადაცმულიყო.

საღამოს ჯარზე, მამაკაცად გადაცმული სამი ქალიშვილი ტრიალებდა. მათ სახეზე დიდულვაშიანი ნიღბები ჰქონდათ გაკეთებული და ხელში ხის ხმლები ეჭირათ. ბერიკები ცაკვავდნენ, სხვებსაც იწვევდნენ საცეკვაოდ და მცირე ურჩობისათვის ან დილით ოფოფთა გაჯავრებისთვის, ხის ხმლებს ურტყამდნენ.

ყველიერის კვირას დიღმარხვის წინა ღამე იყო. ამ დღეს ხევში აღებას ეძახდნენ. ზოგან სოფელმა ერთად შეყრა და ლხინი იცოდა.

მთიულეთში ცხენის პატრონი ქადას გამოაცხობდა, ცხენს სამჯერ შემოავლებდა და მის შენარჩუნებას ეხვეწებოდა ხამლს (ხუნაგის მშველელი ხატი). ამ დღეს ესკალაის (ასკილის) სახრით იცოდნენ თაგვების გარეკვა.

ხევსურეთში ამ დღეს მარხვაშამაი წუხრას ეძახდნენ. კარგ ვახშამს გააკეთებდნენ და ყველა ერთმანეთს უმასპინძლდებოდა.

თუშეთში ყველით დაიმარხვებდნენ. გამოაცხობდნენ კოტორებს და კალტიან ხინკლებს.

ქართლში ყველიერში აცხობდნენ გულიან ქადას და ხორბლის ან ლობიოს გოდორში ჩაფლავდნენ. გახსნილების შემდეგ ბავშვებს პატარა ნაჭრებს შეაჭმევდნენ — აღარ გაცივდებათ.

ყველიერის მხიარულება და მრავალფეროვნება ყეენობა-ბერიკაობაშია გაცხადებული, როდესაც ხალხი მომავალი ხანგრძლივი მარხვის მოლოდინში თავდავიწყებით ეძლეოდა ლხინს. ეს ლხინი და მხიარულება ხალხური თეატრალური სანახაობის ისეთ მასშტაბებს აღწევდა, რომელშიც ჩაბმული იყო არა მარტო ერთი და ორი სოფელი, არამედ ზოგჯერ მთელი ხეობაც. ზოგან ბერიკაობა რომ ყველიერში იყო, ყეენობა დიღმარხვის ორშაბათს იმართებოდა.

სოფლის მამაკაცები ირჩევდნენ ბერიკაობის მონაწილეებს: მთავარ ბერიკას, ბერიკებს: ღორქს, არაბს, ლექს, თათარს, მღვდელს, ნათლიას, დედო-

ფალს, მებარგულებს, მომღერლებს და მუსიკალურ ინსტრუმენტებზე შემსრულებებს. სახალხო „სპექტაკლის“ მონაწილენი თავიანთი „როლების“ შესაბამისად ირთვებოდნენ.

ბერიკა ცხვრის ან თხის ტყავს იცვამდა, რომელსაც უკან საქონლის კუდა ჰქონდა მიბმული. იშვიათად ცხვრის გადმობრუნებული ტყავიც ეცვა. სახეზე ტომარასავით გაკერილი უხეში ნაბდის ნიღაბი ეკეთა, რომელსაც ორი გრძელი ყური და თხის რქა ჰქონდა დამაგრებული. ნიღბის წვერ-ულვაში თხის ბალნისგან კეთდებოდა. თვალების, ცხვირის, პირის ადგილები გამოჭრილი ჰქონდა. ზოგან ნიღბის ნაცვლად ბერიკა სახეს შავად იღებავდა, თხის წვერს და რქებს იმაგრებდა. ზოგან მას ვაცის ყბა, რქები და კუდი ეკეთა. წელზე ქამარი ერტყა, რომელზეც ხის, ძვლის ან რქის ფალოსი ჰქონდა ჩამოკიდებული.

ბერიკაობის მეორე მთავარ გმირს, დედოფალს — „კეკელას“, ქალურად გამოწყობილი ბიჭი განასახიერებდა. მას საპატარძლო ტანსაცმელი ეცვა, თავზე გვირვენი ედგა, ზოგან — ფრინველის ჭრელი ფრთების ქუდი ეხურა. ყელზე სხვალასხვა ფერის ქალალდისა და შუშის მძივებს უკეთებდნენ, სახეს ფერადი საცხებლით უღებავდნენ. ზოგის გადმოცემით, იგი გამურულიც ყოფილა.

ღორბერიკა ნიღბად ჯოხზე წამოცმულ ღორის გამხმარ თავს ატარებდა ან ტყავის ნიღაბს. ტანზე ღორის ტყავი ეცვა.

ერთ ფუნქციას ასრულებდნენ დღესასწაულში არაბი, ლეკი, თათარი, მათ თავზე ქუდი ან ფაფახი ეხურათ, რამე ძველმანები ეცვათ და ძონძები ეკიდათ. ეწეოდნენ ყალიონს, ყელზე ზარი ჰქონდათ ჩამოკიდებული, ხელში დადი ჯოხი ეკავათ. ისინი სოფლის დარბევაში მთავარ მონაწილეობას იღებდნენ.

ნათლიას აბეზარი ხალხისგან დედოფლის დაცვა ევალებოდა.

მღვდელს ანაფორასავით ტანსაცმელი ეცვა, რომელზეც ოლარი ეკიდა. ხშირად ხბოს ან თხის ტყავს ატარებდა და თხის ბალნის წვერ-ულვაში ჰქონდა. საცეცხლურის ნაცვლად ხბოს კუდი ეკავა ან მოწნული ხის ჭურჭელი, რომელშიც ცეცხლწაკიდებული ნაკელი იყო.

ხანდახან მებარგული და მეკალათე, პატარა ბიჭები, ნიღბებს ატარებდნენ. ასევე იყვნენ მუსიკოსებიც.

წარმოდგენის მორთულ-მოკაზმულ მონაწილეებს წინ თავბერიკა და დედოფალი მიუძღვდათ. მათ ამაღა მოსდევდა. მუსიკოსები მღეროდნენ ბერიკულს, ცეკვავდნენ, უკრავდნენ. მთელი პროცესია კარდაკარ ჩამოივლიდა სოფელს. ეზოში შესულებს მიეგებებოდნენ, ცეკვა-თამაშს, სიმღერას სთხოვდნენ. ბერიკაც ხის ხმლით, ანუ ფალოსით ხელში ცეკვავდა და დროდადრო მი-

წას უსვამდა, რაც იმის ნიშანი იყო, რომ მასპინძელს სურსათი უნდა გამოეტანა. დანარჩენები მღეროდნენ:

„ალათასა, მალათასა, გადვიკიდებ კალათასა
ერთი-ორი კვერცხი მამე,
ღმერთი მოგცემს ბარაქასა“.

ან

„ერთი თხა მყვანდა ნისლაო,
ყველგან იცოდა მისვლაო.
აჩქარდი დიასახლისო,
სუყველგან გვინდა მისვლაო“ (გუდამაყარი).

ან

„ბერა მოდგა კარებსაო,
აბრიალებს თვალებსაო.
ხელი ჩაჰკარ ხალამშიო,
ღმერთი მოგცემს ბარაქასო.
ვინცა ბერას არას მისცემს,
მელას მისცემს მის ქათამსო, ჰო“.

სახლიდან კვერცხებს, ყველს, ერბოს, ფქვილს, პურს, ზოგჯერ ფულს და ყოველივეს, რაც ემეტებოდათ, გაუტანდნენ და მისცემდნენ. კმაყოფილი ბერიკები იმღერებდნენ:

მაგ.:

„ოჯახი აქა ყოფილა
სხვაგან ტყუილად გვივლია“ (გუდამაყარი).

ან

„გაუსვი ფეხი მაგრადა, თან მიაყოლე ხელები,
ეგ სახლის პატრონს აევსოს პირამდე პურით ბელელი“.

თუ ვინმე ბერიკას არ გაუმასპინძლდებოდა, მისი ოჯახის, საქონლის, ფრინველის გაწყვეტას, უბარაქობას, ყანების განადგურებას, აღამიანის სიკვდილს. მოასწავებდა. ბერიკების უკმაყოფილების ნიშანი იყო მათი ერთ-ერთი წევრის ეზოში გაგორება.

ბერიკები არ კმაყოფილდებოდნენ იმ სურსათით, რომელსაც მათ აძლევ-

დნენ, შეცვალებოდნენ ხოლმე სახლში და ოჯანს არბევდნენ. ეს მისი უკის რებოდა: არაბს, თათარს, ლექს და ღორს, რასაც სიხარულით ხვდებოდნენ მასპინძლები, რადგანაც იგი მათთვის სიუხვე-ბედნიერების მომასწავებელი იყო. თავის მხრიდან, მასპინძლები ცდილობდნენ ბერიყას, თათრის ან შევდლის წვერისგან რაც შეიძლება მეტი თმა ამოეგლიჭათ და ბაგაში, საბუდარში საქონლისა და წიწილების გამრავლების მიზნით ჩაეყარათ. ამ სიარულში თავბერიყა, სხვა ბერიყები, ხალხი ცდილობდა დედოფლისათვის ეკოცნათ და მის მიმართ ეროტულ გრძნობებს ამულავნებდნენ. დედოფლის კოცნა ბედნიერებისა და ღოვლათის მიმნიჭებელი ძალის მქონე იყო. სოფლის მოედანზე, ან რომელიმე ბანზე, ბერიყა თავს აწონებდა დედოფალს და ცოლობას თხოვდა. ქალიც თანხმდებოდა. ყველანი ჯვრის დასაწერად მიღიოდნენ. პროცესიას „ჯვრის პურით“ ხელში ნათლია მიუძლოდა. მოედანზე ან რომელიმე სახლის წინ მღვდელი ჯვარს სწერდა ნეფე-პატარძალს, რასაც სიმღერა, ცეკვა-თამაში და ახლად ჯვარდაწერილებს შორის სქესობრივი აქტის ინსცენირება მოსდევდა. მაყურებლებიც ცდილობდნენ იქ მყოფ ქალებს მოხვეოდნენ, ეკოცნათ შათთვის, იძახდნენ უწმაწურ სიტყვებს. აღნიშნული ცერემონიის კულმინაციას ბერიყას სიკვდილი წარმოადგენდა. დედოფალი მას დაიტირებდა, გარშემო მყოფი ხალხი კი ცდილობდა მიცვალებულის მობრუნებას. ამასობაში ბერიყას მკვლელები — თათარი ან არაბი, დედოფალს გაიტაცებდნენ. როდესაც ბერიყას ჩასძახებდნენ მოიტაცესო, წამოხტებოდა და დაიბრუნებდა პატარძალს, კეკელას. ზოგჯერ ბერიყაობის ყველა პერსონაჟი კვდებოდა. ბოლოს ხის ხმლებით და კეტებით სოფლის მოედანზე ბრძოლა და ჭიდაობა იმართებოდა. ხალხის რწმენით უხვი მოსავალი იმ სოფელში მოვიდოდა, სადაურიც ამ ბრძოლა-ჭიდაობაში გაიმარჯვებდა. ამის შემდეგ საერთო სუფრა და ლხინი იმართებოდა.

ყენობა ყველიერის კვირას ან დიდმარხვის ორშაბათს იმართებოდა. ყენი ფეხბედნიერი უნდა ყოფილიყო. თუ წინა წლის ყენს ცუდი კვალი გამოაჩნდებოდა, მას გამოცვლიდნენ, თუ არა — იგივეს დატოვებდნენ. ყენა ენამოსწრებული, ბრგე, ტანადი ახალგაზრდა კაცი ან ახალი სიძე უნდა ყოფილიყო — კარგი მოსავალი მოვაო. ყენს წაწვეტებული ქუდი, ფრინველის ბუმბულით მორთული ფაფახი ან საბუდრის მსგავსი ჩალის ქუდი ეხურა — ჩალისა და თივის უხვი მოსავალი მოვაო. ქუდზე ხშირად მრგვალი პურის, ყენის ხმიადის დადებაც იცოდნენ. კახელ ყენს ხშირად საბუდარა ედო თავზე, რომელშიც ცოცხალი კრუხი ეჭდა, გორსა და თბილისში ყენი ჩალმასაც ხმარობდა. ყენს სახეზე ხორცისფრად ან წითლად შეღებილი მუ-

ყაოს ან ქალალდის ნიღაბი ეკეთ. ზოგჯერ ნიღაბი შავად იყო შელებილი ან
 საერთოდ შავი ნაბდისგან კეთდებოდა. იგი თვალების, პირის და ცხვირის
 ადგილას გამოჭრილი იყო, ჰქონდა ჩემი, ლორის ან თხის ბეწვის წვერ-ულვა-
 ში. ტანზე ბერიყასავით ეცვა და საქონლის ან წნელის კუდს იკეთებდა. წელ-
 ზე კამეჩის ან ხარის კანჭის ძვალი, მოკლე ჭოხი ჰქონდა ჩამოკიდებული, რაც,
 როგორც ცნობილია, ფალიკურ სიმბოლიზმს უკავშირდება. ყენს ყელზე ყვე-
 ლიერში გამომტხვარი ნაზუქის კვერი და საგანგებოდ დამზადებული მამლის
 ლიერში გამომტხვარი ნაზუქის კვერი და საგანგებოდ დამზადებული მამლის
 თავი ეკიდა. მამალს ნისკარტში თავისივე ბრჭყალი ჰქონდა გაყრილი. მას ხში-
 რად ხახვის გალათი და ფერადი მძივებით ამკობდნენ. ხელში წინასწარ გა-
 მოჭრილი მაღალი ღროშა ჰქონდა. ამ ღროშის სიგრძით განისაზღვრებოდა
 მომავალი წლის მოსავლის სიმაღლე. ყენს მოედანზე ან საღმე თვალსაჩინო
 ადგილზე დასვამდნენ, ხელში ქარქაშიდან ამოლებული ხმალი და შამფური
 ეკავა, რომელზეც ხახვი ან ვაშლი იყო წამოგებული. ყენი მხლებლებით იყო
 გარშემორტყმული. მას, წინ ჩავლილ ქალს მიგვრიდნენ, რომლისთვისაც ხვევ-
 ნა-ქოცნა უნდა დაეწყო. თავადაც დაერეოდა ხოლმე სანახაობაზე მოსულ ქა-
 ლებს, თან ფალოსს ამოძრავებდა. აქაც ყენის და დედოფლის ქორწინების
 ინსცენირება ხდებოდა. შემდეგ პროცესია მთელ სოფელს დაუვლიდა. ჭერ,
 ახალდაქორწინებულ ოჯახებს ჩამოუვლიდნენ. ყენი მოედანზე ან გამოსაჩენ
 ადგილზე დაჯდებოდა და მოსახლეობას დვინით, არყით, ყველით, ერბოთი,
 ახალდარი და ახალდარი თავისი მისახლეობას და სხვა, ბეგრავდა. გარდა ამისა, ყველა
 ხახი ვალდებული იყო მიეცა „საციქველი“ — ხონჩაზე დაწყობილი ხილი,
 ჩურჩელა, ყურძენი. ზოგან ყენი ოჯახს სანაცვლოდ სიმინდის მარცვლებს
 აძლევდა, რაც ქათმის სიმრავლეს მოასწავებდა და წიწილების გამოსაჩეკად
 საბუდარში მჯდარ კრუხს უნდა ეჭამა. ზოგჯერ გადასახადს ყენის ნაცვლად
 მისი მხლებლები აგროვებდნენ. დღეობაზე ჭიდაობაც იმართებოდა. ყენი
 მუდამ ჭიდაობდა. ზოგჯერ ყენი და დედოფალიც ჭიდაობდნენ. თუ ყენი
 აჯობებდა, კარგი მოსავლის მომასწავებელი იყო, თუ პირიქით, ცუდი. ჭიდა-
 ბობა ზოგჯერ მდინარის პირას და მდინარეში იცოდნენ. ყენს თავის მხლებ-
 ლებითურთ საგანგებოდ დაგუბებულ ტბაში ჩაყრიდნენ და ლაფში სვრიდნენ.
 შემდეგ მთელი პროცესია და ხალხი მდინარისკენ მიდიოდა და დედოფალსა
 და ყენს წყალში აგდებდნენ. ზოგჯერ წყალში ჩასული ყენი ღვინოს შეს-
 და ყენს წყალში აგდებდნენ. ზოგჯერ წყალში ჩასული ყენი ღვინოს შეს-
 და ყენს წყალში აგდებდნენ. მარილს მოაყრიდა, ღვინოს დაასხამდა, დალოცავდა, მო-
 ვამდა, „ფალოსს“ მარილს მოაყრიდა, ღვინოს დაასხამდა, დალოცავდა, მო-
 ვამდა, წყალში ჩაგდებდა და იტყოდა: „წადი გამრავლდი ქვეყანაზე, კარგი
 მოსავალი მოიყვანეთ“. შემდეგ ყენი და დედოფალი ქუდებით ხალხს წუ-
 წავდნენ, თან დაილოცებოდნენ: „გაგიმრავლდეთ ძროხა, ცხვარი, კრუხი, წი-
 წავდნენ,

წილა და ასე მრავალი მოგსვლოდეთ პურიო“. კახეთში ყევნს შიშველს აგ-
დებდნენ, გვალვა აღარ იქნება.

ქართლში, ზოგ სოფელში ქალების და კაცების ყევნები ცალ-ცალკე
ჰყავდათ. ხალხის რწმენით, ქალების გამართული ყევნობა უკეთესი იყო, ამ
წელს უფრო კარგი მოსავალი მოღისო.

გვალვის საწინააღმდეგოდ, გუთნით წყალსაც ხნავდნენ. გუთნის ღირღი-
ტაზე მსხდომი ყევნი და დედოფალი გუთანში შებმულ მამაკაცებს — „მეხრე-
ებს“, წყალში შეყავდათ. ყევნი და დედოფალი ამ დროსაც ალერსში იყვნენ.
ბოლოს იმართებოდა საერთო ლხინი. სუფრაზე მთავარი იყო ყევნის გამხია-
რულება. ხალხის რწმენით, თუ ყევნი კარგ დროს გაატარებდა, მოსავალიც
კარგი მოვიდოდა. ყველიერში მთიულეთ-გუდამაყარში, ხევში, ბავშვები სა-
ქონლის კოჭებით თამაშობდნენ. გუდამაყარში ცხვრის კოჭებს ერთმანეთს
დაადებდნენ. ამ „ნაგებობას“ ყევნს ეძახდნენ. ყევნს ძროხის ან ხარის კო-
ჭებს ესროდნენ.

ყველიერის ერთ-ერთი დამახასიათებელი და სასურველი გასართობი სა-
ქანელებზე ქანაობა იყო. ქართლში, ქალები პირველად რომ დაჯდებოდნენ
საქანელაზე, კალთაში დიდ ქვას ჩაიდებდნენ, ბევრი ერბო გვექნებაო.

ყველიერში მარიონეტების პრინციპზე გაკეთებული თოვინები — კუკ-
ები ჰი ჰქონდათ და თითებზე დახვეული ძაფებით ათამაშებდნენ.

ყველიერში ბუმბულს გაარჩევდნენ, რბილი პური გამოცხვებაო (კახეთი).

ანალოგიური წეს-ჩვეულებები სრულდებოდა ქართლ-კახეთში, მთიულე-
თის ზოგ სოფელში, სვანეთში და სხვ.

დიდმარხვის ორშაბათს (შავ ორშაბათს) მთელი ლაშეეთი იქრიბებოდა
სოფ. უახუნდერში (ქვ. სვანეთი) დიდი ცაცხვის ქვეშ და იმართებოდა მურ-
ყვამობა.

შავ ორშაბათს ლაშეეთელები გამოაწყობდნენ ბერთლ-ს (გონჯოს).
მას თავზე გოდორი ეხურა, ტანზე ჩალა და ძონები ჰქონდა შემოხვეული და
ხელში ხის დაშნა ეჭირა, ხტუნაობდა და „ჰო-პუ-პუ“-ს გაიძახოდა. მისი თან-
მხლებნი მღეროდნენ:

„გონჯო მოდგა კარასაო,
აბრიალებს თვალებსაო,
ვინაც გონჯოს არ მისცეს,
გვალვა მისცეს მის ყანასა,
ალათასა, მალათასა,
ხელი ჩაჰყავ ხალამასა,
ამოილე თეთრი ყველი,
შიგ ჩადევი კალათასა“.

მთელი ლაშეთი მოსახლეობაში აგრძვებდნენ სანოვაგეს და შემდეგ ერთად ქეიფობდნენ. გონჯოსათვის გამოჰქონდათ კვერცხი, ვაშლი, ყველი და სხვ. ქალები მიეპარებოდნენ, ძონძებს აგლიჭავდნენ და ქათმებს უფენდნენ საბუღარში — ქრუხები მეტ კვერცხებს დასდებენ და მეტ წიწილებს გამოჩეკავენო.

ყველიერის კვირა რომ დასრულდებოდა, ორშაბათიდან დიღმარხვა იწყებოდა. ეს მარხვა, რომელიც 49 დღე გრძელდებოდა, მძიმე და ყველისათვის სავალდებულო იყო. ბავშვებსაც კი ამარხულებდნენ. მაგ., ქართლში ითვლებოდა, რომ ვინც ამ მარხვას გატეხდა, ის ოჯახი უბარაქო იქნებოდა. ჭურჭელს ყველა გულდასმით დარეცხავდა, რომ ცხიმი არ შეუოლოდათ. გააკეთებდნენ ნაცრის პარქს (კახეთში, ზოგან ქართლშიც ნაცრის პარკის მაგივრობას ხახვი წევდა), გაუკეთებდნენ 7 ბუმბულს და ჩამოკიდებდნენ. კახეთში და ქართლში მას მარხვას ეძახდენ, სამცხე-ჯავახეთში ბობოლას. თითო კვირა რომ გავიდოდა, თითო ბუმბულს გამოაცლიდნენ. თუ ბავშვი საჭმელს მოინდომებდა, მარხვას შეარხევდნენ და ამით აშინებდნენ.

დიღმარხვის პირველ ორშაბათს ხალხი სხვადასხვა სახელს ეძახდა: შავი ორშაბათი, ღიღი ორშაბათი, ღიღმარხვის ორშაბათი, წმინდა ორშაბათი, კუმეტი, ურწყის ორშაბათი, თუთაშხა ბეღინერი (ანუ ბეღინიერი ორშაბათი).

კახეთში ამ დღეს ნამცეცობასაც ეძახდნენ. მორჩენილ საჭმელს შეჭამდნენ. მეგუთნეს პერანგს გაურეცხავდნენ — წმინდა ყანა მოვაო. ამ დღის ნაცარს თვალებახვეულები გადაყრიდნენ. მთელი დღე ახალგაზრდები იშიმშილებდნენ. ბეღის კვარებს დედ-მამიანს გამოაცხობინებდნენ. ცერათითათ სამჯერ აიღებდნენ ფქვილს, მარილს აურევდნენ და გამოაცხობდნენ. დაწოლის წინ, ჯვარედინ გზაზე გავიდოდნენ და კვერს უმძრახად შეჭამდნენ. სევე უმძრახად მიბრუნდებოდნენ სახლში და დაიძინებდნენ. ამ მარხვას და შემდეგ კვერის შეჭმას წუმის შენახვას ეძახდნენ. ხევშიც ჭამდნენ მარილის კვერს მკითხაობის მიზნით და მას ზოგან ქმრის მარხვა ეწოდებოდა. ზოგი ამ დღეს ჩიტ-ფაფობას აღნიშნავდა. საერთოდ იგი უქმე იყო. მხოლოდ ბუმბულს გაარჩევდნენ. საპონს არ იხმარებდნენ — პური დაობდებაო. ლილას კი არ ერიდებოდნენ — პურს რომ გავტეხავთ, ლილისფერი იქნებაო. ტარის ხმარებამ თავბრუსხვევა იცისო.

სახსნილო საჭმელი რაც დარჩებოდათ, ჯოხზე წამოაცმევდნენ და მიწაში ჩაარჭობდნენ, რათა ჩიტებს ეჭამათ. ჩიტებს პურის ფქვილში აზელილ საპონსაც დაუკიდებდნენ.

ამავე დღეს იცოდნენ ჩირჩილის უქმე და თაგოთაგობა. ამხენ მატყულს დაახვევდნენ და იტყოდნენ: აბა ჩემო ჩრჩილო, მაგართვი შენი წმინდა (შენი პაჭიშები) და ჩემ ტანსაცმელს ხელი არ ახლო. შემდეგ ამ ჯონებს სახლის კუთხეებში გაუკეთებდნენ.

სალამოს, კვერცხს, ყველს, თევზს და სხვას ეკალზე წამოაცმევდნენ, გაიტანდნენ შორს და იგივე რიტუალს ასრულებდნენ, რაც ზემოთ აღვწერეთ. ზოგი გამოაცხობდა ქადას, წამოაცმევდა ასკილის ტოტზე და სახლს სამჯერ შემოუვლიდა, თან აძბობდა: „გამო თაგო, გამო რწყილო...“ შემდეგ სახლი-დან მოშორებით გაიტანდნენ ასკილს, მიწაში ჩამაგრებდნენ და იტყოდნენ: „ეს წელს მოგიტანეთ, მომავალ წელს სხვას მოგიტანთ“.

მჭრელის უქმესაც უქმობდნენ. ინახვდნენ დანას, რომ მთელი წლის განმავლობაში მღრღნელებს რამე არ დაეჭრათ.

მთიულეთში ამ დღეს გარეგანობა ერქვა. ღვთის სახელზე უქმე იცოდნენ და ვინც გატეხავდა, ლვთის გარეგანს ეძახდნენ.

ხევში უამიანობის საწინააღმდეგოდ უამის უქმეს იცავდნენ.

თუშეთში ზეწველის უქმე იცოდნენ. ამ უქმის გატეხვას ზეწველის უბარაკობა მოჰყვებოდა. ძროხებს ძუძუები ატყივლებოდათ და სისხლს მოწველოდნენ.

ხევსურეთში ეს დღე ურწყის ორშაბათი იყო. მკითხავები ამბობდნენ, ამ დღეს ურწყთა გამოსვლის დღეათ. თუ მათ ვინმე აწყენინებდა, ვნების მოტანა შეეძლოთ. თუ არა და შეიძლება კეთილი საქმეც გაექეთებინათ. თუ ურწყოთ გზაში ვინმე შეხვდებოდათ, ვინც ცუდს ფიქრობდა, ჩხუბობდა, სხვაზე ცუდს ლაპარაკობდა, უწყრებოდნენო. ამ დღეს ბავშვებს აშინებდნენ და გარეთ არ უშვებდნენ.

ფშავში ამ დღეს თაგვ-ჩიტო უქმეს იცავდნენ.

ყველიერის აღების ღამეს, კვირას, სვანეთში ღიასახლისი აცხობდა ყველიან ტაბლას, ე.წ. მელის ტაბლას. ღიასახლის (ან ბავშვს) მიქვონდა იგი მინდორში ან ტყის პირას და იქ სტოვებდა. ეს ტაბლა განკუთვნილი იყო მელიასათვის. მის სახელზე სწირავდნენ და სთხოვდნენ ფრინველი დაცვა მელისა და ქორებისაგან. სხვაგან აცხობდნენ პატარა ოთხყურიან ლემზირს, რომელსაც ბავშვი აიღებდა და გაიქცეოდა. მას გამოეკიდებოდნენ, ვითომ არ ანებებდენენ მოპარვას და შუაცეცხლიდან აღებულ მუგუზლებს (ზოგან თოვლის გუნდებს). ესროდნენ.. ბავშვს ეზოდან უნდა გაეტანა ლემზირი და გარეთ შეეჭამა, რის შემდეგაც მელა და ქორი აღარაფერს წაიღებდნენ.

ამავე ლამეს იცოდნენ „მგლის არჩივის“ შენახვა. ხორცის ნაჭერს ძვლიან-ნად ინახავდნენ, შავ ორშაბათს დილას კი ტყეში გადააგდებდნენ სიტყვებით: „აპა, მგელო, არჩივი, პირ დაღებულო გაღმა მხარეს, პირ მოკუმულო ქეფი (გამოლმა) მხარეს“.

შავ ორშაბათს, დილას რაჭაში, უფროსი ქალი, ადგომისათანავე აიღებდა თავქვეშ ნადებ კვერცხის ლენჭეჭოში შენახულ სუფრის ნამცეცებს, ყველა ბავშვს, ყველა უგვირგვინოს, ფეხქვეშ გამოუსვამდა „დაგრილი“ (ფეხის გულის ტკივილი) არ გაუჩნდებაო. ქალები ხელს არ მოჰკიდებდნენ საკერავს, საქსოვს; კაცები თუ ამ დღეს მთაში წავიდოდნენ, ნაჯახისათვის ან წალდისა-თვის პირი უნდა შეეხვიათ ჩვრით, მთაზე ასვლისას რკინას პირს გაუ-ხსნიდნენ, შინ კი ნაჯახის ხმარება არ შეიძლებოდა. ამ დღისათვის რკინეული სულ დამალული ჰქონდათ. ამის სამზადისს წინა დღით გასწევდნენ ხოლმე. რკინეულის ხმარების აღკვეთა „შეწირული“ იყო საქონლის ნაღირისაგან და-საცავად. ამავე დღეს იცოდნენ სახლ-კარის დასუფთავება. სალამოს კი მო-ზელდნენ პურს, გამოაცხობდნენ მარილიან, საშუალო ზომის, ხელდასმულ „ბეწვის განატეხს“; გახშმობის დროისათვის, კაცები გარეთ უნდა გასულიყვნენ, უფროსი ქალი კი აიღებდა ბეწვის განატეხს, კედის ძაფს, მთ-ვიდოდა ბუჯერთან, განატეხს ბუჯერში ჩასდებდა, ძაფს ერთი, ხელით მეორე ხელის თითზე დაახვევდა და შეულოცავდა: „ლმერთო, შენ ააშორე ჩემი ნამ-ზადი უწმინდურობისაგან, ბეწვეულობისაგან, ნურაფერს კაცს ნუ შეახვედ-რებ ჩემ ნამზადში უწმინდურობას და ბეწვს“, ამ ძაფს ყველა ოჯახის ქალი ე. ი. ვისაც საჭმლის დამზადება და გამოცხობა შეეძლო, დაიხვევდა თითზე და ამგვარადვე შეულოცავდა, ლოცვის შემდეგ ძაფს ცეცხლში ჩააგდებდნენ და თან იტყოდნენ: „ასე დასწვი თუ რამე უწმინდურობა ან ბეწვი იქნეს ჩემს ნამზადშიო“, განატეხს ყველა დამსწრე და შემლოცველი ქალი შესჭამდა.

ბეწვის განატეხის გარდა უნდა გამოეცხოთ „უ ი ვ ჟ ი ვ ა ს“. განატე-ხი, ესეც მარილიანი უნდა ყოფილიყო. ქალები რომ ბუჯერთან ბეწვის ლოც-ვას გაათავებდნენ, კაცები სახლში შემოვიდოდნენ და თითოეული მათგანი შოსტებდა უივუივას განატეხის პატარა ნაწილს, ჩააწებდა ლვინოში და შეუ-ლოცავდა: „უივუივას და მის ვაჟინას შეუნდოს“. თქმის დროს ის გარეთ გა-დიოდა და ლუკმას შორს აგდებდა. თითოეულს სამ-სამჯერ უნდა მოეტეხა განატეხი, სამჯერ ეთქვა ვაჟინას შეუნდოსთ და მონატეხი ლუკმა გარეთ გაეს-როლა. შავი ორშაბათიდან იწყებოდა თმობა. ანალოგიური ჩვევები დას-ტურდება ლეჩეუმშიც. ვაჟინასა და უივუივას მოხსენება შავ ორშაბათს დას-ტურდება რაჭაში, ლეჩეუმში, ქვ. სვანეთში.

თევზორობა

შავი ორშაბათიდან დაწყებული შაბათის ჩათვლით ცნობილია თევზორობის* (თევზორობის კვირის) სახელით. ამ კვირაში განსაკუთრებით გამოიყოფა მთელ დასავლეთ საქართველოში გავრცელებულია დღეობა თევზორობა.

სამეგრელოში თევზორობა//თერდობა, სვანეთში — ლითოდრი ცხენების დღესასწაულად ითვლებოდა. თერდობის რიტუალს ასრულებდნენ მხოლოდ ისინი, ვისაც ცხენები ჰყავდა.

რაჭასა და ლეჩებულები — იგი ნათესების, ვენახისთვის განკუთვნილ დღედ შეიძლება ჩაითვალოს. მთელ დასავლეთ საქართველოში ამ დღეს ცხვებოდა სხვადასხვა ფორმისა და სახის რიტუალური პურები. ამ დღეს უახუნდერში (ქვ. სვანეთი) ამზადებდნენ ცხენის ტაბლას. ვითინთან (ნიში), რომელსაც ლითოდრ ეწოდებოდა, მიღიოდნენ სოფ. ლემზაგორიდან და მიჰკონდათ ცხენის ტაბლა, რომელსაც აქეთ-იქით რქები ჰქონდა გაკეთებული. ყოველი ოჯახიდან დილას, თითო მამაკაცი მიღიოდა ასეთი ტაბლით. ტაბლას იქვე შესჭამდნენ და დაბრუნდებოდნენ. ეს ტაბლა ცხენის სალოცავი იყო. მას ლობიოს გული ჰქონდა. ლოცვისას წმ. თევზორეს იხსენიებდნენ — ცხენები გვიმრავლე და მისი მომხრე კაციო**.

თევზორობას საქონლისათვის ლოცულობდნენ. ამ რიტუალისთვის აცხობდნენ დაულლებული ხარების, მეწველი ძროხის იმღენ რიტუალურ პურს, რამდენი საქონელიც ჰყავდათ ოჯახში. ძროხებს ძუძუებს უკეთებდნენ, ხარებს კი ულელს აღგამდნენ. აცხობდნენ ნიგვზიან ტაბლებს.

ყოველივე ამით ხელში ლოცულობდა ოჯახის უფროსი მამაკაცი. იგი სანთელს ჩააკმევდა ცეცხლში, ხელში დაიჭირდა ლემზირს, ლვინოს და იტყოდა: „ოჯახში კარგად იყოს ოჯახის ყველა წევრი, საქონელი, მოსავალი, რასაც მუშაობ, მოსავლიანი იყოსო“. ლოცულობდნენ, რომ საქონელიც და მისი მომვლელიც კარგად ყოფილიყო.

* დიდმარხვის პირველ შაბათს ეკლესია მოიხსენიებს წარა დიდმოწამე თეოდორე ტარონს (დაახლ. 306). იგი სამხედრო პირი იყო მცირე აზიაში და ევნო ქრისტიანობისათვის. მისი გარდაცვალებიდან ორმოცდამეათე წელს იმპერატორმა იულიანე განდგომილმა ქრისტიანთა რწმენის შეურაცხყოფის მიზნით ქ. კონსტანტინებოლის განმგებელს უბრძანა დიდმარხვის პირველ კვირაში ფარულად, ხაკერპავი სისხლი ეპკურებინა ბაზარში ყველა თახოვაგეზე. წმ. თეოდორე ძილში გამოეცხადა მთავარებისკობოს ევდოქსის და გააფროსალა, რომ არცერთ ქრისტიანს არ მიელო შებილწული საკვები და ყველას ეჭამა თაფლით. შენლებული მოხარული ხორბალი (წანდილი), ან ლაპის შეჭამადი. მას აქეთ დიდ შარხვის პირველ შაბათს წანდილს ეკლესიაში აქტორებენ და ურიგებენ მორწმუნებს

** უახუნდერი.

ამ დღეს ყველაფერი სამარხო იყო, ჭამა კი ყველას შეეძლო — დიდსაც
და პატარასაც.

დიდმარხვის პირველი პერიოდი

ქართლში დიდმარხვის პირველ ოთხშაბათ-პარასკევს დამწვრის უქმე იცოდნენ.

დიდმარხვის პირველ შაბათს ხევში, თუშეთში მგლის უქმეს იცავდნენ, ხევსურეთში — თაგვ-ჩიტ უქმეს, კახეთში, მთიულეთში აღნიშნავდნენ თევდორობას.

ხევში მგლის უქმეზე გააკეთებდნენ მოგრძო ცომს, ერთ ბოლოში წაუჭერდნენ ხელს, ვითომ თავიაო. ეს იყო მგლის გამოსახულება. ამ ცომს პირში ქვას ჩაუდებდნენ, ვითომ ეს ქვა ჭამე საქონლის ნაცვლადო. ჩააგდებდნენ ამ გამომცხვარ კვერს წყალში და იტყოდნენ: „წელს ეს ჭამე და კლოვ ქვა ჭამე“ წყალში გადაგდების ნაცვლად, ზოგჯერ ბავშვები მგლის პურს ჩხვლეტავდნენ ან თავს აჭრიდნენ.

მთიულეთ-გუდამაყარში მგელთ უქმე შუა მარხვაში იცოდნენ. რიტუალი ზემოთ აღწერილის მსგავსია, მხოლოდ, იქ „მგელს“ აგურის ნატეხებს უდებდნენ „პირში“. მას ბაგაზე მიიტანდნენ და დანაყავდნენ: ჩვენ ძროხებს ნადირის პირი აშოროსო, მგელს პირი ეგრემც დაენაყებაო. ზოგმა გამომცხვარი კვერის დათოფვა (სიგრძეზე დაჩხვლეტა) იცოდა, რომ მგელს საქონლისთვის არ ევნო.

მთიულეთში დიდმარხვის პირველ შაბათ-კვირას სახლის ანგელოზს ბავშვების კარგად ყოფნას ევედრებოდნენ. ერთ დიდ გამომცხვარ პურს დადებდნენ კერაზე, სანთლებს აანთებდნენ და ანგელოზს ოჯახის კეთილდღეობას შესთხოვდნენ. ზოგჯერ სახლის ანგელოზის სახელზე ბორილას აირჩევდნენ. მას „ან გე ლოზას“ ეძახდნენ და დაბერებამდე ინახავდნენ. შემდეგ მას ფურის ანგელოზობაზე სახლში მიწვეულ დეკანოზს დაკვლევინებდნენ.

თუშეთში მგელთ შაბათი უქმე იყო და ზოგადად საქონლის მავნებელი ცხოველებისა და აღამიანების საწინააღმდეგოდ იყო მიმართული. მკაცრად იქრძალებოდა ნებისმიერი რკინის იარალის ხმარება, მათ წინა დღით მალავდნენ.

ამ დღესვე იყო მგელ-ჯიხვაობა. უფუარი ცომისაგან ყველა გამოაცხობდა. „მგელ-ჯიხვაობა“ ბაცუ კაებს“, მგლის და ჭიხვის იმდენ გამოსახულებას, რამდენი გაუიშვილიც ჰყავდა ოჯახს. შუადღეს, მათ სოფლის საანჯოში გაიტანდნენ და გარკვეული განძილიდან ბავშვები ისრებს ეს-

როდნენ. ვინც რას მოარტყამდა, მას ერგებოდა. თუ ვინმეს იმ წელს ბავშვი ჰყავდა გარდაცვლილი, ადამიანის ფორმის გამომცხვარ სულის ბაცეკუ-ას გაუტანდა. ვინც მას ისარს მოარტყამდა, მისი მშობელი არაყს გამოიტან-და და იქ მყოფ უფროსებს მიცვალებულის სულის შესანდობარს ათქმევინებ-და.

ფშავშიც ამ დღეს მგელთუჭმეს იცავდნენ. დიასახლისი აიღებდა სა-ნაყ ქვას — „გურჩს“, სავარცხელს და დედაბოძს მიაკრავდა — მგელი დაი-ხუთებაო, თან ანთებულ მუგუზალსაც დაახლიდა — მგელს პირი დაეთუთქე-ბაო. ამავე მიზნით, ზოგი კეცზე ცერცვს მოხალავდა, გამოაცხობდნენ მგლის სახის მგელთკვერს, რომელსაც თვალებს შავი ცერცვისაგან ან ნახშირის-გან უკეთებდნენ. ზოგი კვერს წნელის მაგვარ რაიმეს შეაბამდა, თითქოს მგე-ლი დაბმულიაო. ამ კვერს ბავშვები სანიშნელ დააყენებდნენ და ისრებს ეს-ლი დაბმულიაო. ამ კვერს ბავშვები სანიშნელ დააყენებდნენ და ისრებს ეს-როდნენ, შემდეგ შეჭამდნენ. ვინც პირველი მოარტყამდა, იტყოდა მგელი მოვ-კალიო. „დაუკოდავი“ კვერის ჭამა, მგლის გამარჯვებას ნიშნავდა (შდრ. სვა-ნურ აშანგელო-შაშანგელოს).

შემდეგი დღესასწაული, რომელიც დიღ მარხვაში მოდიოდა (და ტერი-ტორიული თვალსაზრისით, მხოლოდ რაჭაში დასტურდება) აღინიშნებოდა 9 მარტს. ეს დღე მისადაგებულია წმ. ორმოცთა მოწამეთა, სებასტიის ტბათა შინა წამებულთა დღესთან. უქმე არ იყო. ამ დღეს საღამოს კაცებს წესად ჰქონდათ მამულში გასვლა და ცხრა —საწიკარი“. ლერწის გადაწვენა. ამის შემდეგ სახლში დაბრუნდებოდნენ, სადაც მათ დახვდებოდათ ცხრა კულა ღვინო და ერთი განატეხი ნიგვზიანი, ნაკვერჩხალში ჩაკმეული სანთელი; ამ ერთი განატეხით დაილოცებოდნენ: „ღმერთო, გაახარე ჩვენი ნაწვენი ლერწი, არ მოგიშალოთ განატეხი და ცხრა კულა ღვინო“. ამის შემდეგ დაჭდებოდ-ნენ ვახშმად, ამ განატეხს კაცები შეჭამდნენ და დალევდნენ ცხრა კულა ღვი-ნოს. ეს დღე მამულის „ბარობაზე“ იყო.

დიდმარხების გეორგ კვირა, იერუშალამითობა, სულთაპრეზა

დიდმარხების მეორე ხუთშაბათს თუშეთში იერუ მსალეთობას ეძახდნენ. ეკლესია ამ დღეს მოიხსენიებს იოანე ოქროპირს*. მზის ამოსვლამ-

* წმიდა მღვდელმთავარი იოანე მთავარეპისკოპოსი კონსტანტინეპოლისა — (+407) ბასილი დიდთან და გრიგოლი ღვთისმეტყველთან ერთად განეკუთვნება მსოფლიოს უმთავრეს მღვდელმთავართა რიცხვს. მოიხსენება კვ (26) ნოემბერს.

და, ყველა დიდ კეცში გამოაცხობდა პურს, რომელსაც ი ერთ მსალე თობის პური ეწოდებოდა. ყველა წესით მიცვალებულებს მოიხსენიებდნენ. თუშთა წარმოდგენებით, ეს პური გაგორდებოდა, „იერუშალეთის“ კარებს შეაღებდა — მკვდარნი სამზეოს გამოხედავენო. ახალი მიცვალებულის პატრინი თითო ჯამ ბიჭონთან ერთად, წვრილად დაჭრილ იერუშალეთის პურს მეზობლებს დაურიგებდა. სხვანი, ერთ ნახევარს ამ დღეს შეჭამდნენ, მეორეს კი სულთაკრეფისთვის შეინახავდნენ.

დიდმარხვის მეორე შაბათს ხევსურეთში, თუშეთში, გუდამაყარში სულთაკრეფის აღნიშნავდნენ. ეს დღე მიცვალებულთა მოსახენებელი დღე იყო. ხევსურეთში და გუდამაყარში საერთო სასოფლო ლუდს აღუღებდნენ. იმართებოდა დღეობა. ხევსურეთში ამ დღეს ყველა ოჯახი გამოაცხობდა სათოფეს — თხელ პურს და ქსოვილგადაფარებული გაჭონდათ განსაზღვრულ ადგილზე, სადაც თოვლში ამაგრებდნენ და თოფებს ესროდნენ. ვინც მოარტყამდა, პურიც და მასთან დადებული ჯილდოც მისი იყო. ჯილდო შეიძლება ყოფილიყო: ფეხსაცმელი, ხელთათმანი, წინდა, თამბაქო, მარილი. მიცვალებულთა პატრინებს არაყი ჰქონდათ მოტანილი და სროლის დროს სვამდნენ, ლუდს კი სროლის შემდეგ, როდესაც სოფლის ჯარი სხდებოდა. მიცვალებული თუ ბავშვი იყო, ჭირისუფალს მიჰქონდა ვაცალ წოდებული პური, რომელსაც ბავშვები სამიზნედ აყენებდნენ და ისარს ესროდნენ. 3—4 წლამდე ცოცხალი ბავშვისთვისაც იცოდნენ ვაცის გამოცხობა. ამ ვაცზე ცოტა სა- ჩუქრებსაც ჰქიდებდნენ. ვაცისთვის ისრების სროლის ვაცალ განახლებას. ამ დროს სახლში მზადდებოდა დოხანი (ლობიოგარეული) სიმინდის ან წმინდა პურის მარცვლის წანდილის მსგავსი კერძი, უკიდურეს შემთხვევაში დოხანს სვილისგან ხარშავდნენ). ოჯახში სუფრაზე დოხანთან ერთად ეწყო წვრინას სვილისგან ხარშავდნენ). ახახში სუფრაზე დოხანთან ერთად ეწყო წვრინას სვილისგან ხარშავდნენ. ანუ შენდობას ეტყოდა. ბავშვები ვაცებს, მარტულელებს ან ლავაშებს წაიღებდნენ და მთელი დღე ისრებს ესროდნენ. დოხანს სურვილისამებრ ჭამდნენ. შემდეგ ჭალები ახალი მიცვალებულის ოჯახში მივიღოდნენ, გაშლიდნენ. ტალავარს და იტრებდნენ. ტირილის დამთავრების შემდეგ სტუმრებს სამარხო სუფრით გაუმასპინძლდებოდნენ. ეს დღე ჭალების იყო და მასში მამაკაცები არ მონაწილეობდნენ.

ასევე იყო თუშეთშიც. დოჭულელებს 2 დროშიდან ერთი მოგზაური ჰყავდათ. მას სულთაკრეფას წააბრძანებდნენ გუდანის ჯვარში, სადაც დიდი პატრივით ხვდებოდნენ და დიდ ჯარს უმართავდნენ. მუჭაკე დღეს სტუმრებს მასპინ-

ძლები გამოჰყვებოდნენ. ზაფხულში, ათენგენობას სტუმრად გუდანის ჯვარი მოდიოდა.

დიდმარხვის მეორე შაბათს ხევში წყალკურთხევის უქმე იყო, მესამე შაბათს — ცეცხლის.

დიდგარების მესამე პვირა

დიდმარხვის მესამე ორშაბათს კახეთში როჭის უქმე იცოდნენ. მას მოსავლის სიუხვისთვისა და ბარაქიანობისთვის იცავდნენ, არ ისაქმებდნენ ჭიათ რომ პურის ნათესი არ შეეჭამა.

გარების განხოვება

აღმოსავლეთ საქართველოში შუა მარტვის, ანუ მარტვის განზოგებას, უქმობდნენ. ოთხშაბათს რომ არ ეუქმათ, ხალხის რწმენით, ყველაფერი გაეყოფოდათ. ხევსურეთში ქალებს წესად ტალავრის გაშლა ჰქონდათ.

დიდი მარხვის პერიოდში, მის ოცდამეოთხე დღეს სამეგრელოში სრულდებოდა წესი, რომელიც გაძიგების სახელით იყო ცნობილი.

ხარება

ხარება ყოვლად წმიდისა ღვთისმშობლისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა — 25 (7. 4) მარტი, საყოველთაო დღესასწაულია მთელი საქართველოსთვის. ამ დღეს აკრძალული იყო მუშაობა. შეიძლებოდა სიმბოლურად დაემყნოთ ხეხილი. იცოდნენ თევზის ჭამა. ქართლში ვისაც მიცვალებული ჰყავდა, გააკეთებდა კოლიოს, თევზს (ზურგიელს) და მღვდელს აკურთხებინებდა.

გუდამაყარში ხარს ბალანს, ბავშვს თმას, ხეხილს უვარების ტოტს შეაჭრიდნენ და იტყოდნენ: იხარონო. ბავშვებს ეუბნებოდნენ: გაიხარე შენი და-ძმითო. ხევში ძროხებს კუდზე აჭრიდნენ ბალანს და იტყოდნენ: „ოცდახუთსა ხარებასა დღე-ღამენის სწორებასა“.

ხევში ხარება მარხვის შუად ითვლებოდა და ისეთივე რწმენა-წარმოდგენები ჰქონდა ხალხს, როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი. ზოგან სოფლის ცენტრში, რკინის სახნისიანი გუთნით გააკეთებდნენ ჯვრის ფორმის კვალს. კისერზე ხარებს და გუთნის დედას ამ დღისთვის გამოხდილ კაპარს გადაასხამდნენ. ეს წესი ხვნის დასაწყისისთვის სრულდებოდა და როდესაც მაისში გადიოდნენ სახნავად, რიტუალის ჩატარება საჭირო აღარ იყო.

თუშეთში ხარებობას ოცობასაც ეძახდნენ, რაღვანაც გოორგობიდან, ანუ საქონლის ბაგაზე დაფგომიდან 20 კვირა იყო გასული. მთელი წლის ილბალი ან უიღბლობა, ამ დღეზე იყო დამოკიდებული.. იგი ბედობის დღე იყო. ოცობა ზამთრიდან ზაფხულისკენ შემობრუნების დღედ ითვლებოდა და ნებისმიერ ამინდში, სიმბოლურად მაინც, უნდა გაეყვანათ ხარი მინდორში. გაყვანის წინ ავი თვალისა და ავი სულებისგან უნდა დაეცვათ. ხარებობის მეორე დღიდან იწყებოდა საზაფხულო სამუშაოები.

გ ზ ო ბ ა

კახეთში ბზობის წინა დღეს, ლაზარეს შაბათს, აღნიშნავდნენ.

იესო ქრისტეს დიდებით შესვლა იერუსალიმში, ბზობა (აღდგომის წინა კვირა) საყოველთაო დღესასწაული იყო. დიდ უქმედ ითვლებოდა. თევზით ხსნილი იყო. მღვდელი ტყიდან მოტანილ ბზას აკურთხებდა და ხალხს ურავებდა. თუ ბზას ბევრი მარცვალი ჰქონდა (დაპურებული იყო) ქართლში და კახეთში, ხალხის რწმენით, პურის მარცვალიც კარგი და უხვი იქნებოდა. კახეთში, სახლში მიტანილ ბზას ერთმანეთს არტყამდნენ. ბზობას ქართლ-კახეთში ზურგიელს ჭამდნენ. კახეთში წანდილსაც აკეთებდნენ. ზურგიელის უჭმელობა კახეთში იმის ნიშნად მიაჩნდათ, რომ მიცვალებულები საიქიოს წყალს ვერ დალევდნენ, მათ წყალთან არ მიუშვებდნენ. ეკლესიიდან რომ ბზა მოჰქონდათ, თან იტყოდნენ:

„აპა ყვაო ბზა,
ეგერიოს გზა,
მიტრიალდი, მოტრიალდი,
გაოხრდი და გატრალდი“.

მთელი დღის განმავლობაში ცდილობდნენ ყვავი არ დაენახათ — წიწილას აღარ შეჭამსო. ბზობას საქმეს გააკეთებდნენ — ყველაფერი ბარაქიანი იქნებაო. მეტადრე თესავდნენ: სიმინდს, ლობიოს, კიტრს — ბზასავით დაისხამსო. გუდამაყარში ბზას ბავშვებს თავზე უკეთებდნენ, ყვავები დაიმალებიანო. მთაში ბზა იმ მცენარეს ერქვა, რომელიც იმ დროს ყვაოდა. მაგ. ხევშა ბზა ტირიფი იყო.

36980ს პვირა

ბზობიდან აღდგომამდე კვირას ვნების კვირა (ვნების შვიდეული) ეწოდება. ამ კვირაში განსაკუთრებული წეს-ჩვეულებებით გამოირჩეოდა და

დი თრ შაბათი, დიდი ხუთშაბათი და წითელი პარასკევი. ფშავში ვნების კვირის თრშაბათს კუდიანების დღე-ლამე იცოდნენ. ფშაველების ძმით, კუდიანი ეშმაკის მოციქულია. იგი ვნების კვირის თრშაბათს მიღიოდა ეშმაკთან, რომ მისგან გაეგო რა უბედურებები უნდა მომხდარიყო სოფელში. ეშმაკთა ყურის გდების, ანუ მისნობის წესები ამავე კვირის თრშაბათს სრულდებოდა.

ვნების კვირის თრშაბათს მთელ საქართველოში ჭიაკოკონობა იცოდნენ. დასავლეთ საქართველოში დიდ თრშაბათს მხოლოდ სადილობამდე შეიძლებოდა მუშაობა. ისიც უფრო მამულში. ნასაღილევს კი არ შეიძლებოდა — ნამუშევარი შუაზე გაიყოფა.

ხევსურეთში ამ დღეს კუდიან წუხრა ეწოდებოდა. დიდ ხუთშაბათს იცოდნენ. მესმინაობა ანუ საგანგებო-რიტუალი, რომლის დროსაც ხდებოდა ეშმაკების „მოსმენა“, მათი ავი ზრახვების შეტყობის მიზნით.

დასავლეთ საქართველოში დიდ ხუთშაბათს იცოდნენ მწარე ბლის ტოტების, ეკლის, წყლის, თეთრი ქვის და სხვ. უბრად მოტანა.

ვნების ხუთშაბათს ფშავში დილით დიასახლისს უმძრახად წყალი მოჰკონდა. ამ წყალში ვაშლისა და ტყემლის ხის ნახშირს გახსნიდა, ნაზავს ოჯახის წევრებს მიასხურებდა, და იტყოდა: „ჯვარი გეწეროსთ, მთვალავი კაცი შარქას და თქვენ ვერ გევნოთო“. შემდეგ ბამბის ფითილას ყველას სათითაოდ მარჯვენა ხელის მაჯაზე შეაბამდა, რომ ამით ეშმაკი დაება და ადამიანი ვერ დაენავსა. ამ დღეს მხოლოდ მჭედლები მუშაობდნენ. მათვის მუშაობა აუცილებელი იყო, რომ მიჯაჭვულ ამირანს არ აეწყვიტა და მჭედლები არ ამოქსოცა. მსგავსი რწმენა-წარმოდგენების არსებობა მთიულეთ-გუდამაყარშიც დასტურდება.

დიდ ხუთშაბათს ჭიაკოკონობის ნაცარს სხვა ნაცარში აურევდნენ და კომბოსტოს მოაყრიდნენ — ჭია აღარ შეჭამსო. ჭიაკოკონას ნაცარს ზოგი უმძრახად, ხელუკუღმა ხილს მიაყრიდა ვენახში. უმძრახადვე მოიტანდნენ წყალს, ნაცარს გაურევდნენ და თავს იბანდნენ — თმის ბოლო-ჭამიებს აღარ გააჩენსო, ან მუწუკი არ გაუჩნდებაო, თავის ტკივილები არ ექნებაო. კახეთში იტყოდნენ: თმა გაიზრდება, ამაღლდებაო.

კახეთში ბალახს ჯოხს ურტყამდნენ, ანუ ჭია-ლუას თავს აჭრიდნენ. ეს წესი ნათესებისთვის სრულდებოდა. ნათესებს, ნიორს ჭიისაგან თავდაცვის მიზნით ჭიაკოკონას ნაცარს აყრიდნენ. ყანაში, ვენახში ავი თვალის საწინააღმდეგოდ ასკილის ტოტებს დებდნენ და სხვა.

დიდ ხუთშაბათს შიომბაც იცოდნენ. კახეთში უმძრახად წავიდოდნენ

წყალზე. ლიტრიან ბოთლს სამჯერ დაღვრიდნენ ქვაზე მიცვალებულთათვის. შემდეგ უმძრახად თავს დაიბანდნენ. ამის შემდეგ ხეს, რომელიც ნაყოფს არ ისხამდა, შეაშინებდნენ. ცულს მოუღერებდნენ და ეტყოდნენ: მოისხი, თორემ მოგჭრიო.

დასავლეთ საქართველოში წითელ პარასკევს მიწის დამუშავება არ შეიძლებოდა. ამ დღეს წითელ ქვერცხს შეღებავდნენ.

ქართლში წითელ პარასკევს საფლავზე გაჰქონდათ კოლიო და სხვა საჭმელი. ახალი მკვდრის ჭირსუფალ ქალებს არ უნდა გაერეცხათ, არც სახლია ჭვარტლი ჩამოერეცხათ. კვერცხებს ღებავდნენ, ენდროში, ხახვის ფურცელში. კახეთში აცხობდნენ პასკას, ხარშავდნენ ჭარხალს, ჭინჭარს. ჭარხალს არიგებდნენ მეზობლებში. ამ დღეს ღვინო არ დაილეოდა, ნემსი არ იხმარებოდა.

დაწყებულ საქმეს აღდგომის შაბათს აღარ გააკეთებდნენ.

დიდ შაბათს ღამე ეკლესიაში მიღიოდნენ. კახეთში იტყოდნენ: შაბათს ქართველები კვერცხს არ გატეხავენო, რჯულის გატეხვას ნიშნავსო. სამაგიეროდ ამ დღეს ღორის ქონისთვის კბილი უნდა დაედგათ.

მთიულეთში შუაღლემდე მიცვალებულთა საპატივცემულოდ ოჯახი იმარხულებდა. იტყოდნენ:

„აღდგომისა შაბათსაო,
მკვდარნი წავლენ ტაბლასაო.
ჩვენი ვინმე გახეთქილა
დავეზიდნეთ კალთასაო.“

ან

„აღდგომისა შაბათსაო,
მკვდარნი ჩავლენ თაბახსაო.
ვინც იმას არ იმარხვებს,
გაუსქდება დედასაო“. (ხევი)

ხევში ერთად არეულ მოხარშულ ლობიოსა და ხორბალზე მიცვალებულებს შენდობას ეტყოდნენ.

თუ დიდ უქმეებში ვერ შეძლებდნენ, ამ შაბათს მაინც გამოიტანდა ყველა ოჯახი ხეს, რომელსაც 2 ხარი თუ მოერეოდა. ეს ხე ღამისთევისთვის იყო განკუთვნილი.

გუდამაყარში ამ დღეს კორეოტს აკეთებდნენ. ზოგმა თრშაბათისთვის ლავაშის გამოცხობა იცოდა.

თუშეთშიც, როგორც ხევში, ბავშვებმა მარხვის გოდრის და-
გორება, ანუ მარხვის ჩატკეცა იცოდნენ. თუშეთში ბავშვები მო-
ნახავდნენ ძველ გოდორს, პირუტყვის ბაგიდან ამოყრილი ჩალა-თივით გაავ-
სებდნენ, გაიტანდნენ გარეთ, ცეცხლს წაუკიდებდნენ და დააგორებდნენ, თან
მისდევდნენ და ჯოხებით სცემდნენ, შემდეგ ქვებს ესროლდნენ. ასევე იცოდნენ
ხევსურეთში. ამ დღეს მარიამ ჭმინდას ეძახდნენ.

ა ღ ღ გ თ ა

აღდგომას, დასავლეთ საქართველოში ყველა ადრიანად ემზადებოდა ცის-
კარზე წასასვლელად; ახალი მიცვალებულის პატრონი თავისი ჩამოსარი-
გით მიღიოდა თავისი მიცვალებულის საფლავზე და იქვე სუფრაზე აწ-
ყობდა სანოვაგეს; გათავდებოდა თუ არა ცისკარი, მღვდელი ჩამოივლიდა
ყველა სუფრას, აკურთხებდა და შემდეგ ჭირისუფალი თავისი სანოვაგიდან
ურიგებდა ცოტ-ცოტას ყველაფერს იქ მყოფთ. ოჯახში კი, სანამ საღილად
დასხდებოდნენ, უფროსი ქალი აიღებდა საოჯახო განატეხს (ანთებუ-
ლი სანთელი კედელზე უნდა ყოფილიყო მიკრული), ჭიქით ღვინოს, განატეხს
წაღმა შეატრიალებდა და დაილოცებოდა: „აღდგომის ძალო და მადლო! კაი
წელიწადი დაგვიყენე, ბევრი აღდგომა მოასწარი ყველა ჩვენიანს“. განატეხს
დანაწილდებოდა და ოჯახის ყველა წევრს უნდა შეეჭამა საღილობამდე. თი-
თოეულ სუფრაზე 4 ან 5 წითელი კვერცხი ელაგა. ამავე დღეს ბევრი ოჯახი-
დან გავიდოდნენ მინდორზე, გაიტანდნენ ხორცს, კვერცხებს, ღვინოს. აქვე
მოვიდოდნენ სხვა ოჯახებიდან თავ-თავის მარაგით და მინდორზე ერთად ქეი-
ფობდნენ. ვისაც საკურთხი ჰქონდა, ეკლესიაში დაკურთხების შემდეგ
მღვდელს მისცემდნენ მის წილს ერთ ნათალ ხორცს, ორ სულის პურს,
ერთ ლავაშს და ნახევარ ბოთლ ღვინოს, დანარჩენ სანოვაგეს კი შინ მოიტან-
დნენ. ამ დღეს სულ წითელ-წითული კვერცხები ჰქონდათ, როგორც საკურ-
თხად, ისე ოჯახში.

აღმოსავლეთ საქართველოში, იქ, საღაც ეკლესიები იყო, ხალხი წირვა-
ლოცას ესწრებოდა, ზიარებას იღებდა. კახეთში ბატკანს კლავდნენ, ახალი
მიცვალებულის პატრონები გადიოდნენ სასაფლაოზე, აგორებდნენ კვერცხებს.
სახლში აუცილებლად უნდა დაეკლათ ღორი. კლავდნენ ქათმებს, ინდაურს,
მიცვალებულს უჭრიდნენ ზურგიელს, იმ ქვეყნად წყლის დალევის ნება რომ
მიეცათ, ერთმანეთს ეპატიუებოდნენ და ქეიფობდნენ. აღდგომას უხაშო კა-
კანტელებს ჟცხობდნენ და არიგებდნენ. იცოდნენ კვერცხებით თამაში. ნათ-

ლიას კვერცხებს და კელაპტრებს უგზავნიდნენ. მთაში იმართებოდა ხატობა, ზოგან „საწულე“ მიყავდათ, სამართლებრივი ხასიათის წესებიც სრულდებოთ და. მაგ. სამანის ჩასმა, ჭკდის ამოგდება, დარისხება (მთიულეთი).

ხევში ბავშვები სახლში ჩამოკიდებულ მარხვას ჩამოხსნიდნენ, ფეხს ამოკრავდნენ, ჯოხს ურტყამდნენ და იძახდნენ: მარხვა გაჩანჩალდაო, ხსნილი მე დამრჩაო, ყველ-ერბო მე დამრჩაო. პირველად კვერცხს შეჭამდნენ.

აღდგომასთან დაკავშირებით ერთი მეტად საინტერესო თქმულებაა გაც-რცლებული მთელ საქართველოში. თურმე, აღდგომა დღეს ებრაელები ისხდნენ და მამალს ხარშავდნენ. ვიღაცას მათთვის ამბავი მიუტანია — ქრისტე აღზდგაო (რაჭული ვერსიის თანახმად ებრაელებს თავად მკვდრეთით აღმდგარ-მა ქრისტემ გაუგზავნა ბავშვი აშბის მახარებლად). გაუცინიათ ებრაელებს და უთქვამთ: — ქრისტე ისე აღზდგებოდა, როგორც ეს მოხარშული მამალი გა-ცოცხლდებაო და კეცებში ჩაკრული პურები ჭეჭილად გადაიქცევაო (რაჭული ვარიანტი). ამ სიტყვების თქმა და მამლის აღულებული წყლიდან ამოხტომა და პურების ჭეჭილად აბიბინება ერთი ყოფილი. წყლიდან ამომხტარ მამალს ფრთები შეუბერტყია, მაგრად დაუყივლია, გაფრენილა და ებრაელები სახტად დაუტოვებია.

აღდგომიდან პირაცხოვლიგადე

დასავლეთ საქართველოში აღდგომიდან მის სწორამდე, რომელიც ახალ-კვირის სახელითაა ცნობილი შემდეგი დღეობები იყო: აღდგომის მეორე დღეს რაჭაში: გორგოთობა; აღდგომიდან პირველ ოთხშაბათს — პურის ლოცვა; აღდგომის სწორზე ახალკვირე (სამეგრელოში ახალკვირას ჭიჭე თანაფას//პატარა აღდგომას ან ოსურეფიშ თანაფას//ქალების აღ-დგომას ეძახდნენ). ლეჩხუმში — აღდგომის მეორე დღეს გორგოთობა, მეოთხე დღეს — ჭიბუკობა იყო. იცოდნენ ახალკვირის შაბათი, ანუ მისი წინა დღე.

აღდგომის შემდეგ, ორშაბათს ქართლში და ქახეთში ღვთის მშობლობა იცოდნენ. ქართლში მისთვის განკუთვნილი ზედაშით აცხობდნენ ქა-დებს. ამ ერბოს კედელზე წაუსვამდნენ. ხატში ქათმებს დაკლავდნენ, ვინც შორიდან მიღიოდა, ცხვარსაც მიიყვანდა, ქადებიც მიჰქონდათ. ძველად დიდი საკლავიც მიყავდათ და მის ხორცს ხატში ტოვებდნენ. იმართებოდა ლხინი, ჭიდაობა. ქახეთში წანდილი, პური, ღვინო მიჰქონდათ ეკლესიაში და აკურ-თხებდნენ. მთიულეთში ამ დღეს ხალხი კვლავ მიღიოდა ხატში და ყველა წესს

ასრულებდა. კეთდებოდა მიცვალებულთა ტაბლები, ყველა სასაფლაოზე გადიოდა და გაქვინდა სურათი. საღამოს დეკანოზი, სასაფლაოს გვერდით. მთელ ხალხს სუფრაზე მიიწვევდა.

აღდგომის მომდევნო სამშაბათს საეკლესიო კალენდრის მიხედვით ს ა მ ე ბ ობ გ ა. ქართლში, სოფ. ბერშუეთთან სამების ხატია და მოსახლეობა იქ მიდიოდა. კახეთშიც იცოდნენ სამებობა და სალოცავში სიარული. ხევში იმ დღეს, სოფ. კარკუჩაში ხალხი ხევდის წმ. გიორგის სალოცავში მიდიოდა და მხოლოდ ქადები და სანთლები მიქონდა. მთიულეთ-ხევსურეთში, (არხოტში), აღდგომის მომდევნო უახლოეს დღეს ხატის ქვევრის არყით ავსების დღე იყო.

კვირაცხოვლობილან აგალლეგამდე

აღდგომის სწორზე კვირაცხოვლობა იყო. ქართლში ამ დღისთვის წინასწარ მამალს დანიშნავდნენ, მარჯვენა ან მარცხენა ფეხს. მოაჭრიდნენ. ზოგს სანთლისგან გაკეთებული თვალის კაკლები მიჰქონდა ხატში, თვალის ტკივილის საწინააღმდეგოდ. კახეთშიც იცოდნენ კვირაცხოვლობა, რომელიც მიცვალებულთა დღედ ითვლებოდა. სახლში ან საფლავზე კლავდნენ ცხვარს. მთიულეთში ხატობა იცოდნენ. კვირაცხოვლობას კვირაცხობასაც ეძახდნენ. ხატობა იცოდნენ გუდამაყარშიც და ხევშიც.

მომდევნო ორშაბათს კახეთში დამბადებლის დღეობას აღნიშნავდნენ. მიჰქონდათ საფლავზე ხარჯი, ქეიფობდნენ და იცოდნენ ცხენების ჭენება.

აღდგომის მესამე კვირას ხევში კვირარძლობას აღნიშნავდნენ. ქრისტიანული ეკლესია ამ დღეს მენელსაცხებლე დედებს მოიხსენიებს.

ზემოთ აღწერილი საგაზაფხულო მოძრავ დღეობათა სერიაში იჭრება უძრავი დიდი საგაზაფხულო დღესასწაული გიორგობა, რომელსაც მთელი საქართველო ზეიმობს 23 (6.V) აპრილს*. ქართველები სხვა ქრისტიანებისაგან განსხვავებით, გიორგობას წელიწადში ორჯერ იხდიან როგორც უკვე აღინიშნა

* ორთოლოქსალური ქრისტიანული ლიტერატურა წმ. გიორგის მოგვითხობს, როგორც რომაელი იმპერატორის — დიოგლეტიანეს თანამედროვეზე. აღმოსავლეთ მცირე აზიის (კავკავკაზი): მკვიდრი ადგილობრივ წარჩინებულთა რიცხვს მიეკუთვნებოდა, რომელმაც მხედართმთავრის ერთ-ერთი მაღალი წოდება — კომიტი — მიიღო. ქრისტიანთა დევნის დროს ცდილობდნენ მის განდგომას ქრისტესაგან წამებით, მაგრამ ამაოდ საბოლოოდ განრისხებული დიოკლეტიანეს ბრძანებით მას მოჰკვეთეს თავი.

გაზაფხულზე 23 (6.V) აპრილი და შემოდგომაზე 10 (23.11) ნოემბერს (გიორგობის თვეს).

საგაზაფხულო დღესასწაული წმ. დიდმოწამე და ძლევაშემოსილ გიორგის
საგვემელ ბორბალზე ტანგვათა მოხსენიების დღედ ითვლება. ხალხური ტრა-
დიციით იგი მესაქონლეობის საგაზაფხულო წარმართულ წეს-ჩვეულებებს
(რამდენადაც ეს დღე სეზონური საზღვარი იყო მესაქონლეთა კალენდარში)
და სამიწათმოქმედო კულტებს უკავშირდება. მასთან ასევე დაკავშირებულია
მითოლოგიური გადმოცემები.

მითოლოგიური გადმოცემები:

აღდგომიდან ამაღლებამდე რაჭაში დასტურდება შემდეგი დღეობები:
ახალკვირე, პატარა სამღვთო ობა (რომელიც დიდი სამღვთო ობის
სწორს, ხუთშაბათს იყო), ელიობა, კოხინჯრობა*, კოხინარობა.
ლეჩეუმში: ახალკვირე, კვირტობა, 7 მაისი ან კოხინჯრობა.

ჯვარპატიონსენიგა — ძელიცხოვლიგა

ქართლ-კახეთის ზოგიერთ სალოცავში 7 მაისს აღნიშნავდნენ ჯვარპატიონს ნობა-დელი ცხოვლის ბაზას**. ექლესია ამ დღეს აღნიშნავს იერუ-სალიმში 315 წ. ჯვრის გამოცხადებას. ხალხი ამ დღესასწაულს ჯვარსა და ანდრია პირველწოდებულს*** უკავშირებს. კახეთში სოფ. ჯუგაანის სალო-ცავს, რომელშიც ამ დღეს მოდის დღეობა, ძლიერ სალოცავად მიიჩნევდნენ. ცავს, რწმენით მას შეეძლო ავადმყოფის მორჩენა, ურჩის დასჯა, სეტყვის ხალხის რწმენით მას შეეძლო ავადმყოფის მორჩენა, ურჩის დასჯა, სეტყვის მოყვანა. ამ დღეს ხალხის რწმენით, ამაღლდა ჯვარი და ამიტომ ეწოდა ძელი-

* დასავლეთ საქართველოში კოხინგრობა მოდის 7 მაისს, მაგრამ ამ თარიღის გარდა მისი დღეობა იციან საჭიროების დროსაც, როცა სურთ სასურველი ამინდის გამოწვევა. იგი ამ შეძლობა ითვას აღმოსავლეთ საქართველოს ბარზეც.

ცხოვლობა. ამავე დღეს კახეთში კო ხ ი ა თ ბ ა იცოდნენ და დადიოდნენ დ ი-
დ ე ბ ა ზ ე. ძირითადად დიდებაზე გვალვის დროს დადიოდნენ.

ა მ ა ღ ლ ე ბ ა

აღდგომიდან მე-40 დღეს, ხუთშაბათს, დგებოდა ამაღლება. ამ დღეს ყველ-
გან აღნიშნავდნენ. ბარში, ხატში ან ეკლესიაში გადიოდნენ. ქართლში ვისაც
ახალი მიცვალებული ჰყავდა, ცხვარს დაპკლავდა და ტაბლას დადგამდა,
სახლშიც და სასაფლაოზეც ექნებოდა სუფრა. სასაფლაოზე კელაპტარს აან-
თებდნენ და საკმეველსაც დაკმევდნენ. ხატში ქადა — სანთლის და საკლავის
გარდა სანთლის კაკლებიც მიჰქონდათ თვალის ტკივილის საწინააღმდევოდ. კა-
ხეთში ზოგან ხის შეშინებაც იცოდნენ. ხესთან დაანთებდნენ ცეცხლს, ნაჯახს
მოულერებდნენ და ეტყოდნენ: მოისხი, თორემ მოგჭრიო. ხევში ამაღლებას
ძირითადად სოფ. კარკუჩაში აღნიშნავდნენ, გადიოდნენ ხატში. სხვაგან უქ-
მობდნენ. თუმცა ძველად სოფ. ფხელშეშიც სცოდნიათ ეს დღეობა.

ხევსურეთში ამაღლება ერთ ან რამდენიმე დღეს გრძელდებოდა. ამ დღეს
ყველას თავისი ბატყანი უნდა მიეყვანა. ყველაფერი ისეთივე წესებით სრულ-
დებოდა, როგორც სხვა დღეობებში. ხელოსანი ამ დღეობაში იცვლებოდა:
ჯერ 1 კვირა ჭერხოში მოწმინდარობდა, 2 კვირა ხატში და შემდეგ იქამდა
სახელოს. დროშის აბმის წინ ცხრაჯერ 9 სხვადასხვა ადგილზე გაიბანებო-
და.

თუ ამაღლება რამდენიმე დღე გრძელდებოდა, ხელოსანი ყოველ დილით
იბანებოდა. ლამისამთელო და უამსაწირი ერთ-ერთი დასტურის სახლში კეთ-
დებოდა. ხატის დიასახლისი ამ დღეობაში არ მიღიოდა. ჯარი ისევე სხდებო-
და, როგორც ახალ წელს. მეზღვნეებს მისამბარეო, სამკოჭაო და სანათლავი
საკლავები მიჰყავდათ, სრულდებოდა ბავშვის ხატში მიბარების წესი.

თუ ქალს ცუდი სიზმრები აწუხებდა ან ჭკუიდან გადაცდებოდა, დააკო-
ჭინებდნენ ხატში. სანათლავი, ანუ ბატყანი ყველას მიჰყავდა. ხუცესი იხუ-
ცებდა, საკლავის სისხლს პატრონი ხელებს შეუშვერდა, ხუცესი კი სისხლის
ჯვარს შუბლზე და გულზე გამოუსახავდა. სისხლიანი ხელები პატრონს სუფ-
თა აღგილას უნდა დაებანა. საკლავს იგი ვერ გაატყავებდა. ეს საქმე სხვას
უნდა გაეკეთებინა, სახელოში ახლად ჩამდგარს, ცხრაჯერ რომ გაიბანებოდა,
მხოლოდ უამის წირვის შემდეგ ცოტა არაყს შეასმევდნენ. სოფლიდან ხელო-
სანს 3 წლის მოზვერი და 1 ცხვარი მოჰყავდა. კურატს ხუცესი სანათლავად
მოახსენებდა, იხუცებდა და დაკლავდა. ხელოსანი სისხლით ხელებს დაიბან-

და, ხოლო ხუცესი გულზე და შუბლზე სისხლის ჯვარს უკეთებდა. ორივე საქ-
ლავს ახალგაზრდები გაატყავებდნენ. კურატის ტყავი, როგორც სანათლავისა,
სახლში იგზავნებოდა, ცხვარი კი ხატში ჩატებოდა. ამაღლებას სახელოს ყვე-
ლა ხატში არ იხდიდნენ, ზოგან ეს წესი სხვა დღეობებში სრულდებოდა.

თუშეთში ამაღლება მიცვალებულთა მოსახსენებელი დღე იყო. ყველა
ოჯახი სასაფლაოზე გაშლიდა სუფრას, დაანთებდა სანთლებს და მიცვალე-
ბულებს შესანდობარს ეტყოდა. ქერქებაცლილ პატარა არყის რჩხას წითელ
კვერცხებს, გაშლებს, სხვა ხილს წამოაცმევდნენ, მორთავდნენ ყვავილებით და
ახალ მიცვალებულს თავთან დაურკობდნენ. ახალი მიცვალებულის პატრონი
დაუქორწინებელ ქალს ან ვაჟს საფლავის თავთან ბელტს ამოჭრევინებდა.
ვინც ამოჭრიდა შიგ 1 კოვზ ერბოს, 1 ქიტ ყოლოს (დოვში ჩაყრილ პურს),
1 ყანწ არაყს ჩაასხამდა. და ბელტს ისევ დააფარებდა. კოვზი, ქიტი და 1 კო-
ტორი ბელტის ამოჭრელს მიჰქონდა. ამაღლება ასევე, პოპულარული იყო
სამცე-ჯავახეთში.

აბალლეგიდან ცულთმოცვენობაზღვე

ამაღლების სწორზე კახეთში დავითობა* იცოდნენ.

ამაღლების მეათე დღეს ხალარჯობა — საეკლესიო კალენდრის მი-
ხედვით სულის შაბათი — სულთაობა.

ხევსურთა წარმოდგენებით ამაღლებას ქრისტეს თან გაჰყვნენ ანგელო-
ზები, ამიტომ იმ 10 დღის განმავლობაში, სანამ ხალარჯობა იქნებოდა, დედა-
მიწაზე ეშმაკები და ბოროტი სულები დადიოდნენ. ამ პერიოდში ბავშვებს და
ქალებს ეშინოდათ სოფლიდან შორს გასვლა. მიცვალებულის პატრონი არაყს
ამზადებდა. ახალი მიცვალებულის პატრონი ადულებდა ლუდს და მთელ სო-
ფელს უმასპინძლდებოდა, ქალები ტალავარს გაშლიდნენ და ტიროდნენ. ამ
დღეს მიცვალებულს დოლს უმართავდნენ. ხატში წესები არ სრულდებოდა.
ყველა ოჯახში მიცვალებულთათვის სუფრა იდგმებოდა. მთიულეთში ხატობა
იმართებოდა:

ხატში ახალი მიცვალებულის პატრონი საკლავს დაჭკლავდა. ხალარჯობა
შედის იმ 7 სუფრაში, რომელიც წლის განმავლობაში ხევში ჭირისუფალს
მიცვალებულისთვის უნდა გაეკეთებინა. სუფრაზე ხალხს პატიჟებდნენ.
ფშავშიც ხალარჯობა მიცვალებულთა მოსახსენებელი დღე. იყო (სამებო-
ბის წინა დღე). სრულდებოდა ხევსურულის მსგავსი წესი. გადიოდნენ სასაფ-

* დავით გარეჯელი. ერთ-ერთი ასურელ მამათაგანი.

ლაოზე, მიპქონდათ ჭაღა-პურები, სასმელი, მიცვალებულებს შენდობას ეუბ-ნებოდნენ და ერთმანეთს პატიუებდნენ. ძოზარე კაცები და ქალები ერთად იქ-რიბებოდნენ და მორიგეობით ტიროდნენ ყველას მიცვალებულებს. ვაჟკაცთა საფლავებზე შეკაზმული ცხენები ეჭირა კაცს. გაშლილი იყო მიცვალებულის ტანსაცმელი და იარალი.

ცულ თმოვენობა

მეორე დღეს, კვირას ეკლესია აღნიშნავს სულმოფენებას, ანუ სული წმინდის გარდამოს გარდამოს დღეს. ქართლ-კახეთშიც ამ დღეს სულთმოფენებას ეძახდნენ.

ქართლში უმზეოდ მოკრეფდნენ ყვავილებს და საფლავებს დააყრიდნენ, თან ცივ წყალს დაასხამდნენ — მჯვდარმა გული გაიგრილოსო. ამჟამად ტაბ-ლასაც აკეთებენ. სასაფლაოზე გააქვთ: ქათამი, პური (ლავაში), სანთელი, არა-ყი, ყველი. სანამ მღვდელი ჰყავდათ, სუფრას აკურთხებინებდნენ:

კახეთში ჰყლავდნენ ბატყანს, გააკეთებდნენ ფლავს, გამოაცხობდნენ პურს. დილით, გათენებისას, გავიდოდნენ სასაფლაოზე. გაიტანდნენ ყვავი-ლებს (ვარდებს), მუხის კინწერს (წვერი), ხილის ტოტებს. წყალში დამხვრჩ-ვალს უკლავდნენ ციკანს.

საღამოთი მზის ჩასვლის შემდეგ, ზოგი შეაგროვებდა ყველა ყვავილს, კაგალს, ფშატს, და სხვ. აյაცის ყვავილის გარდა და დააწყობდა გარეთ ან თო-ნეში. დილით აღრე, ყვავილებით, სანთლებით, 1 კოკა წყლით გავიდოდნენ საფლავზე, ზედ დაალაგებდნენ ზემოდან ყველაფერს და გადაასხამდნენ წყალს. ოჯახში გაკეთდებოდა წანდილი და მეზობლებში გაიცემოდა. ყვავილე-ბით ოჯახიც უნდა ყოფილიყო მორთული: ასევე რთავდნენ ეზოს და ჯვარე-დინ გზას. სულთმოფენების წინა შაბათს, ვარდის შაბათსაც ცეკვახდნენ.

ხალარჯობის ანუ სულთაობის მომდევნო ხუთშაბათს მთიულეთის ყველა-ზე დიდ სალოცავში, ლომისაში იმართებოდა ხატობა.

ამაღლებილან ჩარიოგავდე

ამაღლებიდან მარიობამდე რაჭაში შემდეგი დღესასწაულები მოდიოდა: ხვამლობა, ივანობა, ფერიცვალება: ლეჩხუმში: ხვამლობა, ივანობა, პეტრებალობა (პეტრეპავლობა), გახის კრე-ფის ჭიბუკობა, წიფეთელიობა, ფერიცვალება. გურიაში: ელიობა, ფერიცვალება და სხვ.

ნენისთვის განკუთვნილი რიტუალები

ძალზე მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ხალხის ცხოვრებაში მოსავალთა 5 დაკავშირებულ წეს-ჩვეულებებს.

ხვნა-თესვის დასაწყისისთვის, როდესაც ხევსურები პირველად გაიყვანდნენ ხარს სახნავში, ცხვებოდა ქადები. გაავლებდნენ პირველ კვალს, უხვი მოსავლიანობისთვის დაილოცებოდნენ და ამ ქადას ხარს ულელზე ორად გადატეხავდნენ. ერთ ნატეხს თავად შესჭამდნენ, მეორეს ხარს შეაჭმევდნენ.

ფშავში, მინდორში პირველად გასულ ხარს წითელი ძაფით შეკრულ, ჩვარში გახვეულ ნაცარს ან ნახშირს კულზე შეაბამდნენ და მიწის მოხვნის დაწყებამდე გუთნისდედა უხვი მოსავლისთვის დედამიწის მფარველ ანგელოზს შეეხვეწებოდა, ხმიადს გუთანზე გატეხავდნენ და შეჭამდნენ. შემდეგ სათესლედან ამოიღებდნენ ერთ მუჭა თესლს, ხატის მამულის თესლში გაურევდნენ და ყანის მოხვნას იწყებდნენ. დამთავრებისას ყანაში გრძელ ჭოხს ჩაარჭობდნენ, ჩომელზეც გრძელი ბალახის თავთავი იყო დამაგრებული — ასეთი თავთავიანი ჭირნახული ამოვიდესო.

ხევსურეთში წვნა-თესვა რომ მთავრდებოდა, გადაიხდიდნენ გუთნის სამღვთოს. საკლავით, სასმელით, კვერებით მთავარ ხატში მივიღოდნენ და წმ. გიორგის შეეველრებოდნენ ქარგი ჭირნახული და მისთვის სასიკეთო დარავდარი მოგვეციო.

თუშეთში ხვნის დასასრული პატარა სუფრით აღინიშნებოდა. დიასახლისი, ვისი ყანაც ითესებოდა, სახნავში კოტრებს ან სხვა რაიმე საგანგებოდ მომზადებულ საჭმელს გაიტანდა. გუთნის დედა, ახალ დაფარცულ ყანაში, სათესლე ხურჯინს გადმოაბრუნებდა და დაფრერთხავდა. ხურჯინში ულელდების დღეს გამომცხვარი ნალის ფორმის თესლის კვერი იდო. გადმოფრერთხვისას რომ გადმოვარდებოდა, მას იქ ტოვებდნენ. გუთნის დედა სახრეს, რომელსაც ხვნისას ხმარობდა, შუა ყანაში დაარჭობდა, თავს გადაუმტვრევდა, ვითომ ასეთი თავთავი დაეკიდოსო. შემდეგ სუფრასთან დასხდებოდნენ და ღმერთს ქარგ მოსავალს და მის მშვიდობით აღებას შესთხოვდნენ.

გულამაყარში ხვნის წინ ჭამში ცომს მოზელდნენ, ხარს მარჯვნივ ჭვრის ფორმით წაუსვამდნენ. ახსენებდნენ ელიას და შესთხოვდნენ: უშველე, ნახნავი შეინახე, სეტყვისგან დაიცავიო.

შანა-სათიბების დასაცავად განკუთვნილი რიტუალები

მთიულეთში ყანა-სათიბების განაღვეურების საწინააღმდეგოდ სოფელი საღმრთოს იხდიდა. კვირას ან ორშაბათს შეიკრიბებოდნენ ლამისსათვად, მთიდან მოიყვანდნენ „საბალახე“ საკლავს და ციკანს. ციკანს ელიასა* და ზაქარიას** უკლავდნენ. მოხუცი კაცი დაკვლის წინ ამბობდა: „შეუწივენით ჩვენ სოფლობას, დაიხსენით ქარ-სეტყვისგან. მიეცით მადლი და ბარაქა ამათ ნამუშევარს, თუ ეშმაკი დასტრიალებდეს ჩვენი სოფლის ჭირნახულს, მოაშორეთ თქვენის ძალით. თქვენა ხართ ცა-ლრუბლის უფროსნი ღვთისაგან და თქვენ შეინახეთ ჩვენი სოფლის ჭირნახული“. მოჭრიდა ციკანს თავს და ხორცს მოხარშავდნენ. როდესაც ხორცი მზად იყო, ყველა მზარულს ხმიადს და ყველისნატებს მისცემდნენ, დეკანოზს კი 1 სანთელს. იწყებოდა პურობა. დეკანოზი ამ დროს ლოცულობდა და პარასკევის და ორშაბათის უქმობას პირდებოდა. ორშაბათობით თიბვის, ხოლო პარასკევს მკის დამთავრებამდე უქმობდნენ. ყავდათ თითოოროლა მამაკაცი და დედაკაცი მეთვალყურედ. ვინც უქმეს გატეხდა, არყით აჯარიმებდნენ.

ამინდს რომ ყანა არ გაეფუტებინა, ფშავ-ხევსურეთში ნაკვეთ დღეებს ირჩევდნენ. ფშავში ორშაბათი, პარასკევი და შაბათი იყო. ხევსურეთში პარასკევი და შაბათი (შდრ. მეგრ. გეკულია დღარე-ს) არჩეულ დღეს მოსახლეობა ჭირნახულის აღებამდე უქმეს შკაცრად დაიცავდა.

დარ-ავღრისთვის განკუთვნილი რიტუალები

გვალვისა და უამინდობის საწინააღმდეგო წეს-ჩვეულებანი ლაგდება გარკვეული პრინციპით, სადაც ცალკე ჭგუფად გამოიყოფა: 1. მარტივი, ფრაგ-

* ელია//ილია, ებრაელთა ერთ-ერთი უდიდესი წინასწარმეტყველი, ებრძოდა ბაალის კულტს, რომელსაც მისი თანამეტროვენი და ისრაელის მეფენი ეთაყვანებოდნენ. მოუწოდებდა მათ კვლავ დაბრუნებოდნენ იაჰვეს. ილიამ იწინასწარმეტყველა და შემდგომ იაჰვეს შეწევნით საჭაროდ მოიყვანა წვიმა. ილიამ, ასევე სასწაულებრივ მიაბარა ღმერთს. სული. იაჰვემ მას ცეცხლოვან ეტლში შებმული ცეცხლოვანი ცხენები გამოუგზავნა და აიტაცა ზეცაში ცოცხლად.

** ზაქარია წინასწარმეტყველი, ნამგლისმხილველი განეკუთვნება ძველი აღთქმის 12 მცირე წინასწარმეტყველთა რიცხვს, მხილველი უსამშვიდობელ ხილვათა. იწინასწარმეტყველი მაცხოვრის ცხოვრების უკანასკნელი დღეები. „ნამგლისმხილველი“ წმ. ზაქარია წინასწარმეტყველს ეწოდა იმის გამო, რომ მას ერთხელ გამოცხადება ჰქონია და ზეცად მრისხანე ნამგალი უხილავს, მომასწავებელი ქრისტეს ამქვეყნად მეორედ მოსელისა, როცა უსამეალი ფრიად იქნება“.

„ახ ლაზარე, ლაზარე,
თავი გააზანზარე,
ცხავი აცხავებულა,
ტარი გაცხარებულა.
ალარ გვინდა ტალახი,
ახლა მოგვე გორიახი“.

36:

„გონჯა, გონჯა, მოიარე,
გონჯა მიღვა, მოღვა კარებსა,
ლაშემსგავსა მთვარესა...

۵۶

„ახა წმინდაო ელია,
რასა მოგიწყენია,
თეთრი ფურის მხარ-ბეჭი
შენთვის მოგვირომევია,
შენ მოიყვან წვიმასა,
ჩვენ დაგიკლავთ ციკანსა“... და სხვა.

დამხვდლურები ჩამომვლელებს წყალს გადასხამდნენ ან ნაცარს მიაყრიდნენ, იმის მიხედვით თუ როგორი ამინდის გამოთხოვა უნდოდათ. პროცესის მონაწილეები აგროვებდნენ სხვადასხვა სანოვაგეს — ფქვილს, კვერცხებს, ყველს და ა. შ. თოჯინას, ზოგჯერ კი პროცესის წინამძღოლს წუწავდნენ კადა წყალში აგდებდნენ. შემდეგ საერთო სუფრა იმართებოდა. თოჯინას კანეთში, რაჭა-ლეჩენებში და იმერეთში გონიოს ეძახდნენ, მესხეთ-ჯავახეთში კოტი-კოტიას, თუშეთში საწვიმარა გუგას, სამეგრელოში მოჭკუდიას, ძიძიკვაკვას, ქართლ-კახეთში, მესხეთ-ჯავახეთში, აჭარაში —

ლაზარეს და ა. შ. ზოგან თოჯინას მაგივრად გამურულ ბიჭს ან ქალწულს ჩა-
მოატარებდნენ.

ხშირად ამანთან ერთად სრულდებოდა წყლის მოხვნის წესიც,
რომელიც შემდეგში მდგომარეობდა: ქალები გაებმებოდნენ ულელში და იწ-
ყებდნენ გუთნის ტარებას მდინარეში, ისე რომ გუთანიც და თვითონაც
დასველებულიყვნენ.

წვიმის გამოწვევის მიზნით, ასევე, სრულდებოდა ხატის გაბანვის
წესი, საეკლესიო კალენდარული დღესასწაულები, რომლებიც ძირითადად წმ.
ელიას სახელზე იმართებოდა.

გარდა ამისა, საქართველოში დასტურდება უქმეები, რომლებიც ცალკე-
ულ სოფლებს ან რამოდენიმე სოფელს ერთად „შეწირული“ ჰქონდათ სასურ-
ველი ამინდის დასაბევებლად. ასეთი იყო მაგ. კვირტობა, ხვამლობა,
კოხინჯრობა, ელიობა, წიფეთელიობა, ელიაწითელობა და სხვ. ასეთ შემთხვევებში იცოდნენ საერთო შემოწირულობებით საკლავის
ყიდვა და მსხვერპლად შეწირვა. დაკლული საკლავის ნაწილი ყველა ოჯახს
უნდა შეხვედროდა.

ზემოთ მოტანილი, ტაროსთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებებისა და
რწმენა-წარმოდგენების გარდა, ხალხურ დღეობათა კალენდარში გამოყოფა-
ლია სპეციალური დღე 20 (2.08) ივლისი, როდესაც ტაროსის განმგებლის
ელიას ან ელია-ზაქარიას სახელობის დღეობა აღინიშნება. საეკლესიო კალენ-
დრის მიხედვით, ამ დღეს მოიხსენიება ილია წინასწარმეტყველი.

ხალხის წარმოდგენით ელია არის ბრმა ხარაზი, რომელიც ეტლს დააქ-
როლებს ცაში და სეტყვას უშენს სოფლებს. ელიას თან ეშმაკი დაჰყვება და
შეცდომაში შეჰყავს. ამიტომ ჩვეულებად ჰქონდათ ზარების რეკვა, თოფების
სროლა, რათა ელიასთვის ემცნობებინათ რომ ესა თუ ის ადგილი დასახლე-
ბულია და არ დაესეტყვა. ტრადიციული შესაწირავია თხა, ციკანი, იცოდნენ
მამლების შეფრენაც.

თიბგისთვის განკუთვნილი რიტუალები

ხევსურეთში თიბგის წინ თიბის თავს იხდიდნენ. სოფელი 3 საკლავი,
ყიდულობდა და შაბათს ან კვირას ხატში კლავდა. მომდევნო სამშაბათს კი
ჟველა სათიბად გავიდოდა.

თიბგის სამშაბათს ახალი მიცვალებულის პატრონი სუფრას

გააკეთებდა და დილით, სათიბში გასვლამდე ყველა მასთან მივიღოდა. ქალება ტალავარზე იტირებდნენ. თუ ჭირისუფალს მომთიბავი არავინ ჰყავდა, ჯერ მას მიუთიბავდნენ და შემდეგ საკუთარ საქმეებზე წავიდოდნენ. თიბვა და მკა სამშაბათს, ოთხშაბათს და ხუთშაბათს იცოდნენ. 4 დღე უქმობდნენ.

თუ შეთში მკათათვის 12-დან 18-მდე, ხუთშაბათს მთიბველი „ცელგამო-დებად“ გავიდოდა. ყოველი ოჯახიდან მოხუცი ქალი გაიტანდა ნამგალს თავის სათიბში, ღმერთს ახსენებდა და იტყოდა: „ღმერთო-დ კვირა’ეო, ცა-ქვეყნის გამჩენო, ჯვარ დაგვიწერ, ბარაქა დაგვიდევნ წლევანდელ ნათიბ-ნამკალს ზდეველ მშვიდობისა მოგვგარი, მშვიდობას გვაჭმიე-დ გვაწმარი“. შემდევ 3 ხელეურს გამოთიბავდა და დაანებებდა თიბვას თავს. მეორე დღეს, პარას-კევს ქართბას უქმობდნენ, რომ ნათიბ-ნამკალი ქარს არ დაეზიანებინა. ქარის უქმეს ფშავ-ხევსურეთში შემოდგომაზე ინახავდნენ. შემდევ დღეს, შაბათს, სეტყვის უქმეს იცავდნენ, თიბვის სეზონი კი ორშაბა-თიდან იწყებოდა.

გუდამაყარში თიბვის წინ საღმრთო-სამთიბლოს იხდიდნენ. შაბათ-კვირას მინდორზე შეკრებილი ხალხი, კლავდა ციკანს და ბატკანს. ჭექა-ქუხილის, მე-ნის, სეტყვის საწინააღმდეგოდ, მოსავლისა და აღამიანთა დასაცავად.

მთიულეთში სოფ. გოგნაურში სულთმოფენობის მე-6 კვირას აღნიშნავდნენ გიორგი მთაწმინდელის* დღეს. ამ დღეობის მეორე დღეს ან 2 კვირის შემდევ მთიბელის საღმრთოს იხდიდნენ. ჩამოჰყავდათ „საბალახე“ ჭედილა ან ბერწი დედალი ცხვარი. ყველას ხმიადი ჰქონდა მიტანილი. დეკანოზი დაკლავდა საკლავს და ღმერთს შეეხვეწებოდა თიბვა და მკა მშვიდობიანი და ბარა-ქიანი ყოფილიყო. ამ დღეს არაყი არ იცოდნენ. მეორე დღეს გადიოდნენ სა-თიბში.

მაასთან დაკავშირებული რიტუალები

მთიულეთში მკა ნამგალ-წერით მთავრდებოდა. სამუშაოს დამთავ-რების შემდევ ნამგლებს შეკრავდნენ და პურის გოდორში ჩადებდნენ. დია-სახლისი მივიდოდა გოდორთან, ფქვილს ამოიღებდა და თითს ნამგლით გაიჭ-რიდა. ამ ფქვილისაგან ხინკალს აკეთებდნენ, ანთებდნენ სანთლებს და ღმერთს ჭირნახულის მშვიდობიან მოხმარებას შესთხოვდნენ. გალეწილ პურს ათავსებ-დნენ გოდრებში და შიგ ნახშირსა და რკინას ჩასდებდნენ, რომ ეშმაქს ბარაქა

* გიორგი მთაწმინდელი დაიბადა 1009 წელს თრიალეთში. იყო ბერი. მოლვაწეობდა შევი მთისა და ათონის ივერთა მონასტერში.

არ გამოეცალა. ჭირნახულის დაბინავება „ბეგრის“ აღებით მთავრდებოდა. ამისთვის მიწის ნაკვეთებიდან თითო პინას (8 კგ) იღებდნენ და ხატისთვის ცალკე ინახავდნენ.

თუშეთში, როდესაც ყანები მოიმკებოდა, მომკელნი ყანის დასვენების რიტუალს ასრულებდნენ. ყველა ყანის აღმოსავლეთ კიდეში გავიდოდა, ყანის კენზურგშექცევით დასხდებოდნენ და ნამგლებს ზურგსუკან გადაისროდნენ სიტყვებით: „ყანაო, დიდებულო-დ დასვენებულიმც ხარი, ხნას კაბიშ, უღლის გვერდ, ხვავიან-ბარაქიანიმც ხარი, სამხდო, საქორწილო საჯარისკროიმც ხარი“.

ხევსურები კალობის შემდეგ გამოხდიდნენ არაყს, 9 კვერს გამოაცხობდნენ, საკლავს დაჰკლავდნენ. აანთებდნენ სანთლებს და თავიანთ ხატებს შეეხვეწებოდნენ — მოწეული ჭირნახული კეთილად მოგვახმარეო.

ფშავში მექარეობის უქმობის შემდეგ იწყებოდა მკა. მის წინ სოფელი ხატში, ადგილის დედის ნიშთან შეიკრიბებოდა და გუთნის საღმრთოს გადაიხდიდა. ნაკვეთი დღეც აიხსნებოდა. გალეწილი პურის ერთი კოდიდან ქადა-პურებს აცხობდნენ და ხატს მაღლობას უხდიდნენ მოსავლისათვის. განიავებულ პურს მოათავსებდნენ ჭურჭელში და შიგ ნახშირს ჩადებდნენ — ბარაქა ექნებაო. ბოლოს გიორგობისთვეში ფშავლები სახლის საღმრთოს გადაიხდიდნენ. დაჰკლავდნენ საკლავს და ღმერთს შეეხვეწებოდნენ — ოჯახს სარჩო კეთილად მოახმარეო.

მესაქონლეობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი წეს-ჩევულებები

ვინაიდან მთიელისათვის მესაქონლეობას სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა, მათ ყოფაში მყარად იყო გამჯდარი მეურნეობის ამ დარგთან დაკავშირებული მაგიურ-რელიგიური რწმენა-წარმოდგენები თუ ქმედებანი.

მთიელეთში საქონლის მფარველად თევდორეს თვლიდნენ. სოფ. გომურთაში, თევდორეს ხატში თევდორობას მიღიოდნენ. თან მიჰკონდათ: ქადა-სან-თლები, თეთრი ფული, საქონლის კუდის წანაჭერი ბოლო. ამ ბალანს ორ ნალში ჩადებდნენ, წითელი ძაფით შეკრავდნენ და ხატის ნიშში დადებდნენ. ეს ნალი ერბო-ყველის ბარაქისთვის კეთდებოდა. საქონლის გამრავლებას კვირისაც ეველჩებოდნენ. პირველად მოგებული ხბოს პირველად მოწველილი რძიდან ემოყვანილ ყველს ჯვრის ფორმით გაჭრიდნენ, სანთელს აანთებდნენ

და კვირიას საქონლის გამრავლებას შესთხოვდნენ. ზოგჯერ უცელი კვირიას ნიშში მიჰქონდათ.

საქონლის გამრავლებას ლომისის წმ. გიორგისაც ევედრებოდნენ.

გუდამაყარში საქონლის მფარველად ხახმატის ჯვარის ნიშებია, რომელიც ოსავის ხევშია. მას საქონლის გამრავლებას და ნაწველ-ნადღვების ბარაქიანობას შესთხოვდნენ.

ფშავშიც ხარების გამრავლებას კვირიას ევედრებოდნენ. ამისათვის უნდა გადაეხადათ ხარების სამხედრო აკციონერი: ქადას, ხმიადს, 3 პატარა კვერს, არაყთან ერთად მიტანდნენ კვირიას სახარბაკე ნიშში და ხარების კეთილდღეობას შესთხოვდნენ. ძროხებისა და ფურების პატრონობას მარიამობას ლვთისმშობლის ხატს ევედრებოდნენ. ხატში მიტანილ ქადას ხევისბერი ამწყალობებდა და ძროხების გამრავლებისთვის გაჭრიდა. ფურის გამრავლებას ხახმატსაც სთხოვდნენ. აცხობდნენ საღობილო 9 კვერს. ქალი სანთელს აანთებდა და ხევისბერი თავად დაილოცებოდა: „გიორგი ჭავჭატის ჯვარო, შენ უშველე, დასწერე ჯვარი, დასდე მაღლი და ბარაქა ჩვენს ფურ-საქონელს, ავსა და ცუდსა ნულარ მოგვარებებ, დალონებასა“.

როცა კარაქს ვერ შედღვებდნენ, ლვთისმშობელს სთხოვდნენ დახმარებას. თუ ესეც არ გასჭრიდა, მაშინ სულიში მინდის სულიში და სულიში (იგულისხმება მიცვალებულის სული) დადგამდნენ და სახელს შესდებდნენ. აცხობდნენ: ქადას, ხმიადს, ხაჭო-ჭურს, აანთებდნენ სანთლებს და იტყოდნენ: „თუ რომელიმე სულიშმიდა მოგონებას მოგველოდეს, ჩვენ ვერ ვიცოდეთ; ღმერთმა შენ ხელთ ნებასა ქნასა, თუ ვისთვინ გვემეტებოდეს, შენ მისცემ სისწორსო“. ზოგჯერ ძროხის რძეს შეალოცვინებდნენ ხოლმე.

ხევსურეთში ერბო-ყველის სიუხვეს ადგილის დედას შესთხოვდნენ. ათენ-გენობაში მიღიოდნენ ქალები ერბო-ხინკლებით და ლოცულობდნენ. ხუცობითაც ქალები იხუცებდნენ (ცერძოდ, ადგილის დედის ნიშში სოფ. გურიში). ხატში დიდი ქვა იდო. ხალხის რწმენით მის ქვეშ ადგილის დედის დობილი იყო დასადგურებული და როდესაც ის გაჭავრდებოდა, ოჯახს ყველ-ერბოს ბარაქა ელეოდა. ხატში მისულ მლოცველს ფეხი არ უნდა მიეკარებინა ქვის-თვის, თორემ სულს განუტევებდა. ქადა-ხინკალს ცოტას ფრჩილით მოსტე-ხავდნენ და ქვას წაუსვამდნენ, თან ერბოთი გაპოხავდნენ: „ბარაქა მოგვიტანე ერბოსა და ყველისა, ადგილის დედაო, ჩვენ ნაშრომ ნამუშევარი მშვიდობიანად მოგვახმარე“.

ერბო იმდენი უნდა დაესხათ, რომ ძირს გადმოლვრილიყო. ხალხის რწმენით, ამ ერბოთი ქვის ქვეშ მყოფი დობილი იკვებებოდა.

ძროხა რომ ხბოს მოიგებდა, ქალები მისი რძის პირველ ნაღებს ადგილის
დედის ნიშში წაილებდნენ და იქ ბროლის ქვას წაუსვამდნენ.

იოანე ნათლისმოვალის ჭობა

24 (7. VII) ივნისს ეკლესია აღნიშნავს პატიოსნისა დიდებულისა წინარ-
წარმეტყველისა იოანე ნათლისმცემლის შობას. ამ დღეს ქახეთში ნათლისმცემლის დღესასწაულობდნენ. ხალხი მას ნათლობის შემოღებას უკავ-
შირებდა. გარდა ამისა ხალხს ნათლისმცემელი ექიმად, ყოვლის მშველელად
ჰყავდა წარმოდგენილი. მიდიოდნენ ეკლესიაში, საკლავიც იკვლებოდა. ლეჩ-
ხუმში ივანობას ღომის ლოცვა იცოდნენ. აუცილებელი იყო ღომის სა-
ლოცვი ტაბლის გამოცხობა. დიასახლისი აცხობდა 1 ნიგვზიან ან ყვე-
ლიან ტაბლას — ღომის სალოცვს, მიჰქონდა ღომის ყანაში და შეილო-
ცებდა: „ღომის გამჩენო ძალა, შენ დეითარე ჩვენი ღომი ჩიტის დაჩიჩნი-
საგან, ჭირისაგან“. ტაბლას წალმა შეატრიალებდა და იქვე ყანაში შეჭამდა.
მამაკაცს ეს ღომის სალოცვი არ ეჭმეოდა. ვისაც ღომი არ ეთესა, ის
მხოლოდ უქმობდა.

პეტრე-პავლობა, ათენენობა

მოციქულთა მარხვას 29 (12. VII) ივლისს ახსნილებდა პეტრე-პავლობის*
დღესასწაული. ქახეთში მიცვალებულებს ტაბლას უდგამდნენ. ხევში, გუდამა-
ყარში, ვისაც ამ დღეს ხატი შოუდიოდა, სალოცავში გადიოდა. პეტრე-პავ-
ლობის შემდეგ გუდამაყრელები სათიბში გავიდოდნენ.

ათენის გენობა, აღმოსავლეთ საქართველოს მთის ყოფისთვის მეტად
მნიშვნელოვანი დღეობა, პეტრე-პავლობიდან ან მისი მომდევნო დღეებიდან
იღებს სათავეს. ხევსურეთში ის იწყება 13 (26) ივლისს, გრძელდება 1 კვირის
მანძილზე. ზოგან ივლისის პირველ შაბათს იწყებოდა და ორშეპათამდე გას-
ტანდა. ათენენობა ხევსურეთის ყველა ხატებში იმართებოდა, მაგრამ ხევ-
სურები უპირატესობას დიდ ხატებს ანიჭებდნენ. პირაქეთ ხევსურეთში ძირი-
თადად გუდან-ხახმატში დადიოდნენ, პირიქითში კი ახიელის მთავარიანგელოზ-

* პეტრე (სიმონ) და პავლე (სავლე) მოციქულები. პეტრე უშუალოდ ქრისტეს მოწაფე იყო. იგი პირველია მოციქულთა შორის, რომელთა მწყემსად ნიშნავს მას ქრისტე. პეტრე ჯვარს აცვეს რომში მისივე თხოვნით თავით ეკემოთ. პავლე იყო წარმართი, ცნობილი ქრის-
ტიანების სასტიკი დევნით, ქრისტეს სასწაულებრივი გამოცხადების შემდეგ იგი მოექცა.

* გიბრიელი ერთ-ერთი მთავარანგელოზთაგანია. იგი კეთილი ამბის მახარებელია; განმარტავს წინასწარმეტყველურ ხილვებს მესიის მოსვლის შესახებ. ზოგიერთ იუდეურ ტექსტში ითქვას, სრიინგიბის, ცეცხლის, წყლის და ვეგეტაციის განმგებელია.

*** ረገድናይንዳ ቤታዊሸሳሰነዎች የሚከተሉት ነው፡፡ የሚመለከት ስርዓት የሚከተሉት ነው፡፡

დილით სრულდებოდა უამისწირვები შემდეგ მიღიოდნენ მეზღვნეები. ძველად ბარიდან მოდიოდნენ ე.წ. მეკელუხენი, რომლებსაც ლვინო მოჰქმნდათ. არხოტის, გუდანის, იახსრის ჯვრებს ვენახი ჰქონდათ ახმეტაში და დღეობაში იქიდან მოუდიოდათ ლვინო. მეზღვნეებს ლვინით, ლუდით, არყით უმასპინძლდებოდნენ. საკლავი ჩვეულებრივ იკვლებოდა. წვრილი საკლავის ტყავი და ხორცი ხატში რჩებოდა, კურატისა შუაზე იყოფოდა. ფულის შეწირულობა ხატის ხარჯს ხმარდებოდა.

ზოგ ხატებში ხალხი ღამისთვევით იყო. ხატში ჯარობა იმართებოდა. მღეროდნენ, ცვეკვავდნენ, დროს ატარებდნენ.

13 (26) ივლისს სოფ. ყანობში თარანგელოზა იყო, ანუ მთავარანგელოზობა. იგი სოფლის დღეობა იყო, სხვა სოფლებში კი უქმოდნენ.

ხევში 16 (29) ივლისს ათენგენობას სოფ. სნოში დღესასწაული იცოდნენ. სოფ. ახალციხელები, ართხმოვლები და ქოსელთელები ათენგენობას ღალანგურობა ა-ხობა-ხობა თანობის სახელით აღნიშნავდნენ.

თუშეთშიც, როგორც სხვაგან ათენგენობა (ათნიგენობები) ახალწლის მსგავსად დიდი დღესასწაული იყო. ათნიგენობებს წინ უსწრებდა ღალუდები, ანუ მიცვალებულთა მოსახსენებელი წლის ხარჯები. ამ დღეს ოჯახი მიცვალებულს უქანასკნელ, ყველაზე დიდ სუფრას უშლიდა. ალუდის გადახდაში მთელი საგვარეულო და ხშირად მთელი სოფელი მონაწილეობდა. ალუდს მხოლოდ მამაკაცებს, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, უმართავდნენ, იშვიათად ქალებს. ალუდის წლის ხარჯის გარეშე მიცვალებული დაუმარხავად ითვლებოდა. ალუდის გადახდის შემდეგ მიცვალებული ახალ მკვდრად აღარ მიაჩნდათ. ალუდი 3 დღე გრძელდებოდა.

ათნიგენობები მკათათვის ნახევარში იწყებოდა, რიცხვი დათქმული არ იყო და ორი კვირა გრძელდებოდა. ამ დღეობას ყველა სოფელი საკუთარ ხატში იხდიდა. ლუდი, პური, საკლავი ამ დღეობისთვის სოფელს ზიარად შეკრებილი ჰქონდა. ათნიგენობების დროს ცხვარში მხოლოდ ხნიერი კაცები რჩებოდნენ, ახალგაზრდები დღეობისთვის სოფელში ბრუნდებოდნენ.

ათნიგენობები ორ ნაწილად იყოფოდა. ერთი მკათათვის ნახევარში იყო, მეორე დამოკიდებული იყო აღდგომასა და საერთო სათუშო დღეობა ლაშარობაზე. თუ აღდგომასა და ლაშარობას შორის 14 კვირა იყო, სასოფლო დღეობები ლაშარობის წინა და მომდევნო პერიოდში იმართებოდა. თუ აღდგომა აღრე იყო, მთელი თუშეთის ათნიგენობები ორ კვირას გრძელდებოდა. თუ გვიან იყო, მაშინ 1 თვის განმავლობაში, რადგანაც პირველი და მეორე რიგის დღეობებს შორის 2 კვირიანი ინტერვალი იყო. კულტმსახურება ყველ-

გან ერთგვარი იყო და განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან მხოლოდ გასართობი წეს-ჩვეულებები, რომლებიც სიმბოლიკითა და მნიშვნელობით აღამიანთა და საქონლის გამრავლება-ნაყოფიერებისთვის განკუთვნილ მაგიურ ქმედებებს შეიცავდა.

თუშეთში ხატში ბავშვის მიბარება ათნიგენობებში ხდებოდა. ყველაფერს რომ მორჩებოდნენ, მთელი სოფელი ერთად იწყებდა ქეიფს. კაცები და ქალები ცალ-ცალკე ისხდნენ, მათ შორის დარჩენილ იდგილს საცეკვაო მოედნად იყენებდნენ. ამ დღეობისთვის დამახასიათებელი იყო ასეთი წესი: სანამ მზის ჩასვლისას რამდენიმე ახალგაზრდა ქორბელებას ჩააბამდა, მანამ შულტა ჯვარის ნიშთან არყიან ტიკს დადებდა და დაშლისთანავე ყველა ამ ტიკისკენ გაიქცეოდა. ვინც მოასწრებდა, ტიკიც მისი იყო და სხვებსაც უმასპინძლდებოდა.

თუშეთის ყველა სოფელს ხევსურული ხატების — ხახმატის, კარატის ან კოპალას ნიშნები ჰქონდა. ათნიგენობებზე ხევსურეთის ამ ხატებიდან თუშეთში მოდიოდა ხევსურთა მცირე ჯვარიონი, რომელთაც მკაცრად დადგენილი მარშრუტი და თუშეთში დარჩენის ვადები ჰქონდა. თუშები დიდი პატივით ხვდებოდნენ ხევსურებს და თვლიდნენ, რომ მათ ლოცვას მეტი ძალა ჰქონდა, ვიდრე ადგილობრივი ხევისბრებისას.

როგორც ცნობილია ფშავში 11 თემია, რომელთაც თავიანთი სათემო სალოცავები აქვთ*.

ფშავში სათემო ხატობები ძვ. სტილით ივლისის პირველი რიცხვებიდან იწყებოდა და ერთი თვე გრძელდებოდა. მათ ფშავლები სერბას, საღმურთობას და ათენგენობას უწოდებდნენ.

ეს დღეობები დაახლოებით ემთხვეოდა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის იმ საზაფხულო დღეობებს, რომელნიც ათენგენოზის სახელით არიან ცნობილი.

გარდა სათემო ხატებისა, ფშავლებს საერთო საფშავლო სალოცავებში ჰქონდათ — ლაშარის და თამარ-მეფის ხატი**. ფშაველთა წარმოდგენებით

* 1. გოგოლაურის — ქმოდის წმ. გიორგი; 2. უძილაურის თემი — კოპალი; 3. ცაბაურთ თემი — მთაწმინდის მთავარანგელოზი; 4. უკანაფშავის თემი — წყაროსთავის წმ. გიორგი; 5. გოდერაულის თემი — პირქუში; 6. წოწკოლაურის თემი — ღვთისმშობელი; 7. წითელაურის თემი — კოტუას წმ. გიორგი; 8. მათურის თემი — მთავარანგელოზი; 9. ქისტაურის თემი — იახსარი; 10. ხოშარის თემი — თხუთმეტი წმ. გიორგი; 11. ჭიროელების თემი — მთავარანგელოზი.

** ლაშარბა და თამარ-დედოფლობა ერწო-თანანეთისთვისაც ერთ-ერთ მთავარ დღესასწაულად ითვლება.

ლაშარი უძლეველი ხატი იყო და თავის ყმებს მტრისაგან იცავდა. თამარ-მეფე კი აქი მ-დ ე უ ფ ლ ა დ ითვლებოდა. მას ჯანმრთელობას შესთხოვდნენ. ორივე კი მოდე-მოძედ ჰყავდათ წარმოდგენილი.

ლაშარობა წელიწადში რამდენჯერმე იმართებოდა, მაგრამ მთავარი მაინც სერობა 5—6 (18—19) ივლისი იყო*. ძველად აქ თურმე აღმოსავლეთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებიდან, განსაკუთრებით კახეთიდან მრავალი ხალხი მოდიოდა სალოცავად. ლაშარის მოპირდაპირე გორაზე თამარ-დედოფლის ხატია, მის დღეობას დელეობას ეძახდნენ.

ლაშარში ხატის გალავნის გარეთ სასანთლე იყო აშენებული, საღაც წვ. გიორგის ხატები და ჯვრები ესვენა. ხევისბრები ამ აღგილზე კლავდნენ საკლავს, ანთებდნენ სანთლებს. აქვე იყო დიდი ორმო, რომელშიც საკლავის სისხლი ჩაედინებოდა. ვინაიდან აქ სხვადასხვა კუთხეებიდან დიდძალი მლოცველი მოდიოდა, ხატს მრავალი ხელოსანი ჰყავდა. მლოცველი ზოგი თეთრებში გამოწყობილნი, ფეხშიშველნი მოდიოდნენ, მოჰყავდათ დიდძალი საკლავი. ხატს კახეთიდან კულუხი-ღვინო მოუდიოდა საკუთარი ვენახებიდან. თურმე ძველად ხევისბრეო ლაშარში ქერს ყრიდა — ლაშარის ჯვრის ცხენი მოუნდებაო**.

ლაშარს დიდძალი შეწირულობა შესდიოდა და მდიდარი ხატი იყო. მეორე დღეს ხალხი თამარ-დედოფალში გადადიოდა.

15 (28) ივლისს კახეთში აღნიშნავდნენ კვირიკობას**. საქართველოში მოარული ლეგენდის მიხედვით კვირიკეს დედა ივლიტე, უშვილო ყოფილა. ერთ დღეს უნდა მოენათლათ ბავშვები. ყველამ თავისი შვილი წაიყვანა. ივლიტემ ქვას ჩააცვა ბავშვივით და სხვებთან ერთად წავიდა. მღვდელმა ვერ შენიშნა და ქვაც სხვა ბავშვებთან ერთად მონათლა. როდესაც მღვდელმა ივლიტეს

* ლაშარობის დღეობის საორიენტაციო თარიღი პეტრე-პავლობა იყო. ლაშარობა პეტრე-პავლობას ან მის მომდევნო დღეებში იმართებოდა. ვაჟა-ფშაველას განმარტებით „ლაშარობა ივივე გიორგობაა, ხოლო იმის უმთავრესი დღეობა პეტრე-პავლობა, ე. ი. 29 ივნისს მოდის და სამ დღეს გასტანა“. იხ. ვაჟა-ფშაველა, ტ. IX, 1964 წ.

** ლაშარი ფშაველთა წარმოდგენებით მხედარია.

*** დღეობა კვირიკობა უკავშირდება წმიდა მოწამეებს დედა-შვილს კვირიკესა და ივლიტეს, რომელიც მცირე აზის მკვიდრნი იყვნენ. წმიდა მოწამეთა კვირიკესა და ივლიტეს წმიდა ნაწილები წმიდა მოციქულთასწორ იმპერატორ კონსტანტინეს ზეობისას მოიძიეს. კონსტანტინესოლის მახლობლად აიგო მათი სახელობის მონასტერი, მათ პატივსაცემად იერუსალიმის მახლობლადაც აიგო ტაძარი. ხალხური ჩრდენით, წმიდა კვირიკესა და ივლიტეს ოჯახური ბელნიერებისა და ავადმყოფი ბავშვების ჯანმრთელობისათვის ევედრებიან.

შვილი მოსთხოვა, აღმოჩნდა, რომ მონათლული ქვა ბავშვად ქცეულიყო. ამ ბავშვს კვირიკე დაარქვეს.

1 (14) აგვისტოს იწყებოდა მარიამობის მარცვა, რომელიც ორა კვირა გრძელდებოდა და მარიამობით მთავრდებოდა. ჭართლში ამ მარხვას დიდმარხვის ნაგლეჯს ეძახდნენ.

ფერისცალება

6 (19) აგვისტოს დგებოდა ფერისცვალება. ამ დღემდე ახალი ხილის ჭა-
მას ერიდებოდნენ. ჭართლში სუფრაზე თევზის მიტანა იცოდნენ. ვისაც ახალ
მიცვალებული ჰყავდა, ზურგიელს უკურთხებდა მღვდელი. ანთებდნენ სანთ-
ლებს, აქმევდნენ საქმეველს, დილით მოკრეფილ ყურძენს და ატამს აკურხებ-
დნენ. ნაკურთხ ზურგიელს მეზობლებში არიგებდნენ. ვენახში ბალას მოგლეჭ-
დნენ, სახეზე წაისვამდნენ და იტყოდნენ: ფერი იცვალაო. კახეთში აიღებდნენ
თეთრ ყვავილს, რომელსაც შავი გული ჰქონდა, თეფშე გასრესავდნენ და
წყალს დაასხამდნენ. გამოუვიდოდა წითელი ფერი, რომელსაც ყველას უსვამ-
დნენ შუბლზე, თან ეტყოდნენ: ფერი იცვალეო.

გუდამაყარში ამ დღეს ბალას და ყვავილს მიიტანდნენ სახლში და სამ-
კურნალო მიზნებისათვის ზამთრისათვის ახმობდნენ. ფერისცვალებას ამოიღებ-
დნენ გიორგობის თვეში დათესილ ნიორს: „მარიამობის თვეს ამომასწარი და
გიორგობის თვეს ჩამასწარი“-ო.

ფერისცვალებას უქმობდნენ. ამასთან დაკავშირებით კახეთში ასეთი ლე-
გენდა იყო გავრცელებული. ამ დღეს მღვდელს კალო ულეჭია. ჩამოუვლია
ქრისტეს და უკითხავს: დღეს რატომ ლეწავო? მღვდელს ქრისტე აბუჩად აუგ-
დია. მაშინ ქრისტეს უთქვამს: „შენს ადგილას ახტალა ამოვიდესო. დღეს
მღვდლის კალოს ადგილზე ახტალააო — ამბობს ხალხი. ამ დღეს თუ ვინმე“
კალო ჰქონდა გაშლილი, ჩაშლიდნენ — ახტალა ამოვაო.

მთაში ამბობდნენ: „ფერიცვალება დღესაო, ქარი ვერ დასძრავს ხესაო“,
ისეთი დიდი უქმე იყო. რაჭაში, ლეჩეუმსა და სვანეთში ამ დღეს საჭირო იყო
მიცვალებულთათვის საკურთხის დამზადება. საკურთხში აუცილებლად უნდა
ყოფილიყო ყოველგვარი ხილი, სიმინდი და სხვ. რაც კი ამ დროს შემოსული
დაიქნებოდა. იცოდნენ სასაფლაოზე გასვლა და ახლად შემოსული ხილის და-
კურთხება. ლეჩეუმში მოხუცი ქალები ფერიცვალება დღეს მაყვალს მოქრი-
კურთხება. მაყვალის წვენიდან შეჭამანდს გააკეთებდნენ და შეჭამდნენ — ამ
დღეს კარგია პურის მაყვალში ჩაწებაო.

ფერიცვალების მესამე დღეს შთიულეთში ქარსეტყვის უქმეს იცავენ. მინდვრის სამუშაოები იკრძალებოდა. ვინც დაარღვევდა, 7 მანეთით ჯარიმდებოდა.

გარიამობა

15 (28) აგვისტო, მარიამობა (მიძინება ყოვლადწმიდისა დედოფლისა ჩვენისა ღვთისმშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა) ქართველთა-თვის დიდი დღესასწაული იყო. იქ სადაც ეკლესიები იყო, ხალხი წირვა-ლოცვას ესწრებოდა, მიცვალებულთა მოსახსენებლად სუფრა კეთდებოდა, იმართებოდა ხატობები:

გურიაში ამ დღეს თაგვმარიობას, ბასილობას, ყვავ-მარიობას, ანუ ჩიტ-მარიობასაც უწოდებდნენ.

პირიქით ხევსურეთში ეს დღე მხოლოდ არტოხში აღინიშნებოდა პირა-ქეთში სათემო ჯვრებში. განსაკუთრებული წესები არ სრულდებოდა.

თუშეთში ზოგან საზიარო ლუდს აღუდებდნენ და საზიარო საკლავს ყი-დულობდნენ. უმეტეს სოფლებში საოჯახო დღესასწაული იყო. აქაც მიცვალე-ბულებს მოიხსენიებდნენ. თუ ვინმეს ახალი მიცვალებული ჰყავდა ბავშვი, გამოაცხობდა სტომიან პურა (ჯამის ფორმის პატარა პური, რომელშიც სტომია ჩაყრილი). ამ პურებს სუფრასთან დასხდომის წინ ბავშვებს დაური-ვებდნენ.

მარიამობა ხევსა და გუდამაყარში განსაკუთრებულ დღედ ითვლებოდა, ვინაიდან ამ ქუთხეების მთავარ სალოცავებს მარიამობას მოუდით დღესას-წაული, ხევში გერგეტის წმ. სამებას და გუდამაყარში პირიმზე ფუძის ან-გელოზს.

გერგეტის წმ: სამებაში არა მარტო მთელი ხევიდან, არამედ ძაუგიდან, სტავროპოლიდან მიდიოდა მრავალი მლოცავი. წირვა-ლოცვის გარდა, ადგი-ლობრივი დეკანოზები კლავდნენ საკლავს, სანთელს ანთებდნენ, ილოცებდ-ნენ. იმართებოდა დოლი. მეორე დღეს გადიოდნენ სასაფლაოზე, მიჭვინდათ სურსათი: პური, ხორცი, ხინკალი, ხაბიძგინები, ფლავი და სხვა. მოიხსენიებ-დნენ მიცვალებულებს.

პირიმზე ფუძის ანგელოზი თუმცა გუდამაყრის მთავარი ხატი იყო, იგი ბეჭაურებისა და წიკლაურების საგვარეულო ხატადაც ითვლებოდა. გადმოცე-მით ეს გვარები ხევსურეთიდან გუდამაყარში ყოფილან გადმოსახლებული. მათ თავიანთი საგვარეულო ხატი სოფ. უკან ახოს პირიმზე ფუძის ანგელოზი

ჰქონდათ. გუდამაყარში მისი ნიში დაუარსებიათ. ხატს; ანუ ნიშს, რომელიც სოფ. ჩოხშია, პირიმზე ეწოდება, ხოლო ხევსურეთისას ფუძის ანგელოზი. ხალხის გაღმოცემით პირიმზე და ფუძის ანგელოზი და-ძმანი იყვნენ. თუ პირიმზეს დღეობა შუა კვირაში მოუვიდოდა, მომდევნო კვირის პარასკევს მიღიოდა მლოცველი ხევსურეთში ახორბაზე, ანუ ფუძის ანგელოზობაზე, საღაც შაბათს უნდა დაკლულიყო საკლავი. ხალხი მას ცის ნაპირამდე მოარულს, უყმო ყმის მშველელს ეძახდა და ძლიერ ხატად მიიჩნევდა. არსებობს გაღმოცემა, თუ როგორ დაუსჭია პირიმზეს მისი ტყის გამკაფავი ჯარისკაცები. ეს ამბავი ხალხმა გალექსა. ამ ტექსს ხშირად ხატში, ჩონგურზე მღეროდნენ:

„დიდია ჩვენი პირიმზე
ხმალს ირტყამს ლერწამ ტანზედა.
არ მოიხდინა მოძალე
მისული თავის კარზედა“.

მთიულეთ-გუდამაყარში ახალი დასტურები ხატებში მარიამობას, დგებოდნენ. აქაც ჩვეულებრივ წმინდობდნენ, უვლიდნენ თას-განძს, აღულებდნენ ლუდს და ხდიდნენ არაყს, ჰქონდათ ღროშა, ბოვრაყი. ერთი ღროშა მგზავრია. ის გადადიოდა ხევსურეთში, მეორე კი აღგილზე რჩებოდა. ზემოთ აღწერილი წესებით იკვლებოდა საკლავი, დალოცვა-დამწყალობება-გადიდებაც ისეთივე იყო. მლოცვავი ღამისთვევით მიღიოდა. ბავშვებს დღეობის ღროს „გარევდნენ“ მამის სალოცავშიც და პირიმზეშიც. იმართებოდა ლხინი, მღეროდნენ ფერხისას:

„ჩვენი პირიმზის კარზედა
ხე ალვა ამოსულაო.
იმას დაუსხამს ყურძენი
საჭმელად შემოსულაო.
იმის უჭმელი ქალ-ვაჟი
უღროოდ ჩამოშლილაო“.
(თუშური ქორბელელას ვარიანი).

ამ ტექსტს სხვა ხატებშიც მღეროდნენ. პარასკევს ჯვარიონი ხევსურეთს მიემართებოდა. მთელ ამ მარშრუტზე არსებობდა დაწესებული აღგილები, საღაც ჯვარიონს, ხალხს და ღროშას უნდა შეესვენათ.

დასავლეთ საქართველოში მარიამობას აუცილებელი იყო კენტად გამომ-ცვარი ტაბლა და ყოველგვარი ახალი ხილი, სიმინდის ახალი ტარო, კვახი,

უურძენი, წყალი, ღვინო. დიასახლისი აანთებდა სანთლებს და ლოცულობდა: „მარიამობის გამჩენო ძალა, განათლებაში მიმყოფე ჩემი მკვდრების სული და მათ დანატოვარს მშვიდობა მიეცი“. ცხვებოდა ნიგვზიანი, ლობიანი ან ყველიანი ტაბლები. ამ დღეს ხსნილდებოდა.

სოფ. ლესინდში (ლეჩხუმი) მარიობას იქვლებოდა ორ ოჯახზე ერთი ხარი — ე. წ. „სამარიო ხარები“, რასაც სხვა საკლავსაც დაუმატებდნენ. ოჯახებს მოსდიოდათ მოწვეული სტუმრები. სუფრა 2—3 დღის მანძილზე აულაგებლად უნდა ყოფილიყო გაშლილი.

ივანობა, გერისობა

მარიამობას დიდი ღლესასწაული ივანობა, იოანე ნათლისმცემლის თავისკვეთის დღე, 29 (11/IX) აგვისტო, მოსდევდა. იყო მძიმე მარხვა.

ქართლში ამ დღეს იწყებოდა დღესასწაული გერის თობა, რომელიც 3 კვირის განმავლობაში გრძელდებოდა. პირველ კვირას, თავვე გერის თობას ეძახდნენ, მეორეს დიდ ან შუა გერის თობას, მესამეს ბოლო გერის თობას. სამი კვირის მანძილზე ეკლესიაში აღინიშნებოდა იოანე ნათლისმცემლის თავისკვეთის დღე (29/IX) აგვისტო, ყოვლად წმ. ლვთისმშობლის კრება 1 (14) სექტემბერს; მოიხსენიებოდნენ წმ. წინასწარმეტყველი ზაქარია და წმ. ელისაბედ* მართალი; ყოვლადწმიდა ლვთისმშობელის შობა 8 (21) სექტემბერი, წმიდა და მართალნი მშობელი ლვთისმშობელისა იოაკიმე და ანაა 3 (22) სექტემბერი. ენკენია, რომელ არს ხენება განახლებისა წმიდისა ტაძრისა ქრისტეს — ლვთის აღდგომისა; წმ.: ქეთევანი 13 (26) სექტემბერი**. მსოფლიო ამაღლება პატიოსნის და ცხოველმყოფელისა ჯვარისა 4 (27) სექტ.

სოფ. გერის წმ. გიორგის ეკლესია ქართლში დიდ სალოცავად ითვლებოდა და ამიტომაც გერისთობას მრავალრიცხვანი მლოცველი იყრიდა თავი. გერის წმ. გიორგის მშენებლობაზე ხალხში ასეთი თქმულებაა დაცული: ქართლის მეფე ფარსამანს (VI ს.) ცოლად შეურთავს აფხაზეთის მთავრის ქალიშვილი ხვარაშვე, რომელსაც თან ვაჟიშვილი, სახელად ვარამადსადი მოჰყოლია. დედოფალს მჩითევში წმ. გიორგის ნაწილიანი ხატი მოჰყოლია. მეფე

* იოანე ნათლისმცემელის მშობლები.

** წმიდა დიდმოწამე ქეთევანი მნათობი საქართველოსი, კახეთის დედოფალი, რომელიც ევნო ქრისტეს სჯულისთვის სპარსეთში 1624 წ. მისი წმიდა ნაწილები დასაფლავებულია ალავერდის საკათედრო ტაძრის ტრაპეზის ქვეშ.

უშვილო ყოფილა და ნაწილიანი ხატი თავის გერისთვის უჩუქებია. როდესაც
ქვეყანას სპარსელები შემოსევიან, ფარსმანს გერი და ხატი მთაში გაუხიზნია,
მთის წვერზე ეკლესია აუშენებია და ხატიც შიგ დაუსვენებია. ხალხსაც ამი-
ტომ დაურქმევია სალოცავისთვის გერი.

გერის წმ. გიორგის, რომელიც დიდი და ძლიერი სალოცავი იყო, გახსა-
კუთრებული და მნიშვნელოვანი ფუნქციაც ჰქონდა; თუ ეპილეფსიით დაავა-
დებულს ან სულით ავაღმყოფს საორბისის წმ. გიორგი არ უშველიდა, მაშინ
იგი თავგერში მიჰყავდათ. გერი ცნობილი იყო, სულით ავაღმყოფების, ბნედა-
ანების, მუნჯების და დახუთულების მქურნალ ლვთაებად. ხალხის რწმენით
ასეთი ავაღმყოფები ეშმაკებისაგან იყვნენ შეპყრობა-ლნი. მათ კლდეზე თავ-
დამა გადაკიდებდნენ. მნათე მუხლებზე ხელს მოჰკიდებდა და ეტყოდა:
„თქვი შენი ეშმაკის ცოლის სახელი“. ეშმაკის შიშით ავაღმყოფი არ პასუ-
ხობდა. მაშინ ავაღმყოფში ჩასახლებულ ეშმაკს თოფებითა და ხმლებით აში-
ნებდნენ, რომ შეშინებულს მისი ცოლის სახელი ეთქვა. ხალხის რწმენით, იმ
რიოს ეშმაკები ავაღმყოფს ჩასჩურჩულებდნენ:

დროს ეშმაკები ავადმყოფს ჩასტურჩულეოდის:

— არ გატყდე, სახელი არ თქვა, ჩამოვარდნის ნუ შეგეშინდება, ჩვენ აქ ვართ, გიშველითო. ბოლოს ავადმყოფს მაგრად სცემდნენ. ისიც ატირებული დაიძახებდა: სალუმხან, კუტუშხან, ქუთუშხან, ტარუშხან და სხვა. მაგრამ მნა- თე ავადმყოფს მაინც არ მოეშვებოდა და ეტყოდა: — სთქვი ქალკუდიანის ქმრის სახელი! სულით ავადმყოფი დაიძახებდა: ილისხან, ზელიმხან, გელიხან უშვებდნენ, ამის შემდეგ ავადმყოფს ამოიყვანდნენ, თოქს შეხსნიდნენ და გამო- და სხვა. ამის შემდეგ ავადმყოფს ამოიყვანდნენ, თოქს შეხსნიდნენ და გამო-

ჯანმრთელებაში დარწმუნებულის, მის უფეხის გადასაცემის საერთო ხევის
ივანობა, როგორც მას ხევში უწოდებენ, შესაძლოა საერთო ხევის
დღეობად ჩაითვალოს. ძირითადი ხატი ყაზბეგიდან 3—4 კმ იყო დაშორებუ-
ლი. სოფლებს თავიანთი ნიშები ვჟონდათ. ითანა ნათლისმცემელს ხიზნების
ლი. სოფლებს თავიანთი ნიშები ვჟონდათ. ითანა ნათლისმცემელს ხიზნების
(ოჯახის, კერძოდ ბავშვების) ჯანმრთელობას შესთხოვდნენ, რომ მას სა-
111

ხადი, ე. ი. ბატონები კეთილად მოეხდევინებინა. თუ ავაღმყოფს შავ ყვავილს დააყრიდა, იტყოდნენ: ნათლისმცემელი შემოსწყრაო და ყველა ღონის ხმარობლენენ მისი გულის მოსალბობად. თუ ბავშვს ინფექციური დაავადება გართულებას დაუტოვებდა, მის შველასაც ითანე ნათლისმცემელს შესთხოვდნენ.

ნათლისმცემელში ღამისთვევით მიტიოდნენ. მიჰქონდათ ქადა-სანთელი, მიჰყავდათ ქათქათა თეთრი ცხვარი, — რაღგანაც ნიშნიანს ნათლისმცემელი არ იღებსო. მიჰყავდათ ქათმის წითელი მამალი, რომელსაც გაუშვებდნენ ან კლავდნენ — მამალი ნათლისმცემლის კურატიაო.

ნათლისმცემელი ხევში ხიზნის გარდა ქალების მფარველადაც ითვლებოდა. იგი თავის კარზე დედათწესიან ქალსაც იღებდა. თურმე ერთ-ერთ ხატობაში ორსულმა ქალმა სახლში წასვლა ვერ მოასწრო და იქვე იმშობიარა, ნათლისმცემელი მას არ შემოსწყრომია, ამის მერე იგი მელოგინე ქალების მფარველადაც ითვლება. როდესაც ქალი მშობიარობდა, ბებიაქალი მას წინსაფარს დაპერავდა და იტყოდა: „ნათლისმცემელი გეხმარებოდეს მუხლისკვერში“ (ე. ი. მშობიარობაშიო).

დღეობის აუცილებელ ელემენტს ქალების ფერებისა წარმოადგენდა. მას ძირითადად ხნიერი ქალები ჩააბამდნენ. ეს დღესაც ხდება არა მარტო მთავარ ხატში, არამედ ნიშებშიც. ქალები ფერხისისას დროს იავნანის ტექსტს მოეროდნენ:

„იავნანა, ვარდოვნანა, იავნანიაო.

იავნანის მამიდასა წინ გავუშლი ხალიჩასა,

იავნანო, ვარდოვნანო, იავნანიაო.

ია-ვარდი შენსა გზასა, იავნანინაო.

ნათლისმცემლის მამიდაო, შენთან მოველ

სალოცავად, იავნანინაო.

ჩამოსვლისას მოგვე წყალობა, წასვლისას

გამაგვაყოლეო“.

სოფ. ფხელშეში იავნანის ასეთი ვარიანტი სრულდებოდა:

„იავნანა, ვარდოვნანა, იავნანინაო.

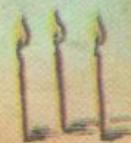
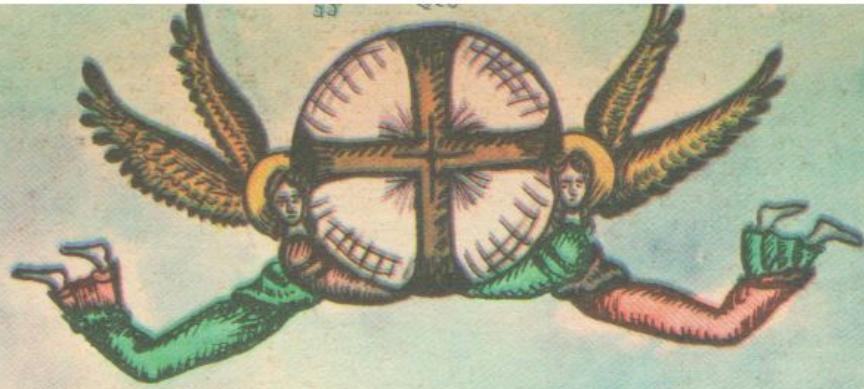
ნათლისმცემლის მამიდასა წინ გავუშლით

ხალიჩასა.

იავნანა, ვარდოვნანა, იავნანინაო.

ნათლისმცემლის წინაო ხე ალვა ამოსულაო.

იმას მოსხმია ყურძენა, საჭმელად ჩამომდგარაო“.

8 (21) სექტემბერს ეკლესია აღნიშნავს ღვთისმშობლის შობას. კახეთში აუცილებლად დაკლავდნენ ღეღალ ქათამს, მამლის დაკვლა არ შეიძლებოდა. ღვთისმშობელს ჯანმრთელობას შესთხოვდნენ და უქმობდნენ. ქართლში, 14 (27) სექტემბერს დგებოდა ჯვართა მაღლება და ემთხვეოდა გერის-თობას. კახეთში ამ ღღეს მძიმე მარხვას იცავდნენ, უქმობდნენ. მეორე ღღეს ალავერდობა იყო — წინა ღღეს, 13 (26) სექტემბერს ენკენია და ქეთევანობა.

ე ნ კ ე ნ ი ა

ხევსურეთში ენკენიას პატარა ღღეობა იცოდნენ (არხოტში). განსხვავებული წესები ხატში არ სრულდებოდა, მხოლოდ ძველი დასტურები ახლებს გადააბარებდნენ თავიანთ მოვალეობას. გამოლოცვის ღროს, იქ საღაც დიასახლისი იყო, კლავდნენ საკლავს, ხატის მსახური გარს უვლიდა ხატს და სისხლით ნათლავდა მთელ გზას.

ლეჩხუმში შემორჩენილია ხსოვნა ღიღი ეკენობისა, რომელიც ცაგერში 13 ენკენისთვიდან (სექტემბრიდან) იწყებოდა და გრძელდებოდა თვის ბოლომდე. სპეციალურად შერჩეულ აღგილას იმართებოდა ვაჭრობა, გაცვლა-გამოცვლა და აღებ-მიცემობა. ეკენობაზე გარეშე ხალხიც მოღიოდა საგაჭროდ: ყარაჩაელები, ოსები. მათ გასაყიდად შემოჰყავდათ ცხენები, ხარები, თხები, შემოჰქონდათ ნაბდები, მატყლი და სხვ. მოღიოდნენ სვანები; სამეგრელოდან მეუნაგრეებს შემოჰქონდათ აღვირები, მათრახები, ქუთაისიდან ხარაზებს, ოქრომჭედლებს, თერძებს და ქვაბების მჭედლებს შემოჰქონდათ თავისი ნაწარმი. ლეჩხუმლები კარვებს მართავდნენ, რომელსაც სამიკიტნოებს ეძახდნენ და იქ თავის ღვინოსა და პურს ჰყიდიდნნ..

ლეჩხუმის თავაღ-აზნაურობა ეკენობაში გასართობად დაღიოდა. შეიკრიბებოდნენ ერთად, აჩალებდნენ ჯირითს და მარულას.

შემოღვომაზე ფშავ-ხევსურეთში ქარის უქმეს აღნიშნავდნენ. ხევსურეთში ენკენის სწორზე მძიმე უქმე იყო, რომლის გატეხვა ქარისგან ძნისა და თივის განადგურებას გამოიწვევდა. ცდილობდნენ ეს დღე ხუთშაბათის-თვის დაემთხვიათ. ქარის უქმეს ხევსურები სამოგზაუროდ იყენებდნენ. ფშავში ამ უქმეს მექარეობას ეძახდნენ, რომლის შემდეგ იწყებოდა მკა. მკის წინ კი გუთნის საღმრთოს გადაიხდიდნენ.

1 (14) ოქტომბერს აღნიშნავდნენ ს ვ ე ტ ი ც ხ ო ვ ლ ო ბ ა ს *.

8 (21) ნოემბერს ეკლესია აღნიშნავს კრებას წმ. მთავარანგელოზისა მიქაელისა და სხვათა უხორცოთა ზეცისა ძალთა: გაბრიელის, რაფაელის, ურიელის, სელაფიელის, ეგუდიელის, ფარახოელის და იერომიელის. საქართველოს ეკლესიებში საყოველთაოდ აღინიშნებოდა ეს დღე წირვით.

გ ი რ ჩ ი ბ ა

10 (23) ნოემბერს დგებოდა გიორგობა. წმ. გიორგი, თაყვანისცემის ყველაზე პოპულარულ ობიექტს წარმოადგენს მთელ საქართველოში.

ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერი ტრადიციის მიხედვით, საქართველოში წმ. გიორგის სახელზე იმდენი ეკლესიაა აგებული, რამდენი დღეცაა წელიწადში. შესაბამისად ერთიანი ხატი წმ. გიორგისა იყოფა, იშლება დაუსრულებელ სიმრავლედ სახეებისა, უთვალავი სახელწოდებებითა და ეპითეტებით, რომლებიც მის სხვადასხვა სახეს ავლენენ.

საქართველოში არსებობს მრავალი ლოკალური საკულტო ცენტრი წმ. გიორგისა, რომლებთანაც დაკავშირებულია სხვადასხვა სახის ეპითეტი (გეოგრაფიული, თუ ფუნქციის გამომხატველი, აღწერითი). მაგალითად: ილორის წმ. გიორგი, ალერტის წმ. გიორგი, ყულის კარის წმ. გიორგი, ჭეგე-მისარონი, სუჯუნის წმ. გიორგი, ოცინდალი, ჭეგე-ხანგარამი, თოროსანი (სამეგრელო), ტეხისა (რაჭა), ჭეგე-თეთროსანი (სვანეთი), თეთრი გიორგი მინდორისა; გიორგი ნაღვრის პირისა რჯულიან-ურჯულოთ სალოცავი, გიორგი ნაღვარ მშვენიერი, გიორგი ნაღვარში მობურთალი ანგელოზი, საღმრთო გიორგი, ხალანგის წმ. გიორგი, გიორგი ციხე-გორ შარის პირის ხატი, მინის მინდვრის წმ. გიორგი, გიორგი წყაროს თავისა, თავადი გორის ანგელოზ, გიორგი ბერ მუხას დარსებული და სხვა მრავალი. ყველა მათგანთან დაკავშირებული იყო გარკვეული გადმოცემები, რიტუალები, ცერემონიები.

ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილ და თაყვანცემულ საკულტო ცენტრად მთელ დასავლეთ საქართველოში ითვლებოდა ილორის წმ. გიორგის ეკლესია (ქვ. სამურჩაყანო), ოჩამჩირეს მახლობლად. ილორის წმ. გიორგის დღეობას დღე-სასწაულობრივ 23 (6. V) აპრილს და 10 (23) ნოემბერს, მაგრამ გან-

* საუფლო კვართისა და ლვთაებრივ ბრწყინვალე მირონმდინარე ცხოველმყოფელი სვეტის პატივად საქართველოს უძველესი სამოციქულო ეკლესის შეკრიბაზე დაწესებული დიდი დღესასწაული — სვეტიცხოვლისა (მცხეთობა). ამავე დღეს იხსენიებიან წმიდა მოციქულთაწმორი მეფე იბერიისა მირიანი და წმიდა დელოფალი ნანა.

საკუთრებული ბრწყინვალებით, დღეობა 10 (23) ნოემბერს იმართებოდა. ამ დღეს დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებიდან ილორის ეკლესიაში თავს იყრიდნენ მლოცველები სხვადასხვა შესაწირავებით (აბრეშუმის ქსოვილები, ფული, სანთლები, სხვადასხვა სამკაული), სამსხვერპლო ხარები, ცხვრები, ვაცები და სხვ.

ილორის წმ. გიორგი სახელგანთქმული იყო თავისი სასწაულებით. ერთ-ერთ ასეთ სასწაულად ითვლებოდა ხალხში მოარული წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ 10 (23) ნოემბერს სახელგანთქმული მარტვილი ხარს იპარავდა და ჩუმად მიჰყავდა ილორის ეკლესის გალავანში. ამ ხარზე შემდეგ მკითხაობდნენ, ხოლო მისი ხორცი, რომელიც წვრილად იჭრებოდა და რიგდებოდა ხალხში, ყველაზე ეფექტურ სამკურნალო საშუალებად ითვლებოდა ნებისმიერი ავადმყოფობის დასაძლევად.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში (ისევე როგორც მთელ საქართველოში) ეს დღე ძველი სამეურნეო კალენდრის დასასრულისა და ახლის დაწყების მაუწყებელი იყო, როცა ძველი მოსავალი ბინავდებოდა და იწყებოდა ზრუნვა მომავალზე. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის უმრავლეს სალოცავებში ახლად არჩეული ხატის მსახურები (დასტურები, შულტა) გიორგობის დღეობაში იწყებდნენ თავიანთ საქმიანობას. ხევსურეთში გიორგობას ახალი წლის მსგავსი, დიდი დღეობა იცოდნენ.

თუ შეთში არსებობდა სპეციალური ნაგებობა, სალუდე, სადაც ამ დღეს იკრიბებოდა მთელი სოფელი. დუღდა ლუდი, ყველას მიჰქონდა სანთელი, არაყი, ხმიაღი, კალტის კვერი. ხუცესის მოვალეობის შემსრულებელ ხელოსანს ლუდის ნათაური, რომელსაც თვითონ ხდიდა, ხატში მიჰქონდა. ამბობდა 363 წმ. გიორგის სადიდებელს, ხალხს ამწყალობებდა. თუ სოფელს წმ. გიორგის სახელობის სალოცავი პქნდა, მამაკაცები, ბავშვები, ხატში გავიდოდნენ. ანთებდნენ სანთელს, სასმელით დაილოცებოდნენ, საკლავს კლავდნენ. თუ კარგი ამინდი იყო, საჯარეში ქალებიც იკრიბებოდნენ. მათ სახლებიდან ტაბლები მოჰქონდათ. იმართებოდა საერთო პურობა, რომელსაც წინ უძღვდა ხელოსნის დალოცვა ამ დღეს ხატში ახალი რძლისა და ახალშობილის მიყვანაც იცოდნენ. ასეთ შემთხვევაში სუფრაზე პატარძლის კოტორს და ყმის სუფრას მიიტანდნენ. ხელოსანი პატარძალს და ახალშობილს ხატს შეავედრებდა.

თუ ცუდი ამინდი იყო, ხატში სანთლებს დაანთებდნენ და სოფელში საჭარედ შერჩეულ რომელიმე სახლში იმდენ დღეს იქეიფებდნენ, რამდენსაც სურსათი ეყოფოდათ. გიორგობაზე ნათე გამოხდიდა საწელწდო არაყს და გა-

შოცებობდა პურებს, რომლებსაც კიღობანში ინახავდა. კიღობანში შენახული პურები ახალ წელს ახლად გამომცვარივით იყო.

ამ დღეს მთიულეთში ჩვეულებრივი წესები სრულდებოდა. მხოლოდ თუ 10 (23) ნოემბერი კვირას დაემთხვეოდა, ქრისტიანთა მარწვის აღება ექნებოდათ, თუ არა და მომდევნო კვირას იწყებდნენ. უნდა აღინიშნოს, რომ მთიულეთ-გუდამაყარში განსაკუთრებულად მრავლად არის წმ. გიორგის სახელობის სალოცავები. თავად ლომისის სალოცავი წმ. გიორგის სახელს ატარებს. გუდამაყარში თითქმის ყველა სოფელს აქვს წმ. გიორგის ხატი. გუდამაყარში ხალხის ჩრდენით წმ. გიორგი ქართველი, ქრისტიანი კაცი ყოფილა. ურჯულოებმა მთაზე აიყვანეს და რწმენა რომ ვერ შეაცვლევინეს, ალმასებდაკრულ ურმის თვალზე მიაკრეს და დააგორეს. გიორგი 360 ნაწილად დაიჭრა. ხალხს ეს ნაწილები არ დაუკარგავს და ხატებში ჩაუყოლებია. მაგ. ჩოხის წმ. გიორგის ჯვარში ენა ყოფილა ჩაყოლებული, პირიმზეში — მკლავი, რისგამოც ჩოხის წმ. გიორგი ენის გამყოლია და პირიმზეში ხატობას ჩხუბი სცოდნიათ და სხვა.

ხევში ნოემბრის გიორგობას აღნიშნავდნენ საკლავით და ხატში გასვლით*. საქართველოს ამ კუთხეშიც, ხალხის წარმოდგენებში გიორგი ბოროტ ძალასთან (გველეშაპთან) მებრძოლი და ხალხის მხსნელია. მყინვარის შავი ლაქა გიორგის მიერ გახევებულ გველეშაპად ითვლება.

ამრიგად მარიობიდან შემოდგომის გიორგობამდე ძირითადად შემდეგი დღეობები მოდიოდა: „ივანე ნათლისმცემლის კვეთა“, ღვთისშობლისა — 1 (14) სექტემბერი (კრება ყოვლადწმიდისა ღვთისშობელისა, რომელი იყო მიასინეს), ჯვართამაღლება, 8 (21) ნოემბერს — მთავარანგელოზობა და 10 (23) ნოემბერს გიორგობა, რომლითაც იკვრებოდა წლიური ციკლი.

ლოკალური ღლეობები

ზემოთ დღეობები აღწერილი და კლასიფიცირებულია სეზონების მიხედვით. წინამდებარე თავი მიზნად ისახავს აგრეთვე ლოკალური კალენდარული სისტემების გამოვლენას, რომელიც ემყარება საკულტო ცენტრების ფუნქციონირებას გარკვეულ რაიონში, თემში, სოფელში... მაგალითისათვის მოვიტანთ ქვემო სვანეთის მასალას**.

* ხევში მაისში უფრო დიდი გიორგობა იცოდნენ.

** ქვემოთ მოტანილი კლასიფიკაცია მთლიანად ემყარება 1985 წელს ქვემო სვანეთის ეთნოგრაფიულ ექსპედიციაში მოპოვებულ მასალას.

ქვემო სვანეთი, რომელიც დღეს, ერთიანდება ლენტეხის რაიონში, ინტორიულად სამი საზოგადოების, სამი თემისაგან შედგებოდა. ლენტეხის, წოლურისა და ლაშეთის.

ლენტეხის თემის სოფლებში, რომლებიც ძირითადად მდინარე ხელედურას ხეობაშია განლაგებული, წლის ასათვლელ საწყის დღეობად ითვლებოდა ბარბალობა. აქედან მოყოლებული აღნიშნულ რეგიონში სრულდებოდა დღეობები, რომლებიც სეზონურის გარდა შეიძლება დიფერენცირებულ იქნას, როგორც სათემო, სასოფლო, საგვარო (ერთი ან რამდენიმე გვარის გაერთიანების), საოჯახო დღეობები.

ყოველ სოფელში (ზოგჯერ ორ ან მეტ სოფელში) არის რელიგიური ცენტრი, წარმოდგენილი ქრისტიანული ეკლესიის (ან ნიშის) სახით, რომელშიც სოფლის მთავარი (წლის მთავარი) დღეობა იმართებოდა.

ლენტეხის თემის საკულტო ცენტრებია:

1. ისკალდის თარგლეზერი (მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესია);
2. ს. ფაყის ლამარია//ფაყის ლვთისმშობლის სახელობის ეკლესია, რომელიც, ასევე, „ორგარიანის“ სახელითაა ცნობილი;
3. ხელედის ჯვრაგი//წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია;
4. ს. კახურის თარიგზელი (მთავარანგელოზი) და მეზირი (რომელიც ზოგი მთხრობლის მიხედვით იგივე მთავარანგელოზია).
5. ს. გულიდას მაცხვარი (მაცხოვარი).
6. ს. ყველრეშის თარგლეზერი (მთავარანგელოზი).
7. ლენტეხის მაცხოვარი.

8. ბავარის ჯვრაგი (წმ. გიორგი) და მაცხვარი (მაცხოვარი);

ამ საკულტო ცენტრებში ყველაზე მთავარი და ძლიერი მთელი ლენტეხის თემისთვის იყო მაღალ მთაზე აგებული ისკალდის მთავარანგელოზი.

ისკალდის თარგლეზერის კულტის დაარსებაზე ხალხში გავრცელებულია თქმულება, რომლის მიხედვით ორ დაუუღლებულ ხარს (ბუღებს) დაადგეს რკინის უღელი და გაუშვეს. იმ ადგილას, საღაც ხარები გაჩერდნენ, ააგეს „თარგლეზერის“ ეკლესია. ხარების ნავალ გზას მთაზე ადგილობრივი მოსახლეობა ეხლაც არჩევს გარკვეული ნიშნების მიხედვით.

ისკალდის მთავარანგელოზში მხოლოდ კაცები დადიოდნენ. მისი დღეობა მოდიოდა ალდგომიდან მერვე კვირას*. „ისკალდობაზე“//„სკალდობაზე“ თავს

* საეკლესიო კალენდრით, სულიწმიდის გარაღმოსკლა ანუ სულთმოფენობა.

იყრიდა არა მარტო მთელი ლენტეხის თემი, არამედ ჩოლურის, ლაშეთის თემებიდან, ზემო სვანეთიდან და ლეჩებუმიდან მოსული მლოცველები.

ლენტეხის თემის მეორე უმნიშვნელოვანეს საკულტო ცენტრს ფაყის ლა-მარია//ლვთისმშობლის სახელობის ეკლესია წარმოადგენდა, რომელსაც სხვა-გვარად ორკარიანსაც უწოდებდნენ. ფ ა ყ თ ბ ა ასევე, აღდგომიდან მეშვიდე კვირას მოდიოდა (საეკლესიო კალენდრით ამ დღეს ხსენებაა 318-თა წმიდა მამათა, I მსოფლიო კრებისა, რომელი იყო ნიკეას 323 წ.). ფაყობა სკალდო-ბის მსგავსად სათემო დღეობა იყო და ლამარიას (წმ. მარიამის) სახელობის ეკლესიაში მთელი ლენტეხის თემი იყრიდა თავს. ამ დღეობაზე მოდიოდნენ ჩოლურიდან, ლაშეთიდან, ზემო სვანეთიდან, ლეჩებუმიდან. დღეობის ჩასა-ტარებლად სოფელი საგანგებოდ ემზადებოდა. ერთი კვირით აღრე (ე. ი. აღ-დგომიდან მეექვსე კვირას) იყო „ლამარიას დღეობის მოსამზადებელი“ დღე-ობა ხატწყვენალი//ხატარეშობა, ამ დღეს ხატის გამოსვენება იცო-დნენ. აქ მოდიოდა ამ კუთხის ძირითადი (მკვიდრი) მოსახლეობა. იკრიბებოდ-ნენ და ბჭობდნენ, როგორ უნდა ჩაეტარებინათ დიდი დღესასწაული. მსხვერ-პლის შეწირვა ამ დღეს არ იცოდნენ. მლოცველებს მხოლოდ თითო ბოთლი დღინო და რიტუალური პურები (ლემზირები) მოჰკონდათ, რომლებსაც ეკლე-სიაში სტოვებდნენ. ამას ეძახდნენ ლამარიას შეწირვას. შეგროვილ პური „კუთხის“ კუთვნილება იყო.

ხელედის წმ. გიორგის ეკლესიის სალოცავ დღედ და სოფლის მთავარ დღეობად აღდგომის მეორე კვირა დღე (ახალკვირა), უფლისი ითვლებო-და. სხვა სოფლები, რომლებიც ამ დღეს აქ იყრიდნენ თავს, იყო: ხაჩიში, ფა-ყი, წანაში.

გულიდის მაცხოვრის დღეობა ფუსტალლიტაბლიერი იყო და მოდიოდა აღდგომიდან მესამე კვირას (ხსენება მენელსაცხებლე დედათა; წმ. კეთილმორწმუნე ქართველთა მეფისა თამარისა)*.

ს. კახურაში ხალხი ეკლესიასთან გროვდებოდა დიდ მარხვის პირველ ორშაბათს//შავ ორშაბათს და ლოცულობდა. სალოცავად აქ მოდიოდნენ ცხუმარიდან, ყველრეშიდან და წანარიდან.

ს. ბავარში ოთხი კუთხეა: მანანაური, ქვედა ბავარი, ზედა ბავარი, ცხუ-მარი. ზედა ბავარის სალოცავი იყო ჯგრაგი//წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია, რომლის დღეობა 28 აგვისტოს, მარიამობას მოდიოდა. ამ დღეობას სხვაგვა-რად ბავარობას აც ეძახდნენ და ითვლებოდა სოფლის მთავარ დღეობად.

* გარდამავალია, მოიხსენიებიან აღდგომიდან 3 კვირას.

ბავარში მაცხოვრის სახელობის ეკლესიაც იყო, რომლის დღეობა აღდგო-
მის მეორე კვირას (ახალკვირა) მოდიოდა და უწოდებდნენ უფლისს. თვი-
თონ ჯგრაგის დღე განსაკუთრებულად არ აღინიშნებოდა. აღგილობრივი რწმე-
ნების მიხედვით, ჯგრაგის სალოცავი უფრო ძლიერი იყო მაცხოვარზე (მაცხო-
ვარში ქალები არ შედიოდნენ). ოთხად დაყოფილი ბავარლები თავს ერთია-
ნად თვლიდნენ, რადგან მათ აკავშირებდათ საერთო სალოცავი ბავარი (ჯგრა-
გი), საერთო საქმიანობა, მიცვალებულის შეწევნა და დღესასწაული, რომლის
დროსაც ისინი ერთად იყვნენ.

ლენტეხის თემის ქრისტიანული პანთეონის თავში იდგა ისკალდის მთა-
ვარანგელოზი, რომლის მონაწილეებად//წილებად ითვლებოდნენ ქახურას
მთავარანგელოზი და ყვედრეშის მთავარანგელოზი. მის შემდეგ სიძლიერით
გამოირჩეოდა ფაყის ლამარია//ღვთისმშობელი, რომელსაც თითქმის ყველა
ეკლესიასთან ჰქონდა თავისი ნიში. შემდეგ ჯგრაგი (ბავარისა და ხელედის
ჯგრაგი) და ბოლოს მაცხოვარი (გულედის, ბავარის, ლენტეხის).

ჩოლურის თემი განლაგებულია მდინარე ცხენისწყლის ხეობაში. ჩოლუ-
რის თემის ადმინისტრაციულ ცენტრს წარმოადგენს ს. თეკალი, საკულტო
ცენტრს ს. საყდარი.

ჩოლურის თემის სალოცავები იყო: ს. საყდრის ჯგრაგი, ს. მამის ჯგრაგი,
თეკალის მაცხოვარი, ლეუშერის ცხუმანი, ანუ მაცხოვარი (ცხუმანი აღგილის
სახელწოდებაა), თეკალის თარიგძელი (მთავარანგელოზი), ჭველიერის თარიგ-
ძელი, ტვიბის თარიგძელი, გწდიშის თარიგძელი. ამათგან ყველაზე ძლიერ სა-
ლოცავად საყდრის ჯგრაგი ითვლებოდა.

საყდრის ჯგრაგის კულტის დაარსებაზე ხალხში გავრცელებული იყო
ლეგენდა, რომელიც თამარ მეფის სახელს უკავშირდება. გაღმოცემის თანახ-
მად, თამარ მეფეს სამჯერ აუშენებია ეს ეკლესია და სამჯერვე დანგრეულა, ।
მკითხავს მეფისთვის ურჩევია კედელში ცოცხალი ბავშვის ჩაყოლება. ამის
შემდეგ, წაუყვანიათ გვიდიანების პატარა ბიჭი და ცოცხლად ჩაუყოლებიათ
კედელში. აქედან მოყოლებული, „ეს ეკლესია გვიდიანებისად ითვლება და
ლოცვაც მეტწილად ამათი ურჩევნიათ ხალხსო“.

საყდრის ჯგრაგის ეპითეტია „ლაშიალაშ“, ანუ მეომარი (წმ. გიორგი მე-
ომარი), მისი დღეობა მოდის სხვადასხვა დროს. დამოკიდებულია აღაბზე
(პერიოდი ახალი წლიდან დიდ მარხვამდე) და გრძელდება 2 დღე (ორშაბათი
და სამშაბათი). ამ ეკლესიაში დღესასწაულობენ: ხატარეშობაზე, აღდგომას,
დიდ აღდგომას, ამაღლებას, ლეჩოლაცაშ-ს („კაი ხუთშაბათი“ პატარა და დიდ

აღდგომას შორის). აქედან ლეჩოლაცეშ მთელი ჩოლურის საერთო სალოცავია. ამ დღეობაზე კლავდნენ ხარს.

„ჩოლურიში საყდრის ჯგრაგი“ და „მამის ჯგრაგი“ ორივე დიდი სალოცავი იყო. ს. მამის ჯგრაგის დღეობა იყო ანლლაბს//ამაღლებას. აქ მთელი ჩოლურის თემი გროვდებოდა. აღდგომას თუ „ანლლაბზე“, პირველი შესაწირი თემის შესაწირი იყო.

საყურადღებოა, რომ ჩოლურის მოსახლეობა სალოცავად თემის გარეთაც დადიოდა. ქვედა ჩოლური უფრო ლენტეხის — „ისკალდში“ და „ფაყში“ ლოცულობდა, ხოლო ზედა ჩოლური — ზემო სვანეთში ლაგურკაზე//კვირიკობაზე (28 ივლისს). ამრიგად, ჩოლურის თემის ქრისტიანული პანთეონის შემადგენლობაა: ჯგრაგი (საყდარი, მამი), მაცხოვარი (თეკალი, ლეუშერი) და მთავარანგელოზი (თეკალი, ჭველიერი, ტვიბი, მგწდიში).

ცხენის წყლის ხეობაში განლაგებული ლაშეთის თემი იყოფა ქვედა და ზედა ლაშეთად ბუნებრივი გამყოფით, ღელე ხანაშაურით. ქვემო ლაშეთის, აღმინისტრაციული ცენტრი უახუნდერია, ზემო ლაშეთისა — ჩიხარეში.

ქვემო ლაშეთის ძირითადი საკულტო ცენტრები იყო: უახუნდერის ჯგრაგი და ლამარია, ჩუკულში — მთაუარანგელოზი, მუჩჟა (საბახტარში) და ფუსნა ბუასდია (ტყეში); მაულდის, მებეცის და ლეკოსანდის საერთო სალოცავი მაცხვარი, ნაკარი თარიგძელი (ამ სოფლების თავზე); ლეჩეუმის გაღასასვლელზე, ზეკარზე — სტარნიშის ჯგრაგი; სასაშში — ქვიში//მთავარანგელოზი და ლამარია; ხერია — ლემზაგორის — ჯგრაგ ბემბლუში“ და სხვ. ამ სალოცავებში სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა სალოცავები უნდა ყოფილიყო დაწინაურებული. ამიტომაა, რომ სიძლიერის მიხედვით ხან უახუნდერის წმ. გიორგის ასახელებენ, ხან ჩუკულის მთავარანგელოზს და ხან სასაშის მთავარანგელოზს.

მურყვამობა-კვირიაობა, რომელიც იმართებოდა დიდმარხების შავ ორშაბათს, ქვემო ლაშელების დღესასწაული იყო. ზემო ლაშელები სტუმრად, მაყურებლად მოდიოდნენ. ჭიდაობა და შეჯიბრი, რომელსაც გარკვეული ფუნქციები გააჩნდა დღესასწაულში, იმართებოდა მხოლოდ ქვემო ლაშელებს შორის. ერთმანეთს უპირისპირდებოდნენ ერთი მხრივ სასაში, მებეცი, ლეკოსანდი, მეორე მხრივ — უახუნდერი, ჩუკული, ლემზაგორი, ხერია.

ქვემო ლაშეთის ყველაზე დიდ დღეობად ითვლებოდა ხოშათანაფი// დიდი აღდგომა (რომელსაც აღდგომის სწორს უწოდებენ). ეს არის უახუნდერის, სასაშის, მებეც-ლეკოსანდის და ჩუკულის დღეობა (ერთმანეთს

რომ არ დაემთხვის, ჩუკულში დღესასწაულობდნენ შაბათს, უახუნდერში კვირას და სასაშში — ორშაბათს). ამათში სასაშში გამართული დღეობა ქვეით უობი უფრო დიდი მასშტაბისაა და ხშირად მას ქვემო ლაშეეთის მთავარ დღეობად თვლიდნენ.

ს. სასაშის ერთ ბოლოში, კლდეზე, არის აღგილი, რომელსაც „ქვიში“ ეწოდება. აქ აღმართულია მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესია (იქვე ლა-მარიას ნიშია). ამ სალოცავის დღეობა ქვიშიზე აღდგომის მერვე დღეს, ორშაბათს მოდიოდა. ქვიშიბას ორჯერ იხდილნენ, აღდგომის მერვე დღეს, ორშაბათს, როდესაც მხოლოდ სოფლის ხალხი მოდიოდა და მის სწორზე, რო-დესაც მთელი ლაშხეთი ესწრებოდა. დღეობის ხარჯებში სხვა სოფლებიდან დონაწილეობას არ იღებდნენ. მაგრამ მოპერატორი სხვადასხვაგვარი შესაწირე-ბი (თული, საქმეველი, სანთული, ცხვარი და სხვ.).

ზემო ლაშეთის ერთ-ერთ ძლიერ საკულტო ცენტრს წარმოადგენდა, აგ-
რეთვე, ლაგურკას ეკლესია მახაშის მახლობლად, რომელიც აღგილობრივთ
აღსასრულდებოდა. ხალხში გავრცელებული თქმულების მიხედვით კალას ლა-
გურკის ხატი ამ ეკლესიიდან მოუპარავთ და ძეგვებით დაბმული ჰყოლიათ.
გურკის ხატი ამ ეკლესიიდან მოუპარავთ და ძეგვებით დაბრუ-
მიუხედავად ამისა, ხატს მაინც აუწყვეტია და აქეთ (ქვემო სვანეთში) დაბრუ-
ნებულა. ამის შემდეგ, ზემო სვანებს უს ხატი ისევ მოუპარავთ.

ქვემო სვანეთის ლაგურების დღეობა, ისევე როგორც ზემო სვანეთია, 28 ივლისს იყო და დიდი ზეიმით ტარდებოდა. ის ვინც ვერ ახერხებდა ოლ- 121

ნიშნულ დღეობაზე ზემო სვანეთში წასვლას, მიღიოდა ქვემო სვანეთის ლა-გურკაში.

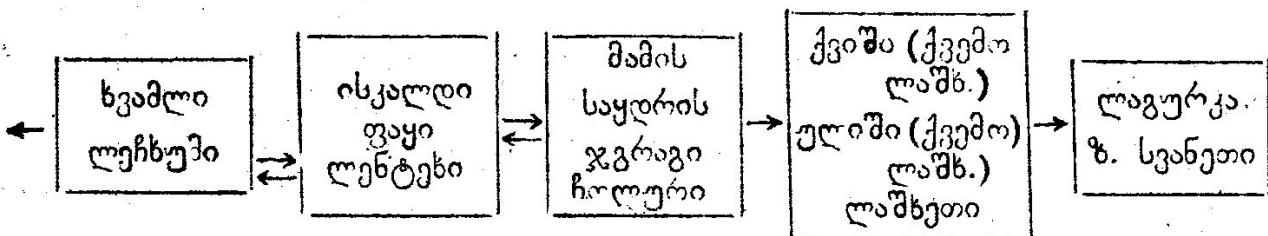
ლაშეთის თემს, ჩოლურისა და ლენტეხისაგან განსხვავებით წმინდანთა პანთეონის მწყობრი ერთიანი სისტემა არ გააჩნია, რაც, აღმათ, უნდა აიხსნას იმით, რომ აქ ერთმანეთს ემიჯნებიან ქვემო და ზემო ლაშეთის საკულტო ცენტრები, შესაბამისი წმინდანთა პანთეონით.

ქვემო ლაშეთის სალოცავებია: მთავარანგელოზი (ჩუკული, სასაში); ჯგრაგი (მებეცი, ლეკოსანდი); ლამარია (ფახუნდერი, სასაში); ზემო ლაშეთში დასტურდება (უნდა აღინიშნოს, რომ მოსახლეობა შევსებულია ლაჭურის ხეობის მაცხოვრებლებით); ლამარია (ჩიხარეში); ოქონ დაბიში//ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია; მაშენა, რომელიც უზენაესს ნიშნავს და ამიტომ ხშირად ყველაზე უფროსი, მთავარი სალოცავის აღმნიშვნელია ადგილობრივთათვის; თეთროსანი (შქედი); სამება (შქედი); მთავარანგელოზი//ლაგურკა.

ზემოთქმული შემდეგნაირ სურათს იძლევა:

ქვემო სვანეთის სამივე თემს გააჩნდა თავისი საკუთარი ღვთაებები შესაბამისი დღეობებით.

ყოველ სოფელს ჰქონდა წელიწადში ერთი ყველაზე მთავარი დღეობა. ჩვეულებრივ, სოფელი რამდენიმე „კუთხისაგან“ შედგებოდა. მათ აერთიანებდა ერთი საერთო სალოცავი, საერთო დღეობა, საერთო საქმიანობა, მიცვალბულის შეწევნა და სხვ., რომლის დროსაც ისინი ერთნი იყვნენ. სოფლები, თავის მხრივ, ერთი თემის შიგნით ერთიანდებოდნენ საერთო სათემო დღეობებით. მაგრამ სათემო კულტის გავრცელების არე ჩვეულებრივ სცილდებოდა თემის საზღვრებს. მაგ.: ისკალდის და ფაყის დღეობებში ლენტეხის თემის გარდა მონაწილეობას ღებულობდა ლეჩხუმი და ქვემო ჩოლური (რიგ შემთხვევებში ქვ. ლაშეთი). ქვემო ლაშეთის ქვიშობაში მონაწილეობდა ზედა ჩოლური და ზედა ლაშეთი; ზედა ლაშეთის ულიშობაში მონაწილეობას ღებულობდა ქვ. ლაშეთი, ზედა ლაშეთი (ასევე, ზედა ჩოლურიც) ზემო სვანეთან ლიგურკეს//ლაგურკას დღეობითაა დაკავშირებული..

ხალხურ დღეობათა კალენდარი, საკულტო ცენტრები, რომლებთანაც ისინი მჭიდროდ არიან დაკავშირებული, კიდევ ერთხელ მიუთითებს ამ რეგიონის (დასავლეთ საქართველოს) კულტურულ-ისტორიულ ერთიანობაზე.

ქრისტიანული და წარმართული „კულტურული ენების“ ურთიერთმოქმედების ყველაზე ნათელ მაგალითს წარმოადგენს, მკვლევართა მიერ XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დამდეგს. დაფიქსირებული ტრადიციული ხალხური კალენდარი.

ზემოთ მოტანილ და კლასიფიცირებულ კალენდარულ დღესასწაულებს გააჩნიათ საკუთარი კონტექსტი, მნიშვნელობა, სიტუაცია, ფონი და კავშირი ამა თუ იმ მოვლენასთან. „კულტურული კოდის“ გასაგებად აღნიშნული კალენდარული რიტუალები განიხილება კონკრეტულ ისტორიულ პირობებში, პროცესში. ამგვარ კონტექსტში განირჩევა სოციალური მიმართებები, ამ მიმართებებით შექმნილი სტრუქტურები და ქვესტრუქტურები. მიმართებათა ასეთ ერთიანობას წარმოადგენს კავშირები, რომლებიც არსებობს სხვადასხვა სოციალურ დაჯგუფებას (ოჯახი, გვარი, სოფელი, თემი, ხევი) შორის. ზემოთ მოტანილი მასალა ამ ნიშნით იქნა განხილული.

კალენდარული რიტუალები, რომლებსაც, ხშირად, დიდი სოციალური ერთეული (ხევი, თემი, სოფელი) ასრულებს, ფაქტიურად, მთელი საზოგადოების ინტერესებს. მოიცავს. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთ დღესასწაულებში ცალკეული ელემენტი დღეობისა შესაძლოა შეასრულონ თუმის შიდა ქვეჯუფებმა და სხვ.), მთლიანობაში დღესასწაული მთელ თემზე ვრცელდება, მასში მთელი საზოგადოება მონაწილეობს.

კალენდარული დღესასწაულები სრულდება წლის გარკვეულ პერიოდებში და დაკავშირებულია სეზონურ სამეურნეო საქმიანობასთან (თესვა, მკა, თიბვა, საქონლის ზამთრის საძოვრებიდან ზაფხულის საძოვრებზე გარექვა და სხვ.). ცნობილია, რომ ამავე კატეგორიის რიტუალებს განეკუთვნება ე. წ. *Vites de passages*, რომელიც თან ახლავს ნებისმიერ ცვლილებას საზოგადოებრივ წესრიგში, ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადასვლას*. ასეთი შეიძლება იყოს რიტუალები, რომელსაც მთელი თემი (სოფელი, საგვარეულო) ასრულებს შიმშილის, გვალვის ან ავადმყოფობის თავიდან ასაცილებლად.

* ამაშივე შედის ცალკეული პირების კრიტიკული, კრიზისული მომენტებიც.

მენტების სემანტიკის და, ასევე, რიტუალური პრაქტიკის, დღესასწაულთა ტერმინოლოგიის და სხვა მხრითაც გვიჩვენებს მნიშვნელოვან გადახრებს სა-ექლესიო მოდელიდან და კანონიკური ფორმებიდან და დაკავშირებული არიან წარმართულ ხალხურ ტრადიციასთან.

ამრიგად XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის ქართული ქა-ლენდარული ციკლი ყველანაირ გამოვლენაში წარმოადგენს ქართული საწესო კულტურის თავისებურ მოვლენას და აჩვენებს მისი მატარებლის შემოქმედე-ბით ხასიათსა და პოტენციას.

რედაქტორისაგან

კომუნისტური რეჟიმის ერთ-ერთი მძიმე შედეგი ხალხის სულიერი კულტურის განადგურება იყო. მოსპობა იმ ზნეობრივი საფუძვლისა, რომელიც ხალხს უნერგავდა კაცომიყვარეობას, შემწყნარებლობას, სამართლიანობას, კულტურულ ფასეულობათა პატივისცემას. ამ მიმართულებით გაჩაღებული ბრძოლის ერთ-ერთი ძირითადი ობიექტი სარწმუნოება იყო, რაც გამოიხატებოდა საკულტო ობიექტებისა და კულტის მსახურთა ფიზიკურ განადგურებაში, მდიდარი სასულიერო ლიტერატურისა და სხვა ფასეულობათა განადგურებაში, ეკლესია-მონასტრების ნგრევა-განადგურებაში, ხალხური დღეობების აკრძალვა-დეგრადირებაში.

მიუხედავად ამისა, ხალხში მაინც ღვიოდა სულიერი ნაპერწყალი. ცოცხლობდა ტრადიციის ძალა, რამაც შესაძლებელი გახადა კულტურული მემკვიდრეობის სრულად თუ არა, ფრაგმენტების სახით შემონახვა. 30—40-იან წლებში, როცა ძველ ტრადიციებზე აღზრდილი თაობა ცოცხალი იყო, ხერხდებოდა დღესასწაულთა შედარებით სრულყოფილი აღწერა. ასე შემოენახა შეთამომავლობას, როგორც სხვადასხვა რეგიონებში ვ. ბარდაველიძისა და გ. ჩიტაიას თაოსნობით შეკრებილი მასალა ხალხურ რელიგიურ დღესასწაულებზე, ისე ცალკეულ ავტორთა ეთნოგრაფიულ ნაშრომებში დაცული სათანადო მონაცემები. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქართველ ეთნოგრაფებს დღემდე არ შეუწყვეტიათ ამ თემაზე მუშაობა, რომელთა შორის არიან წარმოდგენილი წიგნის ავტორებიც.

ქართული ხალხური კალენდარული დღესასწაულები, რომლებშიც უძველესი რელიგიური ფორმების შერწყმა ქრისტიანულთან ქმნის ერთიან სისტემას, შეიცავს მდიდარ მონაცემებს მითოლოგიაზე, რელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებზე, სოციალურ-რელიგიურ ინსტიტუტებზე, სამეურნეო კალენდარულ ციკლზე, რელიგიურ-სანახაობრივ რიტუალებზე, ფოლკლორზე. აქედან ნათელია ის ინტერესი, რომელსაც იგი იწვევს ჰუმანიტარული მეცნიერების სხვადასხვა დარგის სპეციალისტებში, ფართო მკთხველ საზოგადოებაში.

ნ. აბაკელიას, ქ. ალავერდაშვილის და ნ. ღამბაშიძის ნაშრომი „ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი“ წარმოადგენს ქართულ ხალხურ დღესასწა-

ულთა მთლიანობაში წარმოდგენის პირველ ცდას. ავტორები ფართოდ აყენებენ როგორც წინამორბედთა, ისე საქუთრად მოპოვებულ მასალას და კალენდარული პრინციპის დაცვით, თანამიმდევრულად აღწერენ თითოეულ დღესასწაულს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეების მონაცემთა მიხედვით. ასეთი განმაზოგადოებელი ნაშრომის შექმნა, მიუხედავად ცალკეული ხარვეზებისა, უსათუოდ მნიშვნელოვან მოვლენად უნდა ჩაითვალოს; მკითხველი იღებს მეტ-ნაკლებად სრულ ინფორმაციას დღესასწაულის რაობის, სხვადასხვა კუთხეების სპეციფიკისა და იმ საერთოს შესახებ, რომელიც თითოეულ მათგანს ახასიათებს.

ავტორები თავს არიდებენ მეცნიერულ მსჯელობას ამა თუ იმ დღეობის ბუნების, წარმომავლობის სინკრეტიზაციის პრინციპისა და სხვათა შესახებ. აյ მხოლოდ მოთხრობაა დღეობის მიმღინარეობაზე, აღწერილია შემადგენლი ელემენტები, ძირითადი განმსაზღვრელი ნიშნები.

ნაშრომს ბოლოს ერთვის ნარკვევი სვანეთის თემასოფლების სალოცავთა შესახებ, რომელსაც უშუალო კავშირი დღეობათა კალენდართან არა აქვს, მაგრამ გარკვეულად შეავსებს მკითხველის ცოდნას სვანთა სარწმუნოებაზე.

ვფიქრობთ, ნაშრომი ხელს შეუწყობს დაინტერესებულ მკითხველს გაიცართოვოს ცოდნა ჩვენი ხალხის კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ.

თინათინ ოჩიაური.

სამიერო

აბრამიანი 36, 40, 52.
ავუნა 31, 33.
ავუნას გადაძახება 49.
ადგილის დედა 100, 101.
ადგომ 47.
ავი სულები 11, 37, 41, 85.
აოენგენობა 84, 101, 102, 103, 104,
105.
ათწიგენობა 104, 105.
აიაზმა 39, 47, 52.
ალავერდობა 113.
ალილო 18, 19, 20, 25.
ალალოს კოტორი 20.
ალუდი 104.
ამაღლება 23, 90, 92, 93, 94, 119, 120.
ამპარია 50, 51, 53.
ამპარიობა 50, 56.
ანგელოზა 81.
ანდრეზი 25, 52.
ანდრია პირველწოდებული 90.
ანნა მართალი 9, 10, 110.
ანტრია 24, 53.
ანლაბ 120.
ანჭი-კუჯანჭი 23.
ახალი წელი 4, 6, 8, 10, 15, 17, 18,
25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,
47, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 59, 92,
104, 115, 116, 119.
ახალკვირა 89, 90, 118, 119.
ახალწანა 32.
აქიმ-დედუფალი 106.
ალაბ 119.

ალდგომა 23, 88, 89, 90, 119, 120.
ალება 62, 64, 71.
ბაცარობა 118.
ბაეშვის მიბარება ხატში 105.
ბამბლუ 58, 59.
ბანდარი 13.
ბარბარობა, ბარბალობა 4, 5, 6, 7, 8,
117.
ბარბლაშ 5, 7.
ბარბოლ 5, 6.
ბასილა (კვერი) 35.
ბასილი, ბასილი დიდი 11, 30, 33, 58,
82.
ბასილობა 108.
ბატონები 66, 67, 112.
ბაძგარი 29.
ბებერა 36, 37, 38.
ბეგრის ალება 100.
ბედისკვერი 17, 35, 36, 42, 50, 51, 53,
54, 77.
ბედისკვერობა 54.
ბედობა 6, 33, 45.
ბერია 51, 71, 72, 73, 74, 75.
ბერივაობა 71, 72, 75.
ბეროლი 76
ბზობა 85.
ბობოლი 77.
ბოვრაყი 109.
ბოკელი 30.
ბომბლა ლეთ 31
ბოსლე 60.
ბოსრობა, ბოსლობა 57, 58, 59.

- ბოჭოლი 103.
 ბრძნილობა 6.

 გადიღება 109.
 გამოლოცვა 54.
 გაბრიელ მთავარანგელოზი 103.
 განათვლა 25.
 განატეხი 7, 12, 21, 29, 31, 34, 47, 48,
     59, 61, 65, 82, 88.
 განზოგება მარხვის 84.
 გამცხალება 50, 51.
 განცხადება 11, 16.
 განცხადა 49.
 გარეგანობა 78.
 გარევა 109.
 გაძიება 84.
 გეკულია ღლარე 96.
 გერისთობა 110, 113.
 გვერგვი 29, 31.
 გორგი მთაწმინდელი 99.
 გორგი წმინდა 99, 110, 114, 116,
     119.
 გორგობა 4, 64, 85, 90, 114, 115, 116.
 გოგა 36, 39, 54.
 გონჯა 97.
 გონჯობა 97.
 გონჯო 76, 77, 97.
 გორგოთობა 89.
 გრიგოლ ნოსელი 11.
 გრიგოლ ლვისმეტყველი 11, 82.
 გრძნეულო ღამე 68.
 გუთნის საღმრთო 95, 100, 113.

 ღაბორკვა 66.
 ღადიანური 111.
 ღადუარე ცაშ 34.
 ღავით გარეჭელი 93.
 ღავითობა 93.
 ღავის უქმი 68.
 ღავქადობა 68.
 ღავოჭევა 92.
 ღალი 30.

 ღამახეილება 37.
 ღამბადებლის ღლეობა 90.
 ღამწვრის უქმე 69, 81.
 ღამწყალობნება 103, 109.
 ღარბევა 44.
 ღასტური 26, 64, 92, 103, 109, 113,
     115.
 ღაურწყება 4, 62, 64.
 ღეკანოზი 38, 39, 44, 45, 81, 90, 96,
     99, 108.
 ღიაზრვლები 6.
 ღიდება 92.
 ღიდებაზე სიარული 97.
 ღიდი ოთხშაბათი 86.
 ღიდი ორშაბათი 77 86.
 ღიდი სამღვთოობა 91.
 ღიდი ხუთშაბათი 86.
 ღიდი შაბათი 87.
 ღიდმარხვა 47, 82, 84.
 ღობილი 101.
 ღოხანი 51, 83.
 ღორშა 25, 45, 52, 92, 103, 109.

 ელია წითელობა 98.
 ელიობა 91, 94, 98.
 ელისაბედ წმ. 110.
 ენენია 50, 110, 113.
 ეკენობა 113.
 ეშჩუქმ 29.

 ვარდის შაბათი 94.
 ვაცი 83.
 ვნების კვირა 85.
 ვაცაობა 83.

 ზაქარია წინასწარმეტყველი 96, 110.
 ზედამდევი 26.
 ზედაშე 21, 24, 61, 62, 64, 70, 90.
 ზედიო 124.
 ზეწველის უქმე 78.
 ზვარა 27, 28.
 ზომხა 30, 31.

თაგვის უქმე 69, 71.
თაგვმარიობა 108.
თაგვ-ჩიტ უქმე 78, 81.
თაგოთაგობა 78.
თამარ-დელოფლობა 105, 106.
თარანგელოზობა 104.
თასებ ჩამოის ღმე 45.
თედორე ტირონი 80.
თევდორობა 80, 81, 100.
თევდორობის კვირა 80.
თეთრი ორშაბათი 65.
თერდობა 80.
თესლის კვერი 95.
თესლის პური 16, 17.
თიბისთავი 98.
თმობა 58, 61, 79.
თოფოსნობა 69.
თოვლის კოშკი 8.
თხილობა 12, 14.

იერუმსალეთის პური 82, 83
იერუმსალეთობა 82.
ივანობა 94, 110.
ივლიტე წმ. 106.
ძლია წინასწარმეტყველი 96.
იოაკიმე მართალი 10, 110.
იოანე ნათლისმცემელი 68, 102, 110,
112, 116.
იოანე ოქროპირი 11, 82.
იოანე წინასწარმეტყველი 9.
იორდანე 52.
ისკალდობა 117.

კაი პარასკევი 58, 59.
კალანდა 28, 29, 31, 32, 33.
კალტის კვერი 16, 115.
კანდა 31, 33.
კაბარი 24, 84.
კაცი პური 40.
კდინი 56.

9.

კვალის დაჭერა 16, 40.
კვერი 9, 13, 16, 20, 35, 43, 47, 52,
54, 55, 57, 60, 63, 64, 68, 69, 75,
77, 81, 82, 95, 100, 101.
კვარი 14.
კვიკვილი 30, 32.
კვირარძლობა 90.
კვირაცხოვლობა, კვირაჯვრობა 89, 90.
კვირიაობა 120.
კვირიკე წმ. 106.
კვირიკობა, კვირკობა 120, 121, 122.
კვირტის უქმე 69.
კვირტობა 91, 98.
კილმარობა 66.
კირუ-კარუ 32.
კლოვიარე 31, 32.
კოდის გახსნა 103.
კოკორი 57.
კოლიო 84, 87.
კონსტანტინე დიდი 11.
კორქოტი 12, 14, 20, 53, 63.
კორქოტობა 11, 12, 14.
კოროლი 34.
კოტი-კოტია 97.
კოტორი 12, 15, 16, 56, 64, 70, 93,
95.
კოხიაობა 92.
კოხინარობა 91.
კოხინჯრობა 91, 98.
კუნანკეილ 23.
კუნახ-ლიკრაშ 35.
კუბატი 46, 47.
კუდიანების გასტუმრება 64.
კუდიანების დღე-ღამე 86.
კუდიანწუხრა 86.
კუმიტარ, კუმიტარეშ, კუმიტობ, კუ-
მატ, კუმპტ, ნანკ, ლიშიაშალ 34.
კუქნა 76.
კულუხი 106.
კუმეტი 37, 46, 51, 77.

- კუპტარი 58, 59.
 კურატი 92, 93, 112.
 კურონევა 26.
 კურჯუშელა 57.
 კურცობ ხეობე 56.
 კუტბი 44, 70.
 კუჩხა 6.

 ლაგურკა 120, 121, 122.
 ლაზარე 97, 98.
 ლაზარეს შებათი 85.
 ლაზარობა 97.
 ლალატეხა 23.
 ლალყაჭი 30.
 ლამარია 5, 13, 14, 29.
 ლამარია ტაბლე 23, 34.
 ლამარიას შეწირვა 118.
 ლამარია ცაშ 66.
 ლამპრობ 34, 55.
 ლასკრ 13, 23, 27, 121.
 ლაფობა 70
 ლაშარობა 104, 106.
 ლეზომახი 30.
 ლეკალანდი 30.
 ლელყაჭ, ლალყაჭ 22, 30.
 ლემზირი 7, 9, 23, 32, 34, 35, 78, 80,
     118.
 ლექრისდეზ 13, 17.
 ლეჩოლაცაშ 119, 120.
 ლითოდრი 80.
 ლიტანია ლამე 38.
 ლიფანალი 47.
 ლიფანე 14, 23.
 ლიშჩაშპლ 35.
 ლიშოშე 31.
 ლიცე მგჭხი 31
 ლიძიენალ 29.
 ლიჭიშდვარ 8.
 ლობიანი 7, 13, 29, 58, 59, 110.
 ლოგუშედა 65.
 ლომისა 94, 101, 116.
 ლომტახი 24.

 ლუდის ნათაური 28.
 ლუპი-კენტობა 14.
 ლგჯემი გაგ 7.

 მაკუჩხური 32, 35.
 მარიამ ღვთისმშობელი 84.
 მარიამობა 101, 108, 109, 110, 116,
     118.
 მარიამობის მარხვა 4, 88, 107.
 მარეშლობა 60, 61.
 მარიაშენობა 58, 60, 61.
 მარიაშნობა 62.
 მარტულელა 83.
 მარხვა 4, 7, 8, 77, 89.
 მარხვაშამაი წუხრა 71.
 მარხვის გოდრის დაგორება ანუ მარხ-
     ვის ჩატკეცა 88.
 მატფანი 10.
 მაქალათე 25, 28, 51, 52.
 მაქაც-ფატერაგი 68.
 მაცხოვარი 23.
 მახვილი 37.
 მახის კრეფის ჭაბუკობა 94.
 მგალობლები 17.
 მგელთკვერი 82.
 მგელთუჭე 82.
 მგელთშაბათი 81.
 მგელ-ჭიხვაობა 81.
 მგელ-ჭიხვაობის ბაცუკაები 81.
 მგლის არჩივი 79.
 მგლის უქმე 81.
 მეალილები 17, 18, 19, 21.
 მეგანძური 25.
 მეზღვნე 26, 92, 104.
 მისამბარეო 92.
 მიქამ-გარია 55.
 მეისარიბ 57, 59.
 მეისარობ 57.
 მეისარობა 57.
 მეკვლე 6, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 38,
     39, 40, 41, 42, 53,

- მეკულუხე 104.
 მელის ტაბლა 78.
 მენახევრე ღვინო 65.
 მერბიგლი 14.
 მესმინაობა 86.
 მექარეობის უქმე 99, 100, 103.
 მთავარანგელოზობა 104.
 მთიბელის საღმრთო 99.
 მომკლავება 31, 33.
 მირსობა 57.
 მირქმა 55.
 მისნობა 86.
 მიძინების მარხვა 4.
 მკვდართ წიე 56.
 მკვდართ გასტუმრება 63.
 მკვდრის პირის დაჭერა 17.
 მკლოვიარე 29.
 მნათე 111.
 მოისარობა 57, 58.
 მონა ქალი 28.
 მოსანთო 103.
 მოფეხე 29, 31.
 მოქრისდეშ 13, 14, 23.
 მოხელუდე 34.
 მოხსენება 92.
 მოჟყუდია 97.
 მრავალწლობა 11, 14.
 მურყვამობა 76, 120.
 მუცლის სალოცავი კვარი 14.
 მუჯორი 13.
 მფერხავი 35.
 მლილთ უქმე 68.
 მჭრელთ უქმე 68, 78.

 ნათე 25, 28, 51, 115.
 ნათლისმცემლობა 102.
 ნათლისლება 28, 29, 31, 33, 48, 49,
     53, 55, 56.
 ნაკვეთი ღლე 96, 100.
 ნაკმაზი 42, 43, 46.
 ნამგალ წერი 99.
 ნაპარ 34, 55.

 ნამცეცობა 77.
 ნაყრი 42.
 ნაცარწმენდილი 47.
 ნაცრის დედა 16.
 ნერჩის ხვამა 57.
 ნიკოლოზობა 8.
 ნიკოლოზ საკვირველმოქმედი 8.
 ნინოობა 54.
 ნინო ქართველთ განმანათლებელი 54.
 ნირსობა 57.
 ნიჭი 42, 43.

 ავნ 9, 10.
 ავნაშ 8, 9.
 ავნ დეცეშ 9.
 ანობ 8, 9.
 აენშიერი 8, 9.
 აეშხერი 29.
 არქენესგა 33, 35.

 ოგრა 48.
 ოდუდია სამგარიო 55.
 ომირსე 57.
 ოსურეფიშ თანაფა 89.
 ოფოფობა 70, 71.
 ოცობა 85.
 ოჯუმარეშ ხაციცი 21.
 ოჯუმაშხური 57.

 პავლე მოციქული 102.
 პატარა სამღვთოობა 91.
 პატარძლის კოტორი 115.
 პეტრე მოციქული 102.
 პეტრე-ბალობა 94.
 პეტრე-პავლობა 94, 102, 106.
 პეტრე-პავლობის მარხვა 4.
 პონილაობა 68.
 პურის ლოცვა 89.

 ჟამის უქმე 67, 78.
 ჟამის წირვა 26, 64, 92, 103.

- յամսաթօրո 92.
 յօվզյօցան ցանաբետ 79.

 հռչուս լվյմե 84.
 հինուս լվյմե 68.
 հճուս դայու 7.

 սաանցըլոնծո պշոնիոլա 21, 22, 27.
 սաանչոն 81.
 սաալցծո լոռո 24.
 սաաեալիլո 36.
 սաձա ցանչմենցոլո 8.
 սաձաօծա 8.
 սաձահծահոն Ծածլա 7.
 սաձասոլոծո 30.
 սագուցեցո 25.
 սացոնծոլո կցըրո 101.
 սացոց պշոնիոլա 57.
 սատացեցո կցըրո 16.
 սատահո 36, 37.
 սատուց 83.
 սայաժրոն 25.
 սայայցացո 30.
 սայալանցո լոռո 29.
 սայալուրոնծա 66.
 սակցւոց, սակցւոլո 47, 36, 40, 41,
     45, 52, 103.
 սալողոծո 53.
 սալուրուցեծո 15, 28.
 սամեծոն կուրո 16.
 սամեծոծա 90, 93.
 սամահոն եահցծո 110.
 սամեցվուց 36.
 սամյոցան 92.
 սամշոնծինահոն 33.
 սանատլացո 92, 93.
 սանցըլո 7, 13, 49, 53, 55, 58, 61, 62,
     63, 65, 80, 81, 88, 92, 94, 99, 100,
     101, 103, 111, 112, 115.
 սաոչաեո ցանաբետ 88.
 սաոչաեո Ծածլա 29.
- սաոչաեո պշոնիոլա 21, 27.
 սահցօանո Ծածլա 6, 7, 58, 51.
 սահոցո 53.
 սայորոց լոռո 17.
 սալմուրոտոնծա 105.
 սամմացլո 25.
 սամոծան Ցահեցա 4.
 սապոյցըլո 20, 75.
 սացրոն կցըրո 50.
 սաբցոմահա ցշցա 97.
 սաֆուլո 88.
 սանծոն 57, 58, 61, 68, 112.
 սաելոնմո հագոմա 92, 93.
 սաելոսացցօն 54.
 սաելոտանցըլոնծոնծա 62.
 սաելոտացո Սալուրո 62.
 սաելոն սալմոտոն 100.
 սեհոծա 105, 106.
 սերոցոն լվյմե 99.
 սեցո-կուրո 25.
 սոյեթօլուրովոնծա 114.
 սոհոն կուրո 29.
 սոյալուրոնծա 117.
 սմինաօծոն կցորա 56.
 սնեծա 22.
 սոյունոծա 27.
 սոյոմո 106.
 սոյոմոն կուրո 106.
 սոյոմնոծ 6, 34.
 սոյունտակուրուց 82, 83.
 սոյունտա կուրոնծոն 67.
 սոյունոծա 93, 94.
 սոյունտա Ցածատո 61, 62, 67.
 սոյունտա Ոռլուրոն 62.
 սոյունտմուցյոնծա 93, 94, 99, 117.
 սոյունոն Ցալուրո 82.
 սոյունոն ցանածինոնծա 49, 56, 57.
 սոյունոն կուրեծո 48, 49, 62, 88.
 սոյունոն Ցածատո 61, 93.
 սոյունոնցոն սոյուրո 101.
 սոյունոն Ցածցմա 22, 67.

ტაბლა, ტაბგლ 9, 29, 31, 54, 56, 58, 89, 62, 63, 65, 80, 83, 89, 94, 102, 109, 110, 115.

უკანა შუადღე 47.

ულიში 118, 121, 122.

ურწყის ორშაბათი 78.

უსართვო 6.

უფლისი 119.

უწონაშ, უწუქენა 23, 34.

ფაყობა 118.

ფერისცვალება 94, 107.

ფერხვა 6, 35.

ფეხის დაპწინა 33.

ფორი 28.

ფურის ანგელოზობა 81.

ფუსტალილტაბლიერი 118.

ფხოწაობა 14.

ქადა 7, 24, 27, 28, 38, 53, 62, 69, 71, 75, 78, 89, 90, 92, 93, 95, 100, 103.

ქათმის ფერხვა 35.

ქალთვორიობა ან ქალთაგორაობა 69, 70, 101, 112.

ქამე მგჭები 31.

ქანაობა 43, 38.

ქარის უქმე 113.

ქარსეტყვის უქმე 108.

ქარობა 99.

ქეთევან წმ. 110.

ქეთევანობა 113.

ქვაბ-საკლავი 51.

ქვიშობი 121.

ქირსე 11.

ქმრის მარხვა 77.

ქორჩ მგჭები 23, 31.

ქორბელელა 105.

ქოსმენი 20, 24.

ქრისდეშ 5, 13, 14, 22, 23

ქრისტე 11, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 23, 26, 38, 55, 59, 85, 89, 91, 93, 102, 107.

ქრისტეს კორქოტი 15.

ქრისტეს მახარობლები 17.

ქრისტეს პური 15, 16.

ქრისტეს საგძალი 16.

ქრისტეს წუხრა 25.

ქრისტის კუბატი 27.

ქრისტის ოხშამი 15.

ქრისტის სუფრა 16, 28, 31.

ქრისტის შიყარაი 25.

ქრისტის წელწადშუ 28.

ქუნარეში 49.

ქურდობა 44, 46, 47, 61.

ღალანგურობა — ხეთანობა 104.

ღამისმთელო 25, 92.

ღელეობა 106.

ღეჯ-ხვამა 30.

ღვეზელო, ღვეძელი 14, 20, 55.

ღვთისმშობელი 10.

ღვთისმშობლობა 27, 89.

ღგნათი თხუიბ 6.

ღომის სალოცი ტაბლა 29, 58, 102.

ღომლის ღედა 16.

ყანის დასვენების რიტუალი 100.

ყეენი, ყეინი 53, 74, 75, 76.

ყეენის ხმიადი 74.

ყეენობა 65, 71, 74.

ყვავილი 67.

ყვავილბატონობა 66.

ყვავილობა 66.

ყვავ-მარიობა 108.

ყვევპურაობა 63.

ყვარილი, ყვერული 20.

ყველიერი 57, 59, 64, 65, 66, 67, 70,

71, 77, 78.

ყველიერის დაურწყება 67.

ყველიერის შაბათი 63.

ყორბოული 15, 16, 17.

ყორბოულობა 12, 16.
 ყმის სუფრა 115.

 შავი ორშაბათი 76, 77, 79, 80, 118,
     120.
 შელოცვა 30.
 შიო 27, 69.
 შიონობა 68, 86.
 შიყარა 24, 25, 70.
 შობ 12, 14, 17.
 შობა 5, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17,
     18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
     27, 28, 32, 33, 46.
 შობის ბებია 9, 10.
 შობის დედა 9, 10, 27.
 შობის შემთლოცვა 17.
 შულტა 28, 105, 115.
 შუშხშამ 29.

 ჩამოსარიგი 88.
 ჩალიჩი 67.
 ჩითა-ფაფობა 67.
 ჩიჩჩილის უქმე 68, 78.
 ჩიტ-მარიობა 108.
 ჩიტ-ფაფობა 67, 77.

 ცეროიანი 48.
 ცეცხლის უქმე 63, 84.
 ცხემლის ჭრა 30.
 ცხენის ტაბლა 80.
 ცხვარი 20, 23, 24, 98.
 ცხრა მარტი 82.
 ცხრაფურცელა 7, 69.
 ცხრაწვენა 12, 14.
 ცხრეულები 38, 39.

 ძაღლის ოთხშაბათი 61.
 ძაღლის პარასკევი 61.
 ძელიცხოვლობა 91.
 ძიძიკვაჭა 97.
 ძროხის სალოცი ტაბლა 65.

წანდილი 80, 83, 89, 94.
 წანდილობა 63.
 წაკურთხია 49.
 წელწადი 15, 26, 28, 38, 103, 115.
 წელწდობა 25, 52.
 წელშუის კვირა 28.
 წითელი პარასკევი 86, 87.
 წინა დღე 48.
 წინა შუადღე 47.
 წიფეთელობა 94, 98.
 წმინდა ორშაბათი 77.
 წმინდობა 25.
 წუმის შენახვა 77.
 წულის სანთელი 38.
 წუნკალაობა 50, 53.
 წყალთკვერი 42.
 წყალკურთხევა 35, 46, 49, 50, 52, 53,
     54, 62.
 წყალკურთხევის უქმე 84.
 წყაროს კვერი, წყლის კვერი 41, 42.
 წყლის მოხვნის წესი 98.

 ჭანტილი 12, 13, 21.
 ჭანტილობა 12, 21, 22.
 ჭერჩიჭყეტია 16.
 ჭიაკოკონა 86.
 ჭიაკოკონობა 86.
 ჭიშდურობა, ლიჭიშლუბრ 9.
 ჭიჭიე თანაფა 89.
 ჭიჭი 53.
 ჭიჭიანი კვერი 83.
 ჭკვლობ 8, 9.

 ხალარჯობა 93, 94.
 ხალიფათა 53.
 ხარება 84, 85.
 ხარების სალოცავი 31, 59.
 ხარების სამხვეწრო 101.
 ხარების სალოცი ყვინჩილა 22.
 ხართკვერი 52.
 ხარი 20, 21, 22, 23, 30, 35, 41, 48,
     52, 95, 100, 101, 110, 115, 117, 120.

ხატარეშობა 119.
ხატი 24, 25, 26, 28, 38, 39, 40, 43,
52, 54, 68, 88, 89, 90, 92, 93, 95,
100, 101, 102, 103, 104, 105, 106,
108, 109, 113, 115.
ხატის გაბანვა 98.
ხატის მონა 111.
ხატშუვენალი 118.
ხაციცი 21, 27, 31.
ხევისბერი 39, 101, 105, 106.
ხელის ახსნა, ხელის აშეება 31, 34.
ხელის შენაცვლება 34.
ხელოსანი 25, 26, 28, 92, 103, 106,
115.
ხელოსანთა ტაბლა 25.
ხვამლობა 94, 98.
ხველის ტაბლა 13.
ხვიხვილი 30, 32.
ხიდრიელა 60.
ხილიანი 44.
ხინკლაობა 62, 63.
ხმიადი 15, 83, 95, 96, 99, 101, 115.
ხოჩა ჭებიში 58, 59.

ჰოშა-თანაფა 120, 121.
ხორციელის კვირა 55, 64.
ხორციელის შაბათი 61, 63.
ხოშაობა 14.
ხუცესი 25, 26, 39, 44, 92, 93, 103,
115.
ხუცობა 25, 26, 92, 101, 103.

ჭული 32.
ჭულის ლემზირი 32.

ჯარი 26, 28, 47, 50, 51, 54, 64, 69,
70, 71, 83, 92.
ჯგრავი 30.
ჯვარი 26, 28, 36, 83, 84, 104, 105.
ჯვართამაღლება 113.
ჯვარიონი 25, 26, 103, 105, 109.
ჯვარპატიოსნობა 91.
ჯვარსახიანი განატეხი 7, 29, 58.
ჯვრის პური 74.

ჰამბ ხარჯობ 27.

ბ ი ბ ლ ი ტ რ ა ფ ი ა

საპარავო და საველე მასალა

6. ა ბ ა კ ე ლ ი ა, 1976—77 წწ. კახეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა, (ხელნაწერი).
1977 წლის სამეგრელოს ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა.
1978—79 წ. სამეგრელოს მივლინების მასალა.
1980 წ. სამეგრელოს მივლინების მასალა.
1983 წ. რაჭის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა.
1984 წ. ლეჩეთუმის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა.
1985 წ. ქვემო სვანეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა.
1988 წ. იმერეთისა და გურიის მივლინებების მასალა.
ქ. ა ღ ა ვ ე რ დ ა შ ვ ი ლ ი, 1983 წ. რაჭის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალები.
1984 წ. ლეჩეთუმის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალები.
1985 წ. ქვემო სვანეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალები.
1988 წ. იმერეთისა და გურიის მივლინებების მასალა.
6. ბ ე დ ო შ ვ ი ლ ი, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი, გულამაყარი (მასალები), (ხელნაწერი), 1989.
- ხევი (მასალები), (ხელნაწერი), 1988.
- ფ. გ ა რ დ ა ფ ხ ა ძ ე, ლეჩეთუმურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, 1937.
- რაჭულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, 1938. (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი. ეთნოგრაფიის სექტორის არქივი. M¹).
- მ. გ უ ჯ ე ჯ ი ა ნ ი, სვანური მასალები, 1940.
- მ. გ უ ჯ ე ჯ ი ა ნ ი, სვანური მასალები, 1940. (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი. ეთნოგრაფიის სექტორის არქივი. M¹).
- ა. დ ა ვ ი თ ი ა ნ ი, „მეზირის“ კულტი. 1937.
- ბუნების კულტი ლახამულას თემში. 1940.
- სვანეთის ეთნოგრაფიული მასალები. 1939. (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი. ეთნოგრაფიის სექტორის არქივი. M¹).
- მ. კ ე დ ე ლ ა ძ ე, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, სოფ. გოგანაურას მაგალითზე (მასალები), (ხელნაწერი), 1941. (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი. ეთნოგრაფიის სექტორის არქივი, M¹).
- მ. კ ო ნ ი ა შ ვ ი ლ ი, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, კახეთი (მასალები), (ხელნაწერი), 1979.
- მ. კ ო ნ ი ა შ ვ ი ლ ი, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, ერწო-თიანეთი (მასალები), ხელნაწერი, 1981.
- ა. თ ნ ი ა ნ ი, ქვემო სვანური ეთნოგრაფიული მასალები, 1941.

- „მითოლოგიისათვის“, 1939 (თქმულებები ღვთაებათა შესახებ ქვემო სვანეთში), (ივ. ჭავჭა-
ხიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ეთნოგრა-
ფიის სექტორის არქივი, M1).
6. თ ა ფ უ რ ი ა, ქართლის ეთნოგრაფიული ექსპედიცია (მასალები), 1947, 1948.
ა ლ. ო ჩ ი ა უ რ ი. ხევსურული დღეობების კალენდარი, (ბუდე ხევსურეთი), (ხელნაწერი),
1939, (ივ. ჭავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის
ინსტიტუტის ეთნოგრაფიული სექტორის არქივი, M1).
- ა ლ. ო ჩ ი ა უ რ ი, ფშაურ დღეობათა კალენდარი, (ხელნაწერი), 1947 (ივ. ჭავახიშვილის
სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ეთნოგრაფიის სექტო-
რის არქივი, M1).
6. ღ ა მ ბ ა შ ი ძ ე, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, ერწო-თანახთი (მასალები),
(ხელნაწერი), 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983.
- ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, ხევი (მასალები), (ხელნაწერი), 1989. გუდამაყარი
(მასალები), (ხელნაწერი), 1989, ქართლი (მასალები), (ხელნაწერი), 1983.
- ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი; კახეთი (მასალები), (ხელნაწერი), 1988.
- ე ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი, გუდამაყარის მივლინების მასალები, (ხელნაწერი), 1989.
6. ა ბ ა კ ე ლ ი ა ცის თაყვანისცემა დასავლეთ საქართველოში (ღვთაება „უინი ანთარი“),
მაცნე (ისტორიის სერია) № 2, 1983.
6. ა ბ ა კ ე ლ ი ა, ქრისტიანული წმინდანები დასავლურ-ქართულ რელიგიურ რწმენა-წარმო-
დგენებში (წმ. გიორგი), მაცნე (ისტორიის სერია), № 3, 1985.
6. ა ბ ა კ ე ლ ი ა, კოსმოლოგიური სიმბოლოები დასავლეთ საქართველოში, მსე, XXIII, 1987.
6. ა ბ ა კ ე ლ ი ა, ქრისტიანულ წმინდანთა კულტი დასავლეთ საქართველოში, ან კიდევ ერ-
თხელ მან დეცეში შესახებ, კრ. დიდგორი, 1991.
6. ა ბ ა კ ე ლ ი ა, საშობაო ნაძვის ხე და საახალწლო ჩიჩილაჭი, „თავისუფალი საქართველო“,
1991, II. I, № 1 (6).
6. ა ბ ა კ ე ლ ი ა, უკელიერი, „თავისუფალი საქართველო“; 1991, 4 (9). 15. 2. 1991.
6. ა ბ ა კ ე ლ ი ა, ვნების კვირა და აღდგომა, „თავისუფალი საქართველო“, 19. IV. 1991,
№ 13 (18).
6. ა ბ უ ლ ა ძ ე, ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძევლი რედაქციები, თბ., 1955.
6. ა ბ უ ლ ა ძ ე, ქართული ვერსიები აპოკრიფებისა მოციქულთა შესახებ (XX—XIII ხელ-
ნაწერთა მიხედვით), თბ., 1959.
6. ა ბ უ ლ ა ძ ე, ძევლი ქართული აფიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წ. III, თბ.,
1971.
- აქარული დიალექტიების დარგობრივი ლექსიკა, IV, თბ., 1983.
3. ბ ა რ დ ა ვ ე ლ ი ძ ე, სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, I (ახალი წლის ციკლი),
თბ., 1939.
3. ბ ა რ დ ა ვ ე ლ ი ძ ე, ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან (ღვთაება „ბარ-
ბალ-ბაბარ“), თბ., 1941.
3. ბ ა რ დ ა ვ ე ლ ი ძ ე, ივრის ფშავლები (დღიური), ენიმქის მომბე, ტ. II, თბ., 1941.
3. ბ ა რ დ ა ვ ე ლ ი ძ ე, ქართული (სვანური). გრაფიკული ხელოვნების ნიმუშები, თბ., 1953.
3. ბ ა რ დ ა ვ ე ლ ი ძ ე, სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, I. ა. ახალი წლის ციკლი,
მსე, VI, თბ., 1953.

3. ბარდაველიძე, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ტრადიციული საზოგადოებრივ-საკულტო ძეგლები, ხევსურეთი, ტ. II₁, თბ., 1982.
3. ბარდაველიძე, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ტრადიციული საზოგადოებრივ-საკულტო ძეგლები, თუშეთი, ტ. II₂, თბ., 1985.
- დ. ბაქრაძე, არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, „სამწოთა აჭარა“, 1987.
- გ. ბედოშვილი, ერწო-თიანეთის ტოპონიმია, თბ., 1980.
3. ბერიძე, სიტყვის კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა, თბ., 1986.
- დ. ბერძენიშვილი, ი. ბანძელიძე, მ. სურამელაშვილი, ლ. ჭურლული, ლეჩხუმი, თბ., 1983.
6. ბეგაძე, მემინდვრეობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი წეს-ჩვეულებანი რაჭა-ლეჩხუმში, მაცნე (ისტ. სერია) № 2, 1964.
7. ბეგაძე ძველქართული დღესასწაული თევდორობა, მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, 1970.
6. ბეგაძე, ზოგიერთი ტრადიციული წეს-ჩვეულებების შედარებითი შესწავლისათვის, მაცნე (ისტ. სერია), № 4, 1989.
6. ბეგაძე, ძველქართული წარმართული და აგრარული კალენდრების ურთიერთმიმართების საკითხისათვის, კრებ., „ძიებანი საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის“, თბ., 1976.
6. ბეგაძე, ბერივაობის ისტორიის შესწავლისათვის, მაცნე (ისტ. სერია), № 1, 1980.
3. გაჩეჩილიძე, იმერული დიალექტის სალექსიკონი მასალა, თბ., 1976.
- რ. გვარამია, „ითანე ოქროპირის ცხოვრების“ ძველი ქართული თარგმანები და მისი თავისებურებანი, თბ., 1986.
- დ. გიორგაძე, წყალურთხევა, მაცნე, (ისტ. სერია), № 2, 1984.
- დ. გიორგაძე, დაკრძალვისა და გლოვის წესები საქართველოში, 1987.
- გ. გოცირიძე, საახალწლო ხონჩა, ძეგლის მეგობარი, № 1, 1988.
- გ. ელიავა, აბაშისა და გეგეჭიორის რაიონების ტოპონიმიკა, თბ., 1977.
- გ. ელიავა, გ. ფარულავა, გრ. შენგელია, ჩხოროწყუს რაიონის ტოპონიმიკის კატალოგი, თბ., 1983.
- შ. ერიაშვილი, უძველესი სოციალურ-რელიგიური ინსტიტუტები საქართველოს მთაში, თბ., 1982.
- ვაკაფშაველი, ტ. IX, X, თბ., 1964.
- ზ. თანდილავა, „მომაჯვდავი ლაზური დღესასწაულის“ მითოლოგიური საწყისისათვის, ქრ. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზეპირისტყვიერება, IX, თბ., 1988. თვენი, თბ., 1983.
- ნ. თოფურია, ღვინის ზედაშეები, მსე, XII—XIII, თბ., 1963.
- ნ. თოფურია, ქართველი ხალხის სამეურნეო ყოფის ისტორიიდან (მეღვინეობა-მევენახობასთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებები), თბ., 1984.
- პ. ინგოროვა, ძველ ქართული წარმართული კალუნდარი, საქ. მუზეუმის მოამბე, ტ. VI, ფ. 192 დ. 193 ვ.
- ს. კავაშაძე, ასურელ მამათა ცხოვრებათა არქეტიპები, საისტორიო კრებულის წიგნი I-ის დამატება, ტფ., 1928.

- ✓ კ. კერი ლიძე, კიმენი, თბ., 1964.
- ა. ლაშბერტი, სამეგრელოს ოლქერა, თბ., 1938.
  - ა. ლაშბერტი, საქართველოს ოლქერა, თბ., 1938.
  - მ. მაკალათია, მესაქონლეობა მესხეთში (სამცხე-ჯავახეთი), კრ. მასალები მესხეთ-ჯავახეთის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბ., 1972.
  - მ. მაკალათია, წყლის კულტურული დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხის შესწავლისათვის, მსე, XVI—XVII თბ., 1972.
  - მ. მაკალათია, წარმართული ხასიათის ზოგიერთი საკულტო ძეგლი სვანეთში, კრ. სფანეთი, 1977.
  - მ. მაკალათია, მეცხოველეობა ზემო იმერეთში, მასალები იმერეთის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, 1978.
  - მ. მაკალათია, მესაქონლეობასთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენები სამეგრელოში, კრ. მასალები სამეგრელოს ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბ., 1979.
  - მ. მაკალათია მესაქონლეობასთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენები გურიაში კრ. მასალები გურიის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბ., 1980.
  - მ. მაკალათია, წყლის კულტის გადმონაშთები ლეჩეუმში, მასალები ლეჩეუმის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბ., 1985.
  - მ. მაკალათია, მესაქონლეობა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბ., 1985.
  - მ. მაკალათია, წყლის კულტის გადმონაშთები შიდა ქართლში, კრ. შიდა ქართლი, თბ., 1987.
  - ს. მაკალათია, ახალწელიწადი საქართველოში, ტფ., 1927.
  - ს. მაკალათია, მთიულეთი, ტფ., 1930.
  - ს. მაკალათია, ხევი, ტფ., 1931.
  - ს. მაკალათია, თუშეთი, ტფ., 1933.
  - ს. მაკალათია, ჭეგე-მისარონის კულტი ძველ საქართველოში, საქართველოს სამხარეთ-ცოდნეო საზოგადოება, თბ., 1938.
  - ს. მაკალათია, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ., 1941.
  - ს. მაკალათია, თეძმის ხეობა, თბ., 1959.
  - ს. მაკალათია, ლიახვის ხეობა, თბ., 1971.
  - ს. მაკალათია, ხევსურეთი, თბ., 1984.
  - ს. მაკალათია, ფშავი, თბ., 1985.
  - ს. მაკალათია, მთის რაჭა, თბ., 1987.
  - თ. მამალაძე, ქართული ხალხური სიმღერა „ჭონა“, მსე, XII—XIII, თბ., 1963.
  - ნ. მაჩაბელი, მინდვრის სამუშაოებთან დაკავშირებული რიტუალური კვერები, მსე, XXI, ბთ., 1981.
  - ი. მეგრელიძე, ხალხური დღეობები ძველ გურიაში (ბოსლობა), ხელეური, თბ., 1985.
  - ნ. მინდვრის, ნ. აბაკელია, რაჭა-ლეჩეუმის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის ანგარიში, სავლე ეთნოგრაფიული ძიებანი, თბ., 1988.
  - ნ. მინდაძე, ხევის ეთნოგრაფიული ექსპედიცია, 1966 (მასალები).

- ❖ 6. მინდა ქე, ქართული ხალხური მედიცინა, თბ., 1981.
- სულხან-საბა თრგულიანი, ქართული ლექსიკონი, თბ., 1884.
- ილ. ოჩიაური, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი, ხევსურეთი (არხოლის თემი), თბ., 1988.
- ❖ თ. ოჩიაური, სტუმრად თუშეთში, თბ., 1964.
- თ. ოჩიაური, ხევსურული მთიბლური სიმღერა „გვრინი“, კრ. მიმომხილველი, თბ., ტ. 2, 1951.
- თ. ოჩიაური, ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან, თბ., 1954.
- თ. ოჩიაური, მთიბლური სიმღერებისა და ხმითნატირლების ურთიერთმიმართების საფიქციასათვის, მსე, XI, თბ., 1960.
- თ. ოჩიაური, მითოლოგიური გადმოცემები. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბ., 1967.
- თ. ოჩიაური, წყლის კულტის ელემენტები საქორწინო რიტუალში, მსე, თბ., 1975.
- ❖ ონიანი, ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან (საკანდიდატო დისერტაცია), თბ., 1969.
- რაჭული ლიალექტის ლექსიკონი, თბ., 1987.
- ❖ რუხა ძე მასალები მიწისმოქმედების ისტორიისათვის საქართველოში, მსე, 1953.
- ❖ რუხა ძე, ქართველი ხალხის სამეურნეო ყოფის ისტორიიდან (მიწათმოქმედება-მეცხოველობასთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებანი), საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 1955.
- ❖ რუხა ძე, ქართული ხალხური დღესასწაული, თბ., 1966.
- ❖ რუხა ძე, კანაფის მეურნეობა სვანეთში, მსე, XVI—XVII, თბ., 1972.
- ❖ რუხა ძე, მცენარეულის კულტის გადმონაშთის საკითხისათვის დასავლეთ საქართველოში, მსე, თბ., 1975.
- ❖ რუხა ძე, ხალხური აგრიკულტურა დასავლეთ საქართველოში, თბ., 1976.
- ❖ რუხა ძე, ერთი რელიგიური დღესასწაულის შესახებ სვანეთში, ძეგლის მეგობარი, თბ., 1980.
- ❖ რუხა ძე, ხალხური დღესასწაულები და თანამედროვეობა, თბ., 1980.
- ❖ რუხა ძე, მესაქონლეთა საწესო ხელოვნება, ძეგლის მეგობარი, № 1, 1988.
- ❖ საბინინი, საქართველოს სამოთხე. სრული აღწერის დვაწლთა და ვნებათა საქართველოის წმიდათა, პეტერბურლი, 1882.
- კ. სამუშია, ქართული ხალხური პოეზიის საკითხები (მეგრული ნიმუშები), თბ., 1979.
- საქართველოს ეპლესიის კალენდარი, თბ., 1988.
- სალვისმეტყველო კრებული, თბ., 1985.
- თ. სახოკია, მოგზაურობანი გურია, აჭარა, სამეგრელოსა და აფხაზეთში, თბ., 1950.
- თ. სახოკია, მოგზაურობანი (გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი), ბათუმი, 1985.
- ა. სოხა ძე, ქართველთა უძველესი სარწმუნოებისა და მის გადმონაშთებთან ბრძოლის ისტორიიდან, თბ., 1964.
- ი. სურგულა ძე, ქართველთა აგრარული რწმენა-წარმოლგენების ისტორიიდან (მოკვდავი და აღდგენადი ღვთაებები), მსე, XIX, თბ., 1978.
- ი. სურგულა ძე, არქაული ელემენტები ქართულ ხალხურ დღესასწაულებში, მსე, XXI, თბ., 1981.

- о. Сურგულაძე, ქართული ხალხური ორნამენტის სიმბოლიკა, თბ., 1986.
- о. Сურგულაძე, ერთი საქორწილო წესის მითოსური და სოციალური ბუნებისათვის, მაცნე (ისტ. სერია), № 1, 1989.
- ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბ., 1973.
- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, თბ., 1986.
- ც. ჭურიკიძე, ბასილი კესარიელის „სწავლათა“ ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი, თბ., 1983.
- ა. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1974.
- ქ. შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში, თბ., 1975.
- ქ. შველიძე, ზაფხულის ხალხურ დღეობათა კალენდარი ქვემო ქართლში, ქვემო ქართლი (ეთნოგრაფიული გამოკვლევა), თბ., 1990.
- ქ. ჩართოლანი, ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურის ისტორიიდან, თბ., 1961.
- ქ. ჩინჩალაძე, გართობა-სანახობანი XIX ს. თბილისში, თბ., 1991.
- ქ. ჩიქოვანი, მავნე ტრადიციების წინააღმდეგ ბრძოლა XIX ს. II ნახევრის ქართული პერიოდიკუსი მიხედვით, თბ., 1979.
- ქ. ცხადაია მთიანი სამეგრელოს ტობონიმია, თბ.. 1987.
- ქ. ცოცანიძე, გოორგობიდან გიორგობამდე, თბ., 1987.
- ქ. ცოცანიძე, საახალწლო დღესასწაული ლეჩხუმში, ეთნოგრაფიული გამოკვლევიში, თბ., 1989.
- ქ. ჯივახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. I, თბ., 1979.
- ქ. ჯანელიძე, ქართული თეატრის ხალხური საწყისები, თბ., 1948.
- ქ. ჯანელიძე, სახიობა, თბ., 1972—1980 (მეცნიერული გამოცემა).
- ქ. ჯანელიძე, ფუქსესახილველისეული გაღმერთებული ნადირთაგანის მისტერიები, ხულოვნება, № 4, 1990.
- ქ. ჯანებაშვილი, ახალწლის მიგებება საინგილოში, სოფ. კავი, ივერია, № 1, 1887.
- Абакелия Н. К. Миф и ритуал в Западной Грузии, Тб., 1991.
- Абрамян Л. А. Первобытный праздник и морфология, Ереван, 1983.
- Аверинцев С. С. Ангелы, Мифы народов мира, энциклопедия, М., 1980, т. I.
- Аншба А. Л. Абхазский фольклёр и действительность, Тб., 1982.
- Бардавелидзе В. В. Древнейшие религиозные верования и обрядовое графическое искусство грузинских племён, Тб., 1957.
- Бардавелидзе В. В. Опыт социологического изучения хевсурских верований Тиф., 1932.
- Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековия иrenaесанса, М., 1965.
- Брегадзе Н. А. К изучению народных календарных праздников, Сб., посвященный проф. Хр. Вакарельскому, София, 1980.
- Брегадзе Н. А. Очерки по агротэтнографии Грузии, Тб., 1982.
- Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь, СПБ.
- Веселовский А. И. Разыскания в области русского языка и словесности Императорской Академии наук, т. XXI, СПБ, 1881.

- Виноградова Л. Н. Зимняя календарная поэзия западных и восточных славян, М., 1982.
- Джанашиа Н. С. Религиозные верования абхазов, Христианский Восток, т. IV, Петербург, вып. I, 1915.
- Джанашия Н. С. Статьи по этнографии Абхазии, Сухуми, 1960.
- Джапаридзе Г. Народные праздники, обычаи и поверья рачинцев. СМОМПК, XXI. Житие святых вселенских учителей и святителей: Василия Великого, Григория Богослова, Иоанна Златоустого, издание редакции журнала «Пастырь», 1889.
- Инал-Ипа Ш. Д. Абхазцы, Сухуми, 1960.
- Инал-Ипа Вопросы этнокультурной истории абхазов, Сухуми, 1976.
- Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы (Весенние праздники), 1977.
- Кобалия И. Из мифической Колхиды, сб. материалов по описанию местностей и племён Кавказа, т. 32, 1903.
- Мазаев М. Праздник как социально-художественное явление, М., 1972.
- Мамаладзе Т. Народные обычаи и поверья гурийцев, СМОМПК, т. 17, Тифлис, 1898 (отд. II).
- О святах, в Тифлисе и народной суеверий в Грузии, Кавказ, 1847, № 2.
- Панек А. Б. «Тевдороба» у мтиулов, 1934, СЭ.
- Пропп В. Я. Русские аграрные праздники, Л., 1963.
- Сагарадзе М. Обычаи и верования в Имерети, СМОМПК, т. 26, отд. 1, Тифлис, 1899.
- Сагарадзе М. Культурно-исторический очерк Западной Грузии (Имерети), Кутиси, 1909.
- Селешников С. И. История календаря и хронология, М., 1972.
- Словарь библейского богословия, Брюссель, 1979.
- Сургуладзе И. Н. Святой Георгий в грузинских религиозных верованиях, (IV Международный симпозиум по грузинскому искусству), Тб., 1983.
- Фаррар М. В. Жизнь и труды святых учителей церкви, т. II, 1903.
- Харадзе Р. Л. Грузинская община, т. 1, Тб., 1960, т. 2, Тб., 1961.

ს ა რ ჩ ი ბ ი

შესავალი	3
ბარბარობა	4
ხანაშ	8
შობა	10
სტეფნობა	27
ახალი წელი	28
ნათლისღება	47
ნინობა	54
ნათლისღებიდან ხორციელის კვირამდე	55
ყველიერი	64
თევდორობა	80
დიდმარხვის მეორე კვირა, იერუშალემთობა	82
დიდმარხვის მესამე კვირა	84
მარხვის განზოგება	84
ხარება	84
გზობა	85
ვნების კვირა	85
აღდგომიდან კვირაცხოვლობამდე	89
კვირაცხოვლობიდან ამაღლებამდე	90
ჯვარპატიონსნობა — ძელიცხოვლობა	91
ამაღლება	92
ამაღლებიდან სულთმოფენობამდე	93
სულთმოფენობა	94
ამაღლებიდან მარიობამდე	94
ხვინისთვის განკუთვნილი რიტუალები	95
ყანა-საბორბებისთვის განკუთვნილი რიტუალები	96
დარ-ავდრისთვის განკუთვნილი რიტუალები	96
თიბვისთვის განკუთვნილი რიტუალები	98
მესაქონლეობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი წეს-ჩვეულებები	100
ითანე ნათლისმცემლის შობა	102
პეტრე-პავლობა, ათენგენობა	102
ფერისცვალება	107
მარიამობა	108
ივანობა, გერისთობა	110
ლოკალური დღეობები	
რედაქტორისაგან	
საძიებელი	
ბიბლიოგრაფია	116